T. C.
BURSA ULUDAĞ
ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI

"NAMUSLU KADIN" İLE "NAMUSLU ERKEK" TEMSİLLERİNİN KALIPYARGI İÇERİĞİ MODELİNE ENTEGRE EDİLMESİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET KALIPYARGILARININ SİSTEMİ MEŞRULAŞTIRICI İŞLEVİNİN İNCELENMESİ

(DOKTORA TEZİ)

Ezgi KAŞDARMA

BURSA-2020

T. C.
BURSA ULUDAĞ
ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI

"NAMUSLU KADIN" İLE "NAMUSLU ERKEK" TEMSİLLERİNİN KALIPYARGI İÇERİĞİ MODELİNE ENTEGRE EDİLMESİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET KALIPYARGILARININ SİSTEMİ MEŞRULAŞTIRICI İŞLEVİNİN İNCELENMESİ

(DOKTORA TEZİ)

Ezgi KAŞDARMA
(ORCID: 0000-0002-1124-4380)

Danışman:
Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN

BURSA-2020

Yemin Metni

Doktora Tezi Çalışması olarak sunduğum ""Namuslu Kadın" ile "Namuslu Erkek" Temsillerinin Kalıpyargı İçeriği Modeline Entegre Edilmesi ve Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarının Sistemi Meşrulaştırıcı İşlevinin İncelenmesi" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

20.10.2020

Adı Soyadı: Ezgi KAŞDARMA

Öğrenci No:711545009

Anabilim/Anasanat Dalı: Psikoloji

Programı: Psikoloji Bölümü Doktora

Statüsü: Yüksek Lisans ☐ Sanatta Yeterlik ☐ Doktora ■

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ BÖLÜMÜ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: "Namuslu Kadın" ile "Namuslu Erkek" Temsillerinin Kalıpyargı İçeriği Modeline Entegre Edilmesi ve Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarının Sistemi Meşrulaştırıcı İşlevinin İncelenmesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 183 sayfalık kısmına ilişkin, 06/11/2020 tarihinde şahsım tarafından ..... (Turnitin)* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar hariç

3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

06.11.2020

Ezgi Kaşdarma

Adı Soyadı:	Ezgi Kaşdarma
Öğrenci No:	711545009
Anabilim Dalı:	Psikoloji
Programı:	Psikoloji Bölümü Doktora
Statüsü:	Y.Lisans Doktora Sanatta Yeterlik

Danışman

(Adı, Soyad, Tarih)

Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN

*** Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.**

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Ezgi KAŞDARMA
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Psikoloji
Bilim Dalı	: Psikoloji
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi
Sayfa Sayısı	: xiii+189
Mezuniyet Tarihi	:
Tez Danışman(lar)ı	: Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN

"NAMUSLU KADIN" İLE "NAMUSLU ERKEK" TEMSİLLERİNİN KALIPYARGI İÇERİĞİ MODELİNE ENTEGRE EDİLMESİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET KALIPYARGILARININ SİSTEMİ MEŞRULAŞTIRICI İŞLEVİNİN İNCELENMESİ

Türkiye'de kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların içeriklerini ve bu içeriklerin bir arada oluşturdukları kavramsal yapıyı incelemek, namusa ilişkin içeriklerin alanda tanımlanan toplumsal cinsiyet kalıpyargıları arasındaki yerini sorgulamak amaçları doğrultusunda dört görgül araştırma yürütülmüştür. İlk çalışma, Türkiye'de namus kavramının içeriğini anlamaya yöneliktir. Çalışmada ilk olarak, bir namus kültürü olan Türkiye'de kadınları namuslu kılan özelliklerle erkekleri namuslu kılan özelliklerin aynı olmadığı önermesi test edilmiştir. Bu amaçla, 157 katılımcıdan (76 erkek, 81 kadın) "namuslu kadın" ve "namuslu erkek" sosyal temsillerine ilişkin veri toplanmıştır. Verilere uygulanan prototip ve kümeleme analizleri sonucunda, beklentilerle uyumlu biçimde, namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsil içeriklerinden bazılarının birbirleriyle örtüştüğü, bazılarının ise tek bir cinsiyete özgü olduğu görülmüştür. İkinci çalışmada, namuslu kadına ve namuslu erkeğe ait oldukları belirlenen sosyal temsil içerikleri, birer kalıpyargı içeriği olarak değerlendirilmiş, namus temsillerinin Kalıpyargı İçeriği Modeli'nde (KİM) tanımlanan temel kalıpyargı boyutlarıyla ilişkisi incelenmiştir. KİM'deki temel kalıpyargı boyutlarının -sosyallik/yetkinlik/ahlak- değerlendirilmesinde daha önce kullanılmış olan sıfatlar derlenmiş ve tüm bu sıfatlar ile namuslu kadını ve/veya namuslu erkeği temsil ettiği belirlenen sosyal temsil içeriklerini bir araya getirerek hazırlanan bir özellikler listesi 251 katılımcıya (112 erkek, 139 kadın) sunulmuştur. Katılımcılardan, listedeki özelliklerden her birinin bir kadını ve bir erkeği tanımlamada ne ölçüde uygun olduğunu toplumun görüşüne göre değerlendirmeleri istenmiştir. Elde edilen iki veri setinin (sıfatların kadınlara yönelik değerlendirildiği veri seti ile erkeklere yönelik değerlendirildiği veri seti) her birine ayrı ayrı uygulanan açımlayıcı faktör analizleriyle, kadınlara ve erkeklere özgü kalıpyargı boyutlarının ve bu boyutlardaki içeriğin belirlenmesi amaçlanmıştır. Cinsiyet kalıpyargılarını yetkinlik, sosyallik ve ahlak olmak üzere üç boyutta toplamanın ve namusa ilişkin temsil içeriklerini ahlak kalıpyargısının içerikleri ile bir arada kümelemenin uygun olduğu görülmüştür. Ardından, 451 katılımcıdan (225 erkek, 226 kadın) benzer şekilde veri toplanıp bu veriler üzerinde doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış, böylelikle ikinci çalışmada elde edilen faktör yapısı doğrulanmıştır. Son çalışmada, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının cinsiyet sistemini, namus sistemini ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma üzerindeki yordayıcı etkilerine ilişkin hipotezler ve araştırma soruları kadın ve erkek katılımcılar üzerinden ayrı ayrı incelenmiştir. Bu amaçla 230 katılımcıdan (114 erkek, 116 kadın) anket yoluyla veri toplanmıştır. Çalışmanın hipotezlerini destekler bir şekilde, kadınları yetkin tanımlamadaki azalma ve ahlaklı/namuslu tanımlamadaki artış ile erkekleri ahlaklı/namuslu ve yetkin tanımlamadaki artış, cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı ideolojilerin benimsenmesindeki artış üzerinde güçlü etkiler göstermiştir. Bu etkiler özellikle kadın katılımcılarda saptanmıştır. Elde edilen bulgular, literatürdeki araştırma bulgularıyla karşılaştırılarak tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları, yetkinlik, sosyallik, ahlak, namus, sosyal temsil, faktör analizi

ABSTRACT

Name and Surname	: Ezgi KAŞDARMA
University	: Bursa Uludag University
Institution	: Social Science Institute
Field	: Psychology
Branch	: Psychology
Degree Awarded	: Doctorate (PhD)
Page Number	: xiii+189
Degree Date	:
Supervisor (s)	: Assoc. Prof. Dr. Leman Pınar TOSUN

THE INTEGRATION OF "HONORABLE WOMAN" AND "HONORABLE MAN" REPRESENTATIONS INTO THE STEREOTYPE CONTENT MODEL AND EXAMINATION OF THE SYSTEM-JUSTIFYING FUNCTION OF THE GENDER STEREOTYPES

Four empirical researches have been carried out to examine the stereotype contents and the conceptual structure of the contents of stereotypes about women and men in Turkey and to analyze the contents about the honor together with the gender stereotypes defined in the field. The first study is aimed to understand the content of the honor concept in Turkey. The suggestion was tested that the properties made women and men honorable are distinct from each other in Turkey which is a culture of honor. For this purpose, data were collected from 157 participants (76 men, 81 women) about "an honorable woman" and "an honorable man" social representations. As a result of prototype and cluster analyses, in accordance with the expectations it was found that while some contents of "an honorable woman" and "an honorable man" are specific to one gender and some of them are same. In the second study, content of honorable woman and honorable man representations were evaluated as the contents of stereotypes, and the relationship between the honor representation and the basic stereotype dimensions defined in the Stereotypical Content Model (SCM) -sociability/competence/morality- was examined. Adjectives previously used in the evaluation of basic stereotype dimensions -sociality/competence/morality- were collected together and with all these adjectives the adjective lists of honorable women and honorable men contents obtained in the first study were presented to 251 participants (112 men, 139 women). They were asked to what extent these adjectives define women and men when considering the opinion of society. Exploratory factor analyzes applied separately to each of the two data sets (where adjectives are evaluated for women and are evaluated for men) to determine the stereotype dimensions specific to women and men and the content of these dimensions. It has been found that grouping gender stereotypes in three dimensions as competence, sociability and morality, and clustering the contents of honor representation together with the morality stereotype contents is appropriate. Confirmatory factor analyses were performed in a third study with data collected from 451 participants (225 men, 226 women) and then the consistency of factor structure obtained in the second study was confirmed. In the last study, the hypotheses and research questions about the predictive effects of gender stereotypes on gender system justification, honor system justification and legitimizing violence against women were tested separately on male and female participants. For this purpose, data were collected from 230 participants (114 men, 116 women) through a questionnaire. Consistent with the hypotheses of the study, the decrease in defining women as competent and the increase in defining them as moral/honorable and the increase in defining men as moral/honorable and competent have strong effects on the increase of gender system justifying ideologies. These effects observed specifically among females. Results were discussed by compared with the findings of previous studies.

Keywords:
Gender stereotypes, competence, sociability, morality, honor, social representation, factor analysis

ÖNSÖZ

Bursa Uludağ Üniversitesindeki eğitim sürecimde emeklerini ve desteklerini esirgemeyen tüm hocalarıma saygılarımı sunar, ayrı ayrı her birine teşekkür ederim.

Danışmanım olarak beni eğiten, gelişmeye teşvik eden ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen çok değerli hocam Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN'a ne kadar teşekkür etsem az olur. Bu uzun süreçte sabırla bana yol gösterdiğiniz ve emekleriniz için sonsuz teşekkür ederim. Öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyduğum çok kıymetli hocam Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL'e tezime sağladığı büyük katkılardan ve emeklerinden dolayı çok teşekkür eder, şükranlarımı sunarım.

Tez izleme ve tez savunma jürilerimde yer alan değerli hocam Doç. Dr. Rüyam KÜÇÜKSÜLEYMANOĞLU'ya geri bildirimleri ve destekleri için teşekkür ederim. Tez savunma jürimde yer alan kıymetli hocalarım Dr. Öğretim Üyesi Timuçin AKTAN'a ve Dr. Öğretim Üyesi Gülçin AKBAŞ-USLU'ya geri bildirimleri ve tezime sundukları katkılardan dolayı çok teşekkür ederim.

Tez sürecimde bilgilerini ve desteğini esirgemeyen sevgili arkadaşım Gamze ÖZDEMİR'e çok teşekkür ederim. Son olarak, şimdiye kadar bana çok büyük emekleri geçen, iyi ki yanımdaydınız dediğim canım anneanneme ve anneme şükranlarımı sunarım.

I. BÖLÜM 1
1. GİRİŞ 1
1.1. KALIPYARGILARA YÖNELİK TEMEL KURAMSAL YAKLAŞIMLAR 4
1.1.1. Sosyal Biliş Yaklaşımı 4
1.1.2. Sosyal Temsiller Yaklaşımı 9
1.2. TOPLUMSAL CİNSİYET KALIPYARGILARI 12
1.2.1. Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarının KİM'deki Kalıpyargı Boyutları Açısından Değerlendirilmesi 12
1.2.1.1. Kalıpyargı Boyutlarında Revizyon: Sevecenlik yerine Ahlak ve Sosyallik 17
1.2.2. Namus Kalıpyargısı 21
1.3. KALIPYARGILARIN İDEOLOJİK İŞLEVİ: SİSTEMİ MEŞRULAŞTIRMA KURAMI 27
1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI 35
II. BÖLÜM 40
2. BİRİNCİ ÇALIŞMA 40
2.1. GİRİŞ 40
2.1.1. Birinci Çalışmanın Araştırma Soruları 41
2.2. YÖNTEM 42
2.2.1. Materyaller 42
2.2.1.1. Demografik Bilgi Formu 42
2.2.1.2. Namuslu Kadına ve Namuslu Erkeğe Yönelik Hiyerarşik Çağrışımlar 43
2.2.2. İşlem 43
2.2.3. Veri Analizi 44
2.2.4. Katılımcılar 44
2.3. BULGULAR 45
2.3.1. Çeşitlilik ve Nadirlik Analiz Bulguları 45
2.3.2. Namuslu Kadına ve Namuslu Erkeğe Yönelik Sosyal Temsillerin Analiz Bulguları 46
2.3.2.1. Prototip Analizi 47
2.3.2.2. Benzerlik Analizi 49
2.3.2.3. Kümeleme analizi 52
2.4. TARTIŞMA 55
III. BÖLÜM 61

3. İKİNCİ ÇALIŞMA 61
3.1. GİRİŞ 61
3.2. YÖNTEM 63
3.2.1. Materyaller 63
3.2.1.1. Demografik Bilgi Formu 63
3.2.1.2. Kalıpyargı İçerikleri Listesi 63
3.2.2. İşlem 68
3.2.3. Veri Analizi 69
3.2.4. Katılımcılar 70
3.3. BULGULAR 71
3.3.1. Ahlak, Sosyallik, Yetkinlik Kalıpyargıları ile hem Namuslu Kadını hem de Namuslu Erkeği Temsil Eden Özelliklerin Birlikte Değerlendirildiği Faktör Analizlerinin Sonuçları 71
3.3.1.1. Açımlayıcı Faktör Analizi İçin Başlangıç Analizleri 72
3.3.1.2. Açımlayıcı Faktör Analizi Bulguları: Ortak Faktörler 72
3.3.1.3. Kalıpyargı Boyutlarının Ortalamalarına İlişkin Karşılaştırma Bulguları 76
3.3.2. Ahlak, Sosyallik, Yetkinlik Kalıpyargıları ile Namuslu Kadına ve Namuslu Erkeğe Özgü Özelliklerin Birlikte Değerlendirildiği Faktör Analizlerinin Sonuçları 78
3.3.2.1. Açımlayıcı Faktör Analizi İçin Başlangıç Analizleri 79
3.3.2.2. Kadınlara Yönelik Kalıpyargılar Listesi Üzerinde Yapılan Açımlayıcı Faktör Analizinin Bulguları 79
3.3.2.3. Erkeklere Yönelik Kalıpyargılar Listesi Üzerinde Yapılan Açımlayıcı Faktör Analizinin Bulguları 81
3.4. TARTIŞMA 84
4. ÜÇÜNCÜ ÇALIŞMA 90
4.1. GİRİŞ 90
4.1.1. Üçüncü Çalışmanın Hipotezleri 91
4.2. YÖNTEM 92
4.2.1. Materyaller 92
4.2.2. İşlem 92
4.2.3. Veri Analizi 92
4.2.4. Katılımcılar 94

4.3. BULGULAR 96
4.3.1. Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları 96
4.3.1.1. Kadınlara Yönelik Kalıpyargı Listesi Üzerinde Yapılan Analizlerin Bulguları 96
4.3.1.2. Erkeklere Yönelik Kalıpyargı Listesi Üzerinde Yapılan Analizlerin Bulguları ... 100
4.4. TARTIŞMA 106
IV. BÖLÜM 110
5. DÖRDÜNCÜ ÇALIŞMA 110
5.1. GİRİŞ 110
5.1.1. Dördüncü Çalışmanın Araştırma Soruları ve Hipotezleri 112
5.2. YÖNTEM 115
5.2.1. Materyaller 115
5.2.1.1. Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargılar Listesi 115
5.2.1.2. Cinsiyet Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği 116
5.2.1.3. Namus Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği 116
5.2.1.4. Evlilikte Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştıran İçerikler Ölçeği 117
5.2.2. İşlem 117
5.2.3. Veri Analizi 117
5.2.4. Katılımcılar 118
5.3. BULGULAR 119
5.3.1. Başlangıç Analizleri 119
5.3.2. Katılımcıların Cinsiyetine Bağlı Olarak Çalışma Değişkenleri Arasındaki Ortalama Farklılıklarına İlişkin Analiz Bulguları 123
5.3.3. Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargıların Sistemi Meşrulaştırıcı İdeolojileri Yordayıcı Gücüne İlişkin Regresyon Analizi Bulguları 124
5.4. TARTIŞMA 131
V. BÖLÜM 137
6. GENEL TARTIŞMA 137
KAYNAKLAR 144
EKLER 159
Ek 1 Alandaki Çalışmalarda Kullanılan Yetkinlik ve Sevecenlik Kalıpyargılarının İçeriklerine İlişkin Tablo 159
Ek 2 Alandaki Çalışmalarda Kullanılan Ahlak Kalıpyargısının İçeriğine İlişkin Tablo ... 161

Ek 3 Birinci Çalışmada Kullanılan Ölçüm Araçları 163
Ek 4 İkinci ve Üçüncü Çalışmada Kullanılan Ölçüm Araçları 167
Ek 5 İkinci Çalışmadaki Kadınlara Yönelik Kalıpyargılar ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargılar Listesindeki Her Bir Maddenin Ortalama Değer ve Standart Sapmaları.....173
Ek 6 Üçüncü Çalışmada Elde Edilen Özellikler Arasındaki Korelasyonlar ve Madde-Toplam Korelasyonları.....174
Ek 7 Dördüncü Çalışmada Kullanılan Ölçüm Araçları.....177
Ek 8 Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargılara İlişkin Dördüncü Çalışmadaki Faktör Analizi Bulguları.....184
Ek 9 Etik Kurul İzin Formu 186

TABLOLAR

Tablo 1 Sosyal Temsillerin Yapısına İlişkin Tablo.....11

Tablo 2 KİM'de Sosyal Grupların Yetkinlik ve Sevecenlik Açısından Özelliklerine Göre Ayrıldıkları Kümeler ve Bu Kümelerde Yer Alan Sosyal Gruplara Örnekler.....14

Tablo 3 Birinci Çalışmadaki Katılımcıların Demografik Bilgileri 45

Tablo 4 Çeşitlilik ve Nadirlik İndekslerine İlişkin Tablo 46

Tablo 5 Literatürde Sevecenlik, Yetkinlik, Ahlak Kalıpyargılarının İçeriği Olarak Sunulan Sıfatlar ile Sosyal Temsil Çalışmasının Sonuçlarına Göre Namus Kalıpyargısının İçeriğini Oluşturan Sıfatlar.....67

Tablo 6 İkinci Çalışmadaki Katılımcıların Demografik Bilgileri 71

Tablo 7 Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Ortak Kalıpyargı Boyutlarına İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizlerinin Sonuçları 74

Tablo 8a Listedeki 10 Maddenin Elenmesinin Ardından Erkeklere Yönelik Kalıpyargı Boyutlarına İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizinin Sonuçları 75

Tablo 8b Listedeki 10 Maddenin Elenmesinin Ardından Kadınlara Yönelik Kalıpyargı Boyutlarına İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizinin Sonuçları 75

Tablo 9 Kalıpyargı Boyutları Arasındaki Korelasyonlar 76

Tablo 10 Listeye Namuslu Kadına Özgü Sosyal Temsil İçeriklerinin Eklenmesinin Ardından Kadınlara Yönelik Kalıpyargı Boyutlarına İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizinin Sonuçları 80

Tablo 11 Kadınlara Yönelik Kalıpyargı Boyutları Arasındaki Korelasyonlar 81

Tablo 12 Listeye Namuslu Erkeğe Özgü Sosyal Temsil İçeriklerinin Eklenmesinin Ardından Erkeğe Yönelik Kalıpyargı Boyutlarına İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizinin Sonuçları 83

Tablo 13 Erkeklere Yönelik Kalıpyargı Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.....84

Tablo 14 Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargı Boyutlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....84

Tablo 15 Üçüncü Çalışmadaki Katılımcıların Demografik Bilgileri.....95

Tablo 16 Kadınlara Yönelik Kalıpyargılara İlişkin Birincil Seviyeli Analiz Modeli Uyum Değerleri.....97

Tablo 17 Kadınlara Yönelik Kalıpyargılara İlişkin İkincil Seviyeli Analiz Modeli Uyum Değerleri.....98

Tablo 18 Kadınlara Yönelik Kalıpyargı Boyutları ile Demografik Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar 100

Tablo 19 Erkeklere Yönelik Kalıpyargılara İlişkin Birincil Seviyeli Analiz Modeli Uyum Değerleri.....101

Tablo 20 Erkeklere Yönelik Kalıpyargılara İlişkin İkincil Seviyeli Analiz Modeli Uyum Değerleri.....104

Tablo 21 Erkeklere Yönelik Kalıpyargı Boyutları ile Demografik Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar 104
Tablo 22 Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargı Boyutlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....105
Tablo 23 Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargı İçeriklerinden Ortak Olanlar, Kadına Özgü Olanlar, Erkeğe Özgü Olanlar 106
Tablo 24 Dördüncü Çalışmadaki Katılımcıların Demografik Bilgileri 119
Tablo 25 Dördüncü Çalışmadaki Değişkenlerin Ortalamaları, Standart Sapmaları, Alınan En Düşük ve En Yüksek Değerler 120
Tablo 26 Dördüncü Çalışmadaki Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar.....122
Tablo 27 Dördüncü Çalışmadaki Değişkenlerin Ortalamalarının Kadın ve Erkek Katılımcılar Arasındaki Farkı 123
Tablo 28 Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargıların Sistemi Meşrulaştırıcı İdeolojiler Üzerindeki Yordayıcı Gücüne İlişkin Regresyon Analizi Bulguları 127

ŞEKİLLER

Şekil 1 Namuslu Kadın Temsiline Yönelik Prototip Analizi Sonuçları 48
Şekil 2 Namuslu Erkek Temsiline Yönelik Prototip Analizi Sonuçları.....48
Şekil 3a Namuslu Kadın Temsiline Yönelik Benzerlik Analizi Grafiği.....50
Şekil 3b Namuslu Kadın Temsiline Yönelik Çevresel Unsurların Anlamsal Yakınlıkları Göz Önünde Bulundurularak Düzenlenmiş Benzerlik Analizi Grafiği 51
Şekil 4a Namuslu Erkek Temsiline Yönelik Benzerlik Analizi Grafiği.....51
Şekil 4b Namuslu Erkek Temsiline Yönelik Çevresel Unsurların Anlamsal Yakınlıkları
Göz Önünde Bulundurularak Düzenlenmiş Benzerlik Analizi Grafiği 52
Şekil 5 Namuslu Kadın Temsiline Yönelik Kümeleme Analizi Sonuçları.....53
Şekil 6 Namuslu Erkek Temsiline Yönelik Kümeleme Analizi Sonuçları.....54
Şekil 7 Kalıpyargı Türü ile Değerlendirmenin Hangi Cinsiyet İçin Yapıldığının Etkileşimi Grafiği 78
Şekil 8 Kadınlara Yönelik Kalıpyargılara İlişkin Birincil Seviyeli Doğrulayıcı Faktör Analizi 97
Şekil 9 Kadınlara Yönelik Kalıpyargılara İlişkin İkincil Seviyeli Doğrulayıcı Faktör Analizi 99
Şekil 10 Erkeklere Yönelik Kalıpyargılara İlişkin Birincil Seviyeli Doğrulayıcı Faktör Analizi 101
Şekil 11 Erkeklere Yönelik Kalıpyargılara İlişkin İkincil Seviyeli Doğrulayıcı Faktör Analizi 103

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları, kadınların ve erkeklerin ne gibi özelliklere sahip olduğu ve ne gibi özelliklere sahip olmasının uygun olduğu ya da olmadığına dair geniş kabul gören yargılardır. Toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının incelendiği çalışmaların büyük bir kısmının yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargı boyutları üzerinden gerçekleştirildiği görülmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye gibi namus kültürlerinde toplumsal cinsiyet kalıpyargıları incelenirken, alanda yer verilen temel kalıpyargı boyutlarının yanı sıra kadına ve erkeğe yönelik namus kalıpyargılarının da göz önünde bulundurulması gerektiği önerilmiştir. Namus, geçmişten günümüze Türkiye'deki önemli kültürel değerlerden biri olagelmiştir. Türkiye'de ve diğer tüm namus kültürlerinde namus, kişinin doğuştan sahip olduğu ve asla yitirmemek için uğraşması gereken bir özelliktir; onu kaybettiği takdirde kişi, toplumsal itibar kaybından dışlanmaya ve şiddete maruz kalmaya kadar uzanan olumsuzluklar yaşar (Leung ve Cohen, 2011: 509; Sever ve Yurdakul, 2001; Uskul, Oyserman ve Schwarz, 2010: 196). "Namus" denildiğinde, hem dürüstlük gibi ahlak özellikleri, hem de cinsel saflık gibi daha spesifik özellikler anlaşılabilmektedir. Toplumun namuslu kabul edilmek için kadınlardan ve erkeklerden beklentileri farklı olabilmektedir. Bu nedenle namus kalıpyargı boyutunun şu iki alt boyutu kapsaması beklenebilir: namuslu kadın kalıpyargısı ve namuslu erkek kalıpyargısı.

Çalışmanın ilk amacı doğrultusunda gerçekleştirilen birinci çalışmada, birer toplumsal cinsiyet kalıpyargısı olarak değerlendirilen namuslu kadın ve namuslu erkek temsillerinin içeriği incelenmiştir. Bu incelemede, Sosyal Temsiller Kuramı temel kuramsal çerçeve olarak belirlenmiş ve bu kuramın çalışma metodolojisi kullanılmıştır. Sosyal temsil çalışmalarında bir temsil öznesine ilişkin içerikler, serbest çağrışım yöntemiyle elde edilmektedir. Örneğin katılımcılardan, hedef bir sosyal grubu düşündüklerinde bu grubu tanımlayan özellikleri listelemeleri istenir. Kuram kapsamında, en sık belirtilen ve en önemli görülen -merkezi çekirdekteki- sosyal temsil içeriklerinin toplumun genelince paylaşıldığı iddia edilmektedir. Elde edilen temsil içeriklerinin farklı bir çalışma metodolojisiyle yeniden incelenerek

kuramın bu iddiasının sınanması bazı araştırmacılarca önerilmektedir (Augoustinos ve Innes, 1990: 217; Doise ve diğerleri, 1993: 12).

Bu çalışmada spesifik olarak, kadınlara ve erkeklere yönelik namus kalıpyargılarının içeriğinin belirlenmesinin yanı sıra, alanda tanımlanan temel kalıpyargılar ile birlikte ele alındıklarında namus kalıpyargılarının nasıl bir faktör yapısı sergilediğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Farklı sosyal gruplara yönelik kalıpyargı değerlendirme boyutlarının tanımlandığı güncel bir model olan Kalıpyargı İçeriği Modeli'nde (KİM), kalıpyargı içeriklerinin iki temel değerlendirme boyutu altında (sevecenlik ve yetkinlik) toplandığı iddia edilmektedir (Fiske, Xu, Cuddy ve Glick, 1999: 480). Sonraki bazı çalışmalarda ise sevecenlik boyutunu sosyallik ve ahlak alt boyutlarına ayırmak daha uygun görülmüştür (Fiske, 2018: 70; Leach, Ellemers ve Barreto 2007: 238). Toplumsal cinsiyet kalıpyargı boyutlarının yetkinlik-sevecenlik şeklinde iki boyutlu bir yapı mı sergileyeceği yoksa sosyallik-ahlak-yetkinlik şeklinde üç boyutlu bir yapıdan mı oluşacağı ile namus içeriklerinin bu boyutlara nasıl entegre olacağı ikinci bir çalışma kapsamında incelenmiştir.

Genelde sosyal biliş yaklaşımında, özelde Kalıpyargı İçeriği Modelinde sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların çalışılmasında en çok başvurulan yöntem, Likert tipi değerlendirmelerdir. Bir sıfat listesi hazırlanarak katılımcılardan hedef grubun (örn. kadınlar veya erkekler) bu listedeki özelliklere ne ölçüde sahip olduğu sorulmaktadır. Kalıpyargı İçeriği Modeli kapsamında gerçekleştirilmiş çalışmaların bazılarında, bireysel görüşler yerine toplumun genelinin görüşlerinin sorulması suretiyle yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargılarıyla yüksek ya da düşük düzeyde tanımlanma açısından farklı sosyal gruplara yönelik kültürel kalıpyargıların belirlenmesi amaçlanmaktadır (örn., Fiske ve diğerleri, 1999: 478). Modelde, sosyal grupların bir kalıpyargı boyutuyla yüksek düzeyde tanımlanırken, diğeri ile düşük düzeyde tanımlanışı, "karma içerikli kalıpyargılar" olarak adlandırılmaktadır. Bir toplumdaki pek çok sosyal gruba ilişkin kalıpyargıların karma içerikli olduğu önerilmektedir (Fiske ve diğerleri, 2002: 878). Modelin önerileri ile uyumlu bir biçimde, kadınlar yetkinliğe kıyasla sevecenlik kalıpyargı boyutuyla daha yüksek düzeyde tanımlanırken, erkekler sevecenlikle kıyaslandığında yetkinlik kalıpyargı boyutuyla daha yüksek düzeyde tanımlanmaktadır (Cuddy ve diğerleri, 2009: 21; Eckes, 2002: 104; Fiske, Cuddy, Glick ve Xu, 2002: 893).

KİM'de, her ne kadar kalıpyargı değerlendirme boyutları olarak sosyallik-ahlak-yetkinlik önerilmişse de, bu boyutların içeriğinin hangi özelliklerle doldurulacağının kadınlara mı yoksa erkeklere mi yönelik kalıpyargıların incelendiğine bağlı olarak değişmesi mümkündür. Örneğin yetkinlik kalıpyargı boyutu açısından, kadınları düşük yetkin kılan ve erkekleri yüksek yetkin kılan özelliklerin birbirinden farklılaşması olasıdır. Bu tez çalışmasında, cinsiyet kalıpyargılarını çalışırken, kadınlara yönelik kalıpyargı boyutlarının içerikleri ile erkeklere yönelik kalıpyargı boyutlarının içeriklerinin birbirinden ayrışabileceği, kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların yapılanmasının da birbirinden farklı olabileceği önerilmiştir. Bu önerilerden hareketle, kadınlara ve erkeklere özgü kalıpyargı boyutlarının ve bu boyutların içeriklerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda açımlayıcı faktör analizinin gerçekleştirildiği ikinci çalışmanın ardından, elde edilen kalıpyargı boyutlarına üçüncü bir çalışma kapsamında doğrulayıcı faktör analizi uygulanarak bu boyutların yapısal tutarlılığı sınanmıştır.

İkinci ve üçüncü çalışmalarda gerçekleştirilen faktör analizlerinin sonrasında, kadınlara ve erkeklere yönelik elde edilen kalıpyargı boyutlarının ortalamaları incelenerek, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin "karma içerikli kalıpyargılar hipotezinin" sınanması amaçlanmıştır. Buna göre, kadınların yetkinliğe kıyasla daha mı sevecen (ya da sosyal/ahlaklı) tanımlandığı ve erkeklerin sevecenliğe (ya da sosyalliğe/ahlaka) kıyasla daha mı yetkin tanımlandığı incelenerek kadınları ve erkekleri tanımlamada kullanılan toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının belirlenmesi mümkün olacaktır. Ayrıca, namus içeriklerinin yer aldığı kalıpyargı boyutunun/boyutlarının, erkekleri ve kadınları tanımlamada yetkinliğe ve sevecenliğe (sosyalliğe-ahlaka) kıyasla ne düzeyde kullanıldığı incelenebilecektir. Dördüncü bir çalışma kapsamında son olarak, kadına ve erkeğe özgü olarak elde edilen toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerle ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kalıpyargılara yönelik temel kuramsal yaklaşımlardan sosyal biliş ve sosyal temsiller yaklaşımı tanıtılacaktır. Ardından, temel kalıpyargı boyutlarına ilişkin güncel bir model olan Kalıpyargı İçeriği Modeli tanıtılarak bu model kapsamında tanımlanan kalıpyargı

boyutları üzerinden toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının incelendiği çalışma bulguları aktarılacaktır. Daha sonrasında, Türkiye'de gerçekleştirilmiş namus çalışmalarının bulguları sunularak, kadın namusu ve erkek namusu arasındaki anlam farklılığı bu çalışmalar üzerinden incelenecektir. Birinci bölümün sonunda araştırmanın amaçları özetlenecektir. İkinci bölümde, namuslu kadın ve namuslu erkek temsillerinin incelendiği sosyal temsil çalışmasının bulguları ile bulgulara ilişkin bir tartışma sunulacaktır. Üçüncü bölümde, elde edilen namus içeriklerinin KİM'deki kalıpyargı boyutlarının içeriğiyle ne ölçüde ve nasıl entegre olduğunun incelendiği açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi çalışmalarına ilişkin bulgulara yer verilerek, elde edilen bu kalıpyargı boyutlarının ortalamalarına ilişkin analizler sunulacaktır. Ardından, bu çalışmaların bulgularına dair tartışmalara yer verilecektir. Toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı ideolojilerle ilişkisinin incelendiği çalışmanın bulgularına ve bulgulara dair bir tartışmaya dördüncü bölümde yer verilecektir. Son olarak beşinci bölümde, elde edilen tüm çalışmaların bulgularına ilişkin genel bir değerlendirme sunulacaktır.

1.1. KALIPYARGILARA YÖNELİK TEMEL KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

1.1.1. Sosyal Biliş Yaklaşımı

Kalıpyargı (stereotype) terimi ilk kez gazeteci ve yazar Lippman (1922) tarafından yayınlanan bir kitapta kullanılmıştır (Jost ve Hamilton, 2005: 211). Lipmann'a göre kalıpyargılar, bir toplumdaki çeşitli grupların üyelerinin özelliklerine ilişkin o kültürdeki ortak tanımlamalar anlamına gelmektedir. İlerleyen yıllarda, farklı sosyal gruplara yönelik kalıpyargılar -özellikle etnik gruplara yönelik kalıpyargılar- psikoloji alanında çalışılmaya başlanmıştır. Geçmişteki bu çalışmalardan en ünlüsü, Katz ve Braly (1933: 282) tarafından gerçekleştirilen araştırmadır. Çalışmada katılımcılara bir sıfat listesi sunulmuş ve katılımcılardan, farklı etnik grupları listedeki sıfatların tanımlayıp tanımlamadığını değerlendirmeleri istenmiştir. Böylece etnik gruplara yönelik temel kalıpyargılar belirlenmiştir. Örneğin, katılımcıların %84'ü Siyah ırktan insanları batıl inançlı olarak tanımlamıştır. Bu durumda batıl inançlı olmak, Siyah ırktan insanlara yönelik temel bir kalıpyargı olarak kabul edilmiştir (Katz ve Braly, 1933: 284). İkinci bir çalışma kapsamında, etnik grupları nitelendirmek için toplumda uygun görülen sıfatların

neler oldukları ve de bu sıfatların ne ölçüde arzu edilir (olumlu) nitelikte olduğu belirlenmiştir. Bir grubu nitelendirmek için uygun görülen sıfatların arzu edilirliği ne kadar düşükse, o gruba ilişkin önyargılı tutumların o kadar yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Böylece, sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların önyargılarla ilişkisi incelenmiştir (Katz ve Braly, 1935: 189). 1930'lu yıllardan günümüze dek, çeşitli sosyal gruplara yönelik olumsuz nitelikteki kalıpyargıların önyargılı tutumlara ve de bu tutumların ayrımcı davranışlara neden olduğu görüşünü temel alarak çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir (Schneider, 2004: 9).

Önyargı literatüründe birbiri ile iç içe geçmiş gibi görünen kalıpyargı, önyargı ve ayrımcılık terimleri Allport (1954) tarafından anlamsal ayrımları netlikle anlaşılacak şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımlar, ilerleyen yıllarda alanda hâkim olacak sosyal biliş yaklaşımının temelini oluşturmuştur. Allport'a göre kalıpyargılar, farklı sosyal kategorilere mensup bireylere yönelik genellenmiş inançlardır (Eagly ve Diekman, 2005: 23). Bu açıdan kalıpyargılar, kategori üyelerinin tektipleştirildiği ve kimi zaman söz konusu kategorinin üyeleri tarafından da içselleştirilen yargılar olarak hizmet etmektedir (Major ve Vick, 2005: 142).

Günümüzde, sosyal gruplara yönelik her bir özelliğin birer kalıpyargı olarak adlandırılması yerine, bu özelliklerin oluşturduğu bir yapıyla sosyal grupların yüksek ya da düşük düzeyde tanımlanışları kalıpyargı olarak adlandırılmaktadır (Fiske ve diğerleri, 2002: 879). Bu yapının içerisinde yer alan özellikler ise kalıpyargı içerikleri olarak adlandırılır. Örneğin, alandaki güncel bir model olan Kalıpyargı İçeriği Modelinde sosyal gruplara yönelik temel birer değerlendirme boyutu olarak yetkinlik ve sevecenlik tanımlanmıştır ve grupların bu boyutlarla yüksek ya da düşük düzeyde tanımlanışları açısından gruplara yönelik kalıpyargılar belirlenmeye çalışılmaktadır: örn. genel olarak kadınlara yönelik kalıpyargılar, yüksek sevecenlik ve düşük yetkinlik iken; feminist kadınlara yönelik kalıpyargılar, yüksek yetkinlik ve düşük sevecenliktir. Öte yandan, model kapsamındaki çalışmalarda bu kalıpyargı boyutlarının içeriğinin belirlenilmesi ile ilgilenilmez. Bunun yerine, farklı çalışmalarda farklı yetkinlik ve sevecenlik özellikleri üzerinden ölçümler gerçekleştirilerek, sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların duygusal tutumlarla ve davranışsal niyetlerle ilişkisi incelenir. Aynı sosyal gruplara yönelik aynı kalıpyargıların incelendiği alandaki çalışmalarda kullanılan kalıpyargı içeriklerinin

birbirinden farklılaştığı görülmektedir (bknz. Ek 1). Ayrıca, tek bir özelliğin kalıpyargı olarak incelendiği güncel bazı çalışmalar da mevcuttur (örn. Cichocka, Winiewski, Bilewicz, Bukowski ve Jost, 2015: 792). Alandaki çalışmalar arasındaki söz konusu tutarsızlığın temel nedeni, sosyal gruplara yönelik temel kalıpyargıların içeriğinin ne olduğundansa bu kalıpyargıların bilgi işleme süreçleri üzerindeki rolünün incelenmesine verilen önemden kaynaklanır. Bu durum, ana akım sosyal psikolojide benimsenen temel yaklaşımla yakından ilintilidir.

Ana akım sosyal psikolojide, 1970'lerden günümüze dek, sosyal biliş yaklaşımı benimsenmiştir. Sosyal biliş açısından kalıpyargılar, bireylerin sosyal dünyayı daha kolay yorumlamak amacıyla sosyal objelerin özelliklerini kategorilendirme eğilimlerinin bir sonucudur. Diğer bir ifadeyle, karmaşık sosyal dünyayı daha basit bir hale indirgemeye yardımcı olurlar. Bu bakış açısına göre kalıpyargılar, zihinsel şemalardır (Augoustinos, Walker ve Donaghue, 2014: 73). Deneyim ve sosyal etkileşim yoluyla edinilen şemalar, sosyal dünyadaki bilgileri anlamlandırmaya hizmet eden "bilişsel kısa yollardır" (Augoustinos ve diğerleri, 2014: 68). Örneğin, kadınların düşük yetkinlikte ve erkeklerin yüksek yetkinlikte olduğuna ilişkin kalıpyargılar vardır ve bu kalıpyargılar, sosyal dünyayı yorumlamayı kolaylaştırır. 1970'lerden itibaren bilişsel yaklaşımın sosyal psikolojiye hâkim oluşuyla birlikte, sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların içeriğinin ne olduğu ve bu içeriği belirleyen unsurların ne olduğu çalışma konusu olmaktan çıkmıştır. Örneğin, erkeklerin yetkinlikle yüksek düzeyde ilintilendirildiği ve kadınların yetkinlikle düşük düzeyde ilintilendirildiği özelliklerin neler olduğu ve kadınlarla erkeklerin bu içeriklerle neden yüksek/düşük düzeyde ilintilendirildiği soruları yanıtsız kalmıştır. Kalıpyargılar, bireyin zihninde kendine öylece yer edinmiş bir yapı olarak görülmüş ve bu kalıpyargıların içeriğinin ne olduğundan ziyade olumsuz kalıpyargıların hangi koşullarda azaldığı gibi kalıpyargıların bilgi işleme süreçlerindeki rolüne odaklanan çalışmalar yapılır olmuştur (Augoustinos ve diğerleri, 2014: 235; Augoustinos ve Innes, 1990: 215; Schneider, 2004: 12).

İleriki dönemlerde, kalıpyargıların birey düzeyinde ele alınmasına yönelik eleştiriler öne sürülmeye başlanmıştır. Bu eleştirilerden ilki, Sosyal Kategorilendirme Teorisinden gelmiştir. Teoriye göre kalıpyargılar, sosyal bağlamdan bağımsız olarak düşünülemez. Sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların içeriği, içinde bulunulan

bağlama göre şekillenen esnek yapılardır ve gruplar arası karşılaştırmalara bağlı olarak belirlenir. Bu karşılaştırmalar, bireylerin sosyal kimliklerini olumlama ihtiyacından kaynaklanır (Augoustinos ve diğerleri, 2014: 90). Örneğin, toplumsal cinsiyet kimliğinin belirgin olduğu bir bağlamda kadınlar ve erkekler, kendi cinsiyet gruplarını diğeriyle çeşitli özellikler açısından karşılaştırır. Bu karşılaştırmalar yoluyla, kendi cinsiyet gruplarına özgü olan, onu diğer cinsiyet grubundan farklı (çoğunlukla üstün) kılan özellikleri belirlemeye çalışırlar.

Bazı araştırmacılar, kalıpyargıların gruplar arası ilişkilere bağlı olarak şekillendiği yönündeki eleştiriyi haklı ama yetersiz bulmuştur. Kalıpyargı içeriklerinin oluşumunu açıklamada gruplar arası ilişkiler temelli bir açıklama sunmanın kısıtlı bir yaklaşım olduğunu belirtmişlerdir (Augoustinos ve Walker, 1998: 635). Bu araştırmacılara göre farklı sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların içeriğini belirleyen unsurlar bireysel, gruplar arası ve toplumsal unsurların tamamıdır. Bireyin zihnindeki kalıpyargıların içeriğinin şekillenmesinde, mensup olduğu grubun toplumsal statüsü ve grup üyelerinin çoğunluğunun paylaştığı inançlar etkilidir. Ancak bu kalıpyargıların içeriğini belirleyen yalnızca grubun statüsü ve görüşleri değildir, aynı zamanda toplumun ideolojisi, değerleri gibi toplumsal unsurlar bireyin sahip olduğu kalıpyargıları şekillendirir. Bu açıdan sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların içeriklerinden bazıları kişiden kişiye değişebileceği gibi toplumun genelince paylaşılan ve bireylerin çoğunluğu tarafından fikir birliğine varılmış kalıpyargı içerikleri de söz konusudur (Augoustinos ve Walker, 1998: 645). Bu düşünceyi bir örnek üzerinden açıklayacak olursak, kadının düşük yetkinlikle ve erkeğin yüksek yetkinlikle tanımlandığı kalıpyargıların içeriklerinden bazıları kişiden kişiye değişebileceği gibi, diğer bazı içeriklerin toplum genelinde paylaşılması beklenecektir.

Kalıpyargıları bireylerin zihinlerindeki şemalar olarak tanımlayan sosyal biliş yaklaşımı, kalıpyargılara yönelik birçok soruyu cevapsız bırakmaktadır. Bunlardan en önemlisi, toplumdaki sosyal gruplara yönelik kalıpyargı içeriklerinin ne olduğu sorusunun göz ardı edilmesidir. Kalıpyargı içerikleri sosyal gruplara yönelik olumsuz nitelikteki özellikler olarak değerlendirilerek bu kalıpyargıların içerikleri çalışma konusu dışında tutulmuş, öte yandan kalıpyargılara dayalı düşünmenin bilişsel bir ihtiyaç olduğu varsayılmıştır. Bu ihtiyaç ister dünyayı anlamlandırmaya hizmet edici

bir nitelik taşısın ya da grup kimliğini olumlu görmeye hizmet edici bir nitelikte olsun her iki durumda da kalıpyargıların içeriklerinin ne olduğu ve bu kalıpyargı içeriklerinin şekillenmesinde toplumsal ve ideolojik unsurların nasıl bir etkisi olduğu soruları yanıtsız kalmaktadır (Augoustinos ve Innes, 1990: 215; Augoustinos ve Walker, 1998: 629-632; Schneider, 2004: 12). Sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların içerikleri bilinmeksizin bu kalıpyargılara ilişkin psikolojik çıktıların anlaşılmasının zorluğu göz önüne alındığında, kalıpyargıların içeriklerinin incelenmesine yönelik çalışmalara tekrar ağırlık verilmesi gerekli gözükmektedir.

Kalıpyargı içeriklerinin ve bu kalıpyargıların işlevinin derinlemesine anlaşılmasında kalıpyargıların "ideolojik sosyal temsiller" olarak tanımlanmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Augoustinos ve Walker, 1998: 635-637). Bu görüşe göre kalıpyargılar, toplum tarafından inşa edilen ve toplum genelinde fikir birliğine varılan temsillerdir. Bu temsiller, sosyal gruplar arasındaki statü farkını haklılaştırmaya hizmet edici bir işleve sahiptir. Kalıpyargıların içeriklerinin ve bu kalıpyargıların işlevinin incelenmesinde, toplumsal ve ideolojik unsurların etkisinin dikkate alınmasının gerekliliği vurgusu, Doise (1980: 214) tarafından tanımlanan analiz düzeyleri üzerinden incelendiğinde daha açık hale gelmektedir. Sosyal psikoloji konularının çalışılmasında benimsenebilecek analiz düzeylerinden ilki, birinci analiz düzeyidir. Bu analiz düzeyinde, çevredeki olayların bireylerce nasıl algılandığı ve de bu algılara bağlı olarak açığa çıkan davranışları açıklamada kullanılabilecek bireysel özellikler inceleme konusudur. Sosyal biliş yaklaşımının kalıpyargılara ilişkin bireysel şemalar tanımı, bu analiz düzeyinde yer alır. İkinci analiz düzeyinde, bireylerin algılarına ve de davranışlarına kişiler arası ilişkiler temelinde açıklamalar sunulur. Kalıpyargıların ailede edinildiği gibi sosyal öğrenme yaklaşımı temelli bir açıklamada bulunmak, bu analiz düzeyindeki bir açıklama olacaktır. Üçüncü düzeyde, gruplar arası ilişkilerin ve bireylerin toplumsal statülerinin etkileri de incelemeye dâhil edilir. Sosyal Kategorilendirme Kuramının kalıpyargılara dair bakış açısı bu analiz düzeyinde yer alır. Dördüncü analiz düzeyinde, ideolojik ve toplumsal unsurların etkisi de incelenir. Bir sosyal psikoloji konusuna ilişkin toplumsal değerler ve normlar, toplumun genelinde paylaşılan inançlar gibi açıklamalar sunuluyorsa bu düzeyde analiz gerçekleştirilmektedir (Doise, 1980: 218; Lorenzi-Cioldi ve Doise, 1990: 87).

İlgili sosyal psikoloji konusuna yönelik ait olduğu düzeyin daha altında açıklamalar sunulması, konuya ilişkin indirgemecilik problemi yaratacaktır. Örneğin, kalıpyargılar, önyargı, ayrımcılık gibi toplumsal bir problem olan ve de toplumun etkisiyle açığa çıkan sosyal psikoloji konularını açıklamada dördüncü düzeyin kullanılması gerekir (Doise, 1980: 225). Sosyal gruplara yönelik kalıpyargı içeriklerinin belirlenmesinde belirli bir yöntem söz konusu değildir. Önemli olan bu kalıpyargıların incelenmesinde toplumsal ve ideolojik unsuların dikkate alındığı çalışmaların gerçekleştirilmesidir (Augoustinos ve Innes, 1990: 644). Kalıpyargıları toplum içinde inşa edilen yapılar olarak incelemeye imkân tanıyan temel bir kuram, Serge Moscovici (1981) tarafından geliştirilen Sosyal Temsiller Kuramıdır.

1.1.2. Sosyal Temsiller Yaklaşımı

Sosyal Temsiller Kuramına göre sosyal gruplara yönelik kalıpyargı içerikleri, aynı kültürün üyesi olan bireylerin karşılıklı etkileşimlerine dayalı olarak şekillenir ve bu içeriklerin zamana ve kültüre bağlı değişimler gösterebildiği kabul edilir (Augoustinos ve diğerleri, 2014: 247). Kalıpyargıların toplumda şekillenen dinamik bir yapı olarak tanımlanışı, kalıpyargıları "sosyal temsiller" olarak adlandırmayı mümkün kılmaktadır (Augoustinos ve Walker, 1998: 635). Sosyal temsiller, bir topluluktaki iki ya da daha fazla kişinin etkileşiminin ürünü olan düşünce, inanç, imge ve açıklamalar olarak tanımlanabilir (Moscovici, 1981: 185). Bu açıdan toplumdaki tüm "şey"ler, tek tek bireylerin yalıtılmış zihinlerinin değil, bireyler arasındaki ortak temsillerin bir ürünüdür (Jovchelovitch, 1996: 133).

Moscovici (1961) sosyal temsil içeriklerinin üç farklı boyut altında gruplandırılabileceğini önermiştir: bilgi (information), sosyal temsil alanı (field of representation) ve tutum (attitude) (Arruda, 2015: 130). Sosyal temsilin bilgi boyutu, bir sosyal temsil öznesi hakkındaki bilgi dağarcığını kapsar. Bir sosyal temsil objesine yönelik bilgilerin niteliği ve niceliği, o bilgilerin hangi kaynaklardan (örn. sosyal medyadan, gazetelerden, televizyondan… vb.) edinildiğine bağlı olarak değişebildiğinden, söz konusu sosyal temsile ilişkin bilgi dağarcığında kişiler arası ve gruplar arası farklılıklar görülmesi mümkündür. Sosyal temsil içeriklerinin "sosyal temsil alanı" adı verilen boyutu, sosyal temsil öznesi hakkında sosyal olarak inşa edilmiş belirli temel bilgileri ve de bu öznenin ne ile ilgili olup olmadığına dair

genel bilgi içeriğini kapsar. Sosyal temsil içeriklerinin "tutum" boyutu ise sosyal temsil öznesine karşı birey tarafından benimsenen temsil içeriklerini kapsar. Sosyal temsil objesine yönelik tutumların olumlu ya da olumsuz nitelikte oluşuna bağlı olarak tutum bileşenindeki içerikler şekillenir (Moliner ve Abric, 2015: 84; Teixeira, Settembre ve Leal, 2007: 106).

Bir temsil öznesine dair toplumun genelince benimsenmiş içerikler, sembolik çekirdek (figurative nucleus) olarak adlandırılmıştır. Sembolik çekirdekte, temsile dair belirginleşmiş içerikler yer almaktadır (Moscovici, 1988: 222). Örneğin, psikanalizin ortaya çıktığı yıllarda "bastırma" terimi, halk arasında yaygınlaşmış ve psikanalize dair temel içeriklerden bir tanesi haline gelmiştir (Moliner ve Abric, 2015: 85). Sosyal temsillere dair bazı içeriklerin merkezi bir rol üstlenmesi hakkındaki Moscovici'nin görüşleri, Abric (1993) tarafından genişletilmiştir (Moliner ve Abric, 2015: 85). Abric (2003), temsile dair merkezi öneme sahip içerikleri merkezi çekirdek (central core) olarak adlandırmış ve merkezi çekirdekteki içeriklere kıyasla görece daha esnek temsil içeriklerini çevresel unsurlar (peripheral elements) olarak nitelendirmiştir (Dany, Urdapilleta ve Monaco, 2015: 493). Toplumun geneli tarafından paylaşılan merkezi çekirdekteki içerikler, değişime karşı dirençlidir ve bir temsil için en önemli olan unsurları içerir. Değişime karşı esnek olan çevresel bileşende, bireyler arasında çeşitlilik gösteren temsil içerikleri yer alır. Azınlıktaki bireylerin görüşlerini barındırması muhtemel olan çelişen unsurlar alanındaki içerikler, bazı bireylerce yüksek düzeyde önem verilen ancak çoğunluk tarafından paylaşılmayan içeriklerdir (Dany ve diğerleri, 2015: 493; Quenza, 2005: 82).

Sosyal temsillerin yapısına ilişkin güncel kuramsal bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur. Tablodaki sol üst satır, merkezi çekirdeği tanımlamaktadır. Bu alanda en sık belirtilen ve en önemli görülen özellikler yer alır. Sağ üst satırdaki birinci çevresel alanda, sıklıkla belirtilen fakat önemli görülme düzeyi düşük unsurlar yer alır. Sağ alt satırdaki ikinci çevresel alan unsurları hem sık belirtilmemiştir hem de önemli görülme düzeyleri düşüktür. Sol alt satır, çelişen unsurlar alanıdır. Bu alandaki unsurlara verilen önem düzeyi yüksek olmakla birlikte, sıklıkla belirtilmeyen unsurlardır (Dany ve diğerleri, 2015: 493).

Tablo 1. Sosyal Temsillerin Yapısına İlişkin Tablo

		Temsil içeriğine verilen önem düzeyi	
		Yüksek	Düşük
Temsil içeriğinin belirtilme sıklığı	Yüksek	Merkezi çekirdek	Birinci çevresel alan
	Düşük	Çelişen unsurlar alanı	İkinci çevresel alan

Not. Bu tablo, Dany, Urdapilleta ve Monaco (2015: 493)'dan çevrilmiştir.

Sosyal Temsiller Kuramı, kalıpyargılara toplumsal-ideolojik düzeyde açıklamalar sunma avantajını getirir. Kalıpyargıların içeriğinin belirli bir kültür içindeki zamana bağlı değişimlerini ve de bu içeriklerin farklı kültürlerde birbirinden farklı oluşunu açıklamaya imkân tanımaktadır. Örneğin, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını oluşturan içeriklerin bir kısmı tüm kültürlerde aynı iken bir kısmı belirli kültürlere özgü olabilir. Çünkü kalıpyargılar, kültür içerisinde dil ve iletişim yoluyla sürekli inşa edilip şekillenmektedir (Marková, 2007: 225).

Sosyal Temsiller Kuramı, farklı kavramlara ilişkin içeriğin anlaşılması açısından oldukça zengin bir kuramsal çerçeve ve çalışma yöntemi sunmakla birlikte, bir sosyal gruba yönelik kalıpyargı içeriklerinin derinlemesine anlaşılmasında bazı açılardan yetersiz kalmaktadır (Augoustinos ve Innes, 1990: 215). Bu yetersizliğin temel nedenlerinden birisi, bir sosyal gruba ya da olguya dair elde edilen merkezi çekirdekteki sosyal temsil içeriklerinin toplumun genelinde "paylaşılan" temel içerikler olduğu yönündeki önerisidir. Söz konusu iddianın geçerliliği sorgulandığında, bir grup katılımcıdan elde edilen yanıtların ne ölçüde tüm topluma genellenebilir olduğu sorusu yanıtsız kalmaktadır (Augoustinos ve Innes, 1990: 217; Potter ve Litton, 1985). Bu soruya ilişkin daha net bir yanıt vermede, farklı ölçüm yöntemlerinin ve analiz tekniklerinin kullanılması önerilmektedir (Augoustinos ve Innes, 1990: 217; Doise ve diğerleri, 1993: 12). Sosyal temsil çalışmalarında, serbest çağrışım yöntemi kullanılmaktadır. Serbest çağrışım yönteminde katılımcılardan, hedef sosyal grup düşünüldüğünde bu grubu tanımlayan özellikleri listelemeleri istenmektedir (Schneider, 2004: 34). Bazı araştırmacılar tarafından kalıpyargılar gibi

sosyal psikoloji olgularını incelemede öncelikle Sosyal Temsiller Kuramında tanımlanan ölçüm yöntemlerinin ve analiz tekniklerinin kullanılması ve ardından, ana akım sosyal psikolojide benimsenen sosyal biliş yaklaşımda kullanılan Likert tipi ölçüm yöntemleri üzerinden sosyal temsil içeriklerine yönelik ölçümlerin gerçekleştirilerek faktör analizi, çoklu regresyon analizi gibi analizlerin uygulanması önerilmektedir (Doise ve diğerleri, 1993: 12).

1.2. TOPLUMSAL CİNSİYET KALIPYARGILARI

1.2.1. Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarının KİM'deki Kalıpyargı Boyutları Açısından Değerlendirilmesi

Kalıpyargı İçeriği Modeli (KİM), sosyal grupların ve bu grupların üyelerinin değerlendirilmesi sırasında başvurulan kalıpyargı boyutlarını tanımlayan güncel bir modeldir. Bu modelde kalıpyargı içeriklerinin yetkinlik (competence) ve sevecenlik (warmth) olmak üzere iki temel boyuta ayrıldığı kabul edilir (Fiske ve diğerleri, 1999: 480). Yetkinlik, kişilerin/grupların kendilerine yüksek statü sağlayacak görevleri başarıyla yapma kapasiteleri olarak; sevecenlik ise, kişilerin/grupların, diğerleriyle uyum sağlama potansiyellerine dair değerlendirmeler olarak tanımlanır (Cuddy, Fiske ve Glick, 2008: 63). Kişinin girişkenliği, zekâsı gibi özellikler yetkinlik boyutundaki kalıpyargı içeriklerine, başkalarına karşı nazik ve yardımsever olma gibi özellikler ise sevecenlik boyutuna giren özelliklere örnek olarak verilebilir. Sosyal grup üyelerine yönelik yetkinlik ve sevecenlik algıları, toplumsal statüleri ve yarışmacılıklarına dair algılar ile ilintilidir. Toplumsal statüsü yüksek ve yarışmacı grupların yetkinliği yüksek ve sevecenliği düşük düzeyde değerlendirilirken, toplumsal statüsü düşük olan ve yarışmacı algılanmayan gruplar daha az yetkin, öte yandan daha sevecen olarak değerlendirilmektedir. Statüsü yüksek ve yarışmacılığı düşük olan gruplar yüksek yetkin, yüksek sevecen olarak değerlendirilirken, statüsü düşük ve yarışmacılığı yüksek algılananlar hem yetkinlikle hem de sevecenlikle düşük düzeyde değerlendirilir (Fiske ve diğerleri, 2002: 885) (bakınız Tablo 2).

Sonuçta, farklı sosyal gruplar, yetkinlik ve sevecenlik açısından ne düzeyde değerlendirildiklerine göre şu dört kümeden birisinde yer alabilir: Düşük yetkinlik/düşük sevecenlik (DY/DS), yüksek yetkinlik/yüksek sevecenlik (YY/YS),

düşük yetkinlik/yüksek sevecenlik (DY/YS), yüksek yetkinlik/düşük sevecenlik (YY/DS). Grubun yer aldığı küme, o gruba yönelik kalıpyargılara karşılık gelir: örneğin, düşük sevecenlik ve yüksek yetkinlik kalıpyargısı. Kalıpyargı İçeriği Modeli kapsamında gerçekleştirilmiş erken dönemli çalışmalarda, sosyal gruplara yönelik kalıpyargı içeriklerinin değerlendirilmesi sırasında bireylerin kendi kişisel görüşlerini değil, toplumun geneli tarafından paylaşılan görüşleri düşünerek yanıt vermeleri istenmiştir (Cuddy ve diğerleri, 2009: 19; Fiske ve diğerleri, 1999: 478). Toplumun görüşlerinin sorulmasının temel nedeni, farklı sosyal gruplara ilişkin kültürel inançların belirlenebilmesi ve modelde tanımlanan dört küme açısından bu grupların toplum içindeki yerinin sorgulanabilmesidir (Fiske ve diğerleri, 1999: 478). Bir toplumdaki sosyal grupların büyük bir kısmının statüsünün ve yarışmacılığının her ikisi de ya düşük ya da yüksek düzeyde algılandığından, toplumdaki sosyal grupların çoğunun DY/YS ya da YY/DS şeklinde tanımlandığı önerilmiştir. Grubu bir boyutta yüksek ve diğer boyutta düşük düzeyde tanımlayıcı kalıpyargılar, "karma içerikli" kalıpyargılar (mixed stereotypes) olarak adlandırılmıştır (Fiske ve diğerleri, 2002: 878). Model kapsamında gerçekleştirilmiş bir dizi çalışmada, sosyal grupların pek çoğuna yönelik kalıpyargıların karma içerikli olduğu bulgulanarak modelin iddiaları desteklenmiştir (Fiske ve diğerleri, 2002: 897). Buna göre, incelenen grupların çoğu yüksek yetkinlik-düşük sevecenlik ya da düşük yetkinlik-yüksek sevecenlik kümelerinde yer almıştır. Ayrıca, bu gruplara yönelik yetkinlik ve sevecenlik değerlendirmelerinin ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur.

Modelde aynı zamanda, sosyal grupların karma içerikli kalıpyargılarla tanımlanışına bağlı olarak bu iki kalıpyargı boyutu arasında negatif yönde bir ilişkinin gözlenmesi beklenir (Fiske, Cuddy ve Glick, 2007: 79). Yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargı boyutları arasında negatif ilişki beklentisiyle uyumlu bazı çalışmalar mevcuttur (Eckes, 2002: 108; Wade ve Brewer, 2006: 759). Örneğin, Wade ve Brewer tarafından (2006) gerçekleştirilen bir çalışmada, on bir kadın alt grubu yetkinlik ve sevecenlik özellikleri açısından katılımcılarca değerlendirilmiştir. Bu kadın gruplarından yedisinin karma içerikli kalıpyargılarla tanımlandığı görülmüştür (YY/DS ya da DY/YS). Karma içerikli kalıpyargılarla tanımlanan gruplara ilişkin yetkinlik ve sevecenlik değerlendirmeleri arasında negatif ilişkiler saptanmıştır (Wade ve Brewer, 2006: 759). Öte yandan, farklı sosyal gruplara

yönelik yetkinlik ve sevecenlik algılarının incelendiği alandaki bir diğer çalışmada, sosyal gruplara yönelik yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargıları arasında pozitif yönde ilişkiler elde edilmekle birlikte, bu grupların pek çoğunun bir kalıpyargıyla yüksek düzeyde değerlendirilirken diğeriyle düşük düzeyde değerlendirildiği bulgulanmıştır (Bye, Herrebrøden, Hjetland, Røyset ve Westby, 2014: 472). Benzer biçimde bir başka çalışmada, farklı örneklemlerden bireylerin çeşitli sosyal gruplara yönelik yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargıları arasında ya anlamsız ilişkiler ya da pozitif yönde ilişkiler elde edilmiştir. Ardından araştırmacılar, karma içerikli kalıpyargılarla değerlendirilen gruplara yönelik yetkinlik ve sevecenlik arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yetkinlikle düşük ve sevecenlikle yüksek düzeyde tanımlanan gruplara ilişkin yetkinlik ve sevecenlik değerlendirmeleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanırken, yetkinliği yüksek ve sevecenliği düşük tanımlanan gruplara ilişkin yetkinlik ve sevecenlik değerlendirmeleri arasında anlamlı bir ilişki elde edilmemiştir (Durante, Fiske, Kervyn, Cuddy, Akande ve diğerleri, 2013). Durante (2008: 42)'nin gerçekleştirdiği bir başka çalışmada ise 27 farklı sosyal gruptan üçüne ilişkin yetkinlik ve sevecenlik değerlendirmeleri arasında anlamsız ilişkiler elde edilirken, yirmi dördüne ilişkin yetkinlik ve sevecenlik değerlendirmeleri arasında pozitif ilişkiler elde edilmiştir. Öte yandan bu gruplardan yirmi ikisi bir boyutla diğerine kıyasla daha yüksek biçimde, yani karma içerikli kalıpyargılarla değerlendirilmiştir (Durante, 2008: 47).

Tablo 2. KİM'de Sosyal Grupların Yetkinlik ve Sevecenlik Açısından Özelliklerine Göre Ayrıldıkları Kümeler ve Bu Kümelerde Yer Alan Sosyal Gruplara Örnekler

	Yetkinlik		
		Düşük	Yüksek
Sevecenlik	Yüksek	Düşük statülü, yarışmacı olmayan gruplar (örn. yaşlılar, ev hanımları, engelliler)	Yüksek statülü, yarışmacı olmayan gruplar (örn. iç grup ve müttefik gruplar)
	Düşük	Düşük statülü, yarışmacı gruplar (örn. yoksullar, devletten yardım alanlar)	Yüksek statülü, yarışmacı gruplar (örn. Asyalılar, zenginler, feministler)

Not. Bu tablo, Fiske, Cuddy, Glick ve Xu (2002: 881)'dan çevrilmiştir.

Kadınların sevecenlikle yüksek ve yetkinlikle düşük düzeyde tanımlanırken, erkeklerin yetkinlikle yüksek ve sevecenlikle düşük düzeyde tanımlanışı, geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını ifade etmektedir (Ko, Judd ve Stapel, 2009: 200). Kalıpyargı İçeriği Modelinin literatüre kazandırılmasından yıllar öncesinde Broverman, Vogel, Broverman, Clarkson ve Rosenkrantz (1972: 63), kadınlara ve erkeklere farklı özelliklerin yakıştırıldığını belirterek kadınlara atfedilen özellikleri sevecenlik, erkeklere atfedilen özellikleri yetkinlik olarak adlandırmıştır. KİM kapsamında tanımlanan sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargı boyutlarının içerikleri, Broverman ve arkadaşlarının (1972: 63) çalışmasındaki içeriklerle benzerlik göstermektedir. Ancak KİM'e göre, yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargı boyutları, yalnızca erkeklerin ve kadınların birbirinden farklılaştırıldığı boyutlar değildir, aynı zamanda yarışmacılık ve statü düzeylerine göre tüm sosyal grupları tanımlamada kullanılan temel kalıpyargı boyutlarıdır. Modele göre, toplumda kadınların yarışmacılık ve statü düzeylerinin erkeklerden düşük olmasına bağlı olarak, "kadınlar sevecendir ve yetkin değildir, erkeklerse yetkindir ve sevecen değildir" şeklindeki karma içerikli geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpyargıları kabul görmeye devam edecektir (Cuddy, Fiske ve Glick, 2008: 77).

Alandaki çalışmalarda, modelin iddialarıyla uyumlu biçimde, tipik bir erkeğin sevecenden çok yetkin olarak tanımlandığı, kadınlarınsa yetkinden çok sevecen olarak tanımlandığı bulgulanmıştır (Cuddy ve diğerleri, 2009: 21; Eckes, 2002: 104; Fiske ve diğerleri, 2002: 893). Örneğin, Eckes (2002: 103) tarafından Almanya'da gerçekleştirilmiş bir çalışmada karma içerikli kalıpyargılar hipotezi, çeşitli kadın ve erkek alt gruplarına yönelik kalıpyargılara uygulanan kümeleme analizleri (cluster analyses) ve ortalama analizleri (t-tests) üzerinden incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda beklenildiği üzere kadın ve erkek alt gruplarından çoğunun DY/YS ve YY/DS kümelerinde yer aldığı görülmüş, aynı zamanda beklenildiği gibi bu grupların her birinin bir boyuttaki ortalamasının diğer boyuttakinden daha yüksek (ya da düşük) olduğu bulgulanarak karma içerikli kalıpyargılar hipotezine ilişkin ikinci bir kanıt sağlanmıştır. "Tipik kadın" grubu yetkinliğe kıyasla sevecenlikle daha yüksek düzeyde tanımlanırken, "tipik erkek" grubu sevecenliğe kıyasla yetkinlikle daha yüksek düzeyde tanımlanmıştır (Eckes, 2002: 104).

Kadınlara ve erkeklere yönelik karma içerikli kalıpyargıların incelenmesi yerine kadınlarla erkeklerin ne düzeyde sevecen ve yetkin algılandıklarının birbirleriyle karşılaştırılmasının amaçlandığı diğer bazı çalışmalarda, kadınların erkeklerden daha sevecen ve erkeklerin kadınlardan daha yetkin değerlendirildiği ortaya koyulmuştur (Eagly ve Karau, 2002: 574; Jost ve Kay, 2005: 501). Bir başka çalışmada kadınların ve erkeklerin yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargıları açısından kendilerini nasıl değerlendirdikleri incelenmiştir (Abele, 2003: 770). Kadınlar yetkinliğe kıyasla sevecenliği kendilerine daha uygun görürken, erkekler yetkinliği kendileri için daha uygun olarak değerlendirmiştir.

Kadınların sevecen ve erkeklerin ise yetkin olduğu yönündeki kalıpyargılar gibi, çeşitli meslek gruplarına yönelik de benzer kalıpyargılar vardır. Söz konusu meslek grupları toplumun genelinde belirli bir cinsiyet ile özdeşleştirildiğinde, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının önyargılarla ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Örneğin hemşirelerin sevecen ve mühendislerin yetkin olduğuna yönelik kalıpyargılar vardır ve bunlar toplumsal cinsiyetlere yönelik tanımlayıcı kalıpyargılarla birlikte değerlendirildiğinde, kadınların ve erkeklerin hangi meslekler için uygun olduklarına ve olmadıklarına yönelik ayrımcı fikirler ortaya çıkar. Kadınların yetkinliğinin düşük, erkeklerin yetkinliğinin yüksek olduğu inançları, özellikle yüksek yetkinlikle ilişkilendirilen alanlardaki mesleki yeterlilik değerlendirmelerinde erkeklerin kayırılmasına neden olmaktadır. Davison ve Burke (2000: 236)'ın meta-analiz çalışmasında gösterildiği gibi, hemşireliğin kadınlara, mühendisliğin erkeklere uygun görüldüğü literatürdeki pek çok çalışmada tutarlı biçimde elde edilen bulgulardır. Ancak bir başka meta-analiz çalışmasında, yetkinlik gerektiren mesleki bir görev olan yöneticiliğin, hem kadınlara hem de erkeklere uygun görüldüğü yönünde bulgular ortaya konmuştur (Eagly, Karau ve Makhijani, 1995: 135).

Her ne kadar yöneticilik, hem kadınlara hem erkeklere uygun görülse de, yöneticilik yapan kadınlardan ve erkeklerden ne kadar hoşlanıldığı ve bu kadınlarla erkeklerin ne ölçüde sevecen algılandıkları incelendiğinde, bir farklılaşma görülmektedir: Yüksek yetkinlik gerektiren yöneticilik görevini yapan kadınlardan hoşlanma düzeyi, aynı görevi yapan erkeklerden hoşlanma düzeyine kıyasla düşüktür ve bu kadınların sevecenliği düşük olarak algılanmaktadır (Heilman ve Okimoto, 2007: 84; Heilman, Wallen, Fuchs ve Tamkins, 2004: 419). Bu bulgular bize,

toplumsal cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz olacak biçimde yüksek yetkinlik sergileyen kadınların olumsuz tutumlarla kaşı karşıya kaldığını göstermektedir. Bazı çalışmalarda, yetkinliği yüksek kadınlardan, yetkinliklerinin yanı sıra sevecenliklerinin de yüksek olduğuna işaret eden özellikleri olduğunda hoşlanıldığı gösterilmiştir. Örneğin, annelerin sevecen olduklarına dair kalıpyargılar vardır ve bu nedenle anne olan çalışan kadınlardan, anne olmayanlara kıyasla daha çok hoşlanılır (Cuddy, Fiske ve Glick, 2004: 709; Okimoto ve Heilman, 2012: 714). Alandaki çalışmaların pek çoğunda, kadınların yetkinlik sergilediklerinde otomatik olarak sevecenliklerinin ve kişiler arası hoşlanılırlık düzeylerinin düşük algılandığına ilişkin bulgular sunulmuştur (Eagly, Makhijani, ve Klonsky, 1992: 13; Heilman, Block ve Martell, 1995: 237; Rudman, 1998: 641; Rudman ve Glick, 1999: 1008). Bu çalışmalar aynı zamanda kadınların sevecen olduğu yönündeki kalıpyargıları ihlal etmiş olduklarından yetkin kadınların, olumsuz tutum ve davranışlara maruz kaldıklarını da göstermektedir.

1.2.1.1. Kalıpyargı Boyutlarında Revizyon: Sevecenlik yerine Ahlak ve Sosyallik

Leach ve arkadaşları (2007: 236), sevecenlik kalıpyargı boyutunun, ahlak (morality) ve sosyallik (sociability) olmak üzere iki farklı alt boyuttan oluştuğuna dair bir iddia sunmuştur. Ahlak, kişilerin ya da grupların ne denli etik olduklarına dair algı anlamına gelmektedir. Dürüst ve güvenilir olma gibi özellikleri içerir. Sosyallik, kişilerin ya da grupların, kişiler ve gruplar arası uyumu sürdürecek özelliklere sahip olarak algılanmaları anlamına gelir. Yardım sever, nazik olma gibi özellikleri içerir (Leach ve diğerleri, 2007: 237). KİM'i geliştiren araştırmacılar tarafından da sevecenliğin sosyallik ve ahlak olarak iki boyutlu bir yapıdan oluştuğu görüşü kabul edilmektedir (Fiske, 2018: 70). Alandaki bazı çalışmalarda dürüst, güvenilir gibi ahlakla ilintili bazı özelliklerin sevgi dolu, iyi huylu gibi sosyallik boyutundaki özelliklerle birlikte sevecenlik boyutu altında incelendiği gözlenmektedir (örn. Boysen, 2017: 101; Follmer ve Jones, 2017: 497). Diğer bazı araştırmacılar ise ahlak ve sosyallik özelliklerini ayrıştırmak suretiyle çalışmalar gerçekleştirmiştir (örn. Brambilla ve Riva, 2017: 247; Brambilla, Sacchia, Pagliaro ve Ellemers, 2013: 814).

Kalıpyargıların yetkinlik, ahlak ve sosyallik olmak üzere üç boyutta ele alındığı çalışmalarda, başkaları hakkında izlenim oluşturmada en etkili olan

kalıpyargı boyutunun ahlak olduğu görülmüştür. Cinsiyet kimliği üzerinden iç ve dış grup üyeliği manipülasyonunun gerçekleştirildiği bir çalışmada, katılımcılara aynı cinsiyetten ya da farklı cinsiyetten kişilere ilişkin bilgiler sunulmuştur. Bu kişileri değerlendirirken sosyallik, yetkinlik ve ahlakla ilintili çeşitli özelliklere ne ölçüde önem verdiklerini belirtmeleri istenmiştir. İç ya da dış grup üyesinden hangisinin değerlendirildiği fark etmeksizin, sosyallik ve yetkinlik ile kıyaslandığında ahlakla ilintili özelliklere önem verme düzeyinin daha yüksek olduğu saptanmıştır (Brambilla ve diğerleri, 2011: 138). Leach ve arkadaşlarının (2007: 238) çalışmasında bireylerin kendilerini ait hissettikleri bir iç grubun olumlu değerlendirilmesi üzerinde yetkinliğe ve sosyalliğe kıyasla ahlakın daha güçlü bir belirleyici role sahip olduğu bulunmuştur. Dış gruba -örn., göçmenlere- yönelik izlenim oluştururken de benzer biçimde diğer iki kalıpyargı boyutuna dair değerlendirmelere kıyasla ahlak açısından değerlendirmeler olumlu tutumlar üzerinde daha güçlü bir yordayıcıdır (Brambilla ve diğerleri, 2012: 156).

Ahlak kalıpyargı boyutunun kadınları mı yoksa erkekleri mi tanımlamada daha yüksek düzeyde kullanıldığını inceleyen görgül bir çalışma şimdiye dek gerçekleştirilmemekle birlikte, sevecenlik kalıpyargı boyutunun sosyallik ve ahlak alt boyutlarından oluştuğu önerisi, kadınların erkeklerden daha sosyal ve ahlaklı tanımlandığı varsayımını da beraberinde getirmektedir. Söz konusu varsayımla tutarlı bir biçimde, kadınların erkeklere kıyasla daha ahlaklı olduklarına dair ifadeleri içeren kadına yönelik korumacı cinsiyetçilik, farklı ülkelerdeki bireyler tarafından yüksek düzeyde benimsenmektedir (Glick, Fiske, Mladinic, Saiz, Abrams ve diğerleri, 2000: 770). Alandaki güncel bir çalışmada, spesifik olarak iş yaşamındaki kadınların ve erkeklerin çeşitli özelliklere sahip olmasına verilen önem düzeyi incelenmiştir. Katılımcılardan, bir iş başvurusunda bulunan kadın ve erkek adayların ahlak, sosyallik ve yetkinlik özelliklerine ne ölçüde sahip olmaları gerektiğine dair değerlendirmelerde bulunmaları istenmiştir. Katılımcılar tarafından, hem kadın hem de erkek adayların sırasıyla yetkinlik, ahlak ve sosyallik kalıpyargı boyutlarına sahip olmalarına daha yüksek düzeyde önem verilmekle birlikte; erkek adaylara kıyasla kadın adayların bu kalıpyargı boyutlarının tümüne daha yüksek düzeyde sahip olmaları gerektiği belirtilmiştir (Moscatelli, Menegatti, Ellemers, Mariani ve Rubini, 2020: 276). Araştırmacılara göre bu bulguları şu şekilde yorumlamak mümkündür:

Spesifik olarak iş yaşamı söz konusu olduğunda, bireylerden sahip olması beklenilen birincil özellikler, yetkinlikle ilintili özelliklerdir. Diğer yandan, iş yaşamındaki erkeklere kıyasla kadınların yetkinlik, ahlak ve sosyallik özelliklerinin tümüne daha yüksek düzeyde sahip olması beklenmektedir (Moscatelli ve diğerleri, 2020: 284).

Tüm çalışmaların bulgularını bir arada değerlendirdiğimizde şu sonuca varmak mümkün gözükmektedir: Tipik bir kadından özellikle sevecen (ya da sosyal ve ahlaklı) olması beklenirken, erkeklerden temel beklenti yetkin olmaları yönündedir.

Sosyal gruplara yönelik kalıpyargı içeriklerinin yetkinlik ve sevecenlik (ahlak/sosyallik) değerlendirme boyutları altında toplanacağı öngörüsü çok kullanışlı olsa da, farklı sosyal gruplara yönelik oldukça değişik kalıpyargı içeriklerinin olabileceği dikkate değer bir noktadır. Örneğin, Amerika'da gerçekleştirilmiş bir çalışmada, farklı göçmen gruplarına yönelik yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargılarının içeriği incelenmiştir (Reyna ve diğerleri, 2013: 346). Hem Arap hem de Çinli göçmenlerin sevecenlikleri düşük olmakla birlikte, daha derinlemesine incelendiğinde iki grubu düşük sevecen yapan özellikler çok farklıdır: örn. Araplar'ın öfkeli ve saldırgan, Çinliler'in ise uyumsuz ve sessiz olduğuna dair kalıpyargı içerikleri vardır. Söz konusu kalıpyargıların içeriğine bağlı olarak gruplara yönelik ayrımcı tutumların niteliği değişmektedir: bir grubun düşük sevecenlikle ilintili belirli bazı kalıpyargılarla (örneğin, sessiz) tanımlanması, grubu izole etmeye yönelik davranışsal niyetleri artırırken; yine düşük sevecenliğin göstergesi olan diğer bazı kalıpyargılarla (öfkeli ve saldırgan) tanımlanması, grubu cezalandırmaya yönelik niyetleri artırmaktadır. Bu bulgular, kadınları düşük yetkin kılan ve erkekleri yüksek yetkin kılan özelliklerin birbirinden farklı olabileceğini, benzer biçimde kadınları yüksek sevecen (ahlaklı/sosyal) tanımlamayı sağlayan özelliklerle erkeklerin düşük sevecen (ahlaklı/sosyal) tanımlanmasını sağlayan özelliklerin birbirinden farklılaşabileceğini düşündürmektedir.

Bu çalışmada, kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargı boyutlarının içeriğinin birbirinden farklılaşabileceği önerisinin yanı sıra, kadınları ve erkekleri tanımlamada kullanılan kültüre özgü kalıpyargıların göz önünde bulundurulması gerektiği önerilmiştir. Kalıpyargı alanyazınındaki bazı araştırmacılar, yetkinlik ve

sevecenlik gibi temel kalıpyargı boyutları ile yetinilmeyip kültüre özgü kalıpyargı içeriklerinin belirlenmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir (Jost ve Hamilton, 2005: 221). Bu araştırmacılara göre, bireylere yönelik önyargılar üzerinde kalıpyargıların rolünün ve de kalıpyargıların sistemi meşrulaştırıcı işlevinin derinlemesine anlaşılmasında kültüre özgü kalıpyargı içeriklerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Amerika'da gerçekleştirilmiş güncel bir çalışmada, farklı kadın gruplarının değerlendirilmesinde kullanılan temel kalıpyargı boyutları olarak KİM'de önerilen sevecenlik ve yetkinliğin yanı sıra bir üçüncü boyut önerilmiştir: özgüvenli, kendinden emin, güçlü, aktif özelliklerini içeren güç boyutu (Bay-Cheng, Bruns ve Maguin, 2018: 707). Söz konusu çalışmada kültüre özgü kalıpyargıların incelenmesi amaçlanmamakla birlikte, farklı sosyal grupların yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargılarının yanı sıra diğer bazı kalıpyargılar açısından da farklılaştırıldığını göstermesi açısından çalışmanın ürettiği bulgular dikkat çekicidir. İlgili çalışmada kalıpyargılar açısından incelenen kadın grupları, cinsel ilişki deneyimlemiş olma/olmama ve cinsel yaşamının kontrolüne sahip olma/olmama açısından farklı özelliklere sahip olarak sunulan dört farklı kadın grubudur: temsilci kadınlar (agents) (cinsel ilişki deneyimleyen ve cinsel yaşamının kontrolüne sahip olanlar), bakire kadınlar (virgins) (cinsel ilişki deneyimlemeyen ve cinsel yaşamının kontrolüne sahip olanlar), sığ kadınlar (sluts) (cinsel ilişki deneyimleyen ve cinsel yaşamının kontrolüne sahip olmayanlar), aciz kadınlar (losers) (cinsel ilişki deneyimlemeyen ve cinsel yaşamının kontrolüne sahip olmayanlar). Çalışmada, güç boyutunun içeriğini oluşturan sıfatların yetkinlik ve sevecenlik sıfatlarına eklenmesiyle oluşturulan bir ölçüm aracı kullanmak suretiyle dört farklı gruba yönelik kalıpyargılara dair ölçümler alınmış ve gruplardan her biri için yapılan değerlendirmeler ayrı ayrı faktör analizine tabii tutulmuş, böylelikle dört ayrı faktör analizi bulgusu elde edilmiştir. Dört analizin hepsinde tutarlı biçimde aynı faktör altında yer almayanlar elenince geriye kalan sıfatların sevecenlik, yetkinlik ve güç olarak isimlendirilmesi mümkün olan üç faktörlü bir yapının kabulüne karar kılınmıştır. Çalışmanın sonucunda beklenildiği üzere temsilci kadınların diğer gruplarla kıyaslandığında güç boyutuyla en yüksek düzeyde tanımlanan kadın grubu olduğu bulgulanmıştır. Yetkinlikle en yüksek düzeyde değerlendirilen kadın grupları sırasıyla bakire kadınlar, temsilci kadınlar,

aciz kadınlar ve sığ kadınlardır. Sevecenlikle en yüksek düzeyde tanımlananlar ise bakire kadınlar ve aciz kadınlar iken bunları sırasıyla sığ kadınlar ve temsilci kadınlar izlemektedir.

1.2.2. Namus Kalıpyargısı

Namuslu olmanın bir tanımı; ahlaklı olmak veya ahlaki açıdan iyi bir insan olmaktır (Van Osch ve Ermers, 2019: 8). Ahlak ve namus, birbirleri ile yakından ilintili kavramlardır. Örneğin, çoğu kültürde namusun gereklilikleri olan doğru sözlülük, hırsızlık yapmamak ve misafirperverlik aynı zamanda ahlaki erdemler olarak kabul edilir (Handfield ve Thrasher, 2019: 38). Ahlaki kurallar ile namusun gerektirdiklerinin birbirleriyle çeliştiği de olur. Örneğin, başkalarına kasten zarar vermek ahlak dışı bir eylemdir. Ancak namus kültürlerinde namusunu temizlemek için birisini öldürmek hoş görülebilir ve hatta teşvik bile edilebilir (Sever ve Yurdakul, 2001: 973).

Handfield ve Thrasher (2019: 12) tarafından ahlak ve namus arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak üzere detaylı bir kavramsal analizde bulunulmuştur. Araştırmacılara göre söz konusu iki kavram, toplumdaki işlevleri açısından benzer yönlere sahiptir. Her iki kavramın da temel rolü, sosyal problemlerin çözümü ve toplulukların varlığını sürdürmesidir. Toplulukların, ahlaki normlardan ve namus normlarından sapan üyelerine verdikleri tepkiler de benzerdir: dışlama, etiketleme... vb. Öte yandan, bireylerin ahlak ve namus normlarına aykırı algılanmaları karşısında hissettikleri duygular farklılaşmaktadır. Ahlaksızlık suçluluk hissiyle, öfkeyle ve korkuyla; namussuzluk ise utançla ilişkilidir. İki kavramın farklılaştığı bir diğer nokta ise, kişilerin onları kaybettiklerinde geri kazanmak için ne yaptıklarıdır. Yitirilen ahlak olduğunda özür dilenir ve telafi etmeye çalışılır; yitirilen namus olduğunda ise intikam almak ve namusu "temizlemek" gibi yıkıcı davranışlara girişilir.

Namus kültürlerinde namus kavramına verilen yüksek önem nedeniyle bu çalışmada, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının incelenmesinde KİM'deki kalıpyargı içeriklerine namus içeriklerinin entegre edilmesi önerilmiştir. Namus kültürü kavramı, yirmi yılı aşkın bir süredir sosyal psikoloji literatüründe tutum ve

davranışlardaki çeşitliliği açıklamakta kullanılmaktadır (Leung ve Cohen, 2011). Bu kültüre sahip toplumlarda bir kişinin kendi gözündeki değeri, toplumdaki itibarına bağlıdır (Leung ve Cohen, 2011: 509; Sakallı-Uğurlu ve Akbaş, 2013: 82). İtibarın yükselmesi veya alçalması, sadece kişinin kendi hareketlerine göre değil, aynı zamanda yakın çevresindekilerin ve de mensup olduğu grupların üyelerinin davranışlarına göre değişmektedir. İtibarı kaybetmek kolay, geri kazanmak ise zordur; o yüzden kişinin sosyal itibarını ve dolayısıyla kendi gözündeki değerini koruyabilmek için çok dikkatli olması, itibarı zedeleyecek davranışlardan kaçınması ve eğer başkasının davranışları yüzünden itibarı zedelenirse sorumluların cezalandırılması gerekir (Uskul ve diğerleri, 2010: 196).

Arap ülkeleri, Ortadoğu ülkeleri, Güney Avrupa ülkeleri, Latin Amerika ve Güney Amerika namus kültürüne sahiptir (Aslani, Ramirez-Marin, Semnani-Azad, Brett ve Tinsley, 2013: 250; Kandiyoti, 1998: 139; Leung ve Cohen, 2011: 512; Vandello ve Cohen, 2003: 998). Namus kültürleri arasında Türkiye de yer almaktadır (Uskul ve diğerleri, 2010: 192). Fiske, Kitayama, Markus ve Nisbett (1998: 954) tarafından namus kültürlerinin temel özellikleri şu şekilde özetlenmiştir: 1) Toplumdaki saygınlığa önem verme, 2) Kadının saflığına ve erkeğin üstünlüğüne değer verme, 3) Kişisel onur kaybına karşı şiddetli tepki gösterme, 4) Olumlu sosyal izlenim bırakma isteği. Namus kültürleri hakkındaki tüm bu bilgilerden hareketle, namus kültürlerinde namus kavramıyla ilişkili bazı kalıpyargıların, kişiler hakkında izlenim oluşturmada yetkinlik, sosyallik ve ahlak kalıpyargıları kadar -belki de daha fazla- etkili olmasını beklemek mümkündür. Namus kültürlerinde yaygın kabul gören toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını daha iyi irdeleyebilmek için, bu kültürlerde namus kavramının ve onun eş veya yakın anlamlısı olarak kabul gören onur kavramının anlamına ilişkin yapılmış çalışmalara dikkat çekmekte fayda vardır.

Namus, onur gibi kavramların tanımı kültürden kültüre farklılaşır. Toplumumuzda ahlak, namus, onur ve şeref gibi terimlerin birbiriyle iç içe geçen anlamlar taşıdığı gözlenmektedir. Bir çalışmada, İngilizcede "honor" kelimesinin Kuzey Amerika'daki katılımcılara ne ifade ettiği incelenmiş, bu terimin Türkçe eşdeğerinin "onur" kelimesi olduğu kabul edilerek Türkiye'deki katılımcılara "onur" kelimesinin ne anlam ifade ettiği sorusu yöneltilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde, her iki kültürdeki bireyler tarafından dürüstlük ve ahlaklı oluş gibi sıfatların yüksek

düzeylerde belirtildiği saptanmıştır. Öte yandan, Türkiye'ye özgü bir biçimde dürüstlükten (%40) sonra en yüksek düzeyde belirtilen ifadenin namus (%20) olduğu görülmüştür (Cross, Uskul, Gerçek-Swing, Sunbay, Alözkan ve diğerleri, 2014: 236-238).

Türkiye'deki bireyler onur ve şeref tanımını aile üyeleri ve de yakın diğerleri üzerinden kurgularken, Kuzey Amerika'daki katılımcılar bireysel tanımlarda bulunmaktadır (Uskul, Cross, Sunbay, Gercek-Swing ve Ataca, 2012: 1138). Üstelik Türkiye'deki bireyler Amerika'daki ya da Almanya'dakiler ile kıyaslandığında kişisel onura ve aile onuruna yönelik tehditlere çok daha şiddetli tepkiler vermektedir (Van Osch, Breugelmans, Zeelenberg ve Bölük, 2013: 339). Aile üyelerinin ve yakın diğerlerinin onuruna yönelik tehdit, diğer kültürlerle kıyaslandığında namus kültürlerinde farklı duygulara yol açmaktadır. Almanya'da ve namus kültürü olan İspanya'da gerçekleştirilen bir çalışmada katılımcıların farklı alanlarda itibarını tehdit edici çeşitli senaryolar sunulmuştur: aile, özerklik, yetkinlik, erkeklik alanları gibi. Bu senaryolardaki aile itibarının tehdidi koşulunda şu tür ifadeler yer almaktadır: "Ailen bile senden utanıyor, aileni utandırdın." Katılımcılardan bu senaryolar karşısında ne ölçüde utanç ve öfke duyacaklarının yanıtlanması istenmiştir. Çalışma sonuçları, namus kültüründeki (İspanya'daki) katılımcıların utanç duygusunu en yüksek biçimde aile itibarı söz konusu olduğunda belirttiklerini ve de bu duygusal tepkinin Almanya'dakilere kıyasla daha yüksek düzeyde olduğunu göstermiştir (Rodriguez Mosquera, Manstead ve Fischer, 2002: 153).

Diğer kültürler ile kıyaslandığında namus kültürlerinde, kişilerin toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranması beklentisi daha yüksektir (Bosson ve Vandello, 2011: 82; Vandello, Bosson, Cohen, Burnaford ve Weaver, 2008: 1325). Bu kültürlerde, namuslu kadın ve namuslu erkek tanımlarına yönelik özellikler, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle örtüşmektedir (Gilmore, 1990: 223; Rodriguez Mosquera, 2011: 64). Söz konusu kültürlerde kadınlardan iffetli ve cinsel açıdan temiz/bakire olması, otoriteye itaat eden davranışlar sergilemeleri beklenmektedir. Erkeklerden beklentiler ise, kadınları tehditlerden korumaları, güçlü olmaları ve cinsel açıdan iktidar sahibi olmalarıdır (Uskul, Cross, Gunsoy ve Gul, 2019: 804). Namus kültüründeki bireylerin kendi cinsiyetlerine özgü namus normlarına uygun hareket etmemeleri sonucunda kendileri ve aileleri utanç duygusu

deneyimler ve bu duygu kişilerin iyi oluşlarını olumsuz yönde etkiler (örneğin, Mahalingam ve Leu, 2005: 849; Sever ve Yurdakul, 2001: 973; Vandello ve Cohen, 2003: 999).

Türkiye, erkeğin üstünlüğünün kabul edilmesi açısından ataerkil inançların benimsendiği bir ülke olarak kabul edilmektedir (Sakallı-Uğurlu ve Akbaş, 2013: 79). Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000: 68) tarafından Türkiye'de gerçekleştirilen bir çalışmada, Schwartz Değerler Kuramı kapsamında tanımlanan evrensel değerlerin ne ölçüde Türk katılımcılar tarafından benimsendiği incelenmiştir. Schwartz'ın değerler listesindeki 56 maddelik listeye, üniversite öğrencileriyle yapılan bir ön çalışmada belirlenen 4 kültürel değer de eklenmiştir. "Kadının namusu" ve "erkeğin üstünlüğü", bu ek değerlerden ikisidir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 71). Çalışmanın sonucunda, bu iki değerin Schwartz'ın 10 temel değer boyutu arasından geleneksellik boyutu içinde yerini aldığı görülmüştür. Cihangir (2013: 328), yaş ortalaması on altı olan erkek öğrencilerle gerçekleştirdiği bir çalışmada, Almanya'daki Türk ve Fas kökenli Alman öğrencilerin Alman kökenli olanlara kıyasla kadının cinsel saflığına daha yüksek düzeyde önem verdiğini ve de kadınların korunmasından kendilerini daha fazla sorumlu gördüklerini bulmuştur.

Aktarılan bulgular bir bütün halinde değerlendirildiğinde, namus kültürlerinde kadınlar ve erkekler için namusa ilişkin beklentilerin ve namus tanımlarının farklı olabildiğini söylemek mümkün gözükmektedir. Türkçe'de namusun yakın anlamlısı olarak kabul edilebilecek pek çok kelime vardır (örneğin, onur, şeref, haysiyet, nam, san ve izzet gibi) ancak namus, tüm bunların içinde, cinselliğe ilişkin fiziksel ve ahlaki özelliklerle en çok ilintilendirilendir (Sever ve Yurdakul, 2001: 972). Aynı zamanda bu sözcük, dürüstlük gibi daha genel ahlaki özellikleri ifade edecek biçimde de kullanılmaktadır. Namusun ülkemizdeki sözlük anlamını incelediğimizde de kelimenin gündelik kullanımına yönelik gözlem sonuçlarıyla paralel bir sonuca ulaşılır. Türkçe'deki namusun sözlük anlamlarından ilki, "bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet" iken, ikincisi "dürüstlük, doğruluk" şeklindedir (Türkçe Sözlük, 2011: 1750). İffet kelimesinin ilk sözlük anlamı, "cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık, sililik" şeklindedir, ikinci tanımında "namus" ifadesi yer almaktadır (Türkçe Sözlük, 2011: 1153).

Her ne kadar namus ve iffet terimlerinin anlamları sözlükten incelendiğinde cinsiyete göre farklılaşmıyor gibi gözükse de Türkiye'de gerçekleştirilen söylem çalışmaları namusun cinsiyete özgü anlamları olabileceğine işaret etmektedir. İlgili çalışmalarda, genelde namusun, özelde kadın ve erkek namusunun kişilere ne ifade ettiği gibi sorular üzerinden katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ardından, tekrarlayan cevap örüntülerinin tespit edilmesi suretiyle kadının ve erkeğin namusuyla ilişkilendirilen özellikler birbirinden ayırt edilmiştir. Örneğin, Kalav (2015: 152) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, "Namus denince aklına ne geliyor? Sana göre namus nedir?", "Namuslu kadın/erkek nasıl olur?" gibi sorular katılımcılara yöneltilmiştir. Araştırmacı tarafından çalışmanın sonuçları şu şekilde özetlenmektedir: "Doğruluk, dürüstlük gibi insani erdemlerin karşılığının erkekte olduğu; kadın içinse bu özelliklerden ziyade; cinsel saflık, erkeğe sadakat, iffet gibi kavramlar üzerinden kadının "ahlaklı-namuslu" kalıbına sokulduğu görülür." Bir başka çalışmada da kadının namusuna ilişkin benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre iffetli, namuslu, geleneksel, kırılgan, hanım hanımcık, cinsel açıdan saf gibi özellikler, erkeklerle kıyaslandığında kadının namuslu oluşunu tanımlamada belirgin bir biçimde ön plana çıkarılmıştır (Başoğlu, 2014:103). Diğer bazı çalışmalarda da namusun özellikle kadını tanımlayıcı bir kavram olduğuna dikkat çekilmektedir (Günindi-Ersöz, 2016: 88; Sancar, 2016: 184).

Tahincioğlu (2011: 109) tarafından Türkiye'de gerçekleştirilen bir başka çalışmada, köyde, kent dışında ve kent merkezinde yaşayan katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kent merkezindeki katılımcılar diğer gruptakilere kıyasla eğitim ve gelir seviyesi açısından daha yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahiptir. Köy ve kent dışı gruplarında yer alan kadın ve erkek katılımcılar, kadının erkekten daha az zeki (yetersiz-cahil vb.) olması nedeniyle namusunu koruması gerektiği söylemlerini sıklıkla dile getirmiştir. Kentte yaşayan kadın ve erkek katılımcılar ise, böylesine açık bir biçimde kadını ikincil bir rolde konumlandırmamıştır ancak yine de erkeklerden korunabilmek adına kadının namuslu olması gerektiği sıklıkla belirtilmiştir. İlgili bulgulardan hareketle, cinsel saflık, erkeğe sadakat, iffet gibi özelliklerin namuslu kadını tanımlamada ön planda tutulduğu sonucuna varılabilmektedir. Namuslu erkeğin ise, dürüstlük, şeref, doğruluk gibi daha genel ahlaki özelliklerle tanımlandığı söylenebilir.

Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların Türkiye'deki üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklemde incelendiği bir çalışmada katılımcılardan kadınları ve erkekleri tanımlayan 10 sıfat yazmaları istenmiştir. Bu çalışmada, saf ve utangaç sıfatları sadece kadınlara yönelik kalıpyargılar olarak ortaya çıkmıştır (Sakallı-Uğurlu ve diğerleri, 2018a: 317). Araştırmacılar bir başka çalışmalarında (Sakallı-Uğurlu ve diğerleri, 2018b: 4), katılımcılardan bekâr kadın, bekâr erkek, evli kadın ve evli erkek denilince akıllarına gelenleri sıralamalarını istemiş ve bu çalışmada cinsel saflığın göstergesi olan "bakire" sıfatı, bekâr kadınları tanımlamada kullanılan bir özellik olarak ortaya çıkarken, "bakir" sıfatı ise bekâr erkeklere yönelik bir özellik olarak belirmemiştir.

Toplumumuzda namuslu kadın ve namuslu erkek tanımlamalarının birbirinden farklı oluşunun oldukça olumsuz doğurgusu vardır. Bunlardan en önemlisi, namus adına kadına yönelik şiddettir. Bir kadının partnerine karşı cinsel sadakatsizliği karşısında kadına uygulanan şiddete karşı tolerans düzeyi, namus kültürünü benimseyen bireylerde diğer kültürlerdeki bireylerle kıyaslandığında daha yüksek düzeydedir (Vandello ve Cohen, 2003: 998). Namus kültürünün hâkim olduğu iki ülkede (Türkiye'de ve İtalya'da) gerçekleştirilen bir çalışmada, namus cinayeti (honour killing) senaryoları -örn.,zina şüphesi- karşısında bireylerin verdiği tepkiler incelenmiştir. Senaryolarda sunulan kadınlara karşı olumsuz tutumların İtalya ile kıyaslandığında Türkiye'de daha yüksek düzeyde olduğu bulgulanmıştır. Üstelik kadınların tutumları erkeklerinkinden çok daha olumsuzdur (Caffaro ve diğerleri, 2014: 303). Namusa verilen yüksek değerin günümüz Türkiye'sinde -ülkenin Batılılaşmış bölgelerindeki gençler arasında bile- halen sürdüğü ve hatta erkeklerin namuslarını temizlemek adına kadınları öldürmesinin meşru görüldüğüne dair bulgular vardır (Çoymak, 2020). Aktarılan çalışmaların bulguları, kadın ve erkek namusuna yüklenen anlamın farklı namus kültürleri arasında dahi değişebileceğini ve bu anlama bağlı olarak namus adına kadına yönelik şiddete ilişkin tutumların olumluluk düzeyinin farklılaşabileceğini göstermektedir.

1.3. KALIPYARGILARIN İDEOLOJİK İŞLEVİ: SİSTEMİ MEŞRULAŞTIRMA KURAMI

Kalıpyargı içeriklerinin belirlenmesinin ardından, bu kalıpyargıların işlevinin anlaşılması temel bir önem arz etmektedir. Kalıpyargıların temel işlevlerinden ikisi, bireyin benliğini ya da grup kimliğini olumlu yönde değerlendirme ihtiyacının karşılanması olmakla birlikte, bir diğer işlevi ise mevcut sistemi meşrulaştırmaya hizmet etmesidir. Bazı araştırmacılar tarafından tıpkı kalıpyargıların içerikleri gibi işlevinin de toplumsal-ideolojik düzeyde incelenmesi önerilmektedir (Augoustinos ve Walker, 1998: 636). Mevcut sistemin sürekliliğini onaylayıcı ideolojilerin bağımlı değişken olarak incelendiği çalışmalar, toplumsal-ideolojik düzeyli çalışmalar olarak kabul edilir (Doise, 1980: 223). Bu açıdan sosyal gruplara yönelik bir takım kalıpyargıların benimsenmesinin en önemli işlevi, gruplar arasındaki statü ilişkilerini meşrulaştırmaya, yani var olan sistemi meşrulaştırmaya hizmet etmesidir. Sistemi Meşrulaştırma Kuramı, sosyal biliş yaklaşımı çerçevesinde geliştirilmiş olmakla birlikte (Liviatan ve Jost, 2011: 233), kalıpyargıların toplumsal ideolojilere nasıl hizmet ettiğinin anlaşılmasında detaylı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır (Augoustinos ve Walker, 1998: 636-637). Toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının önyargılı tutumlara ve ayrımcı davranışlara yol açmasının altındaki en güçlü nedenlerden bir tanesi, kadın ve erkek grupları arasındaki mevcut statü ilişkilerini meşrulaştırıcı bir işleve sahip olmasıdır (Glick ve Fiske, 1996: 498). Bu nedenle kalıpyargıların sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerle ilişkisinin anlaşılması, kalıpyargıların rolünü anlamadaki temel adımlardan ilki olacaktır. Gruplar arası eşitsizliği destekleyici çok sayıda ideoloji mevcut olmakla birlikte (bknz. Jost ve Hunyady, 2005: 261) bu çalışmada, Sistemi Meşrulaştırma Kuramı kapsamında tanımlanan ideolojilere yer verilmiştir. Çalışma kapsamında kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılarla ilişkili olacağı önerilen sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler şunlardır: cinsiyet sistemini meşrulaştırma, namus sistemini meşrulaştırma, kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma.

Sistemi Meşrulaştırma Kuramında bireylerin üç temel güdüye sahip oldukları iddia edilmektedir: Egonun, grubun ve sistemin meşrulaştırılması (Jost ve Banaji, 1994: 2). Egonun meşrulaştırılması, kişisel kimliğin olumlu özelliklerle

ilişkilendirilmesi ile, grubun meşrulaştırılması grup kimliğinin olumlu özelliklerle ilişkilendirilmesi ile, sistemin meşrulaştırılması ise sistemin güvenilir, istikrarlı, adil olarak algılamasına yardımcı olacak her türlü bilginin ve inancın kabulü ile olur. Bu güdülerinden hangisinin baskın olduğuna göre kişilerin tutum ve davranışları değişir. Söz konusu güdüler birbirleriyle uyumlu veya çatışma içinde olabilir. Grubu ve sistemi meşrulaştırma güdüleri toplumda avantajlı konumda bulunan grupların üyeleri için birbiriyle uyum içindedir. Çünkü gruplarının statüsünün yüksek olduğuna işaret eden bilgiler ve inançlar, aynı zamanda sistemin meşru olduğuna işaret eder. Oysaki dezavantajlı grupların üyelerinde grubun ve sistemin meşrulaştırılması güdüleri birbirleriyle çatışma halindedir. Sistemi meşrulaştırmanın gereği, avantajlı gruplara sosyal statü açısından yüksekte olmalarına gerekçe oluşturacak şekilde olumlu özellikler atfetmek, dezavantajlı gruplara da düşük sosyal konumlarına gerekçe oluşturacak şekilde olumsuz özellikler atfetmektir. Dezavantajlı grup üyeleri gruplarına olumsuz özellikler yakıştırılmasını kabullenirlerse sistemi meşrulaştırma güdüsünü tatmin etmiş olurlar ama grubu meşrulaştırma güdüsü tatmin edilmemiş olur. Tam tersine gruplarına olumsuz özellikler atfedilmesini kabullenmezlerse, grubu meşrulaştırma güdüsü tatmin edilir ama sistemi meşrulaştırma güdüsü tatmin olmaz. Dezavantajlı statülü grupların üyeleri, grup kimliğini olumlu kılma ve sistemi meşrulaştırma güdüleri arasındaki çatışmaya bağlı olarak bilişsel çelişki deneyimi yaşarlar. Bu çelişkinin genellikle farkında olmasalar da yaşanan çelişkinin yoğunluğuna bağlı olarak kaygı deneyimlerler. Dezavantajlı grupların üyelerinin sistemi meşrulaştırma güdüsünün grubu meşrulaştırma güdüsüne kıyasla daha baskın olması sayesinde yaşadıkları bilişsel çelişki ile ve bu çelişkiye bağlı olarak deneyimledikleri kaygı ile baş ettikleri önerilmektedir. Hem avantajlı hem de dezavantajlı statülü grupların üyelerinin sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri benimsemesi sayesinde sistemin meşruluğunu koruyabildiği iddia edilmektedir (Jost ve Banaji, 1994: 4).

Kurama göre kimi zaman dezavantajlı statüdeki grupların üyelerinin sistemi meşrulaştırma düzeylerinin avantajlı statüdekilerden daha yüksek olması mümkündür (Jost, Pelham, Sheldon ve Sullivan, 2003: 16). Özellikle grup kimliğiyle özdeşleşme düzeyinin düşük olması durumunda, yani grup kimliğinin olumlanması ihtiyacı düşük olduğunda, dezavantajlı statüdeki grupların üyelerinin mevcut sistemi yüksek

düzeyde meşru değerlendirmesi olasıdır (Jost ve diğerleri, 2003: 17). Bu önerileri destekleyici nitelikteki bir çalışmada, sosyo ekonomik statüsü düşük olan bireylerin yüksek olanlara kıyasla gelir eşitsizliğinin desteklendiği ekonomik sistemi meşru değerlendirme düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Jost ve diğerleri, 2003: 29). Öte yandan diğer pek çok çalışmada avantajlı statülü grup üyelerine kıyasla dezavantajlı statülü grup üyelerinin sistemi meşrulaştırma düzeyinin daha düşük olduğu gösterilmiştir. Örneğin, genel toplumsal sistemi ve namus sistemini meşrulaştırma düzeyi, erkeklere kıyasla kadınlarda daha düşük düzeydedir (Akbaş-Uslu, 2016: 40; Jost ve Kay, 2005: 501; Vargas-Salfate, Paez, Liu, Pratto ve Gil de Zúñiga, 2018: 8). Diğer bazı çalışmalarda ekonomik sistemi meşrulaştırmayı benimseme düzeyinin geliri yüksek olanlara kıyasla düşük olanlarda daha düşük düzeyde olduğu bulunmuştur (Wakslak, Jost, Tyler ve Chen, 2007: 269; Wiederkehr, Bonnot, Krauth-Gruber ve Darnon, 2015: 4)

Sistemin meşru algılanmasında avantajlı ve dezavantajlı statüdeki grupların üyelerini tanımlamada kullanılan kalıpyargıların temel bir rolü söz konusudur. Örneğin, kadınların sevecenlikle ilintili özelliklere yüksek düzeyde sahip olduğu ve yetkinlikle ilintili özelliklere düşük düzeyde sahip olduğu yönündeki kalıpyargılar ile erkeklerin yetkinliğinin yüksek ve sevecenliğinin düşük olduğu yönündeki kalıpyargılar, cinsiyet sisteminin meşru algılanmasına hizmet edecektir. Bu açıdan kuramın kalıpyargılara ilişkin üç temel iddia bulunmaktadır (Jost ve Banaji, 1994: 17): 1. Yüksek yetkinlik gibi bazı kalıpyargılar toplumsal statünün göstergesi olarak kabul edildiğinden avantajlı statüdeki grupların üyeleri ile ilintilendirilirken, statünün göstergesi olmayan yüksek sevecenlik gibi diğer bazı kalıpyargılar dezavantajlı statüdeki grupların üyelerini tanımlamada kullanılır. 2. Dezavantajlı statüdeki grupların üyelerini tanımlamada her zaman olumsuz nitelikteki özelliklerin kullanılmadığı ve sevecenlik gibi olumlu nitelikteki bazı kalıpyargıların da sistemi meşrulaştırıcı bir işlevinin bulunduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda avantajlı statülü grupların üyelerinin sevecenlik gibi olumlu nitelikteki kalıpyargılardan mahrum kılınmasının da sistemi meşrulaştırıcı bir işlevi vardır 3. Hem avantajlı hem de dezavantajlı statüdeki grupların üyelerince grupları birbirinden farklı kılan kalıpyargıların benimsenmesi suretiyle mevcut sistem meşru algılanmaktadır (Jost ve Banaji, 1994: 17-19).

Sistemi Meşrulaştırma Kuramında, bir gruba yönelik tüm kalıpyargıların sistemi meşrulaştırmaya hizmet etmiyor olabileceğine dikkat çekilmekle birlikte (Jost ve Banaji, 1994: 10), grupların birbirinden farklı kılındığı kalıpyargıların benimsenmesinin temel nedeninin sistemin meşru olarak değerlendirilmesine hizmet edici bir işleve sahip olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir (Jost ve Banaji, 1994: 12). Bu nedenle avantajlı ve dezavantajlı grupların üyelerine yönelik kalıpyargıların benimsenme düzeyindeki artışın sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerin benimsenme düzeyini artıracağı beklenir. İlgili alanyazın incelendiğinde, gruplara yönelik kalıpyargılar ile sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler arasında önerilen kuramsal önerilerin bir süre test edilmemiş olduğu görülmektedir. İlerleyen yıllarda kuram kapsamında şu iddia öne sürülmüştür: gruplara yönelik her bir kalıpyargının ayrı ayrı ne ölçüde benimsendiğindense bu kalıpyargıların birey tarafından aynı anda benimseniyor olması sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri benimsemeyi artırmaktadır (Jost ve Kay, 2005: 499). Kalıpyargıların eş zamanlı olarak benimsenişi kuram kapsamında "tamamlayıcı kalıpyargılar" (complementary stereotypes) olarak adlandırılır. Buna göre, toplumsal statüsü düşük olan grup üyelerini sosyallikle tanımlamadaki artış ile birlikte yetkinlikle tanımlamadaki azalma sistemi meşru değerlendirmeyi artırır, benzer biçimde toplumsal statüsü yüksek olan grup üyelerini yetkinlikle tanımlamadaki artış ile birlikte sosyallikle tanımlamadaki azalma sistemi meşru değerlendirmeyi artıracaktır.

Kuram kapsamında bu iddia önerilmekle birlikte, kalıpyargıların temel etkilerinin sistemi meşrulaştırmaya hizmet etmediği yönünde bir çıkarımda bulunulmaması gerektiğine araştırmacılarca dikkat çekilmiş ve gruplara yönelik kalıpyargıların her birinin temel etkilerindense bu kalıpyargıların bireyler tarafından aynı anda benimsenme düzeyindeki artışın -tamamlayıcı kalıpyargıların- sistemi meşru değerlendirme üzerinde daha güçlü bir etki göstermesi beklenmiştir (Jost ve Kay, 2005: 500). Kuramın beklentilerinin sınandığı çalışmalar sayıca az olmakla birlikte, bu iddialara dair nedensel ilişkinin deneysel desenli çalışmalar üzerinden doğrulandığı görülmektedir. Bu çalışmalardan birisinde bir grup katılımcı tamamlayıcı kalıpyargılara maruz bırakılmıştır: "fakir ama ahlaklı" ya da "zengin ama ahlaksız" grup üyeleri senaryoları. Bir grup katılımcı ise tamamlayıcı olmayan kalıpyargılara maruz kalmıştır: "fakir ve ahlaksız" ya da "zengin ve ahlaklı".

Beklenildiği üzere tamamlayıcı olmayan kalıpyargı koşulundakilerle kıyaslandığında tamamlayıcı kalıpyargı koşulundaki katılımcıların sistemi meşrulaştırma düzeyinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Kay ve Jost, 2003: 829).

Bir başka çalışmada ise tamamlayıcı kalıpyargı manipülasyonu tek bir gruba ilişkin özelliklerin sunumuyla değil, kadın ve erkek grubunun birbiriyle karşılaştırılması üzerinden gerçekleştirilmiştir (Jost ve Kay, 2005: 501). Kadınların sosyallikle ve erkeklerin yetkinlikle tanımlanışlarındaki artışın ayrı ayrı sistemi meşrulaştırmaya hizmet etmediği çıkarımında bulunmanın hatalı olacağı araştırmacılarca vurgulanmış ve bu kalıpyargıların tamamlayıcı bir biçimde aynı anda benimsenmesinin sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerin benimsenmesi üzerinde güçlü bir etki gösterdiği önerilmiştir (Jost ve Kay, 2005: 499-500). Katılımcılara, erkeklerin ve kadınların sosyallik ya da yetkinlik kalıpyargıları açısından karşılaştırılarak değerlendirildiği bir form sunulmuştur. Sosyallik formunun yanıtlandığı koşul, sosyallik kalıpyargısı açısından gruplar arasında tamamlayıcı kalıpyargı algısının manipüle edildiği deneysel koşul iken; yetkinlik formunun yanıtlandığı koşul, yetkinlik kalıpyargısı açısından gruplar arasında tamamlayıcı kalıpyargı algısının manipüle edildiği deneysel koşuldur. Kontrol koşulundaki katılımcılara ise herhangi bir manipülasyon uygulanmamıştır. Ardından, katılımcıların genel toplumsal sistemi meşrulaştırma düzeyi ölçülmüştür. Çalışmanın sonucunda erkek katılımcıların kadın katılımcılara kıyasla sistemi daha yüksek düzeyde meşrulaştırdığı görülmüştür. Erkek katılımcıların sistemi meşrulaştırma düzeyleri deneysel koşullar ve kontrol koşulu arasında farklılaşmazken, kadın katılımcılardan tamamlayıcı sosyallik kalıpyargısı koşulunda yer alanların diğer koşullardaki kadınlardan daha yüksek düzeyde sistemi meşru değerlendirdiği bulunmuştur. Elde edilen bulgulara yönelik bir açıklama olarak, kadınların kendilerine yönelik olumsuz nitelikteki kalıpyargılardansa -erkekler kadınlardan yetkindir- olumlu nitelikteki kalıpyargılara -kadınlar erkeklerden sosyaldir- maruz kalmalarına bağlı olarak sistemi daha yüksek düzeyde meşru olarak değerlendirebildikleri fikri araştırmacılarca öne sürülmüştür (Jost ve Kay, 2005: 507).

Sistemi meşrulaştırma ile cinsiyet kalıpyargılarını benimseme arasındaki kuramda öngörülen ilişkilerin ilişkisel çalışma deseniyle sınandığı çalışmalardan

birisinde, Polonya'da yaşayan azınlıktaki etnik grupları tanımlamada kullanılan ahlak ve yetkinlik kalıpyargılarının temel etkileri ile her bir gruba yönelik bu kalıpyargıların etkileşiminin (tamamlayıcı kalıpyargıların) Polonya'daki yerlilerin sistemi meşrulaştırma düzeylerini ne ölçüde yordadığı incelenmiştir (Cichocka, Winiewski, Bilewicz, Bukowski ve Jost, 2015: 793). Sistemi meşrulaştırma üzerinde ahlak ve yetkinlik kalıpyargılarının temel etkileri sosyal grupların çoğu için elde edilmezken, bu kalıpyargılar arası etkileşimin yordayıcı gücü olduğu bulunmuştur: grupları kalıpyargılardan birisi açısından yüksek aynı zamanda diğeriyle düşük düzeyde değerlendirme, sistemi meşrulaştırmayı artırmaktadır. Özellikle grupların yetkinlikle tanımlanışlarındaki artış, düşük ahlakla tanımlandıklarında sistemi meşrulaştırıcı bir işlev göstermektedir. Öte yandan, bazı gruplara yönelik kalıpyargıların ne temel etkilerinin ne de etkileşim etkisinin sistemi meşrulaştırma üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlama ile sistemi meşrulaştırma arasında negatif yönde ilişki beklenen etnik azınlık gruplardan birisinin ise beklenilmeyen bir biçimde, yetkin değerlendirilmesindeki artışın sistemi meşrulaştırmayı artırdığı bulunmuştur. Kalıpyargıların temel etkilerinin ve etkileşim etkilerinin sistemi meşrulaştırma üzerinde yordayıcı gücü tespit edilmeyen azınlık gruplarının toplumdaki en geniş etnik azınlık gruplar olduğuna araştırmacılarca dikkat çekilmiştir. Beklenilmeyen yönde ilişki elde edilen azınlık grubunsa toplumda en fazla olumsuz tutumların benimsendiği grup olduğu ve bu grubun suç davranışlarıyla ilintilendirilmesi nedeniyle yetkinliğinin olumsuz bir anlam ifade ediyor olabileceği belirtilmiştir. Beklenilmeyen bulgular elde edilen tüm bu gruplara karşı benimsenen kalıpyargıların olumsuz nitelikte olduğu ve bireylerin sistemi meşrulaştırma düzeylerinden bağımsız bir biçimde bu kalıpyargıların ifade edilebildiği iddia edilmiştir (Cichocka ve diğerleri, 2015: 796).

Bir başka çalışmada gruplara yönelik tamamlayıcı kalıpyargılar, tek bir gruba yönelik kalıpyargılar üzerinden değil, bu kalıpyargıların iki grup arasında ne ölçüde tamamlayıcı bir nitelikte değerlendirildiği üzerinden incelenmiştir. Avantajlı statülü grup üyelerinin yetkin tanımlanışları ile dezavantajlı statülü grup üyelerinin sosyal tanımlanışlarının birlikte değişimi, tamamlayıcı nitelikteki kalıpyargılar olarak belirlenmiştir. Söz konusu çalışmada, İtalyanın kuzeyinde yaşayan bireylerin (avantajlı statülü grup üyeleri) ve güneyinde yaşayan bireylerin (dezavantajlı statülü

grup üyeleri) iç ve dış gruba ilişkin algılarının sistemi meşrulaştırma düzeyleri ile ilişkileri incelenmiştir (Jost, Kivetz, Rubini, Guermandi, ve Mosso, 2005: 317). Beklentilerle uyumlu bir biçimde iki grubun statüsü arasında algılanan farktaki artışın grupları tamamlayıcı kalıpyargılarla tanımlamayı artırdığı ve bu artışınsa gruplar arasındaki statü ilişkilerini meşru görme düzeyini artırdığı bulunmuştur.

Fransa'da öğrenim gören üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bir diğer çalışmada, Arapların, yoksul bireylerin ve kadınların yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargıları ile tanımlanma düzeyi ile ilgili grup ilişkilerine özgü sistemi meşrulaştırma düzeyi -sırasıyla göçmenlere yönelik sistemi meşrulaştırma, ekonomik sistemi meşrulaştırma, cinsiyet sistemini meşrulaştırma- arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Grupların bu kalıpyargılardan ayrı ayrı her biri ile tanımlanışındaki azalmanın ve diğeriyle tanımlanışındaki artışın (örn. kadınların yetkin tanımlanmasındaki azalma, sevecen tanımlanmasındaki artış) sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerle pozitif ilişki göstereceği beklenmiştir. Çalışmanın sonucunda beklenilmeyen bir bulgu olarak yoksul bireylerin ve Arapların hem yetkinlik hem de sosyallik kalıpyargılarıyla tanımlanışlarındaki azalma ile sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler arasında pozitif yönde ilişkiler elde edilirken, bu kalıpyargılarla kadınların ne ölçüde tanımlandığının cinsiyet sistemini meşrulaştırma ile ilişkisiz olduğu bulunmuştur (Oliveira ve Dambrun, 2007: 111). Beklenilmeyen yöndeki söz konusu bulgular, örneklemin yalnızca üniversite öğrencilerinden oluşması, kalıpyargı içeriklerinin yetersiz sayıda oluşu gibi yöntemsel nedenlerle açıklanmıştır (Oliveira ve Dambrun, 2007: 113).

Sonuçta alandaki çalışmaların bulguları, bir grubun kalıpyargılarla tamamlayıcı bir biçimde tanımlanmasının ya da grupların birbirleriyle kıyaslandığında her bir kalıpyargı boyutu ile tamamlayıcı bir biçimde tanımlanışının sistemi meşru değerlendirmeye neden olduğuna ilişkin kuramsal beklentileri büyük ölçüde destekleyici niteliktedir. Bu kalıpyargıların temel etkilerinin sistemin meşrulaştırılması üzerindeki etkilerine ilişkin çıkarımda bulunmak için yeterli sayıda çalışmanın mevcut olmadığı görülmekle birlikte, kalıpyargıların etkileşim etkilerinin yanı sıra temel etkilerinin de sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler ile anlamlı ilişkiler göstermesi olası gözükmektedir.

Bu çalışmada, kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar ile sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler arasındaki ilişkilerin incelenmesi hedeflenmiştir. Toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının benimsenme düzeyi tarafından açıklanabilecek temel bir değişkenin cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması olabileceği önerilmiş ve namus sistemini meşrulaştırmanın bu kalıpyargılarca açıklanabilecek bir diğer sistemi meşrulaştırıcı ideoloji olabileceği varsayılmıştır. Namus sisteminin meşrulaştırılması, kadının namusu üzerinden tanımlanan namus sisteminin ne ölçüde meşru algılandığını ifade etmektedir (Akbaş-Uslu, 2016: 33). Şimdiye dek kalıpyargıların benimsenmesi ile namus sisteminin meşrulaştırılması arasındaki ilişkilere yönelik bir çalışma gerçekleştirilmemiş olmakla birlikte, cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı ideolojilerin özel bir alt türü olan namus sisteminin meşrulaştırılması üzerinde kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların benimsenmesinin yordayıcı etkisini beklemek mümkündür.

Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların yordayabileceği bir diğer sistemi meşrulaştırıcı ideoloji, kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmadır. Kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma, kadının geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumsuz biçimde hareket ettiği durumlarda kadına yönelik şiddeti haklılaştırmayı ifade etmektedir (Ercan, 2009: 44). Alandaki bazı çalışmalar, evlendikten sonra kadının esas görevinin annelik olduğu gibi ifadeler üzerinden kadını ve erkeği geleneksel cinsiyet rolleriyle tanımlamak ile kadına yönelik şiddeti onaylayıcı tutumları benimseme arasında pozitif yönde ilişkiler olduğunu göstermiştir (Haj-Yahıa, 1998: 809; Sakallı, 2001: 607; Saunders, Lynch, Grayson ve Linz, 1987: 48). Bu çalışmalardan birisinde kadına yönelik düşmanlıktaki ve kadının ve erkeğin geleneksel cinsiyet rolleriyle tanımlanışındaki artışın kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmayı yordayan güçlü birer yordayıcı değişken olduğu görülmüştür (Sakallı, 2001: 607). İlgili bulgular, kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar ile sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler arasındaki ilişkilere dair dolaylı bir kanıt sağlamaktadır.

1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını inceleyen çalışmaların büyük bir kısmı "yetkinlik" ve "sevecenlik" kalıpyargı boyutları üzerinden gerçekleştirilmektedir. Türkiye gibi namus kültürlerinde toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına yer verilen çalışmalarda, alandaki temel kalıpyargıların yanı sıra "namus" kalıpyargısının da dikkate alınması gerekli gözükmektedir. Türkiye'de gerçekleştirilmiş söylem çalışmaları ile kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargı çalışmaları, kadın ve erkek namusunun farklılaşan anlamlara sahip olabileceğine dair önemli bilgiler sunmaktadır (Başoğlu, 2014: 103; Günindi-Ersöz, 2016: 88; Kalav, 2015: 152; Sakallı-Uğurlu ve diğerleri, 2018a: 317; Sakallı-Uğurlu ve diğerleri, 2018b: 4; Sancar, 2016: 184).

Alandaki çalışmaların bulguları, kadına ve erkeğe özgü namusun farklı anlamlar taşıdığını ortaya koymakla birlikte, namuslu kadın ve namuslu erkek kalıpyargılarının içeriğinin sistematik biçimde incelendiği görgül bir araştırma yapılmamıştır. Mevcut çalışmada ilk amaç, namus kültürlerinde göz önünde bulundurulması gerektiği önerilen namuslu kadın ve namuslu erkek kalıpyargılarının içeriklerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle, kadına ve erkeğe yönelik toplumumuz genelinde paylaşılan namus kalıpyargılarının içeriğinin neler olduğu görgül bir araştırma ile incelenmiştir. Sosyal Temsiller Kuramı, çalışmanın temel kuramsal çatısı olarak belirlenmiş ve ilgili kuram çerçevesindeki çalışma yöntemi ve analiz teknikleri kullanılarak kadına özgü namus temsilleri ile erkeğe özgü namus temsillerinin içeriği birinci çalışmada belirlenmiştir. Kalıpyargıların serbest çağrışım yöntemiyle belirlendiği bu türden bir incelemeyle, toplumun geneli tarafından paylaşılan -merkezi çekirdekteki- kalıpyargı içeriklerinin belirlenmesi ve bu kalıpyargıların kültüre özgü doğasının anlaşılması mümkün olmaktadır (Doise, 1980: 214).

Bazı araştırmacılar tarafından sosyal temsil içeriklerinin belirlenmesinin ardından, bu içeriklere faktör analizi gibi analizlerin uygulanması önerilmektedir (Doise ve diğerleri, 1993: 12). Bu önerinin temelinde, merkezi çekirdekteki içeriklerin toplumun genelince paylaşılan içerikler olduğuna ilişkin Sosyal Temsiller Kuramının iddiasına ek bir kanıt sağlanabilmesi amacı yer alır. Bu çalışmada spesifik

olarak, namuslu kadın ve namuslu erkek kalıpyargısının içeriğinin belirlenmesi amaçlanmakla birlikte, aynı zamanda bu içeriklerin alanda tanımlanan temel kalıpyargı boyutlarıyla birlikte ele alındıklarında farklı bir kalıpyargı boyutunu mu oluşturacağı yoksa bu kalıpyargı boyutlarına mı ekleneceklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Sosyal gruplara yönelik temel kalıpyargı boyutlarının tanımlandığı güncel bir model, Kalıpyargı İçeriği Modelidir. Modele göre sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargıları, çeşitli sosyal grupların tanımlanmasında kullanılan temel kalıpyargı boyutlarıdır. Modele ilişkin daha güncel bir yaklaşıma göre sevecenlik boyutunun, ahlak ve sosyallik alt boyutlarından oluştuğu iddia edilmektedir (Fiske, 2018: 70; Leach ve diğerleri, 2007: 238).

Namuslu kadın ve namuslu erkek temsillerinin içeriğinin belirlendiği ilk çalışmada, nitel ölçüm yöntemleri ve analiz teknikleri kullanılırken; bu namus temsillerinin içeriğinin ahlak-yetkinlik-sosyallik içeriklerine ne ölçüde ve nasıl entegre olduğunun incelendiği ikinci çalışmada ise ana akım sosyal psikolojide benimsenen sosyal biliş yaklaşımının metodolojisiyle uyumlu bir şekilde nicel ölçüm yöntemleri ve analiz teknikleri kullanılmıştır. Sosyal biliş yaklaşımını kuramsal çerçeve olarak alan Kalıpyargı İçeriği Modeli kapsamında gerçekleştirilen bazı çalışmalarda, farklı grupların yetkinliği ve sevecenliği hakkında katılımcıların bireysel görüşleri yerine toplumun genelinin fikrinin ne olduğu sorularak ölçümler alınmaktadır (Cuddy ve diğerleri, 2009: 19; Fiske ve diğerleri, 2002: 884). Toplumun görüşlerinin sorgulanması suretiyle sosyal gruplara ilişkin kültürel kalıpyargıların belirlenmesi amaçlanmaktadır (Fiske ve diğerleri, 1999: 478). Söz konusu ölçüm yöntemi, Doise (1980: 214) tarafından önerilen analiz düzeylerinden en kapsamlı olan toplumsal-ideolojik düzey açısından toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını belirlemeyi mümkün kılmaktadır.

Gerçekleştirilen ikinci çalışmada, toplumsal cinsiyet kalıpyargı boyutlarının yetkinlik-sevecenlik şeklinde iki boyutlu bir yapı mı sergileyeceği yoksa sosyallik-ahlak-yetkinlik şeklinde üç boyutlu bir yapıdan mı oluşacağının incelenmesinin yanı sıra, modeldeki kalıpyargılarla birlikte ele alındıklarında namus kalıpyargısının içeriğinin bu kalıpyargılara nasıl entegre olacağı incelenmiştir. Sosyallik, ahlak ve yetkinlik kalıpyargılarını değerlendirmek için daha önce çeşitli çalışmalarda kullanılan sıfatlar literatür taranarak bir araya getirilmiş, namuslu kadın ve namuslu

erkek temsil içerikleri bu listelere eklenmiş ve katılımcılardan bu listedeki her bir özelliğin kadınları tanımlamada ne ölçüde uygun olduğuna ve erkekleri tanımlamada ne ölçüde uygun olduğuna dair ayrı ayrı değerlendirme yapmaları istenmiştir.

İkinci çalışmanın ilk aşamasında, namuslu kadın ve namuslu erkek temsilleri arasında örtüşen içerikler ile birlikte ahlak-yetkinlik-sosyallik kalıpyargı içeriklerinin dâhil edildiği açımlayıcı faktör analizleri kadınlara yönelik ve erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setleri üzerinden ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Ardından, iki veri seti arasında ortak olan faktörler ve faktör içerikleri belirlenmiştir. Yapılan analizler, kalıpyargı içeriklerinin nasıl bir yapı sergilediği (örneğin, sevecenlik-yetkinlik şeklinde iki alt boyutta mı ahlak-sosyallik-yetkinlik şeklinde üç boyutta mı toplandıkları) ve namuslu kadın ile namuslu erkek temsilleri arasında örtüşen içeriklerin bu boyutlardan birine mi entegre olduğu yoksa bağımsız bir kalıpyargı boyutu mu oluşturdukları gibi sorulara cevap aranmasını mümkün kılmaktadır. "Ahlak" ve "namus" kavramlarının birbirleri ile gösterdiği anlamsal benzerlik nedeniyle namus temsilinin içeriğinin ahlak kalıpyargı boyutundaki içerikler ile birlikte yer alması ya da bağımsız bir kalıpyargı boyutu oluşturması mümkün gözükmektedir.

İkinci çalışmanın daha sonraki aşamasında, namuslu kadına ve namuslu erkeğe özgü elde edilen kalıpyargı içeriklerinin alandaki kalıpyargılara nasıl entegre olacağı incelenmiştir. Bu içeriklerin analize dâhil edilmesinin ardından, ilk aşamada elde edilen boyutlardan farklılaşan boyutlar mı elde edileceği yoksa aynı boyutların mı elde edileceği sorgulanmıştır. Çeşitli gruplara yönelik oldukça değişik kalıpyargı içeriklerinin olabileceği, bu yüzden sevecenlik ve yetkinlik gibi genel kalıpyargı boyutundaki içeriklerin söz konusu grubun ne olduğuna göre farklı şekilde doldurulabileceği önemli bir noktadır. Örneğin, namus kalıpyargısı söz konusu olduğunda, kadınları namuslu kılan özelliklerle erkekleri namuslu kılan özelliklerin birbirinden farklı olduğunu iddia etmek mümkün gözükmektedir. Benzer bir iddia, yetkinlik ve sosyallik kalıpyargıları üzerinden de sunulabilir. Amerika'da farklı göçmen gruplarına yönelik kalıpyargıların incelendiği bir çalışmada, Arap ve Çinli göçmen gruplarını düşük sevecen yapan özelliklerin birbirinden çok farklı olduğu görülmüştür. Söz konusu kalıpyargıların içeriğine bağlı olarak gruplara yönelik ayrımcı tutumların niteliği değişmektedir (Reyna ve diğerleri, 2013: 346). İlgili

bulgular doğrultusunda şu iddiada bulunulabilir: kadınlara ve erkeklere yönelik sevecenlik (sosyallik-ahlak) kalıpyargı boyutundaki içeriklerin birbirinden farklılaşması olası iken, benzer biçimde kadınların mı yoksa erkeklerin mi yetkinliğinin tanımlandığına bağlı olarak yetkinlik kalıpyargı boyutundaki içeriklerde farklılık gözlenmesi beklenebilir. Bu tez çalışmasında, kadınlara ve erkeklere özgü olabilecek kalıpyargı boyutlarının ve bu boyutların içeriklerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın ikinci aşamasında, sosyallik, ahlak, yetkinlik kalıpyargılarına ve namusa ilişkin kadın ve erkek arasında örtüşen sosyal temsillere ek olarak namuslu kadına ya da erkeğe özgü elde edilen sosyal temsil içeriklerinin dâhil edildiği analizler kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setleri üzerinden ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Üçüncü çalışma, bir önceki çalışmada keşfedici analizlerle ortaya konan kadına özgü ve erkeğe özgü kalıpyargı boyutlarının yapısının doğrulanması için yapılmıştır. Bu çalışmada aynı zamanda sevecenliğin ahlak ve sosyallik boyutlarından oluştuğuna ilişkin KİM'in hipotezleri ikincil seviyeli faktör analizleri ile sınanmıştır.

Kalıpyargı İçeriği Modelinde, yüksek yetkinlik-düşük sevecenlik ile yüksek sevecenlik-düşük yetkinlik değerlendirmeleri, karma içerikli kalıpyargılar olarak adlandırılır ve sosyal grupların pek çoğuna ilişkin kalıpyargıların karma içerikli olduğu önerilir. Modelde öngörülen ilişkilerin sınandığı bir dizi çalışmada, sosyal grupların pek çoğunun karma içerikli kalıpyargılarla tanımlandığı ortaya konularak modelin önerileri desteklenmiştir (Fiske ve diğerleri, 2002: 897). Modelle tutarlı bir biçimde cinsiyet kalıpyargılarının incelendiği çalışmalarda, yetkinlik ile sevecenlik özellikleri açısından kadınlara ve erkeklere yönelik toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının karma içerikte olduğu görülmektedir. Kadınlar yetkinliğe kıyasla sevecenlikle daha yüksek düzeyde tanımlanırken, erkekler sevecenliğe kıyasla yetkinlikle daha yüksek düzeyde tanımlanmaktadır (Cuddy ve diğerleri, 2009: 21; Eckes, 2002: 104; Fiske ve diğerleri, 2002: 893). Gerçekleştirilen ikinci ve üçüncü çalışmalarda karma içerikli toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Buna göre kadınların yetkinliğe kıyasla sevecenlik (ya da sosyallik/ahlak) kalıpyargısıyla daha yüksek düzeyde tanımlanırken, erkeklerin sevecenliğe (ya da sosyalliğe/ahlaka) kıyasla yetkinlikle daha yüksek düzeyde tanımlanacağı öne sürülmüştür. Bu hipoteze ek olarak, namus içeriklerinin yer aldığı

boyutun ya da boyutların diğer kalıpyargılarla kıyaslandığında kadınları ve erkekleri tanımlamada ne düzeyde kullanıldığı incelenmiştir.

Son olarak dördüncü bir çalışmada, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının belirlenmesinin ardından bu kalıpyargıların sistemi meşrulaştırıcı işlevinin anlaşılmasına yönelik öneriler (Augoustinos ve Walker, 1998: 637-638; Doise, 1980: 222) doğrultusunda, kalıpyargıların bireylerce benimsenme düzeyinin sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri benimsemeyi yordayıcı gücü incelenmiştir. Böylece, kalıpyargıların işlevine ilişkin ideolojik düzeyli bir analizin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, namus sistemini meşrulaştırma, cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma üzerinde cinsiyet kalıpyargılarının ve bu kalıpyargıların etkileşiminin yordayıcı gücü incelenmiştir. İlgili çalışmada, namus kültürlerinde namus kalıpyargılarının sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler üzerinde yetkinlik ve sosyallik kalıpyargılarından çok daha temel bir rol üstleniyor olabileceği iddiası önerilmiş ve bu doğrultuda sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler üzerinde namus içeriklerinin yer aldığı kalıpyargı boyutunun/boyutlarının diğer kalıpyargı boyutlarının açıkladığı varyansa anlamlı bir katkı sağlayacağı hipotezi test edilmiştir.

II. BÖLÜM

2. BİRİNCİ ÇALIŞMA

2.1. GİRİŞ

İffetli, geleneksel, kırılgan, hanım hanımcık sıfatlarının ve açık olmama (kıyafet açısından), evlilik dışı cinsel ilişki deneyimlememiş olma gibi özelliklerin namuslu kadını tanımlamada kullanılan özellikler olduğu Türkiye'de gerçekleştirilen söylem çalışmalarında rapor edilmiştir. Oysa erkeklere dair namus algısı, söz konusu çalışmalarda çoğunlukla cinsellikten bağımsız ve kadının namusuna atfedilen özelliklerden farklı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkeklerin namusu daha çok dürüst ve şerefli olma üzerinden tanımlanmaktadır ve bu şerefe sahip olmanın yolunun, kadının namusunu koruyucu bir rol üstlenmek olduğu kabul edilmektedir (Başoğlu, 2014: 103; Günindi-Ersöz, 2016: 88; Kalav, 2015: 152; Sancar, 2016: 184). Cinsiyet kalıpyargı içeriklerine dair Türkiye'de daha önce yapılmış çalışmalar (Sakallı-Uğurlu ve diğerleri, 2018a: 317; Sakallı-Uğurlu ve diğerleri, 2018b: 4) gözden geçirildiğinde, cinsel saflık ile ilintili özellikler erkeklere kıyasla kadınları tanımlamada daha fazla ön plana çıktığı gözlenmektedir. Türkiye'de gerçekleştirilmiş söylem çalışmaları ve de kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargı çalışmaları, namuslu kadın ve namuslu erkek kavramlarının içini dolduran özelliklerin birbirinden farklı olabileceğine dair önemli ipuçları sunmakla birlikte, toplumda sadece namuslu kadını tanımlayan, sadece namuslu erkeği tanımlayan ve hem namuslu kadını hem de namuslu erkeği tanımlayan özelliklerin neler olduğunun sistematik biçimde incelendiği görgül bir araştırma yapılmamıştır. Bu soruyu yanıtlamak üzere gerçekleştirilen bu çalışmada, sosyoekonomik düzeyleri yaş, meslek/üniversitedeki bölüm, refah düzeyi gibi değişkenler açısından çeşitlilik gösteren 18 yaş ve üstündeki katılımcılarla sosyal temsil çalışması yürütülmüştür.

Bu çalışmanın temel kuramsal yaklaşımı olarak benimsenen Sosyal Temsiller Kuramına göre, bir temsil objesine yönelik farklı temsil alanları söz konusudur. Merkezi çekirdekteki içerikler, toplumun geneli tarafından paylaşılmaktadır ve değişime karşı dirençlidir, bir temsil için en önemli olan unsurları içermektedir. Öte yandan çevresel bileşen, değişime karşı esnek olması nedeniyle bireyler arasında

farklı temsil içeriklerini mümkün kılmaktadır. Çelişen unsurlar alanında ise azınlıktaki bireylerin görüşlerini barındırması muhtemel birbirinden farklı içerikler yer alır (Dany, Urdapilleta ve Monaco, 2014: 493).

Çeşitli çalışmalarda, bir kavrama ilişkin sosyal temsilleri değerlendirmek için sadece sosyal temsil içeriklerinin nasıl bir yapısal organizasyon içinde yer aldıklarını (hangilerinin merkezde ya da çevresel alanlarda yer aldıklarını) incelemekle yetinilmeyip, çeşitliliğin de değerlendirilmeye alındığı görülmektedir (örneğin, de Andrade ve Wachelke, 2011: 837; Lemoine, Kmiec ve Roland-Lévy, 2017: 16; Orosz ve Roland-Lévy, 2013: 163). Bir sosyal temsilin çeşitliliğini ölçmek üzere çeşitlilik endeksi (diversity index) ve onun tamamlayıcısı olan nadirlik endeksi (rarity/hapax index) hesaplanır (Rodrigues, Ballester, Saenz-Navajas ve Valentin, 2015: 168). Çeşitlilik endeksi, bir serbest çağrışım görevinde üretilen birbirinden farklı kelimelerin sayısının üretilmiş tüm kelimelerin sayısına bölünmesiyle elde edilir. Bu değerin küçük olması, kişilerin ele alınan kavramın sosyal temsili üzerinde uzlaştıklarını gösterir. Nadirlik endeksi ise yalnızca bir kez kullanılmış kelimelerin sayısının üretilen birbirinden farklı kelimelerin sayısına bölünmesiyle elde edilir. Bu değerin küçük olması da, çeşitlilik endeksinin verdiği bilgiyi tamamlayacak şekilde, kavramın bilişsel organizasyonunun yüksek olduğuna işaret eder.

2.1.1. Birinci Çalışmanın Araştırma Soruları

Aktarılan bilgiler doğrultusunda oluşturulan araştırma soruları şöyledir:

A.S.1: “Namuslu kadın” ve “namuslu erkek” sosyal temsillerinin nadirlik ve çeşitlilik düzeyleri nasıldır?

A.S.2: “Namuslu kadın” sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde yer aldığı halde “namuslu erkek” sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde yer almayan temsil içerikleri hangileridir?

A.S.3: “Namuslu erkek” sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde yer aldığı halde “namuslu kadın” sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde yer almayan temsil içerikleri hangileridir?

A.S.4: Hem “namuslu kadın” hem de “namuslu erkek” sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde yer alan temsil içerikleri hangileridir?

Yukarıdaki araştırma sorularına ek olarak sınanması planlanan diğer araştırma soruları, namuslu kadın ve namuslu erkek temsillerine ilişkin yapı kümeleri üzerinden oluşturulmuştur. Bir sosyal temsil objesine yönelik temsil içeriklerinin anlam ilişkileri üzerinden nasıl yapılandığı anlaşılmak istenildiğinde, kümeleme analizi uygulanmaktadır (Chaves, dos Santos, dos Santosa ve Larocca, 2017: 47). Temsil alanlarının incelendiği prototip analizinde, en sık belirtilen ve en önemli görülen kelimeler merkezi çekirdekte konumlanmak suretiyle ön plana çıkmaktadır. Kümeleme analizinde, ilgili temsil için elde edilen kelimelerin birbirleriyle anlamsal benzerliği dikkate alınarak bu temsile özgü kelime kümeleri elde edilmektedir. Başka bir deyişle, her bir kümenin içeriğinde anlamsal açıdan ortak bir tema oluşturan kelime grupları yer almaktadır. Bu doğrultuda oluşturulan araştırma soruları şu şekildedir:

A.S.5: “Namuslu kadın” sosyal temsilinin içerdiği tematik kümeler nelerdir?

A.S.6: “Namuslu erkek” sosyal temsilinin içerdiği tematik kümeler nelerdir?

A.S.7: “Namuslu kadın” ve “namuslu erkek” sosyal temsilleri, içerdikleri tematik kümeler açısından nasıl benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir?

2.2. YÖNTEM

2.2.1. Materyaller

Çalışmada kullanılan ölçüm araçları ve bilgilendirilmiş onam formu Ek 3’te sunulmuştur. Demografik bilgi formuna ve sosyal temsillere ilişkin ölçüm aracına dair bilgiler aşağıda aktarılmıştır.

2.2.1.1. Demografik Bilgi Formu

Katılımcıların yaşı, medeni durumu, doğum yeri, ikamet ettikleri yerleşim alanı, sosyo-ekonomik konumları hakkında bilgileri içermektedir.

2.2.1.2. Namuslu Kadına ve Namuslu Erkeğe Yönelik Hiyerarşik Çağrışımlar

Namuslu kadına ve namuslu erkeğe ilişkin temsilleri açığa çıkarmak üzere bu çalışmada sözel çağrışım görevine (*verbal/free associations task*) dayalı bir araç kullanılmıştır. Sosyal temsil çalışmalarında kullanılan ölçüm yöntemlerinden bir tanesi olan bu görevde bireylerden bir temsil ögesine yönelik belirli sayıda kelime ya da cümle yazmaları istenmektedir. Sözel çağrışımın ölçüldüğü bazı çalışmalar kapsamında hiyerarşik çağrışımlar da incelenmektedir. Bu yöntemde ise bireylerin yazdıkları her bir kelimeyi önem sırasına dizmeleri istenir. Kelimelerin belirtilme sıklığının yanı sıra önem sıralaması da göz önünde bulundurularak, temsil içerikleri arasındaki bağlantılar saptanır (Monaco, Piermatteo, Rateau ve Tavani, 2016: 310). Alanda kalıpyargı içerikleri sıfatlar üzerinden incelenmektedir. Bu nedenle bu tez çalışmasında her bir katılımcının namuslu kadın ve namuslu erkek için beşer sıfat yazması ve bu sıfatları önem sırasına dizmesi istenmiştir.

2.2.2. İşlem

Tez çalışması kapsamında veri toplayabilmek üzere öncelikle Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kuruluna başvurularak etik onay alınmıştır. Çalışma kapsamında, kadınlara ve erkeklere yönelik toplumumuz genelindeki namus temsillerinin içeriğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda cinsiyet, yaş, doğum yeri gibi çeşitli özellikler açısından çeşitlilik gösteren katılımcılardan ulaşabildiğine örnekleme (availability sampling) yoluyla toplanmıştır. Veri toplama işlemi, kağıt-kalem testiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olmuştur. Bilgilendirilmiş Onam Formunun sunulmasının ardından, katılımcılara çalışma formu sunulmuştur. Katılımcıların yarısına seçkisiz şekilde sırasıyla namuslu erkek temsiline ilişkin form, demografik bilgi formu, namuslu kadın temsiline ilişkin form sunulurken, diğer yarısı sırasıyla namuslu kadın temsiline ilişkin formu, demografik bilgi formunu, namuslu erkek temsiline ilişkin formu yanıtlamıştır. Katılımcı başına veri toplama süresi ortalama 25 dakika sürmüştür.

2.2.3. Veri Analizi

Kadın ve erkek namusuna ilişkin sosyal temsil içeriklerinin çeşitliliğini incelemek üzere çeşitlilik ve nadirlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Namuslu kadın ve namuslu erkek temsillerine ilişkin içerikleri ve bu içeriklerin birbirleri ile nasıl bir ilişki içinde olduğunu belirlemek üzere üç farklı analiz gerçekleştirilmiştir: Prototip, benzerlik ve kümeleme analizi. Prototip analizinde, temsil içeriklerinin belirtilme sıklığı ve bu içeriklere önem verilme düzeyi üzerinden analizler gerçekleştirilmektedir. Analiz sonucunda dört farklı temsil yapısı elde edilmektedir: merkezi çekirdek, birinci çevresel alan, ikinci çevresel alan, çelişen unsurlar alanı. İlgili analizlerin ardından benzerlik analizine geçilmiştir. Benzerlik analizinde, prototip analizi sonrasında elde edilen merkezi çekirdekteki unsurların birbirleriyle ilişkisine ve de çevresel unsurların merkezdeki unsurlarla nasıl bir ilişki içinde olduğuna dair kavrayış sağlanmaktadır. Son olarak, kümeleme analizleri gerçekleştirilmiştir. Bir sosyal temsil objesine yönelik temsil içeriklerinin anlam ilişkileri üzerinden nasıl yapılandığı anlaşılmak istenildiğinde, kümeleme analizi uygulanmaktadır. Kümeleme analizinde, bir sosyal temsil için elde edilen kelimelerin birbirleriyle anlamsal benzerliği dikkate alınarak bu temsile özgü kelime kümeleri elde edilmektedir.

2.2.4. Katılımcılar

Kadınlara ve erkeklere yönelik namus temsillerini değerlendirebilmek amacıyla, çeşitli yaş gruplarından, farklı doğum yerlerinden, farklı eğitim düzeyinden ve farklı sosyoekonomik düzeyden toplamda 157 katılımcıdan veri toplanmıştır. Çalışma örnekleminin üniversite öğrencilerinden ve yetişkinlerden oluşması hedeflenmiştir. Verilerin bir kısmı Erzurum Teknik Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi öğrencilerinden toplanmıştır. Diğer veriler Erzurum'daki çeşitli sosyal alanları (kafeterya, alışveriş merkezi gibi) kullanan katılımcılardan toplanmıştır.

Katılımcıların 103'ü Erzurum'da (%66) ve 53'ü (%44) Türkiye'deki diğer illerde (Ağrı, Antalya, Ardahan, Aydın, Bandırma, Bursa, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kars, Kayseri, Lüleburgaz, Malatya, Mersin, Muş, Ordu, Rize, Samsun, Sivas) ikamet etmektedir (1 belirtilmeyen). Katılımcıların yaşları 18 ile 68 arasında

değişmekte olup, yaş ortalamaları 31.33'tür (SS= 14.18). Katılımcıların demografik bilgilerine Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Birinci Çalışmadaki Katılımcıların Demografik Bilgileri

	n (%)		n (%)		n (%)
Cinsiyet (N= 157)		**Medeni durum** (N= 149)		**Sosyoekonomik düzey** (N= 155)	
Kadın	81 (%52)	Evli	53 (%33.8)	1. basamak	5 (%3.2)
Erkek	76 (%48)	Bekâr	96 (%61.1)	2. basamak	6 (%3.8)
Örneklem türü (N= 157)		**İkamet bölgesi** (N= 157)		3. basamak	41 (%26.1)
Üniversite Öğrencisi	77 (%49)	Büyükşehir	82 (%52.2)	4. basamak	74 (%47.1)
Yetişkin (ev hanımı/emekli/çalışan)	80 (%51)	Şehir	50 (%31.8)	5. basamak	23 (%14.6)
Doğum bölgesi (N= 157)		İlçe	22 (%14)	6. basamak	2 (%1.3)
Doğu Anadolu	71 (%45)	Köy	3 (%1.9)	7. basamak	4 (%2.5)
İç Anadolu	37 (%24)	**Eğitim düzeyi** (N= 156)			
Karadeniz	13 (%8)	Diploması olmayan	0 (%0)		
Marmara	12 (%7)	İlkokul	7 (%4.5)		
Akdeniz	10 (%6.5)	Ortaokul	12 (%7.6)		
Güneydoğu Anadolu	10 (%6.5)	Lise	88 (%56.1)		
Ege	4 (%3)	Üniversite	42 (%26.8)		
		Lisansüstü	7 (%4.5)		

2.3. BULGULAR

2.3.1. Çeşitlilik ve Nadirlik Analiz Bulguları

Namuslu kadına ve namuslu erkeğe dair temsil içeriklerinin çeşitliliğini sınamak üzere (A.S.1), çeşitlilik endeksi (diversity index) ve nadirlik endeksi (rarity/hapax index) hesaplanmıştır. İlgili analizler, kelime matrisleri üzerinde sözbirimleştirme ve kategorizasyon işlemi yapılmadan önce uygulanmaktadır (Rodrigues ve diğerleri, 2015: 168). Katılımcıların belirttiği sıfatlar yazım ve imla açısından düzeltildikten sonra, Namuslu kadına ve namuslu erkeğe ilişkin sosyal temsil çeşitliliği incelenmiştir. Elde edilen değerler Tablo 4'te sunulmuştur.

Değerler incelendiğinde, namuslu kadına ve namuslu erkeğe yönelik temsil çeşitlilik endekslerinin düşük olduğu görülmüştür (D_{erkek}=.33, $D_{kadın}$=.30). Bu sonuç, söz konusu iki kavrama ait sosyal temsillerin yapılandırılmış olduğunu göstermiştir. Fakat nadirlik endeksleri incelendiğinde, bu temsillere yalnızca tek bir kişi tarafından

verilen yanıt sayısının görece yüksek olduğu görülmüştür (H_{erkek}=.66, $H_{kadın}$=.67). Çeşitlilik endekslerinin düşük oluşu, namuslu kadına ve namuslu erkeğe yönelik temsil içerikleri üzerinde katılımcılar arasında bir uzlaşma sağlandığını göstermiştir. Nadirlik endekslerindeki görece daha yüksek değerler, namuslu kadına ve namuslu erkeğe yönelik sosyal temsiller her ne kadar yapılandırılmış olsa da yine de katılımcılar arasında çeşitlilik gösteren farklı temsil içeriklerinin üretildiğini ortaya koymaktadır (Pânzaru, 2014: 50; Shim, Lee, Valentin ve Hong, 2019: 4).

Tablo 4. Çeşitlilik ve Nadirlik İndekslerine İlişkin Tablo

	Değerler	
	Namuslu Erkek	**Namuslu Kadın**
Farklı kelime sayısı	256	235
Bir kez kullanılmış kelime sayısı	170	157
Toplam kelime sayısı	785	785
Çeşitlilik indeksi	.33	.30
Nadirlik indeksi	.66	.67

2.3.2. Namuslu Kadına ve Namuslu Erkeğe Yönelik Sosyal Temsillerin Analiz Bulguları

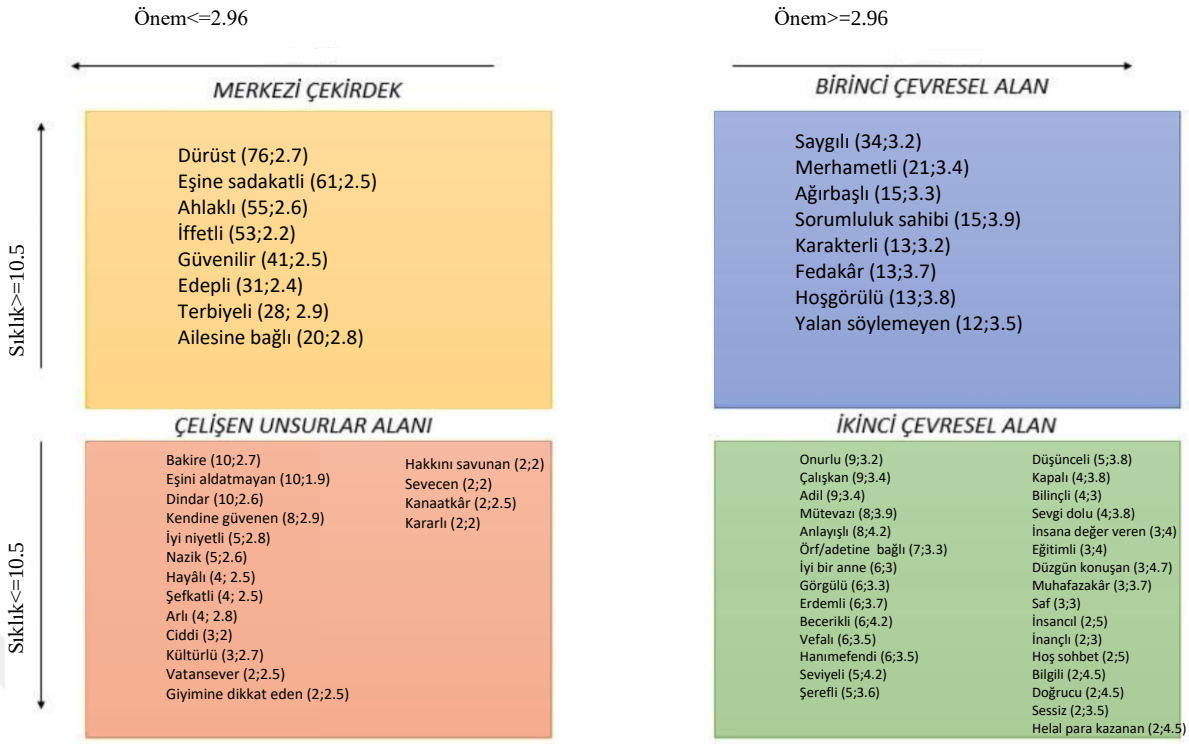
Namuslu kadına ve namuslu erkeğe yönelik sosyal temsillerin incelenmesi üzere öncelikle katılımcıların verdiği yanıtlara sözbirimleştirme ve kategorilendirme işlemleri uygulanmıştır. Sözbirimleştirme işleminde kelimeler kökenine indirgenmektedir ve ardından bu kelimeler belirli kategoriler altında birleştirilmektedir (Sarrica, Mingo, Mazzara ve Leone, 2016: 3). Örneğin, ahlaklı, güzel ahlak, ahlaklı oluş gibi sıfatlar ahlaklı olarak kodlanmıştır. Ayrıca anlamsal olarak benzer ya da eş anlamlı olan sıfatlar tek bir kategori altında kodlanmıştır (örn., onurlu ve haysiyetli, onurlu sıfatı altında birleştirilmiştir). Bu işlemin sonucunda namuslu erkek için toplamda 129, namuslu kadın için toplamda 120 farklı sıfat elde edilmiştir.

2.3.2.1. Prototip Analizi

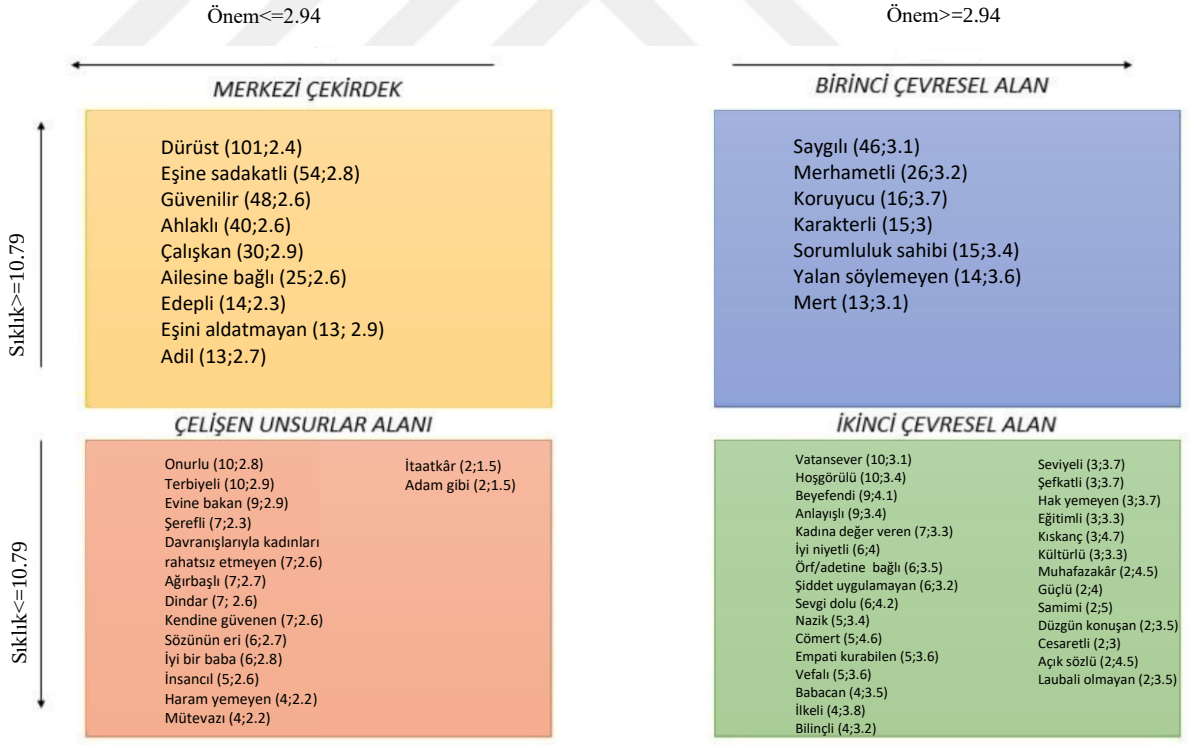
Hipotezlerin sınanması amacıyla namuslu kadına ve namuslu erkeğe ilişkin elde edilen içeriklere IRAMUTEQ yazılımı aracılığı ile prototip analizi (prototypical analysis) uygulanmıştır. Analiz, kelimelerin kullanım sıklığı (yüksek sıklık X düşük sıklık) ve önem sırası (yüksek önem sırası X düşük önem sırası) temel alınarak temsillerin yapısal dağılımını görsel olarak sunmaktadır (Monaco ve diğerleri, 2016: 310). Analiz sonuçları Şekil 1'de (namuslu kadın) ve Şekil 2'de (namuslu erkek) aktarılmıştır.

Şekillerdeki sol üst çeyrek alan, merkezi çekirdeği (central core) tanımlar. Bu alanda en sık ve en önemli belirtilen özellikler yer alır. Sağ taraftaki üst ve alt çeyrek alanlar, çevresel unsurlardır (peripheral elements). Sağ üst çeyrek alandaki birinci çevresel alanda, sıklıkla belirtilen fakat önemli görülme düzeyi düşük unsurlar yer alır. Sağ alt çeyrek alandaki unsurlar hem sık belirtilmemiştir hem de önemli görülme düzeyleri düşüktür. Sol alt çeyrek alan, çelişen unsurlar alanıdır (contrast zone). Bu alandaki unsurlara verilen önem düzeyi yüksek olmakla birlikte, sıklıkla belirtilmeyen unsurlardır. Azınlıktaki bireylerin görüşlerini barındırması muhtemel birbirinden farklı içerikler yer alır.

Prototip analizi sonuçlarına göre, namuslu kadın temsilinin merkezinde sırasıyla dürüst, eşine sadakatli, ahlaklı, iffetli, güvenilir, edepli, terbiyeli ve ailesine bağlı sıfatları yer almıştır (Şekil 1). Sıfatların belirtilme sıklığı ve önem sırası dikkate alındığında, namuslu kadını tanımlamada bu sekiz sıfat merkezde konumlanmıştır. Namuslu erkek temsilinin merkezinde dürüst, eşine sadakatli, güvenilir, ahlaklı, çalışkan, ailesine bağlı, edepli, eşini aldatmayan ve adil sıfatları yer almıştır (Şekil 2). Sıfatların belirtilme sıklığı ve önem sırası dikkate alındığında, namuslu erkeği tanımlamada bu dokuz sıfat merkezde yer almıştır.

Şekil 1. Namuslu Kadın Temsiline Yönelik Prototip Analizi Sonuçları

Şekil 2. Namuslu Erkek Temsiline Yönelik Prototip Analizi Sonuçları

"Namuslu kadın" sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde yer aldığı halde "namuslu erkek" sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde yer almayan temsil içerikleri hangileridir? (A.S.2) araştırma sorusunu incelediğimizde, merkezi çekirdekte yer alan iffetli ve terbiyeli sıfatları, erkek namusundan farklılaştırılarak namuslu kadına özgü olarak görülen sıfatlardır.

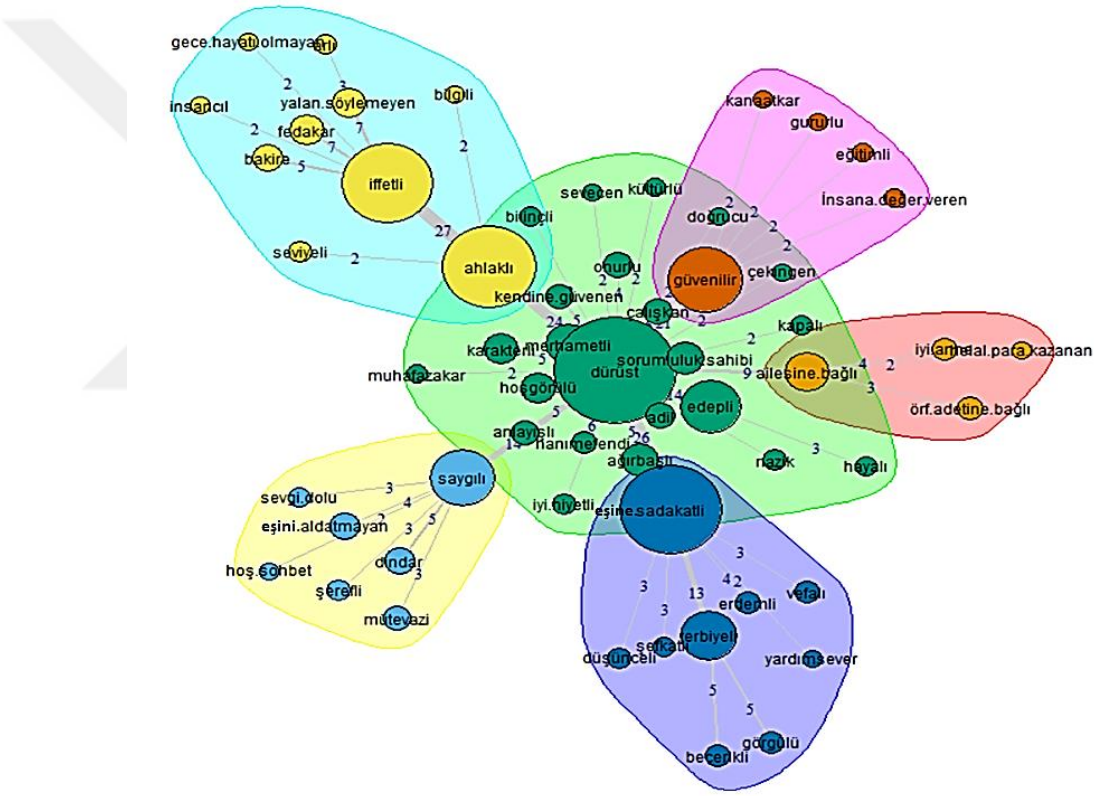
"Namuslu erkek" sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde yer aldığı halde "namuslu kadın" sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde yer almayan temsil içerikleri hangileridir? (A.S.3) araştırma sorusunu incelediğimizde, çalışkan, eşini aldatmayan ve adil sıfatları, namuslu erkeğe özgü olan sıfatlardır. Hem "namuslu kadın" hem de "namuslu erkek" sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde yer alan temsil içerikleri hangileridir? (A.S.4) sorusunun cevabı şu şekildedir: dürüst, eşine sadakatli, güvenilir, ahlaklı, ailesine bağlı ve edepli.

2.3.2.2. Benzerlik Analizi

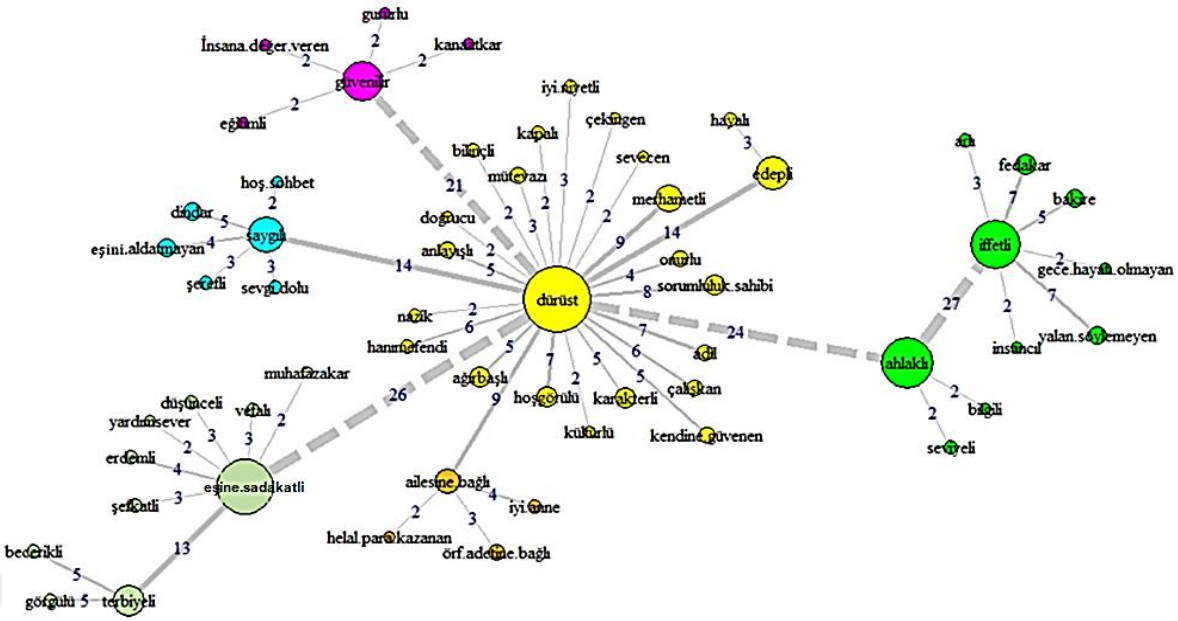
Benzerlik Analizi (Similarities Analysis), merkezi çekirdekteki unsurların birbirleriyle ilişkisine ve de çevresel unsurların merkezdeki unsurlarla nasıl bir ilişki içinde olduğuna dair kavrayış sağlamaktadır (Sarrica ve diğerleri, 2016: 2). IRAMUTEQ yazılımıyla gerçekleştirilen benzerlik analizi sonuçları, namuslu kadın ve namuslu erkek temsilleri için sırasıyla Şekil 3a'da ve Şekil 4a'da verilmiştir. Şekil 3b'de ve Şekil 4b'de, çevresel unsurlar anlamsal olarak birbirine yakın biçimde konumlandırılmaya çalışılarak şekil formatları yeniden düzenlenmiştir.

Namuslu kadın temsiline yönelik analiz sonuçları incelendiğinde, merkezi unsurlardan ilki olan dürüst sıfatının ahlaklı sıfatıyla güçlü biraradalığa sahip olduğu görülmüştür (f=24). Ahlaklı sıfatı ise iffetli sıfatıyla güçlü biraradalığa sahiptir (f=27). Bu nedenle iffetli sıfatının ahlak aracılığıyla merkezdeki dürüst sıfatına dolaylı olarak bağlandığı söylenebilir. Güvenilir (f=21) ve eşine sadakatli (f=26) sıfatları, merkezdeki dürüstlük sıfatıyla doğrudan güçlü biraradalık gösteren diğer sıfatlardır. Merkezi çekirdekteki terbiyeli sıfatı (f=13), eşine sadakatli sıfatına doğrudan bağlanarak dürüst sıfatına dolaylı biçimde bağlanmıştır. Dürüst sıfatıyla merkezi çekirdekte yer alan edepli sıfatı (f=14) doğrudan orta düzeyde biraradalık göstermiştir. Ayrıca birinci çevresel alanda bulunan merhametli (f=9), ağırbaşlı

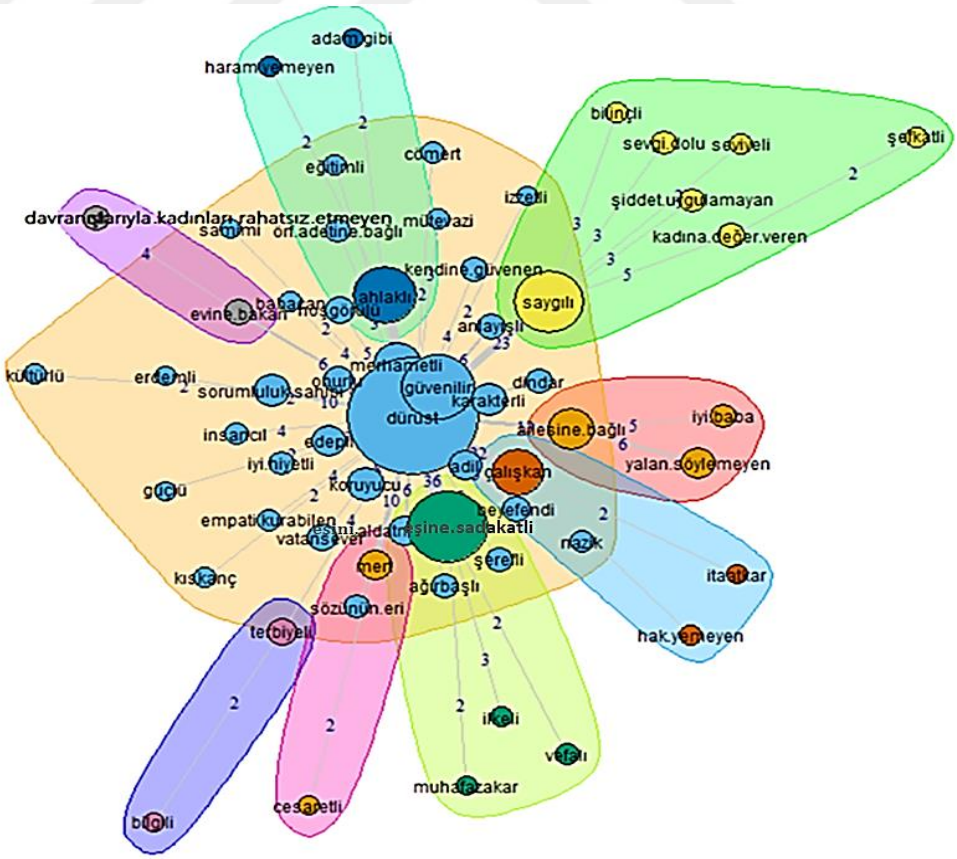
(f=5), hoşgörülü (f=7) ve karakterli (f=5) sıfatları, dürüstlükle anlamsal olarak bağlantı kuracak şekilde dürüstlüğü çevrelemiştir. Birinci çevresel alandaki fedakâr (f=7) ve yalan söylemeyen (f=7) sıfatları ise merkezi çekirdekteki iffetli sıfatıyla anlamsal bağlantı kuracak biçimde bu sıfatı çevrelemiştir. Bu sonuçlar, namuslu bir kadın temsilinin temelde dürüstlük üzerinden inşa edildiğini göstermekle birlikte, namuslu kadını tanımlamada dürüstlüğün tek başına yeterli olmadığını işaret etmektedir. Ahlaklı, güvenilir, eşine sadakatli, terbiyeli, iffetli, edepli, merhametli, ağırbaşlı, hoşgörülü, karakterli, fedakâr olmak ve yalan söylememek; kadının namusunu tanımlamada kullanılan diğer temel temsil unsurları olarak yorumlanabilir.

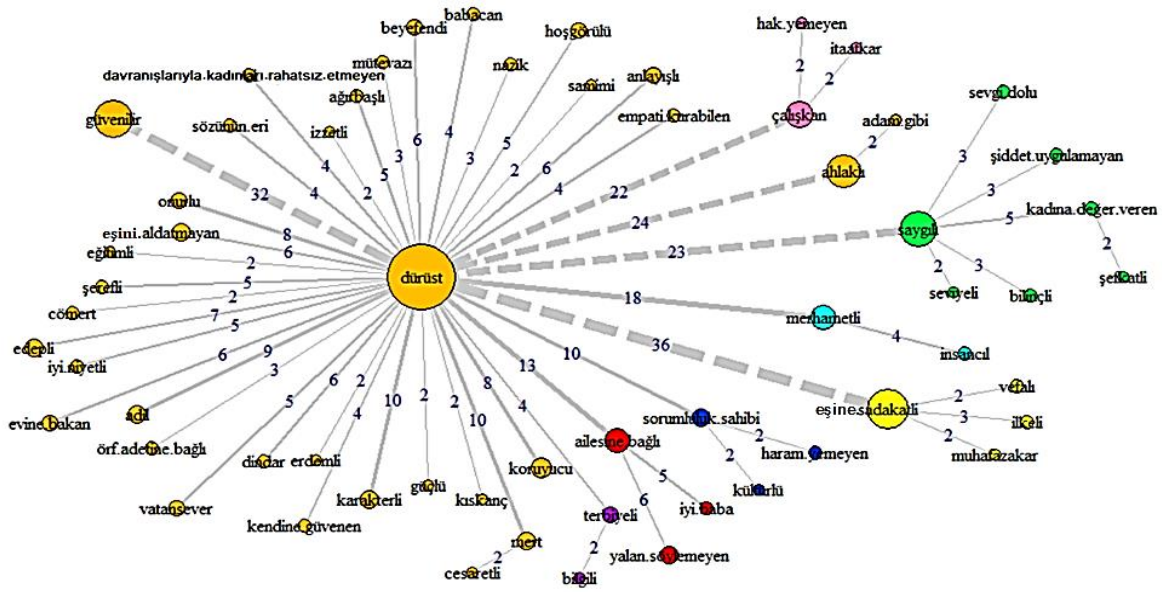
Şekil 3a. Namuslu Kadın Temsiline Yönelik Benzerlik Analizi Grafiği

Şekil 3b. Namuslu Kadın Temsiline Yönelik Çevresel Unsurların Anlamsal Yakınlıkları Göz Önünde Bulundurularak Düzenlenmiş Benzerlik Analizi Grafiği

Şekil 4a. Namuslu Erkek Temsiline Yönelik Benzerlik Analizi Grafiği

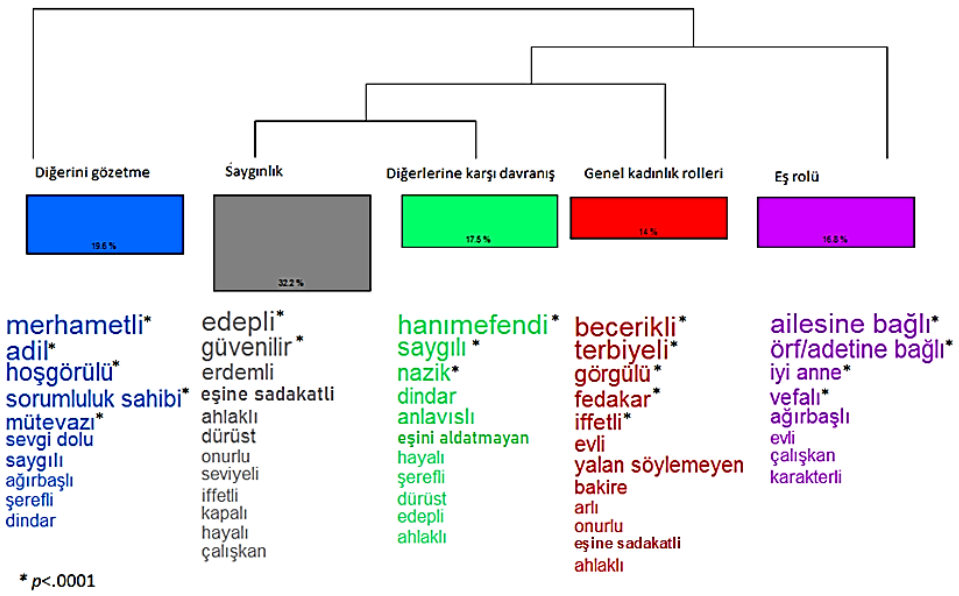
Şekil 4b. Namuslu Erkek Temsiline Yönelik Çevresel Unsurların Anlamsal Yakınlıkları Göz Önünde Bulundurularak Düzenlenmiş Benzerlik Analizi Grafiği

Namuslu erkeğe yönelik analiz sonuçları incelendiğinde, merkezi unsurlardan ilki olan dürüst sıfatının diğer merkezi unsurlardan eşine sadakatli (f=36), güvenilir (f=32), ahlaklı (f=24) ve çalışkan (f=22) sıfatlarıyla güçlü biraradalık gösterdiği görülmüştür. Merkezi çekirdekteki adil (f=9) ve eşini aldatmayan (f=6) sıfatları, dürüstlük sıfatıyla orta düzeyde biraradalık göstermiştir. Ayrıca, birinci çevresel alandaki saygılı (f=23) ve merhametli (f=18) sıfatları dürüst sıfatıyla güçlü biraradalığa sahiptir. Birinci çevresel alanda bulunan koruyucu (f=8), mert (f=10) ve karakterli (f=10) sıfatları, dürüstlükle anlamsal olarak bağlantı kuracak şekilde dürüstlüğü çevrelemiştir. Bu sonuçlar, namuslu bir erkek temsilinin temelde dürüstlük üzerinden inşa edildiğini göstermekle birlikte, erkek namusunu tanımlamada dürüstlüğün tek başına yeterli olmadığını işaret etmektedir. Eşine sadakatli, güvenilir, ahlaklı, çalışkan, adil, eşini aldatmayan, saygılı, merhametli, koruyucu, mert ve karakterli olmak; erkeğin namusunu tanımlamada kullanılan diğer temel temsil unsurları olarak yorumlanabilir.

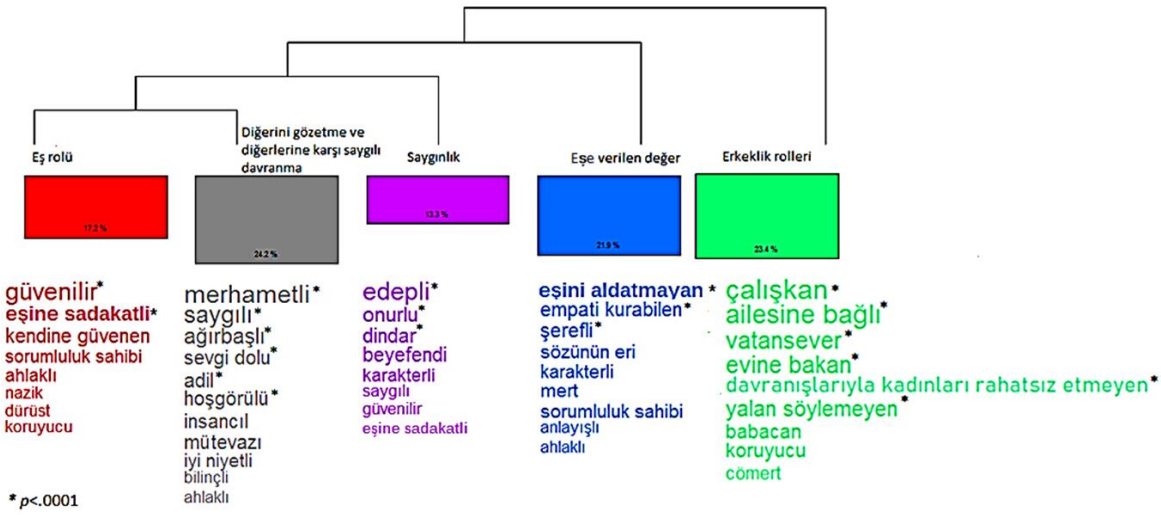
2.3.2.3. Kümeleme analizi

Kümeleme analizi, bir sosyal temsili oluşturan içeriklerin birbirleriyle

anlamsal ilişkileri üzerinden nasıl yapılandığı anlaşılmak istenildiğinde uygulanmaktadır (Chaves ve diğerleri, 2017: 47). Bu çalışmada namuslu kadına ve namuslu erkeğe yönelik temsillerin yapısını incelemek üzere Azalan Hiyerarşik Sınıflandırma Analizi (Descending Hierarchical Classification Analysis) gerçekleştirilmiştir. IRAMUTEQ yazılımı kullanılarak gerçekleştiren bu analizde, katılımcıların sağladığı kelimeler program tarafından gruplandırılmaktadır. Söz konusu gruplandırma işleminde, kelimelerin birbirleriyle anlamsal benzerliklerinin, her bir kelimenin tekrarlanma sıklığının ve kelimelerin kümelere istatistiksel olarak anlamlı katkı düzeyinin hesaplandığı karmaşık bir algoritma kullanılmaktadır. Sonuçta, kendi kümeleri içinde anlamsal bir bütünlüğe sahip temsil içerikleri elde edilir.

Şekil 5. Namuslu Kadın Temsiline Yönelik Kümeleme Analizi Sonuçları

Şekil 6. Namuslu Erkek Temsiline Yönelik Kümeleme Analizi Sonuçları

Şekil 5'te namuslu kadın ve Şekil 6'da namuslu erkek temsiline ilişkin elde edilen kümeleme analizi sonuçları görülebilir. Her iki cinsiyet için de 5'er boyut elde edilmiştir. Analiz sonuçlarında elde edilen boyutlar, içerdikleri ilk sıfat temel alınarak ve tüm sıfatların anlamları göz önünde bulundurularak adlandırılmıştır. "*" ile işaretlenen içerikler, boyutlara anlamlı düzeyde (p<.0001) katkı sağlayan özelliklerdir (Chaves ve diğerleri, 2017: 47).

"Namuslu kadın" ve "namuslu erkek" sosyal temsilinin içerdiği tematik kümeler nelerdir? (A.S.5 ve A.S.6) sorularına yanıt vermek üzere kümeleme analizi sonuçlarını incelediğimizde, kadınlar için kadınlık rolleri, saygınlık, diğerlerine karşı davranış, diğerini gözetme, eş rolü temaları elde edilmiştir. Erkeklerin küme temaları, erkeklik rolleri, diğerini gözetme ve diğerlerine karşı saygılı davranma, saygınlık, eş rolü, eşe verilen değer temalardır.

"Namuslu kadın" ve "namuslu erkek" sosyal temsillerinin, içerdikleri tematik kümeler açısından nasıl benzerlikler ve farklılıklar gösterdiği sorusuna (A.S.7) cevap vermek üzere bu iki kavrama ilişkin temsil içeriklerinin tematik kümeleri karşılaştırılarak incelendiğinde, kadınlık ve erkeklik rolleri boyutlarındaki içeriklerin birbirinden farklılaştığı görülmüştür. Becerikli, terbiyeli, görgülü, fedakâr ve iffetli özellikleri, namuslu kadını tanımlamada kullanılırken; çalışkan, ailesine bağlı,

vatansever, evine bakan, davranışlarıyla kadınları rahatsız etmeyen ve yalan söylemeyen, namuslu erkeği tanımlamada kullanılmıştır. Eş rolüne dair boyut içeriklerinin de kadınlara ve erkeklere yönelik temsiller arasında farklılaştığı göze çarpmaktadır. Ailesine bağlı, örf/âdetine bağlı, iyi anne ve vefalı sıfatları, namuslu kadına yönelik kullanılırken; güvenilir ve eşine sadakatli sıfatları, namuslu erkeğe yönelik kullanılmıştır. Güvenilir sıfatının namuslu kadın temsil kümelerinden saygınlıkla ilişkili özellikler boyutunda konumlanması, bu sıfatın kadın ve erkek açısından farklılaşan anlamları olabileceğini işaret etmektedir. Buna göre, erkek namusu açısından güvenilir olmak, sadakatli olmak ile birlikte eş rolünde kümelenirken, kadın namusu açısından edepli ile birlikte saygınlık boyutunda kümelenmiştir. Erkek açısından saygınlık sıfatları; onurlu, dindar ve kadınla ortak olan edepli sıfatıdır. Namuslu kadını tanımlamada diğerini gözetme ve diğerlerine karşı davranış içerikleri ayrı ayrı boyutlarda konumlanmıştır. Diğerini gözetmeye dair içerikler, namuslu erkek için de benzerlik göstermektedir. Namuslu kadın temsil kümelerinde diğerlerine karşı davranış şeklinde ayrı bir boyutta konumlanan "saygılı" sıfatı, namuslu erkek temsil kümelerinde diğerini gözetme ve diğerlerine karşı saygılı olma boyutunda yer almıştır. Son olarak, namuslu erkeğe yönelik namuslu kadından farklı olarak, eşe verilen değer olarak adlandırılabilecek özellikler söz konusudur: eşini aldatmayan, empati kurabilen, şerefli.

2.4. TARTIŞMA

Namuslu kadına ve namuslu erkeğe yönelik temsil içeriklerini incelemek üzere üç analiz gerçekleştirilmiştir. Prototip analizinde, temsil objesine yönelik kullanılan kelimelerin sıklığı ile önem sırası arasındaki etkileşim dikkate alınarak, temsil içeriklerinin yapısı elde edilmektedir. Prototip analizi sonucunda, en sık belirtilen özellikleri kapsayan merkezi çekirdekteki özelliklerden bazılarının kadın ve erkek namusu açısından örtüştüğü görülmüştür. Dürüst, eşine sadakatli, ahlaklı, güvenilir, edepli ve ailesine bağlı sıfatları, kadın ve erkek namusuna yönelik ortak özellikler olarak elde edilmiştir. İffetli ve terbiyeli sıfatları, erkek namusundan farklılaşarak namuslu kadına özgü elde edilen özelliklerdir. Erkek namusuna özgü olan özellikler; çalışkan, eşini aldatmayan ve adil sıfatlarıdır.

Benzerlik analizi, merkezdeki unsurların birbirleriyle ve çevresel unsurların merkezdeki unsurlarla bir arada belirtilme sıklığına dair bir analizdir. Bu analizin sonucunda, kadın ve erkek namusu temelinde dürüstlük sıfatı olduğu görülmekle birlikte, her iki cinsiyet için de dürüstlükle güçlü biraradalık gösteren ve dürüstlüğü çevreleyen sıfatlar olduğu görülmüştür. Namuslu kadın temsilinde elde edilen bu sıfatlar şunlardır: ahlaklı, güvenilir, eşine sadakatli, terbiyeli, iffetli, edepli, merhametli, ağırbaşlı, hoşgörülü, karakterli, fedakâr olmak ve yalan söylememek. Namuslu erkek temsilinde dürüstlükle ilişkili sıfatlar; eşine sadakatli, güvenilir, ahlaklı, çalışkan, adil, eşini aldatmayan, saygılı, merhametli, koruyucu, mert ve karakterli olmaktır.

Benzerlik analizinde elde edilen sonuçları destekleyici bir şekilde kümeleme analizinde, namuslu kadını ve erkeği tanımlamada özellikle kadınlık ve erkeklik rolleri kümelerindeki sıfatların birbirinden farklılaştığı görülmüştür. Kadınlık rolleri kümesinde, becerikli, terbiyeli, görgülü, fedakâr ve iffetli özellikleri ön plana çıkmıştır. Erkeklik rolleri kümesinde, çalışkan, ailesine bağlı, vatansever, evine bakan, davranışlarıyla kadınları rahatsız etmeyen ve yalan söylemeyen özellikleri elde edilmiştir. Kadınlık ve erkeklik rolleri kümelerinin yanı sıra, kadına ve erkeğe yönelik eş rolü kümesindeki içeriklerin de birbirinden farklılaştığı görülmüştür. Ailesine bağlı, örf/âdetine bağlı, iyi anne ve vefalı sıfatları namuslu kadına yönelik eş rolü kümesinde elde edilirken; namuslu erkeğe yönelik eş rolü kümesinde güvenilir ve eşine sadakatli sıfatları elde edilmiştir. Namuslu kadın temsilindeki güvenilir sıfatı, saygınlık kümesinde konumlanırken, namuslu erkek temsilinde eş rolü kümesinde yer almıştır. Bu nedenle mevcut tez kapsamında gerçekleştirilecek diğer çalışmalarda güvenilir sıfatının, her iki biçimdeki kullanımına (aile yaşamı/eşe yönelik veya iş yaşamı/sosyal yaşam açısından güvenilirlik) karar verilmiştir.

Prototip analizi ile kümeleme analizi sonuçları, dürüst ve ahlaklı sıfatları açısından birbiriyle tutarsızlık göstermiştir. Namuslu kadın ve namuslu erkek temsillerinin merkezi çekirdeğinde ilk dört sıfat arasında yer alan dürüst ve ahlaklı sıfatları, kümeleme analizinde ne kadın ne de erkek namusu için elde edilmemiştir. Bu sonuçlara şu şekilde bir açıklama sunmak mümkün gözükmektedir: bu iki sıfat, namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsillerine uygulanan kümeleme

analizlerinde ortaya çıkan tüm tematik kategorilerle eşit derecede ilişkili olup özel olarak tek bir tematik kümeye yerleştirilemeyecek kadar genel anlamlar içerdiklerinden dışarda kalmış olabilir.

Kadınları namuslu kılan özelliklerle erkekleri namuslu kılan özelliklerin birbirleriyle ne ölçüde örtüştüğüne karar vermede, Ahlaki Temeller Kuramında tanımlanan ahlaki temeller detaylı bir çerçeve sunmaktadır. Haidt ve arkadaşları (Haidt ve Graham, 2007: 111; Haidt ve Joseph, 2004: 59) tarafından geliştirilen Ahlaki Temeller Kuramında insanların ahlaki yargılarını ve ahlaki davranışları doğuran beş temel örüntü olduğu savunulmaktadır. Ahlaki temeller olarak adlandırdıkları bu örüntüler şunlardır: bakım verme (care) (ihtiyacı olanlara bakım vermeye ve şefkat göstermeye yönelik arzuyu, diğerlerinin zarar görmemesi ve acı çekmemesine ilişkin kaygıları içerir), adalet/karşılıklılık (justice/reciprocity) (adil ve dürüst olmayı, hilenin ve aldatmanın karşısında olmayı içerir), iç grup/sadakat (in group/loyalty) (bir gruba sadık olmayı, grubu için kendini feda etmeyi ve gruba zarar veren hain, beleşçi veya işe yaramaz üyelere karşı uyanık olmayı ve onlara düşmanca hisler beslemeyi içerir), otorite/saygı (authority/respect) (itaat, saygı ve rol temelli görevlerin yerine getirilmesi gibi sosyal düzen ve hiyerarşik ilişkilerin getirdiği zorunluluklarla ilgili kaygıları içerir) ve saflık/kutsallık (purity/holiness) (namuslu olmayı, sıhhatli olmayı, arzuların kontrol edilmesini ve kaçınma niyetini içerir; kaçınmak, kirli ve sağlıksız şeylerden korunmak için olabileceği gibi, kutsal şeylerin kutsallığını bozmamak ve onu korumak için de olabilir). Bu ahlaki temellerin evrensel olduğu fakat her birinin içeriğinde yer alan spesifik özelliklerin kültürden kültüre az veya çok farklılaşabildiği kabul edilmektedir (Graham, Haidt, Koleva, Motyl, Iyer ve diğerleri, 2013: 93).

Mevcut çalışmada elde edilen merkezi çekirdekteki içerikler ile tematik kümelerin içeriği, kuramda tanımlanan boyutların tanımı ve de içeriği (Graham, Haidt ve Nosek, 2009: 1044) kapsamımda incelendiğinde, namuslu kadın sosyal temsilinin erkeklerinkinden farklı olarak, cinsel ahlaka ilişkin unsurları daha fazla içerdiği söylenebilir. Graham ve diğerleri (2009: 1044) tarafından saflık/kutsallık boyutunda tanımlanan içerikler Türkçe'ye çevrildiğinde, saflık/iffet (purity), decency (edep/terbiye) gibi özelliklerin bu boyutta yer aldığı görülmektedir. Bu özelliklerden

namuslu kadına özgü temsil içeriği olan "iffet" kelimesi, Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğünde "Cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık, sililik" olarak tanımlanmaktadır. Merkezi çekirdekteki unsurların yanı sıra kadın namusu için çelişen unsurlar alanında konumlanan ve erkek namusu için hiçbir temsil alanında yer almayan bakir(e) sıfatı da bir saflık/kutsallık sıfatıdır. Yine Güncel Türkçe Sözlüğü incelediğimizde bakire sıfatı, "Cinsel ilişkide bulunmamış (dişi), kızoğlan, kızoğlankız, erden" şeklinde tanımlanmaktadır. Eşini aldatmayan ve eşine sadakatli özelliklerinin, cinsel ahlaka ilişkin özellikler olarak değerlendirilmesi mümkün gözükmekle birlikte, bu özelliklerden "eşine sadakatli" özelliği hem namuslu kadın temsilinin hem de namuslu erkek temsilinin merkezi çekirdeğinde ve kümelerinde yer almıştır. "Eşini aldatmayan" özelliği ise yalnızca namuslu erkek temsilinin merkezi çekirdeğinde ve kümelerinde belirmiştir. İlgili bulgular, geçmişteki bulgular ile uyumlu biçimde (Başoğlu, 2014: 103; Günindi-Ersöz, 2016: 88; Kalav, 2015: 152; Sakallı-Uğurlu ve diğerleri, 2018a: 317; Sakallı-Uğurlu ve diğerleri, 2018b: 4; Sancar, 2016: 184), kadınların erkeklere kıyasla saflık/kutsallık özellikleri ile daha fazla tanımlandığını işaret etmiştir. Adalet/karşılılık boyutundaki bir özellik olarak tanımlanan dürüst (honest) ve adil (fair) sıfatlarından (Graham ve diğerleri, 2009: 1045) "dürüst" sıfatı, namuslu kadın temsilinin ve namuslu erkek temsilinin merkezi çekirdeğinde yer almıştır. "Adil" sıfatı ise hem namuslu kadın temsil kümesinde hem de namuslu erkek temsil kümesinde (diğerini gözetme kümeleri içinde) elde edilmiştir. Bu bulgular, dürüstlük, doğruluk gibi daha genel ahlaki özelliklerin kadın namusundansa erkek namusunu tanımlamada kullanıldığını işaret eden söylem çalışmalarının bulgularıyla uyumsuz niteliktedir.

Mevcut çalışmada alandaki çalışmaların bulgularıyla kıyaslandığında namuslu kadın ve namuslu erkek kalıpyargılarına dair daha farklı ve zengin içeriklere ulaşılmıştır. Kümeleme analizi sonuçlarına göre "ailesine bağlı" sıfatı, iç gruba bağlılıkla (loyalty) ilintili özellikleri kapsayan iç grup/sadakat (Graham ve diğerleri, 2009: 1044) değer boyutu altında tanımlanabilir. Bu özellik, hem namuslu kadın ve namuslu erkek temsillerinin merkezi çekirdeğinde ve kümelerinde örtüşen bir sıfat olarak elde edilmiştir. Kadınlık ve erkeklik rollerine ilişkin özellikleri kapsayan otorite/saygı boyutunda (Graham ve diğerleri, 2009: 1044) değerlendirilebilecek temsil içeriklerinin namuslu kadın ve namuslu erkek temsilleri arasında farklılaştığı

sonucuna ulaşılmaktadır. Otorite/saygı boyutu altında tanımlanabilecek becerikli, görgülü ve fedakâr sıfatları, namuslu kadın temsil kümelerinde namuslu kadına özgü olan içerikler olarak elde edilmiştir. Namuslu erkek temsil kümelerinde ise namuslu erkek temsiline özgü olan çalışkan, evine bakan/evini geçindiren, dindar ve vatansever gibi özelliklere ulaşılmıştır. Merhamet, şefkat (compassion) gibi özellikleri içeren ahlakın bakım verme temeliyle ilişkili olabilecek sosyal temsil içerikleri gözden geçirildiğinde, "merhametli" ve "hoşgörülü" sıfatları, namuslu kadın ve namuslu erkek temsil kümelerinde örtüşen içerikler olarak elde edilmiştir. "Namuslu kadın" ve "namuslu erkek" temsillerinin Ahlaki Temeller Kuramında tanımlanan değer boyutları açısından gelecekteki çalışmalarda incelenmesi, alana önemli katkılar sunacaktır.

Çalışmadaki bir sınırlılık, verilerin ağırlıklı olarak tek bir ilde -Erzurum'da- ikamet eden katılımcılardan toplanmasıdır. Türkiye'nin farklı bölgelerinde ikamet eden katılımcılarla yeni çalışmaların gerçekleştirilmesi suretiyle, bölgesel ve zamansal değişimlere bağlı olarak kadın ve erkek namusuna yönelik temsil içeriklerindeki olası değişimlerin saptanması mümkün olacaktır. Mevcut çalışmayı hâlihazırdaki çalışmaların bulgularından farklı kılan iki temel unsur söz konusudur. Bunlardan ilki, namuslu kadın ve namuslu erkek kavramlarına ilişkin özelliklerin Sosyal Temsiller Kuramı çerçevesinde çalışılması, ayrıca bu kuram çerçevesinde görgül bir çalışma yöntemi ve analiz teknikleriyle değerlendirilmesidir. Sosyal Temsiller Kuramı temelinde gerçekleştirilen bu türden bir inceleme, namuslu kadın ve namuslu erkek kalıpyargılarının içeriğinin belirlenmesinde toplumsal ve ideolojik unsurların göz önünde bulundurulmasına imkân tanımıştır.

İlgili analiz bulguları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, namus temsilinin içeriğinin kadınlara ya da erkeklere yönelik oluşu açısından büyük ölçüde farklılaştığı görülmüştür. Namuslu kadın ve namuslu erkek temsillerine uygulanan prototip analizi sonucunda merkezi çekirdekte elde edilmeyen bazı içerikler, kümeleme analizi sonucunda kümelerde elde edilmiştir. Bu bulgular bizi, namus temsilinin kadın ve erkek açısından ne ölçüde benzer olduğu incelenirken, hem prototip analizinin merkezi çekirdeğinde elde edilen sıfatların hem de kümeleme analizinde elde edilen sıfatların dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaştırmıştır.

Merkezi çekirdekteki özellikler, temsile ilişkin en sık belirtilen ve en önemli görülen unsurlardır. Kümelerde yer alan özellikler, tüm temsil içeriklerinin anlamsal bütünlüğü göz önünde bulundurularak elde edilmektedir. Sonuçta bir sonraki çalışmada, kadın ve erkek namusuna yönelik merkezi çekirdekteki (en önemli görülen) ve de kümelerdeki (anlamsal bütünlük sağlayan) sıfatların kullanılması planlanmıştır.

III. BÖLÜM

3. İKİNCİ ÇALIŞMA

3.1. GİRİŞ

Cinsiyet kalıpyargılarının incelendiği çalışmalarda, alanda tanımlanan temel kalıpyargı boyutlarına yer verilmiştir. Bu çalışmada, bir namus kültürü olan toplumumuz için önemli addedilebilecek namus kalıpyargısının göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekilerek, namuslu kadın ve namuslu erkek temsil içeriklerinin belirlenmesinin amaçlandığı bir sosyal temsil çalışması gerçekleştirilmiştir. Sosyal temsil çalışmasının ardından, bu içeriklerin alandaki kalıpyargı boyutlarına nasıl entegre olacağının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, namusa ilişkin sosyal temsil içeriklerini kalıpyargı içeriği olarak değerlendirmek suretiyle bu içeriklerin yetkinlik, sosyallik ve ahlak kalıpyargılarıyla birlikte nasıl bir faktör yapısı gösterdiği sorgulanmıştır.

İkinci çalışma kapsamında ilk olarak, daha önceki çalışmalarda yetkinlik, sosyallik ve ahlak kalıpyargı boyutlarının değerlendirilmesinde kullanılmış olan sıfatların bir listesini elde etmek üzere literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan listeye, mevcut tezin ilk çalışmasında elde edilen namus sosyal temsil içerikleri de eklenmiştir. Namus sosyal temsil içerikleri ile ahlak, sosyallik ve yetkinlik sıfatlarının bir arada olduğu karma liste katılımcılara sunulup sıfatlardan her birinin kadınları ve erkekleri ne ölçüde tanımladığına dair değerlendirme yapmaları istenmiştir. İlk çalışmada elde edilen namus sosyal temsil içerikleri, "namuslu kadın" ve "namuslu erkek" temsilleri arasında ortak olanlar", "namuslu kadına özgü olanlar" ve "namuslu erkeğe özgü olanlar" olmak üzere üç grup halinde olduklarından, bu çalışmada *kadınları* ne düzeyde tanımladığı açısından değerlendirilen sıfatlar listesi ile *erkekleri* ne düzeyde tanımladığı açısından değerlendirilen sıfatlar listesi birebir aynı hazırlanmamıştır. Listeler şu üçünü içermiştir:

a) ahlak-sosyallik-yetkinlik sıfatları,

b) namuslu kadın ve namuslu erkek temsilleri arasında ortak olan sosyal temsil içerikleri ve

c) namuslu kadınlara özgü olan sosyal temsil içerikleri *veya* namuslu

erkeklere özgü olan sosyal temsil içerikleri

Görüldüğü gibi, bu çalışmada kullanılacak iki sıfat listesinde (*kadınlara* yönelik kalıpyargılar listesi ile *erkeklere* yönelik kalıpyargılar listesi) a ve b kategorisinde yer alan sıfatlar aynıdır fakat c kategorisinde olanlar birbirinden farklıdır. Öncelikle, *kadınlara* yönelik kalıpyargılar listesindeki maddeler (c kategorisindekiler hariç tutularak, sadece a ve b kategorisinde olanlar) üzerinde faktör analizi uygulanmış, sonra aynı analiz *erkeklere* yönelik kalıpyargılar listesindeki maddeler (yine son kategorideki maddeler hariç tutularak, sadece a ve b kategorisinde olanlar) üzerinde yinelenmiştir. Bu iki ayrı faktör analizinin sonucunda maddelerin nasıl kümelendikleri karşılaştırılarak incelenmiştir. Her iki analiz sonucunda da sevecenlik-yetkinlik boyutlarına ya da sosyallik-yetkinlik-ahlak boyutlarını ek olarak namus boyutunu içeren farklı bir yapının ortaya çıkmasını beklemek de, namusa dair özelliklerin ahlak (ya da sevecenlik) boyutu içinde yer aldığı üç faktörlü bir yapının ortaya çıkmasını beklemek de mümkündür.

Faktör analizlerinin sonucunda, beklenildiği şekilde kadınlar ve erkeklerin her ikisi için de ortak yapılara ulaşılması halinde, bu yapılardan her birinden kadınların ve erkeklerin aldıkları puanların hesaplanması ve bu değerlerin birbirleriyle karşılaştırılması, çalışmadaki bir başka amaçtır. Bu incelemenin sonucunda, kadınların yetkinliğe kıyasla sevecenlik, erkeklerinse sevecenliğe kıyasla yetkinlik özelliklerine daha çok sahip olduğuna dair yaygın kalıpyargısal inançların varlığına işaret eden önceki bulguları (Cuddy ve diğerleri, 2009: 21; Eckes, 2002: 104; Fiske ve diğerleri, 2002: 893) destekleyen sonuçlara ulaşılması beklenmiştir. Aynı zamanda kadınların erkeklerden daha sevecen tanımladığı ile erkeklerin kadınlardan daha yetkin tanımlandığına ilişkin geçmişteki bulgular (Eagly ve Karau, 2002: 574; Jost ve Kay, 2005: 501) yeniden sınanmıştır. Ayrıca, namus içeriklerinin yer aldığı boyutun/boyutların diğer boyutlar arasındaki yerinin ne olduğu, bu analizler üzerinden sorgulanmıştır.

Son olarak çalışma kapsamında, cinsiyetlere özgü olan namus sosyal temsillerinin de dâhil edildiği analizler yapılarak kadınlara özgü namus temsillerinin kadınlara yönelik kalıpyargılar arasındaki yeri ve erkeklere özgü namus temsillerinin erkeklere yönelik kalıpyargılar arasındaki yeri incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda,

kadınları ne ölçüde tanımladığı sorulan tüm özellikler (a, b ve c kategorileri) bir arada faktör analizine tabi tutulmuş, peşi sıra bu işlem erkekleri ne ölçüde tanımladığı sorulan tüm özellikler için tekrar edilmiştir. Bu incelemeler, kadınlara ve erkeklere yönelik tutumların şekillenmesinde temel belirleyici role sahip kalıpyargıların içinde namusa ilişkin özelliklerin rolünün açığa çıkarılmasını mümkün kılmanın yanı sıra, kadınlara ve erkeklere özgü olabilecek kalıpyargı boyutlarının ve bu boyutların içeriklerinin belirlenmesini mümkün kılmaktadır. Ardından, bu yapılardan her birinden kadınların ve erkeklerin aldıkları puanların hesaplanması ve bu değerlerin birbirleriyle karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu inceleme, kadınların ve erkeklerin karma içerikli yetkinlik ve sevecenlik (sosyallik-ahlak) kalıpyargılarıyla değerlendirildiği hipotezinin yeniden sınanması ile birlikte, kadına ve erkeğe özgü namus içeriklerinin yer aldığı boyutun-boyutların diğer boyutlar arasındaki yerinin sorgulanmasını sağlamıştır.

3.2. YÖNTEM

3.2.1. Materyaller

Çalışmada kullanılan ölçüm araçları ve bilgilendirilmiş onam formu Ek 4 ’te sunulmuştur. Demografik bilgi formuna ve kalıpyargı içeriklerine ilişkin ölçüm aracına dair bilgiler aşağıda aktarılmıştır.

3.2.1.1. Demografik Bilgi Formu

Katılımcıların yaşı, medeni durumu, doğum yeri, ikamet ettikleri yerleşim alanı, eğitim durumu ya da mesleği, sosyo-ekonomik konumları hakkında bilgileri içermektedir.

3.2.1.2. Kalıpyargı İçerikleri Listesi

Bu çalışma kapsamında öncelikle, uluslararası veri tabanlarındaki çeşitli akademik dergilerde yayınlanmış olan kalıpyargılara dair önceki araştırmalarda sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargılarının ve ahlak kalıpyargısının ele alındığı çalışmalar taranmış ve söz konusu kalıpyargıların ölçümünde kullanılan sıfatların listeleri oluşturulmuştur. Tarama çalışmasına dâhil olan araştırmalar EBSCOhost,

PsycInfo, PsycNET, Scopus, JSTOR, Sciencedirect ve Web of Science veri tabanlarındaki dergilerde 1999 -KİM'in geliştirildiği yıl (Fiske ve diğerleri, 1999: 480)- ve 2019 yılları arasında yayınlanan araştırmalardır.

Literatürdeki çalışmalarda sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargılarının içerdiği sıfatları belirlemeye yönelik tarama çalışması: Çalışma özetinde veya anahtar kelimelerinde "stereotype content model" ve "gender" ifadelerinin her ikisinin de yer aldığı çalışmalar veri tabanlarında taranmış ve dâhil edilme kriterlerine uyan araştırmalar seçilmiştir. Dâhil edilme kriterleri şu şekildedir: a. Görgül çalışma olmak, b. Kadınlara ve/veya erkeklere yönelik kalıpyargıları incelemek. Ayrıca, Türkiye'deki toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının incelendiği bir çalışmada (Aktan, 2012: 36) yer verilen yetkinlik ve sevecenlik sıfatları da bu listeye eklenmiştir. Bu araştırmalardaki sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargılarını temsil eden sıfatlar listelenmiş ve Türkçe'ye çevrilmiştir. Çalışmada yer verilen sıfatlar, bu listelerdeki araştırmaların iki veya daha fazlasında örtüşen sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargılarını temsil eden sıfatlardan seçilmiştir. Sonuçta sıfatlar, on dört adet araştırma makalesinden seçilmiştir. İlgili araştırma makalelerinden on biri olumlu nitelikteki sevecenlik ve yetkinlik sıfatına yer verirken, üçünde hem olumlu hem de olumsuz nitelikteki -yetersiz, soğuk… gibi- sıfatlar kullanılmıştır (Aktan, 2012: 36, De Lemus ve Bukowski, 2013: 3; Ebert, Steffens ve Kroth, 2014: 364).

Araştırmaların çoğunda yalnızca olumlu sıfatlara yer verilmiş olmasının yanı sıra, hem olumlu hem olumsuz sıfatlarla yapılan bir çalışmanın sonuçları, çalışmalarda yalnızca olumlu sıfatların kullanılmasının uygun olacağını düşündürtmektedir. Alandaki bir çalışmada, olumlu ve olumsuz nitelikteki sosyallik, yetkinlik ve ahlak sıfatlarının tutumlar üzerindeki yordayıcı gücünü en iyi hangi modelin ortaya koyacağını incelemek üzere, birbirinin alternatifi çeşitli yapısal eşitlik modelleri denenmiş ve bu modellerin içinden olumlu ve olumsuz sıfatlara bir arada yer verilen modellerin uyum değerlerinin düşük olduğu, yalnızca olumlu nitelikteki içeriklere yer verilen modellerin veriye uyumlarının iyi düzeyde olduğu görülmüştür (Sayans-Jiménez, Rojas Tejada ve Guirado, 2017: 174). Tüm bunlardan harekete, mevcut çalışmada da sıfat listeleri oluştururken olumsuz anlam içeren sıfatların dâhil edilmemesinin daha uygun olacağı düşünülmüş, bu çalışmaların iki

veya daha fazlasında sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargılarını temsil eden olumsuz nitelikteki sıfatlar dâhil edilmemiştir (dâhil edilmeyen olumsuz sevecenlik sıfatı: inatçı, dâhil edilmeyen olumsuz yetkinlik sıfatları: yetersiz, beceriksiz, kalifiye olmayan). Sonuçta oluşturulan listeler, on dört adet araştırma makalesinden seçilen on adet sosyallik sıfatı ile sekiz adet yetkinlik sıfatını içermiştir. Bu sıfatlar Tablo 5'te sunulmaktadır. Her bir sıfatın literatürdeki hangi çalışmadan alındığı ve sıfatın İngilizcesi Ek 1'deki tabloda görülebilir. Yetkinlik sıfatları olan becerikli, yetenekli ve yeterli sıfatları, dilimizdeki olası anlam karışıklığının önlenmesi adına "iş yaşamında" ifadesiyle birlikte sunulmuştur. Daha açıkça, bu iki kelimenin kadınlara yönelik özellikler listesinde sunulduğunda "ev işlerinde becerikli ve yetenekli" anlamlarında, erkeklere yönelik özellikler listesinde ise erkeklerin iş yaşamındaki ve erkeklere has olduğu varsayılan performans alanlarındaki beceri ve yetenekler bağlamında düşünülerek cevaplandırılması istenmeyip hem kadın hem de erkek için ortak bir bağlamda düşünülerek cevaplandırılması istendiğinden bu iki kelimenin yanına parantez içinde "iş yaşamında" ifadesinin eklenmesi gerekli görülmüştür.

Literatürdeki çalışmalarda ahlak kalıpyargısının içerdiği sıfatları belirlemeye yönelik tarama çalışması: Çalışma özetinde veya anahtar kelimelerinde 1) "stereotype" ve "morality" kelimelerinin birlikte yer aldığı çalışmalar 2) "competence", "warmth/sociability" ve "morality" kelimelerinin birlikte yer aldığı çalışmalar veri tabanlarında taranmış ve dâhil edilme kriterlerine uyan araştırmalar seçilmiştir. Dâhil edilme kriterleri şu şekildedir: a. Görgül çalışma olmak, b. Ahlak kalıpyargı içeriklerini kapsamak. Ek olarak, ahlak kalıpyargısının toplumsal cinsiyet bağlamında incelendiği çalışmalar taranmıştır. Bu niteliğe sahip olan iki adet çalışmaya rastlanmıştır. Söz konusu çalışmalarda çeşitli kadın gruplarını tanımlamada farklı kalıpyargıların ne ölçüde kullanıldığı incelenmiştir (Altermatt, DeWall ve Leskinen, 2003: 634; DeWall, Altermatt ve Thompson, 2005: 399). Sonuçta, tüm araştırmalarda ahlak kalıpyargısını temsil eden sıfatlar listelenmiş ve Türkçe'ye çevrilmiştir. Çalışmada yer verilen sıfatlar, bu listelerdeki araştırmaların iki veya daha fazlasında örtüşen ahlak kalıpyargısını temsil eden sıfatlardan seçilmiştir.

Olumsuz nitelikteki sıfatlardan güvenilmez sıfatı güvenilir sıfatı ile ve yalancı

sıfatı dürüst sıfatı ile zıt anlamlıdır. Aynı özelliğe işaret eden biri olumlu biri olumsuz iki sıfata listede yer vermenin gereksiz olduğu düşünülmüş, bu sıfatlardan olumsuz anlamda olanlar listeden çıkartılmıştır. Mevcut çalışmada, ahlak kalıpyargı boyutu içeriği olarak listeye dâhil edilecek tüm sıfatların da -yetkinlik ve sevecenlik sıfatlarında olduğu gibi- olumlu anlam içeren sıfatlar olmasına karar verilmiştir.

Tablo 5'te bu sıfatlar sunulmuştur. Her bir sıfatın literatürdeki hangi çalışmadan alındığı ve sıfatın İngilizcesi Ek 2'deki tabloda görülebilir. Sonuçta ahlak kalıpyargısı için oluşturulan liste, yirmi adet araştırma makalesinden seçilen yedi adet ahlak sıfatını içermiştir. Sevecenlik, yetkinlik ve ahlak özelliklerinin yanı sıra, birinci çalışmada hem namuslu kadını hem de namuslu erkeği temsil ettiği belirlenen sosyal temsil içerikleri seçilmiştir. Daha spesifik olarak, birinci çalışmada namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsilleri üzerinde ayrı ayrı yürütülen prototip analizlerinin sonucunda hem namuslu kadın hem de namuslu erkek kavramının merkezi çekirdeğinde olduğu belirlenen özellikler (dürüst, eşine sadakatli, güvenilir, ahlaklı, ailesine bağlı ve edepli) ve yine bu iki kavramın sosyal temsilleri üzerinde uygulanan kümeleme analizi sonucunda her iki kavrama ait kümelerde kendine yer bulan özellikler (merhametli, adil, hoşgörülü, edepli, güvenilir (iş yaşamında, sosyal yaşamda), güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik), saygılı, ailesine bağlı) seçilmiştir.

Ek olarak, namuslu kadın sosyal temsil çalışmasından hareketle kadınlara yönelik kalıpyargılar listesinde şu sıfatlar yer almıştır: iffetli, terbiyeli, sorumluluk sahibi, mütevazı, hanımefendi, nazik, becerikli (ev işlerinde), fedakâr, iyi bir anne, vefalı, örf/âdetine bağlı. Bunlar, sosyal temsil çalışmasında namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsilleri üzerinde yürütülen prototip ve kümeleme analizleri sonucunda, namuslu kadın sosyal temsilinde olup namuslu erkek sosyal temsilinde olmadığı belirlenen sıfatlardır. Erkeklere yönelik kalıpyargılar listesine ise namuslu erkek sosyal temsil çalışmasından şunlar eklenmiştir: çalışkan, eşini aldatmayan, ağırbaşlı, sevgi dolu, onurlu, dindar, empati kurabilen, şerefli, vatansever, evine

Tablo 5. Literatürde Sevecenlik, Yetkinlik, Ahlak Kalıpyargılarının İçeriği Olarak Sunulan Sıfatlar ile Sosyal Temsil Çalışmasının Sonuçlarına Göre Namus Kalıpyargısının İçeriğini Oluşturan Sıfatlar

Sevecenlik, yetkinlik ve ahlak kalıpyargılarının içeriklerini oluşturan sıfatlar*			Namus kalıpyargısının içeriğini oluşturan sıfatlar**		
Sevecenlik sıfatları	Yetkinlik sıfatları	Ahlak sıfatları	Hem namuslu kadını hem namuslu erkeği niteleyen sıfatlar	Sadece namuslu kadını niteleyen sıfatlar	Sadece namuslu erkeği niteleyen sıfatlar
Arkadaş canlısı	Hırslı	*Dürüst*	*Dürüst*	İffetli	Ağırbaşlı
Duyarlı	Bağımsız	*İçten*	Eşine sadakatli	Terbiyeli	*Sevgi dolu*
Sevgi dolu	Zeki	*Güvenilir*	*Güvenilir (iş yaşamında, sosyal yaşamda)*	Sorumluluk sahibi	Onurlu
Hoşgörülü	Yetkin	*Ahlaklı*	*Güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik)*	Mütevazı	Dindar
Sevecen	Yeterli (iş yaşamında)	Saygı duyulan	*Ahlaklı*	Hanımefendi	Eşini aldatmayan
İçten	Öz güvenli	*Adil*	Edepli	*Nazik*	Empati kurabilen
İyi huylu	Rekabetçi	Erdemli	Merhametli	Becerikli (ev işlerinde)	Şerefli
Şefkatli	Yetenekli (iş yaşamında)		*Adil*	Görgülü	Çalışkan
Nazik	Becerikli (iş yaşamında)		*Hoşgörülü*	Fedakâr	Vatansever
Sempatik			Saygılı	İyi bir anne	Evine bakan/evini geçindiren
			Ailesine bağlı	Vefalı	Davranışlarıyla kadınları rahatsız etmeyen
				Örf/âdetine bağlı	Yalan söylemeyen

Not 1. * Bu sıfatlar, literatür taraması sonucunda elde edilmiştir. ** Bu sıfatlar, sosyal temsil çalışması sonucunda elde edilmiştir.
Not 2. *İtalik* sıfatlar, birden fazla kalıpyargı boyutunda örtüşen sıfatlardır.

bakan/evini geçindiren, davranışlarıyla kadınları rahatsız etmeyen, yalan söylemeyen. Bunlar, sosyal temsil çalışmasında namuslu kadın ve namuslu erkek

sosyal temsilleri üzerinde yürütülen prototip ve kümeleme analizleri sonucunda, namuslu erkeğin sosyal temsili olup namuslu kadının sosyal temsili olmadığı belirlenen sıfatlardır. Çalışmaya dâhil edilen tüm sıfatlara Tablo 5'te yer verilmiştir.

Özetle, katılımcılara sunulmak üzere bir kısmı her iki listede de yer alan, bir kısmı ise sadece listelerden tek birinde yer alan maddeler içeren iki liste hazırlanmıştır:

a) Kadınlara yönelik kalıpyargılar listesi (42 madde)
b) Erkeklere yönelik kalıpyargılar listesi (42 madde)

Katılımcılardan, ilk listedeki özellikleri kadınların, ikinci listedeki özellikleri ise erkeklerin ne ölçüde sahip olduklarını toplumun görüşüne göre değerlendirmeleri istenmiştir. Değerlendirmeler, 5'li derecelendirme ölçeği üzerinde (1: neredeyse hiçbir kadın/erkek, 5: neredeyse tüm kadınlar/erkekler) yapılmıştır. Çalışmada amaç, toplumsal kalıpyargıları açığa çıkarmak olduğundan, katılımcılardan kendi görüşlerini değil, toplumun görüşünü yansıtacak biçimde değerlendirme yapmaları istenmiştir (Fiske ve diğerleri, 2002: 884).

3.2.2. İşlem

Veri toplama işlemi, ücretsiz bir anket sitesi üzerinden online olarak gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de ikamet edilen bölgeler açısından mümkün olduğunca heterojen bir örnekleme ulaşabilmek amaçlanmıştır. Bu amaçla anket linki, Doğu Anadolu, Marmara ve İç Anadolu Bölgesindeki illerde -Erzurum, İstanbul, Bursa ve Eskişehir- ikamet eden araştırmacının çevresindeki bireylere araştırmacı tarafından iletilmiş, veriler kartopu örnekleme yöntemiyle toplanmıştır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olmuştur. Bilgilendirilmiş Onam Formunun sunulmasının ardından, katılımcılara anket formu sunulmuştur. Katılımcıların yarısına seçkisiz şekilde sırasıyla erkeklere ilişkin form, demografik bilgi formu, kadınlara ilişkin form sunulurken, diğer yarısı sırasıyla kadınlara ilişkin formu, demografik bilgi formunu, erkeklere ilişkin formu yanıtlamıştır. Bu nedenle iki ayrı anket linki üzerinden veri toplanmıştır. Katılımcı başına veri toplama süresi ortalama 20 dakika sürmüştür.

3.2.3. Veri Analizi

Öncelikle, verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini anlamak ve gerekirse veri temizliği yapmak üzere, değişkenlerin basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri incelenmiştir. Tüm değişkenler için basıklık ve çarpıklık katsayısının 0'a yakın olduğu bulunmuş, bu değerlerin 2 ile -2 arasında olması gerektiğine dair öneri karşılanarak (George ve Mallery, 2016: 114) verilerin normal dağılıma sahip olduğu kabul edilmiştir.

Çalışmanın ilk adımında, Kalıpyargı İçeriği Modeli (KİM) kapsamında tanımlanan yetkinlik, sosyallik ve ahlak kalıpyargı boyutlarına hem namuslu kadını hem de namuslu erkeği temsil ettiği belirlenen içeriklerin eklendiği (namuslu kadını temsil edip namuslu erkeği temsil etmeyen içerikler ile namuslu erkeği temsil edip namuslu kadını temsil etmeyenlerin dâhil edilmediği) listeye faktör analizleri uygulanmıştır (kadınlara yönelik olan değerlendirmelere ve erkeklere yönelik olanlara ayrı ayrı). Erkeklere ve kadınlara yönelik ortak içeriklerden oluşan kalıpyargı veri setleri üzerinden ayrı ayrı faktör analizleri gerçekleştirilmiş, kaç faktörlü bir çözümlemenin veri setleri arasında ortak bir şekilde en iyi sonuçları verdiğine karar verilmiştir. Bunun için kuramsal beklentiler doğrultusunda, her iki veri setinde Scree Plot testinin özdeğeri (eigenvalue) birin üzerinde üç ya da dört faktörlü çözüm üretmesi beklenmiştir. Ardından, gruplar arasında ortak olan içerikler belirlenmiştir. Her iki grup için .40 ve üzerinde yük alan içerikler seçilmiş ve birden fazla faktöre .40 üzerinde yüklenen özellikler, ortak faktör maddeleri arasına dâhil edilmemiştir (Matsunaga, 2010: 101). Geriye kalan maddelerin beklenildiği gibi yetkinlik, sosyallik, ahlak ve/veya namus olarak isimlendirilecek kümelere ayrılıp ayrılmadığı incelenmiştir. Kalıpyargı boyutlarının güvenirliği hesaplanıp, kalıpyargı boyutları arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Ardından, elde edilen faktörlerin ortalama değerleri -kadınlara yönelik ve erkeklere yönelik kalıpyargılar için ayrı ayrı- hesap edilmiş, ortalama değerlerin karşılaştırılmasına dayalı analiz yapılmıştır. Daha spesifik olarak, kadınların yetkinliğe kıyasla daha sevecen –veya sosyal ve ahlaklı-, erkeklerinse sevecenliğe –veya sosyalliğe ve ahlaka- kıyasla daha yetkin olduğuna dair beklenti ile kadınların erkeklerden daha sevecen –veya sosyal ve ahlaklı-, erkeklerinse kadınlardan daha yetkin tanımlandığına ilişkin beklentiyi

sınamak üzere 2(değerlendirmenin hangi cinsiyet için yapıldığı) x 3(kalıpyargı türü) tek grup tekrarlı ölçümler için varyans analizi (single-group repeated measures) uygulanmıştır.

Çalışmanın ikinci aşamasında, kadınlara yönelik kalıpyargılar veri setine *namuslu kadına özgü olan* (namuslu kadınları temsil edip namuslu erkeği temsil etmeyen) sosyal temsil içerikleri eklenerek açımlayıcı faktör analizi yinelenmiştir. Benzer şekilde, erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setine *namuslu erkeğe özgü olan* sosyal temsil içerikleri eklenerek açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Böylece, cinsiyet gruplarının her birine özgü temel kalıpyargı boyutlarının içeriğinin ayrı ayrı belirlenmesi hedeflenmiştir. Madde elenmesi işleminde, birinci aşamadaki analizlerde kullanılan eleme kriterlerinin aynısı kullanılmıştır. Kalıpyargı boyutlarının güvenirliği hesaplanıp, kalıpyargı boyutları arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Daha sonrasında, her bir kalıpyargı boyutuna dâhil olan içerikler belirlendikten sonra kalıpyargı boyutlarının puanları hesaplanarak ortalamaları alınmıştır (kadınlara yönelik ve erkeklere yönelik kalıpyargılar için ayrı ayrı).

3.2.4. Katılımcılar

Yaşları, doğum yerleri, ikamet yerleri, eğitim düzeyleri ve sosyo-ekonomik düzeyleri çeşitlilik gösteren kişilerden veri toplanması amaçlanmıştır. Katılımcı sayısını belirlemede, bir ölçüm aracındaki her bir madde için en az 5 kişinin yer alması gerektiği kriteri kullanılmıştır (Tinsley ve Tinsley, 1987: 415). Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılara ilişkin ölçüm araçlarının her birinde 42 madde yer aldığından, en az 210 katılımcıdan veri toplanmasına karar kılınmıştır. Toplamda 251 katılımcıdan (139 kadın, 112 erkek) veri toplanmıştır. Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setlerindeki çok değişkenli uç değerler (multivariate outliers), sıfatların tümüne verilen yanıtlar üzerinden hesaplanan Mahalanobis uzaklığı (Mahalanobis distance) ile incelenmiş ve verilerde uç değer saptanmadığından tüm veriler kullanılmıştır.

Katılımcıların 84'ü (%33.5) Doğu Anadolu Bölgesinde, 80'i (%31.9) Marmara Bölgesinde, 53'ü (%21.1) İç Anadolu Bölgesinde, 10'u (%4) Ege Bölgesinde, 9'u (%3.6) Karadeniz Bölgesinde, 7'si (% 2.8) Akdeniz Bölgesinde, 4'ü

(%1.6) Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ve 2'şer kişi Almanya ve Amerika'da ikamet etmektedir (%1.6). Katılımcıların yaşları 15 ile 77 arasında değişmekte olup, yaş ortalamaları 39.22'dir (SS= 14.76). Katılımcıların demografik bilgilerine Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo 6. İkinci Çalışmadaki Katılımcıların Demografik Bilgileri

	n (%)		n (%)		n (%)
Cinsiyet (N= 251)		**Medeni durum** (N= 224)		**Sosyoekonomik düzey** (N= 251)	
Kadın	139 (%55.4)	Evli	132 (%52.6)	1. basamak	5 (%2)
Erkek	112 (% 44.6)	Bekâr	92 (%36.7)	2. basamak	15 (%6)
Doğum bölgesi (N= 251)		**İkamet bölgesi** (N= 251)		3.basamak	42 (%16.7)
Doğu Anadolu	94 (%37.5)	Büyükşehir	126 (%50.2)	4. basamak	101 (%40.2)
İç Anadolu	69 (%27.5)	Şehir	100 (%39.8)	5. basamak	65 (%25.9)
Karadeniz	25 (%10)	İlçe	21(%8.4)	6. basamak	17 (%6.8)
Marmara	37 (%14.7)	Köy	4 (%1.6)	7. basamak	6 (%2.4)
Akdeniz	7 (%2.8)	**Eğitim düzeyi** (N= 251)			
Güneydoğu Anadolu	6 (%2.4)	Diploması olmayan	1 (% 0.4)		
Ege	11 (%4.4)	İlkokul	5 (%2)		
Diğer	2 (%0.8)	Ortaokul	11 (%4.4)		
		Lise	72 (%28.7)		
		Üniversite	108 (%43)		
		Lisansüstü	54 (%21.5)		

3.3. BULGULAR

3.3.1. Ahlak, Sosyallik, Yetkinlik Kalıpyargıları ile hem Namuslu Kadını hem de Namuslu Erkeği Temsil Eden Özelliklerin Birlikte Değerlendirildiği Faktör Analizlerinin Sonuçları

Çalışma kapsamında öncelikle, kadınları ne ölçüde tanımladıkları sorulan,

a) ahlak-sosyallik-yetkinlik sıfatları,

b) namuslu kadın ve namuslu erkek temsilleri arasında ortak olan temsil içerikleri bir arada Açımlayıcı Faktör Analizine tabi tutulmuştur. Ardından aynı işlem, erkekleri ne ölçüde tanımladıkları sorulan sıfatlar için de gerçekleştirilmiştir.

3.3.1.1. Açımlayıcı Faktör Analizi İçin Başlangıç Analizleri

Veri setine faktör analizi uygulamanın uygun olup olmadığı Bartlett küresellik testi ile incelenip, örneklem büyüklüğünün yeterliliği Kaiser-Meyer-Olkin değeri üzerinden değerlendirilmiştir. Kadınlara yönelik kalıpyargılar veri setinde Bartlett küresellik testi anlamlı bulunmuştur (χ^2 (465) = 4190.66, $p < .001$). Böylece, bu veri setine faktör analizi uygulamanın uygun olduğu görülmüştür. Kaiser-Meyer-Olkin değerinin yüksek düzeyde olduğu görülerek (KMO = .91), analiz için örneklem sayısının yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setinin Bartlett küresellik testi anlamlı bulunmuştur (χ^2 (465) = 3739.82, $p < .001$) ve Kaiser-Meyer-Olkin değeri yüksek düzeydedir (KMO = .90).

Açımlayıcı faktör analizinde aralarında olası ilişki beklenen değişkenler söz konusuysa faktör belirleme yöntemi olarak "maximum likelihood" yöntemi önerilmektedir. Maximum likelihood yönteminde, normallik varsayımının ihlal edilmemesi gerekmektedir (Brown, 2006: 21). Bu çalışmadaki veriler normallik varsayımını karşılamış ve maximum likelihood yönteminin kullanılmasına karar kılınmıştır. Farklı faktörlerin birbiriyle ilişkili olup olmadığı ve bir ilişki varsa bu ilişkinin ne yönde olacağı bilinmediğinden "varimax" döndürme yöntemi tercih edilmiştir. Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargı boyutları arasındaki ilişkilerin orta düzeyde olduğu görülmüştür (bknz. Tablo 9). Faktörler arasında .80 ve üzerinde ilişki olmadığı durumlarda varimax döndürme yönteminin kullanılması uygun kabul edilmektedir (Finch, 2006: 50).

3.3.1.2. Açımlayıcı Faktör Analizi Bulguları: Ortak Faktörler

İki veri seti üzerinde yapılan faktör analizleri, kadın kalıpyargıları veri setinde özdeğeri 1'in üzerinde yedi, erkek kalıpyargıları veri setinde altı faktörlü çözüm üretmiştir. Yedi faktör kadın kalıpyargıları veri setinde toplam varyansın yüzde 67'sini açıklarken, erkek kalıpyargıları veri setinde altı faktör yüzde 61'ini

açıklamıştır. Her iki analizde de Scree-plot testinin sonuçları bir ile dört faktör arasında bir yapı göstermiştir. Kuramsal beklentiler de göz önünde bulundurularak ve faktörleri en iyi temsil eden maddelerin açığa çıkarılması amacıyla dört faktörlü çözüm tercih edilmiştir. Dört faktöre zorlayarak yapılan faktör analizlerinin sonucunda ilk üç faktöre düşen maddeler her iki veri setinde aynı iken dördüncü faktörde yer alan sıfatların birbirinden farklılaştığı görülmüştür. Analizler, üç faktörlü çözümle tekrarlanmıştır. Üç-faktörlü çözümle, iki veri setinde daha tutarlı sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen üç faktör, yetkinlik, sosyallik ve ahlak/namus olarak isimlendirilmiştir (Tablo 7). İki veri setinde ortak olarak elde edilen yetkinlik içerikleri, yeterli (iş yaşamında), yetenekli (iş yaşamında), becerikli (iş yaşamında), yetkin, zeki, bağımsız, özgüvenli, saygı duyulan ve rekabetçidir. İki veri setinde ortak olan sosyallik sıfatları; sevecen, şefkatli, sevgi dolu, duyarlı, sempatik, arkadaş canlısı ve naziktir. Ahlak/namus sıfatları ise şunlardır: güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik), dürüst, ailesine bağlı, ahlaklı, eşine sadakatli.

"Güvenilir (iş yaşamında, sosyal yaşamda)" sıfatı, kadınlara yönelik kalıpyargılar veri setinde hem yetkinlik hem de ahlak faktörlerine .40'ın üstünde yüklenmiştir. "İçten", "hoşgörülü" ve "iyi huylu" sıfatları, kadınlara yönelik kalıpyargılar veri setinde hem sosyallik hem de ahlak/namus faktörlerine .40'ın üstünde yüklenmiştir. "Saygılı" ve "erdemli" sıfatları, erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setinde hem yetkinlik hem de ahlak/namus faktörlerine .40'ın üstünde yüklenmiştir. Diğer bazı sıfatlar (edepli, merhametli) ise iki veri setinde farklı faktörlere yüklendiğinden ya da bir faktöre .40 altında yüklendiğinden (hırslı) elenmiştir. Toplamda dokuz madde elenmiş ve bu eleme işleminin ardından geriye kalan maddelere yeniden faktör analizleri uygulanmıştır. Madde eleme işleminin ardından gerçekleştirilen analizlerde, eleme işlemi öncesindeki bulgulardan farklılaşan bir bulgu elde edilmiştir. Eleme işlemi öncesinde hem kadınlara hem de erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setleri üzerinden gerçekleştirilen analizlerde ahlak/namus boyutunda elde edilen "adil" sıfatı, eleme işlemi sonrasında gerçekleştirilen erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setindeki analizde yetkinlik boyutundaki sıfatlarla birlikte kümelenmiştir. Bu nedenle ilgili sıfatın ortak kalıpyargılardan çıkarılmasına karar verilmiştir. Sonuçta toplamda 10 madde elenmiştir. Sonuçlar, Tablo 8a ve 8b'de verilmiştir. Hem kadınlara yönelik kalıpyargılarla hem de erkeklere yönelik

kalıpyargılarla gerçekleştirilen analizler sonucunda faktörlerin toplam açıkladığı varyans yüzdesi %53 bulunarak, tavsiye edilen %50 sınırı karşılanmıştır (Netemeyer, Bearden ve Sharma, 2003: 124).

Tablo 7. Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Ortak Kalıpyargı Boyutlarına İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizlerinin Sonuçları

		Grup					
		Erkek			Kadın		
		Kalıpyargı Boyutları					
Kalıpyargı Boyutları	Özellikler	Yetkinlik	Sosyallik	Ahlak/ namus	Yetkinlik	Sosyallik	Ahlak/ namus
Yetkinlik	Yeterli (iş yaşamında)	**.74**			**.75**		
	Becerikli (iş yaşamında)	**.73**			**.68**		.35
	Yetkin	**.68**			**.62**		
	Yetenekli (iş yaşamında)	**.66**			**.69**		
	Rekabetçi	**.57**			**.44**		
	Bağımsız	**.57**			**.41**		
	Özgüvenli	**.59**			**.43**		
	Zeki	**.60**			**.60**		
	Saygı duyulan	**.56**			**.40**		.37
Sosyallik	Sevgi dolu		**.73**			**.73**	
	Sevecen		**.71**			**.76**	
	Şefkatli		**.64**			**.60**	.39
	Duyarlı		**.56**			**.62**	
	Sempatik		**.50**			**.46**	
	Nazik		**.55**	.38		**.56**	.38
	Arkadaş canlısı		**.54**			**.57**	
Ahlak/namus	Dürüst			**.60**			**.77**
	Güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik)			**.59**		.31	**.67**
	Ahlaklı			**.51**			**.72**
	Ailesine bağlı			**.52**		.33	**.62**
	Eşine sadakatli		.35	**.48**			**.72**
Kullanılmayan özellikler	İçten		.63	.31		.53	.40
	İyi huylu		.65			.46	.47
	Edepli		*.38*				*.72*
	Güvenilir (iş yaşamında, sosyal yaşamda)			.45	.49		.53
	Merhametli		.44	*.48*		*.54*	.38
	Hırslı	.53			.39		
	Hoşgörülü		.36	.55		.41	.56
	Saygılı	.40		.56			.67
	Erdemli	.46		.53			.65
	Adil	.34		.42			.63
Açıklanan varyans yüzdesi	%49.02 (E) %51.36 (K)	%31.85	%11.29	%5.88	%6.97	%10.88	%33.51

Not. <.30 olan faktör yükleri gizlenmiştir.

Tablo 8a. Listedeki 10 Maddenin Elenmesinin Ardından Erkeklere Yönelik Kalıpyargı Boyutlarına İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizinin Sonuçları

	Kalıpyargı boyutları		
	Yetkinlik	Sosyallik	Ahlak/namus
Tüm boyutlar (α=.88)	(α=.86)	(α=.83)	(α=.78)
Becerikli (iş yaşamında)	.78		
Yeterli (iş yaşamında)	.75		
Yetenekli (iş yaşamında)	.70		
Yetkin	.65		
Zeki	.62		
Bağımsız	.57		
Özgüvenli	.56		
Rekabetçi	.52		
Saygı duyulan	.52		
Sevecen		.76	
Sevgi dolu		.71	.31
Şefkatli		.66	
Nazik		.56	.36
Duyarlı		.55	.31
Sempatik		.53	
Arkadaş canlısı		.50	
Güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik)			.67
Eşine sadakatli		.31	.60
Ailesine bağlı			.58
Dürüst			.58
Ahlaklı			.53
Açıklanan varyans yüzdesi %52.70	%31.33	%13.72	%7.65
Bartlett Küresellik Testi: (χ^2 (210) = 2157.94, p < .001), KMO: .88			

Not. <.30 olan faktör yükleri gizlenmiştir.

Tablo 8b. Listedeki 10 Maddenin Elenmesinin Ardından Kadınlara Yönelik Kalıpyargı Boyutlarına İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizinin Sonuçları

	Kalıpyargı Boyutları		
	Ahlak/namus	Yetkinlik	Sosyallik
Tüm boyutlar (α=.88)	(α=.87)	(α=.81)	(α=.84)
Eşine sadakatli	.80		
Dürüst	.70		
Ahlaklı	.68		.32
Güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik)	.67		
Ailesine bağlı	.65		.33
Yeterli (iş yaşamında)		.79	
Yetenekli (iş yaşamında)		.68	
Becerikli (iş yaşamında)	.34	.68	
Zeki		.64	
Yetkin		.62	
Saygı duyulan		.43	
Özgüvenli		.41	
Bağımsız		.40	
Rekabetçi		.38	
Sevecen			.76
Sevgi dolu			.76
Duyarlı			.59
Şefkatli	.36		.59
Arkadaş canlısı			.58
Nazik	.37		.56
Sempatik			.45
Açıklanan varyans yüzdesi %53.34	%31.80	%13.08	%8.47
Bartlett Küresellik Testi: (χ^2 (210) = 2344.63, p < .001), KMO: .87			

Not. <.30 olan faktör yükleri gizlenmiştir.

Faktör analizlerinin sonucunda kadınlara ve erkeklere yönelik ortak kalıpyargı boyutlarının 9 maddelik yetkinlik, 7 maddelik sosyallik ve 5 maddelik ahlak/namus faktörlerinden oluştuğuna karar kılınmış ve her faktörün Cronbach alfa güvenirlik düzeyleri kadınlara yönelik ve erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setlerinde ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Yetkinlik, sosyallik ve ahlak/namus boyutlarının Cronbach alfa değerleri erkeklere yönelik kalıpyargılar için sırasıyla .86. .83 ve .78 olarak hesaplanırken; kadınlara yönelik kalıpyargılar için ise .81, .84 ve .87 olarak hesaplanmıştır. Tüm maddelerin Cronbach alfa değeri hem kadınlara hem erkeklere yönelik kalıpyargılar için .88'dir. Böylece, özelliklerin yer aldığı boyutlara ilişkin iç tutarlılık güvenirlik katsayılarının .70'in üzerinde ve iyi düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır (Hair, Black, Babin ve Anderson, 2014: 123). Güvenirlik analizlerinin ardından, kadınlara yönelik ve erkeklere yönelik kalıpyargı boyutları arası korelasyonlar hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 9'da gösterilmiştir. Boyutlar arasında orta düzeyde pozitif ilişkiler elde edilmiştir.

Tablo 9. Kalıpyargı Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

	Ahlak/namus	Sosyallik	Yetkinlik
Ahlak/namus	-	.48*	.41*
Sosyallik	.56*	-	.31*
Yetkinlik	.39*	.31*	-

*$p < .01$

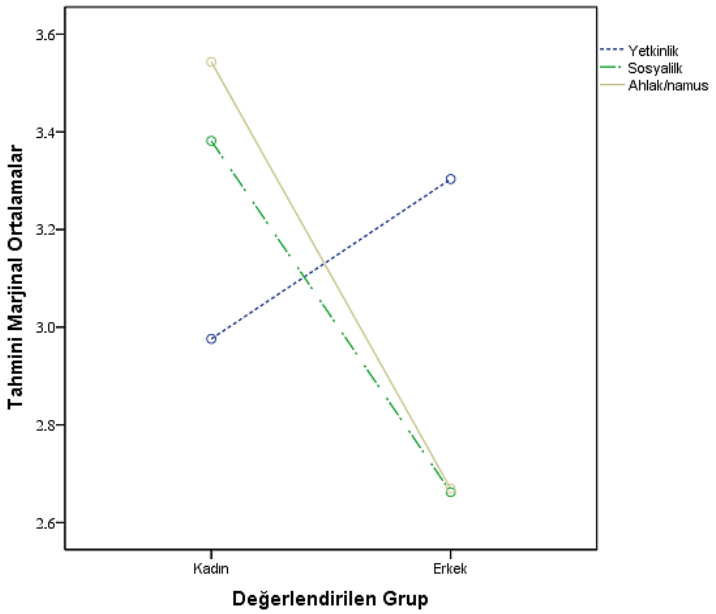
Not. Diyagonalin alt yarısında kadınlara yönelik kalıpyargı boyutları arasındaki, üst yarısında ise erkeklere yönelik kalıpyargı boyutları arasındaki korelasyon değerleri verilmiştir.

3.3.1.3. Kalıpyargı Boyutlarının Ortalamalarına İlişkin Karşılaştırma Bulguları

Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargı boyutları için yetkinlik, sosyallik ve ahlak/namus puanları ayrı ayrı hesaplanmış ve beklenildiği gibi yetkinliğin erkekleri, sosyalliğin ve ahlakın/namusun ise kadınları kalıpyargılamada daha çok kullanılıp kullanılmadığını sınamak üzere, 2(değerlendirmenin hangi cinsiyet için yapıldığı) x 3(kalıpyargı türü) tek grup tekrarlı ölçümler için varyans analizi (single-group repeated measures) uygulanmıştır. Değişkenlerin temel etkisini belirlemek üzere Bonferroni yöntemi tercih edilmiştir.

Mauchly küresellik testi sonuçları, değerlendirmenin hangi cinsiyet için yapıldığı ile kalıpyargı türü arasındaki etkileşime ilişkin küresellik şartının sağlanmadığını göstermiştir, $\chi^2(2) = 7.43$, $p < .05$. Bu nedenle Greenhouse- Geisser düzeltmesinin uygulandığı sonuçlar incelenmiştir. Analiz sonucuna göre (Şekil 7), değerlendirmenin hangi cinsiyet için yapıldığı X kalıpyargı türü ortak etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1.72,428.68) = 222.68$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .47$). Post-hoc pairwise Bonferroni karşılaştırma sonuçlarına göre, ahlak/namus kalıpyargı boyutunun kadınları tanımlamada (*Ort*= 3.54, *SS*= .67) erkekleri tanımlamaya kıyasla (*Ort* = 2.68, *SS* = .64) daha çok kullanıldığı görülmüştür, ($p < .001$). Benzer şekilde sosyallik kalıpyargı boyutuna kadınları tanımlamada (*Ort*= 3.38, *SS*= .58) erkekleri tanımlamaya (*Ort* = 2.67, *SS*= .56) kıyasla daha çok başvurulmuştur, ($p < .001$). Yetkinlik boyutu için ise tersi geçerlidir: Bu boyut, erkekleri tanımlamada (*Ort* = 3.28, *SS*= .60) kadınları tanımlamada kullanıldığından (*Ort* = 2.98, *SS* = .58) daha fazla kullanılmıştır, ($p < .001$).

Ardından, grup içi değişkenlere ilişkin Post-hoc pairwise Bonferroni karşılaştırma sonuçları incelenmiştir. Çalışmadaki beklentilerle uyumlu sonuçlar elde edilmiştir. Kadınlara yönelik kalıpyargı boyutlarından sosyallik boyutunun ahlak/namus boyutundan daha düşük ortalamaya sahip olduğu bulunmuş, yetkinlik boyutunun ise hem sosyallik hem de ahlak/namus boyutundan daha düşük ortalamaya sahip olduğu bulunmuştur, ($p < .001$). Erkeklere yönelik kalıpyargı boyutlarından yetkinlik boyutunun, ahlak/namus ve sosyallik boyutlarından daha yüksek ortalaması olduğu bulunmuştur, ($p < .001$). Ahlak/namus kalıpyargı boyutu ise sosyallik boyutundan farklılaşmamıştır ($p = .93$). Böylece, kadınların yetkinliğe kıyasla daha sosyal ve ahlaklı/namuslu tanımlandığı ve erkeklerin sosyalliğe ve ahlaka/namusa kıyasla daha yetkin olduğuna dair kalıpyargısal inançların varlığına dair çalışmanın hipotezleri doğrulanmıştır. Kadınlara yönelik kalıpyargılar ve erkeklere yönelik kalıpyargılar listesindeki her bir maddenin ortalama değer ve standart sapmaları Ek 5'te görülebilir.

Şekil 7. Kalıpyargı Türü ile Değerlendirmenin Hangi Cinsiyet İçin Yapıldığının Etkileşimi Grafiği

3.3.2. Ahlak, Sosyallik, Yetkinlik Kalıpyargıları ile Namuslu Kadına ve Namuslu Erkeğe Özgü Özelliklerin Birlikte Değerlendirildiği Faktör Analizlerinin Sonuçları

Bu kısımda, kadınlara yönelik kalıpyargılar listesindeki ve erkeklere yönelik kalıpyargılar listesindeki tüm maddelere uygulanan faktör analizinin sonuçları paylaşılmıştır.

Öncelikle, kadınları ne ölçüde tanımladıkları sorulan,

a) ahlak-sosyallik-yetkinlik sıfatları,

b) namuslu kadın ve namuslu erkek temsilleri arasında ortak olan sosyal temsil içerikleri ve

c) namuslu kadınlara özgü olan sosyal temsil içerikleri bir arada Açımlayıcı Faktör Analizine tabi tutulmuştur.

Aynı işlem, a ve b grubundaki içeriklerle birlikte namuslu erkeğe özgü olan sosyal temsil içerikleri dâhil edilerek gerçekleştirilmiştir.

3.3.2.1. Açımlayıcı Faktör Analizi İçin Başlangıç Analizleri

Kadınlara yönelik kalıpyargılar verileri üzerinde yapılan Bartlett küresellik testinin sonuçları anlamlı bulunmuştur (χ^2 (861) = 6241.28, $p < .001$). Böylece, bu veri setine faktör analizi uygulamanın uygun olduğu görülmüştür. Kaiser-Meyer-Olkin değerinin yüksek düzeyde olduğu görülerek (KMO = .93), analiz için örneklem sayısının yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erkeklere yönelik kalıpyargılar verileri üzerinde yapılan Bartlett küresellik testinin sonuçları anlamlı bulunmuş (χ^2 (861) = 5409.05, $p < .001$) ve Kaiser-Meyer-Olkin değerinin yüksek düzeyde olduğu görülmüştür (KMO = .91).

3.3.2.2. Kadınlara Yönelik Kalıpyargılar Listesi Üzerinde Yapılan Açımlayıcı Faktör Analizinin Bulguları

Kadınlara yönelik tüm kalıpyargılar üzerinde gerçekleştirilen faktör analizi, özdeğeri 1'in üzerinde sekiz faktörlü çözüm üretmiştir. Sekiz faktör toplam varyansın yüzde 65'ini açıklamıştır. Scree-plot testinin sonuçları bir ile dört faktör arasında bir yapı göstermiştir. Kuramsal beklentiler de göz önünde bulundurularak ve faktörleri en iyi temsil eden maddelerin açığa çıkarılması amacıyla dört faktörlü çözüm tercih edilmiştir. Dördüncü boyutta örf/âdetine bağlı, ailesine bağlı, becerikli (ev işlerinde) sıfatları elde edilmiş, bu sıfatlardan ilk ikisinin bir başka faktöre de .40 düzeyinde yüklenmesi nedeniyle ilgili boyut silinerek analiz üç faktörlü çözümle yeniden gerçekleştirilmiştir. Toplamda 19 madde elenmiş, üç boyut altında toplamda 23 madde yer almıştır. KMO katsayısı yüksek düzeyde (.91) ve Bartlett testi sonucu ise anlamlı (χ^2 (253) = 3016.82, $p < .001$) bulunmuştur. Analiz sonucunda birinci faktörde ahlak ve namus sıfatları, ikincisinde yetkinlik sıfatları ve üçüncüsünde sosyallik sıfatları toplanmıştır. Üç faktör toplam varyansın yüzde 57'sini açıklamıştır. Çalışma sonuçlarına Tablo 10'da yer verilmiştir.

Kadınlara ve erkeklere yönelik ortak kalıpyargı boyutlarına ilişkin analizde (Tablo 7) kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setleri arasında ortak olan bazı özellikler, namuslu kadına özgü temsil içeriklerinin eklenmesinin ardından kadınlara yönelik kalıpyargılar veri setinde gerçekleştirilen analiz (Tablo 10) sonrasında elenmiştir. Bu özellikler şu şekildedir; ahlak/namus boyutundaki eşine

sadakatli, güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik) sıfatları; yetkinlik boyutundaki rekabetçi, özgüvenli, bağımsız sıfatları. İki analizde örtüşen sıfatlar şu şekildedir: ahlak/namus boyutunda ahlaklı, dürüst sıfatları; sosyallik boyutundaki tüm sıfatlar - sevgi dolu, sevecen, duyarlı, şefkatli, nazik, sempatik, arkadaş canlısı; yetkinlik boyutunda yeterli (iş yaşamında), becerikli (iş yaşamında), zeki, yetenekli (iş yaşamında), yetkin sıfatları. Namuslu kadına özgü sosyal temsil içeriklerinin eklenmesinin ardından gerçekleştirilen analizde yeni içerikler eklenmiştir: ahlak/namus boyutunda edepli, iffetli, hanımefendi, terbiyeli, görgülü, erdemli, adil sıfatları; yetkinlik boyutunda güvenilir (iş yaşamında, sosyal yaşamda) sıfatı.

Tablo 10. Listeye Namuslu Kadına Özgü Sosyal Temsil İçeriklerinin Eklenmesinin Ardından Kadınlara Yönelik Kalıpyargı Boyutlarına İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizinin Sonuçları

	Kalıpyargı Boyutları		
Tüm boyutlar (α=.92)	Ahlak/namus (α=.90)	Yetkinlik (α=.85)	Sosyallik (α=.84)
Ahlaklı	.82		
Edepli	.76		
Terbiyeli	.73		
Hanımefendi	.71		
Dürüst	.70		
İffetli	.70		
Görgülü	.63		
Erdemli	.59		
Adil	.57		
Yeterli (iş yaşamında)		.82	
Becerikli (iş yaşamında)		.74	
Zeki		.66	
Yetenekli (iş yaşamında)		.64	
Güvenilir (iş yaşamında, sosyal yaşamda)		.57	
Yetkin		.56	
Saygı duyulan		.45	
Sevgi dolu			.77
Sevecen			.76
Duyarlı			.59
Arkadaş canlısı			.58
Şefkatli			.58
Nazik			.56
Sempatik			.44
Açıklanan varyans yüzdesi %56.92	%36.45	%11.22	%9.26

Not. <.40 olan faktör yükleri gizlenmiştir.

Faktör analizinin ardından, her bir faktörü oluşturan maddeler güvenirlik analizine tabi tutulmuştur. Kadınlarda dokuz özellikten oluşan ahlak/namus (α = .90), yedi özellikten oluşan sosyallik (α = .84), yedi özellikten oluşan yetkinlik (α = .85)

alt boyutlarının ve tüm boyutların (α = .92) Cronbach alfa güvenirliklerinin iyi düzeyde olduğu bulunmuştur.

Kadınlara yönelik kalıpyargı boyutlarının ortalamasının birbirleriyle kıyaslandığında nasıl olduğu sorusunu yanıtlamak üzere, kadınlara yönelik kalıpyargı türü üzerinden tek grup tekrarlı ölçümler için varyans analizi (single-group repeated measures) uygulanmıştır. Değişkenlerin temel etkisini belirlemek üzere Bonferroni yöntemi tercih edilmiştir. İncelenen Mauchly küresellik testi sonucu, küresellik beklentisinin karşılanmadığını göstermiştir, $\chi^2(2) = 8.95$, $p < .05$. Bu nedenle Greenhouse-Geisser düzeltmesinin uygulandığı sonuçlar incelenmiştir. Analiz sonucuna göre, kalıpyargı boyutlarının ortalamaları birbirinden farklılaşmıştır ($F(1.94,485.85) = 36.64$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .12$). Post-hoc pairwise Bonferroni karşılaştırma sonuçlarına göre, sosyallik kalıpyargı boyutu (*Ort* = 3.38, *SS*= .58), ahlak/namus boyutundan (*Ort* = 3.27, *SS* = .64) daha yüksek düzeyde belirtilmiştir, $p < .05$. Yetkinlik kalıpyargı boyutu (*Ort* = 3.05, *SS* = .61) ise diğer iki boyuta kıyasla daha düşük düzeydedir, $p < .001$. Boyutlar arasındaki ilişkiler Tablo 11'de sunulmuştur. Boyutlar arasında orta düzeyde pozitif ilişkiler elde edilmiştir.

Tablo 11. Kadınlara Yönelik Kalıpyargı Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

	Ahlak/ Namus	Sosyallik	Yetkinlik
Ahlak/namus	1	.54*	.47*
Sosyallik	-	1	.35*
Yetkinlik	-	-	1

*$p < .01$

3.3.2.3. Erkeklere Yönelik Kalıpyargılar Listesi Üzerinde Yapılan Açımlayıcı Faktör Analizinin Bulguları

Erkeklere yönelik tüm kalıpyargılar üzerinde gerçekleştirilen faktör analizi, özdeğeri 1'in üzerinde dokuz faktörlü çözüm üretmiştir. Dokuz faktör toplam varyansın yüzde 63'ünü açıklamıştır. Scree-plot testinin sonuçları bir ile dört faktör arasında bir yapı göstermiştir. Kuramsal beklentiler de göz önünde bulundurularak ve faktörleri en iyi temsil eden maddelerin açığa çıkarılması amacıyla dört faktörlü

çözüm tercih edilmiştir. Dördüncü boyutta rekabetçi ve hırslı sıfatları elde edilmiştir. Yetkinlik kalıpyargı boyutunun içeriğini oluşturan özellikler arasında yer alması beklenen bu iki sıfatın (bknz. Tablo 5) beklenildiği gibi yetkinlik boyutunu temsil etmediği görüldüğünden, bu iki maddenin elenmesine karar verilmiştir. Analiz, üç faktörlü çözümlemeyle yeniden gerçekleştirilmiştir. Toplamda 21 madde elenmiş, üç boyut altında toplamda 21 madde yer almıştır. KMO katsayısı yüksek düzeyde (.89) ve Bartlett testi sonucu ise anlamlı (χ^2 (210) = 2366.86, p <.001) bulunmuştur. Üç faktör toplam varyansın yüzde 55'ini açıklamıştır. Analiz sonucunda birinci faktörde yetkinlik sıfatları, ikincisinde sosyallik sıfatları ve üçüncüsünde ahlak ve namus sıfatları toplanmıştır. Çalışma sonuçlarına Tablo 12'de yer verilmiştir.

Kadınlara ve erkeklere yönelik ortak kalıpyargı boyutlarına ilişkin analizde (Tablo 7) yer alan bazı özellikler, namuslu erkeğe özgü sosyal temsil içeriklerinin eklenmesinin ardından gerçekleştirilen analiz (Tablo 12) sonrasında elenmiştir. Bu özellikler şu şekildedir; ahlak/namus boyutundaki eşine sadakatli sıfatı; sosyallik boyutundaki sevgi dolu ve duyarlı sıfatları ve yetkinlik boyutundaki özgüvenli sıfatı. İki analizde örtüşen sıfatlar şu şekildedir: ahlak/namus boyutunda güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik), dürüst, ailesine bağlı, ahlaklı sıfatları; sosyallik boyutunda sevecen, şefkatli, sempatik, nazik sıfatları; yetkinlik boyutunda yeterli (iş yaşamında), becerikli (iş yaşamında), zeki, yetenekli (iş yaşamında), yetkin, bağımsız sıfatları. Namuslu erkeğe özgü sosyal temsil içeriklerinin eklenmesinin ardından gerçekleştirilen analizde yeni içerikler eklenmiştir: ahlak/namus boyutunda eşini aldatmayan, şerefli ve onurlu sıfatları; sosyallik boyutunda iyi huylu, içten ve merhametli sıfatları; yetkinlik boyutunda çalışkan sıfatı.

Faktör analizinin ardından, her bir faktörü oluşturan maddeler güvenirlik analizine tabi tutulmuştur. Erkeklerde yedi özellikten oluşan ahlak/namus (α = .84), yedi özellikten oluşan sosyallik (α = .87) ve yedi özellikten oluşan yetkinlik (α = .86) alt boyutlarının ve tüm boyutların (α = .90) Cronbach alfa güvenirliklerinin iyi düzeyde olduğu bulunmuştur.

Tablo 12. Listeye Namuslu Erkeğe Özgü Sosyal Temsil İçeriklerinin Eklenmesinin Ardından Erkeğe Yönelik Kalıpyargı Boyutlarına İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizinin Sonuçları

	Kalıpyargı Boyutları		
	Yetkinlik	Sosyallik	Ahlak/namus
Tüm boyutlar (α=.90)	(α=.86)	(α=.87)	(α=.84)
Becerikli (iş yaşamında)	.79		
Yeterli (iş yaşamında)	.74		
Yetenekli (iş yaşamında)	.73		
Yetkin	.66		
Zeki	.65		
Çalışkan	.62		
Bağımsız	.52		
İyi huylu		.73	
Sevecen		.70	
Şefkatli		.70	
İçten		.68	
Nazik		.62	
Merhametli		.56	
Sempatik		.55	
Güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik)			.67
Eşini aldatmayan			.67
Şerefli			.61
Dürüst			.60
Ailesine bağlı			.55
Ahlaklı			.53
Onurlu			.47
Açıklanan varyans yüzdesi %55.36	%34.53	%12.66	%8.18

Not. <.40 olan faktör yükleri gizlenmiştir.

Erkeklere yönelik kalıpyargı boyutlarının ortalamasının birbirleriyle kıyaslandığında nasıl olduğu sorusunu yanıtlamak üzere, erkeklere yönelik kalıpyargı türü üzerinden tek grup tekrarlı ölçümler için varyans analizi (single-group repeated measures) uygulanmıştır. Değişkenlerin temel etkisini belirlemek üzere Bonferroni yöntemi tercih edilmiştir. Mauchly küresellik testi sonucu, küresellik beklentisinin karşılanmadığını göstermiştir, $\chi^2(2) = 7.32$, $p < .05$. Bu nedenle Greenhouse-Geisser düzeltmesinin uygulandığı sonuçlar incelenmiştir. Analiz sonucuna göre, kalıpyargı boyutlarının ortalamaları birbirinden farklılaşmıştır ($F(2.28,568.94) = 118.01$, $p < .001$, $\eta p\ 2 = .32$). Post-hoc pairwise Bonferroni karşılaştırma sonuçlarına göre, yetkinlik kalıpyargı boyutu (*Ort* = 3.24, *SS*= .63), ahlak/namus (*Ort* = 2.79, *SS* = .63) ve sosyallik boyutlarından (*Ort* = 2.63, *SS*= .55) daha yüksek düzeyde elde edilmiştir. Ahlak/namus kalıpyargı boyutu ise sosyallikten daha yüksektir, $p < .001$. Boyutlar arası korelasyonlar Tablo 13'te sunulmuştur. Boyutlar arasında orta düzeyde pozitif ilişkiler mevcuttur. Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargı

boyutlarına ilişkin istatiksel değerler Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 13. Erkeklere Yönelik Kalıpyargı Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

	Ahlak/ namus	Sosyallik	Yetkinlik
Ahlak/namus	1	.51**	.49**
Sosyallik	-	1	. 35**
Yetkinlik	-	-	1

*$p < .05$, **$p < .01$

Tablo 14. Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargı Boyutlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

	(n= 251)			
	Kadınlara yönelik kalıpyargılar		Erkeklere yönelik kalıpyargılar	
	Ort.	SS	Ort.	SS
-Ahlak/namus	3.27	.64	2.79	.63
-Sosyallik	3.38	.58	2.63	.55
-Yetkinlik	3.05	.61	3.24	.63

3.4. TARTIŞMA

İkinci çalışmanın ilk adımı, literatürde yetkinlik, sosyallik ve ahlakla ilgili kalıpyargı içerikleri olarak hangi sıfatların kullanıldığını tespit etmek ve bunları Türkçe'ye çevirmek olmuştur. Sosyallik sıfatları "arkadaş canlısı, duyarlı, sevgi dolu, hoşgörülü, içten, sevecen, iyi huylu, şefkatli, nazik ve sempatik", yetkinlik sıfatları ise "hırslı, bağımsız, zeki, yetkin, yeterli, özgüvenli, rekabetçi, yetenekli ve becerikli" olarak belirlenmiştir. Kadınların ve erkeklerin, toplumsal cinsiyet rolleri ile belirlenmiş birbirinden bağımsız yetkinlik alanları olduğunun (erkekler için iş yaşamı, kadınlar için ev yaşamı) toplumda kabul edildiği göz önüne alınarak, katılımcıların listedeki yetkinlik sıfatlarından bazıları açısından -yeterli, yetenekli ve becerikli sıfatları- kadınları ve erkekleri değerlendirirken hangi alandaki yetkinliği (iş yaşamı ya da ev yaşamı gibi) değerlendirecekleri konusunda çelişkide kalmamaları

için bu sıfatların yanına parantez içinde (iş yaşamında) ifadesi konularak değerlendirmenin yapılacağı alanı somutlaştırmanın uygun olduğuna karar verilmiştir. Ahlak kalıpyargısı içeriklerine dair literatür çalışmasının sonuçlarından hareketle ahlak sıfatları olarak şunlar belirlenmiştir: dürüst, içten, güvenilir, ahlaklı, saygı duyulan, adil ve erdemli. Bunların içinden dördü -ahlaklı, dürüst, güvenilir ve adil sıfatları- mevcut tezin ilk çalışmasında namuslu kadın ve namuslu erkeğin sosyal temsilleri olarak da belirmiştir. Bu kalıpyargı listesine, mevcut tezin birinci çalışmasında namuslu kadını, namuslu erkeği ve her ikisini birden temsil ettiği belirlenen içerikler eklenmiştir. Alandaki kalıpyargılar ve namus sosyal temsilleri yan yana getirildiğinde, namus sosyal temsillerinin en çok ahlak kalıpyargısının içerikleri ile örtüştüğü, ancak bu örtüşmenin birkaç madde ile sınırlı kaldığı, namusun ahlaka kıyasla daha geniş bir anlam zenginliğine sahip olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, namusa dair özelliklerin kişileri değerlendirmede kullanılan temel kalıpyargı boyutları ile ne düzeyde birlikte ya da onlardan ayrı ele alınacak bir değerlendirme boyutu olduğu görgül araştırmayla incelenmek istenmiştir. Bu amaçla, katılımcılara bir özellikler listesi sunulup onlardan bu özelliklerin her birinin erkekleri ve kadınları tanımlama düzeylerine dair değerlendirme yapmaları istenmiş ve bu suretle elde edilen iki veri setine (kadın kalıpyargıları veri seti ve erkek kalıpyargıları veri seti) faktör analizleri uygulanmıştır. Veri setlerinin her ikisinde de tek bir faktörden yeterli düzeyde yük alan maddeler kabul edilip diğerleri elenmiştir. Bu elemeden sonra tekrar edilen analizler sonucunda, her iki veri seti için de üç faktörlü birer yapı elde edilmiştir. Bu yapılar yetkinlik, sosyallik ve ahlak/namus boyutlarına denk gelmektedir. Hem kadın kalıpyargıları hem de erkek kalıpyargıları listesi için ortak olan yetkinlik içerikleri şunlardır: yeterli (iş yaşamında), becerikli (iş yaşamında), yetkin, yetenekli (iş yaşamında), zeki, rekabetçi, özgüvenli, bağımsız, saygı duyulan. Hem kadın kalıpyargıları hem de erkek kalıpyargıları listesi için ortak olan sosyallik içerikleri ise şunlardır: sevgi dolu, sevecen, şefkatli, duyarlı, nazik, arkadaş canlısı, sempatik. Ahlak/namus içeriği olarak ise şunlar belirlenmiştir: eşine sadakatli, dürüst, güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik), ahlaklı, ailesine bağlı. Literatür taraması sonucunda ahlak kalıpyargısının içerikleri olarak kullanıldığı belirlenen ahlaklı, dürüst sıfatları ile sosyal temsil çalışması sonucunda namuslu

kadını ve namuslu erkeği temsil ettiği belirlenen eşine sadakatli, güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik), ailesine bağlı sıfatları bir araya gelmiştir. Bu boyut ahlak/namus boyutu olarak adlandırılmıştır.

Bulgular, ahlak kalıpyargı boyutunun içerikleri ile namusa dair özelliklerin tek bir kalıpyargı boyutu altında toplandığını göstermesi açısından önemlidir. Bu çalışmayla, bir yandan kalıpyargı içeriklerinin yetkinlik-sosyallik-ahlak temelinde üç boyuta ayrıldığı görüşü (Fiske, 2018: 70; Leach ve diğerleri, 2007: 238) desteklenmiş, bir yandan da ülkemizde ahlak ve namus kavramlarının iç içeliği gösterilerek ileride cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin namus kültürlerinde yapılacak çalışmalarda, ahlak kalıpyargısının içeriği olarak sadece batılı literatürde kullanılagelmiş olan genel ahlak sıfatları ile yetinilmeyip aynı zamanda namusa ilişkin kavramların da bunlara eklenebileceğine dikkat çekilmiştir.

Çalışmanın bir sonraki aşamasında, kadınlara ve erkeklere özgü ayrı kalıpyargı boyutlarının söz konusu olabileceği ve de kadınlara ve erkeklere yönelik ortak biçimde isimlendirilmiş kalıpyargı içeriklerinde bazı farklılıkların olabileceği önerilerek, kadınlara yönelik kalıpyargılar listesine namuslu kadına özgü olan sosyal temsil içerikleri eklenerek açımlayıcı faktör analizi yinelenmiştir. Benzer şekilde, erkeklere yönelik kalıpyargılar listesine namuslu erkeğe özgü olan sosyal temsil içerikleri eklenerek açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Sonuçta, kadınlara ve erkeklere yönelik ortak kalıpyargı boyutları elde edilmiştir: ahlak/namus, sosyallik, yetkinlik. Ahlak/namus kalıpyargı boyutu, kadınlara yönelik kalıpyargı boyutları arasında açıklanan varyansa en yüksek düzeyde katkı sunan kalıpyargı boyutu iken, varyansa en yüksek düzeyde katkı sunan diğer boyutlar sırasıyla yetkinlik ve sosyalliktir. Erkeklere yönelik kalıpyargı boyutlarından varyansa en yüksek düzeyde katkı sunanlar sırasıyla, yetkinlik, sosyallik ve ahlak/namus olarak elde edilmiştir.

Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setleri arasında ortak olan ahlak/namus sıfatları, dürüst ve ahlaklıdır. Sevecen, şefkatli, nazik ve sempatik sıfatları, kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar arasında örtüşen sosyallik sıfatlarıdır. Ortak yetkinlik sıfatları; yeterli (iş yaşamında), yetenekli (iş yaşamında), becerikli (iş yaşamında), yetkin, zeki sıfatlarıdır. Kadına özgü ahlak/namus sıfatları;

edepli, iffetli, terbiyeli, hanımefendi, görgülü, adil, erdemli sıfatlarıdır. Sevgi dolu, arkadaş canlısı ve duyarlı, kadına özgü sosyallik sıfatları olarak elde edilmiştir. Kadına özgü yetkinlik sıfatları olarak saygı duyulan ve güvenilir (iş yaşamında, sosyal yaşamda) elde edilmiştir. Eşini aldatmayan, güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik), şerefli, ailesine bağlı ve onurlu sıfatları, erkeğe özgü ahlak/namus sıfatlarıdır. İyi huylu, içten ve merhametli sıfatları, erkeğe özgü olarak elde edilen sosyallik sıfatları iken; erkeğe özgü olarak elde edilen yetkinlik sıfatları; çalışkan ve bağımsız sıfatlarıdır.

Dürüst ve ahlaklı sıfatları, her iki cinsiyetin veri setinde ahlak/namus boyutunda konumlanmıştır. Diğer özellikler, kadınlar ve erkekler arasında farklılaşmaktadır. Kadın ve erkek namusuna/ahlakına ilişkin içerikler ve bu içeriklerin taşıdığı anlam birbirinden oldukça farklıdır. Erkekler açısından bakıldığında, şerefli ve onurlu olma gibi "erkekliğe" özgü sıfatlar ahlak/namus boyutunda yer almıştır. Erkeklerden cinsel açıdan saflık beklentisi, eşe karşı sadık oluşla tanımlanıyor gözükmektedir. Öte yandan kadınlara yönelik özellikler, genel anlamda cinsel açıdan saf olmayı –iffetli, edepli, terbiyeli- (Graham ve diğerleri, 2009: 1044) içermektedir. Zira kadının bu özelliklere sahip oluşu, hayatının her alanında "namuslu" olmasını beraberinde getirecektir. Bu bulgular, namus kültürlerinde namus/ahlak tanımının diğer kültürlerden oldukça farklılaştığını ve de bu tanımın kadın ile erkek arasında farklılaştırıldığını ortaya koymaktadır.

Sosyal temsil çalışmasının bulguları ile bu çalışmanınkiler bir arada incelendiğinde, namuslu kadına ve namuslu erkeğe ilişkin merkezi çekirdekteki temsil içeriklerinden bazılarının elendiği görülmektedir. Namuslu kadına ilişkin merkezi çekirdekteki sekiz içerikten ikisi -eşine sadakatli, ailesine bağlı- elenirken, güvenilir (iş yaşamında, sosyal yaşamda) sıfatı, yetkinlik kalıpyargı boyutundaki içeriklerle kümelenmiştir. Namuslu erkeğe ilişkin merkezi çekirdekteki dokuz içerikten üçü -eşine sadakatli, çalışkan, adil- elenirken, çalışkan sıfatı ise yetkinlik kalıpyargı boyutundaki içeriklerle kümelenmiştir. Kadınlara yönelik ahlak/namus kalıpyargı boyutunda yer alan toplam dokuz özellikten beşi –dürüst, ahlaklı, edepli, iffetli, terbiyeli- merkezi çekirdekteki içerikler iken, diğer dördü –adil, görgülü, hanımefendi, erdemli- ikinci çevresel alandaki özelliklerdir. İkinci çevresel alanda

yer alan bu içeriklerden adil, görgülü, hanımefendi, erdemli sıfatlarının tümü kümeleme analizinde de elde edilen içerikler olmakla birlikte, bu içeriklerden "erdemli" sıfatının kümelere katkısının anlamlı düzeyde olmadığı görülmektedir. Erkeklere yönelik ahlak/namus kalıpyargı boyutunun içeriklerinde yer alan toplam yedi özellikten beşi -dürüst, ahlaklı, eşini aldatmayan, güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik), ailesine bağlı- merkezi çekirdekteki içerikler iken, diğer ikisi –onurlu, şerefli- çelişen unsurlar alandaki özelliklerdir. Çelişen unsurlar alanında yer alan bu içeriklerin tümü kümeleme analizinde de elde edilmiştir ve her birinin kümelere katkısı anlamlı düzeydedir.

Sosyal Temsiller Kuramında, merkezi çekirdekteki içeriklerin toplumda yaygın bir biçimde paylaşıldığı önerildiğinden (Moscovici, 1988: 222) dolayı, namuslu kadın ve namuslu erkek temsillerinin merkezi çekirdeğinde yer alan sıfatlardan bazılarının bu çalışmada elenmesi dikkat çekici niteliktedir. İlgili bulgular, sosyal temsil içeriklerinin belirlenmesinin ardından bu içeriklerin nicel ölçüm yöntemleriyle yeniden ölçümlenmesi ve verilerin faktör analizi gibi analizlere tabi tutularak sosyal temsil içeriklerine ilişkin kuramın toplumsal geçerlilik iddiasının sorgulanması gerektiğine ilişkin önerilerde bulunan araştırmacıların fikirleri ile uyumludur (Augoustinos ve Innes, 1990: 217; Doise ve diğerleri, 1993: 12). Bu araştırmacıların fikirleri ile tutarlı olarak mevcut çalışmada, merkezi çekirdekteki içeriklerin bir kısmı faktör analizi çalışmasında da elde edilmiş ve diğer kısmı ise elenmiştir. Namuslu kadın ve namuslu erkek temsillerine ilişkin merkezi çekirdekte elde edilen temsil içeriklerinin bir kısmının faktör analizi çalışmasında elenerek farklı temsil alanlarındaki içeriklerin ahlak/namus boyutuna yüklenmesinin olası bir diğer nedeni, çalışmaların örneklemi arasındaki farklılık olabilir. Namuslu kadına ve namuslu erkeğe yönelik temsillerin incelendiği çalışmadaki örneklem ağırlıklı olarak Erzurum'da ikamet eden katılımcılardan oluşmuştur, bu çalışmada ise görece daha heterojen bir örneklemden veri toplanmıştır. İlk çalışmada namuslu kadın ve namuslu erkek kalıpyargılarının içeriği incelenirken, bu çalışmada genel olarak kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların içeriğinin incelenmiş olması merkezi çekirdekte elde edilen temsil içeriklerinin bir kısmının bu çalışmada elenmiş olmasının bir diğer nedeni olabilir.

Çalışmanın hem ilk aşamasındaki hem de ikinci aşamasındaki faktör analizlerinde elde edilen kadınlara yönelik kalıpyargı boyutları arasında ve erkeklere yönelik kalıpyargı boyutları arasında pozitif ilişkiler elde edilmiştir. Öte yandan, her iki aşamadaki faktör analizlerinin sonrasında gerçekleştirilen ortalama analizleri incelendiğinde, kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların karma içerikli olduğu görülmüştür. Geçmişteki bulguları (Cuddy ve diğerleri, 2009: 21; Eckes, 2002: 104; Fiske ve diğerleri, 2002: 893) destekleyici bir biçimde, kadınların yetkinliğe kıyasla sosyallikle ve ahlak/namusla daha yüksek düzeyde tanımlanırken, erkeklerin ise ahlak/namusla ve sosyallikle kıyaslandığında yetkinlikle daha yüksek düzeyde tanımlandığı görülmüştür.

Online bir anket sitesi aracılığıyla kartopu örnekleme yöntemiyle toplanan verilerin ağırlıklı olarak Doğu Anadolu Bölgesinde, İç Anadolu Bölgesinde ve Marmara Bölgesinde ikamet eden katılımcılardan elde edilmiş olması çalışmanın temel bir sınırlılığıdır. Türkiye'nin diğer bölgelerinde ikamet eden katılımcıların oranları bu üç bölgedekilerden görece daha düşüktür. Bu çalışmanın güçlü bir yönü, alanda tanımlanan yetkinlik-sosyallik-ahlak kalıpyargılarının yanı sıra, toplumumuz gibi namus kültürlerinde yüksek bir önem addedildiği önerilen namus kalıpyargısına yer verilmesidir. Namuslu kadın ve namuslu erkek kalıpyargılarının içeriğinin belirlendiği ilk çalışmanın ardından, bu kalıpyargı içeriklerinin alandaki diğer kalıpyargılarla birlikte nasıl bir faktöriyel yapılanma gösterdiği belirlenmiştir. İkincisi, kadınların mı yoksa erkeklerin mi değerlendirildiğine bağlı olarak özellikle ahlak/namus kalıpyargı içeriğinin farklılaştığı bulunarak, kadınlara ve erkeklere yönelik farklı kalıpyargı içeriklerinin olabileceğine dair çalışmadaki beklenti doğrulanmıştır. İlgili bulgular, kadınlara ve erkeklere özgü olan ahlak/namus kalıpyargı boyutunun ve bu boyuttaki içeriklerin Türkiye gibi namus kültürlerinde cinsiyet kalıpyargılarının incelendiği gelecekteki çalışmalarda göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekmiştir. Kadına ve erkeğe özgü ahlak/namus kalıpyargı boyutlarının kadınlara ve erkeklere yönelik izlenim oluşturmada ne ölçüde önemli olduğu gibi psikolojik çıktılar üzerindeki etkilerinin sonraki çalışmalarda incelenmesi ve bu incelemede kadına ve erkeğe özgü ahlak/namus kalıpyargılarının cinsiyetler arasında örtüşen içeriklerden oluşan ahlak/namus kalıpyargı boyutunda yer alan içeriklerin açıkladığı varyansa anlamlı bir katkı sağlayıp sağlamadığının

gelecekteki çalışmalarda göz önünde bulundurulması gerekli gözükmektedir. Böyle bir inceleme ile kadınlara ve erkeklere yönelik izlenim oluştururken cinsiyete özgü olan ahlak/namus kalıpyargılarının cinsiyetler arasında örtüşen içeriklerden oluşan ahlak/namus kalıpyargılarına kıyasla daha temel bir öneme sahip olduğu sonucuna ulaşmak mümkün olacaktır.

4. ÜÇÜNCÜ ÇALIŞMA

4.1. GİRİŞ

Bir önceki çalışmada, kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargı boyutlarının içerikleri ve bu boyutların nasıl bir yapılanma gösterdiği açımlayıcı faktör analizleriyle belirlenmiştir. Her iki cinsiyete yönelik kalıpyargılar için üç boyutlu faktör yapısı elde edilmiştir. Bu boyutlar, ahlak/namus, sosyallik, yetkinliktir. Açımlayıcı faktör analizinin ardından doğrulayıcı faktör analizinin gerçekleştirilmesi gerekli görülmektedir (Byrne, 2013: 5-6). Bu nedenle bu çalışmada, kadınlara ve erkeklere özgü kalıpyargılara ilişkin ikinci çalışmada elde edilen bulgular farklı bir veri seti üzerinden doğrulayıcı faktör analiziyle yeniden sınanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi, hakkında fikir sahibi olunmayan yapının belirlenmesi ve bu yapıdaki madde sayısının en aza indirgenerek yapıyı en iyi açıklayan maddelerin belirlenmesi amacıyla yapılırken, doğrulayıcı faktör analizi ise belirlenmiş yapının geçerliliğinin sınanması için yapılır (Byrne, 2013: 5-6). Açımlayıcı faktör analiziyle kıyaslandığında doğrulayıcı faktör analizi, hipotezlerin/teorilerin sınanmasına daha uygundur. Diğer bir ifadeyle doğrulayıcı faktör analizi, keşfedilen faktör yapısının tutarlılığının farklı bir veri setinde sınanmasını mümkün kılar. Böylece, açımlayıcı analizle keşfedilen yapının bir başka örneklemde doğrulanması mümkün olacaktır (Kline, 1991: 473). Ayrıca doğrulayıcı faktör analizi, modeldeki gizil değişkenlere (örn. kalıpyargı boyutlarına) yüklenen maddelerin yükleri ve bu maddelerin birbiriyle ilişkisi hakkında öneriler sunmaktadır. Bunu yaparken, maddelerin hata kovaryansları arasındaki ilişkiyi dikkate almaktadır. Faktöre diğer maddelerle benzer düzeyde katkı sunan özelliklerin tespit edilmesi suretiyle faktör için gereksiz olan bu özellikler elenebilmektedir. Böylece, incelenen yapının içeriği hakkında daha net karara varmayı ve farklı modellerin sınanmasını mümkün kılmaktadır (Brown, 2006: 194-201). Bu çalışmada, bir önceki çalışmada elde edilen toplumsal cinsiyet

kalıpyargılarının faktör yapısını doğrulamak üzere, farklı bir örneklemden veri toplanarak elde edilen veriler doğrulayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur (benzer bir işlem için bakınız: Law, Shapka, Hymel, Olson ve Waterhouse, 2012: 238).

Alandaki güncel bir öneri, sevecenlik kalıpyargı boyutunun ahlak ve sosyallik olmak üzere iki alt boyuta ayrıldığı yönündedir (Leach ve diğerleri, 2007: 238). Doğrulayıcı faktör analizinin ilk adımında çalışmadaki tüm boyutların birbirinden ayrı boyutlar olarak incelendiği birincil seviyeli analizin gerçekleştirilmesi önerilmektedir (Brown, 2006: 323). Birincil seviyeli analiz aşamasında, model uyum değerlerinin incelenmesi ve gerekli madde elemelerinin yapılmasının ardından, ikincil seviyeli analiz uygulanmaktadır. İkincil seviyeli analizde, kuramsal olarak üst bir boyut olduğu öngörülen boyuta alt boyutlar bağlanmaktadır. Bu çalışmada öncelikle tüm kalıpyargı boyutlarının -sosyallik, ahlak/namus, yetkinlik- birbirinden ayrı boyutlarda yer aldığı birincil seviyeli faktör analizleri gerçekleştirilmiştir. Birincil seviyeli faktör analizinin ardından, kuramsal beklentiler doğrultusunda ikincil seviyeli analizler gerçekleştirilmiştir. Bu analizlerde, sevecenlik kalıpyargı boyutuna anlak/namus ve sosyallik alt boyutları bağlanmış ve yetkinlik boyutu ikinci bir boyut olarak yer almıştır.

4.1.1. Üçüncü Çalışmanın Hipotezleri

Faktör analizinin ardından, önceki çalışmada yapıldığı gibi, kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargı boyutlarının ortalamaları incelenmiştir. Önceki çalışmada, kadınların yetkinlikle kıyaslandığında ahlak/namus ve sosyallik kalıpyargı boyutlarıyla daha yüksek düzeyde tanımlandığı, erkekleri tanımlamada ise yetkinlik kalıpyargı boyutunun ahlak/namus ve sosyallikten daha fazla kullanıldığı görülmüştür. Söz konusu bulgular, kadınlara yönelik karma içerikli kalıpyargıların yüksek sevecenlik ve düşük yetkinlik iken, erkeklere yönelik karma içerikli kalıpyargıların düşük sevecenlik ve yüksek yetkinlik olduğunu ortaya koyan geçmişteki bulgularla uyumludur (Cuddy ve diğerleri, 2009: 21; Eckes, 2002: 104; Fiske ve diğerleri, 2002: 893). Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargı boyutların ortalamalarına ilişkin hipotezler şöyledir:

H.1. Kadınları tanımlamada sevecenlik (ahlak/namus ve sosyallik) kalıpyargı boyutu yetkinlik kalıpyargı boyutundan daha yüksek düzeyde kullanılmaktadır.

H.2. Erkekleri tanımlamada yetkinlik kalıpyargı boyutu, sevecenlik (ahlak/namus ve sosyallik) kalıpyargı boyutundan daha yüksek düzeyde kullanılmaktadır.

4.2. YÖNTEM

4.2.1. Materyaller

Çalışmada kullanılan demografik bilgi formu ve kalıpyargı içeriklerine dair değerlendirmeler, ikinci çalışmada kullanılan ölçüm araçlarının aynısıdır. Bu formlar, Ek 4'te sunulmuştur.

4.2.2. İşlem

Veriler, ulaşabildiğine örnekleme (availability sampling) yoluyla toplanmıştır. Veri toplama işlemi, kağıt-kalem testiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olmuştur. Bilgilendirilmiş Onam Formunun sunulmasının ardından, katılımcılara çalışma formu sunulmuştur. Katılımcıların bir kısmı sırasıyla erkeklere yönelik kalıpyargılar listesini, demografik bilgi formunu, kadınlara yönelik kalıpyargılar listesini yanıtlarken; diğerleri sırasıyla kadınlara yönelik kalıpyargılar listesini, demografik bilgi formunu, erkeklere yönelik kalıpyargılar listesini yanıtlamıştır. Katılımcı başına veri toplama süresi ortalama 20 dakika sürmüştür.

4.2.3. Veri Analizi

Öncelikle, çalışma kapsamındaki sürekli değişkenlerin basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri incelenmiştir. Tüm değişkenler için çarpıklık ve basıklık katsayısının 0'a yakın olduğu bulunmuş, bu değerlerin 2 ile -2 arasında olması gerektiğine dair beklenti karşılanarak (George ve Mallery, 2016: 114) verilerin normal dağılıma sahip olduğu kabul edilmiştir.

Çalışmanın ilk adımında, kadınlara ve erkeklere yönelik ahlak/namus-sosyallik-yetkinlik- kalıpyargılarına ilişkin bir önceki çalışmada elde edilen bulgular farklı bir veri seti üzerinden doğrulayıcı faktör analiziyle yeniden sınanmıştır. Analizler, AMOS 23 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinde öncelikle model uyum değerleri incelenmektedir. Eğer model uyum indeksleri düşükse, öncelikle ilgili boyuta .50'den daha düşük düzeyde yüklenen maddeler elenmelidir. Ardından, model tarafından önerilen düzeltmeler varsa (hatalar arası ilişki gibi), kuramsal öneriler göz önünde bulundurularak bu düzeltmeler uygulanmalıdır (Hair ve diğerleri, 2014: 617-622).

Birincil seviyeli analizin ardından, sevecenlik boyutunun ahlak/namus ve sosyallik alt boyutlarını kapsadığı, yetkinliğin ikinci bir diğer boyut olduğu ikincil seviyeli analize geçilmiştir. İkincil seviye gibi üst seviyeli analizlerde, modelin tam tanımlanmış (just-identified) oluşu muhtemel bir problemdir (Byrne, 2013: 136). Modeldeki gözlenen değişkenlerin kovaryansaları, varyansları gibi bilinmeyenlerin sayısı gözlenen değişkenlerin sayısıyla eşit ya da bu sayıdan daha fazla olduğunda tam tanımlanmış model söz konusudur (Kelloway, 2015: 13). İkincil seviye gibi daha üst seviyeli faktör analizlerinde, birbiriyle yakın düzeyde hata varyansına sahip alt faktörlerin bu hata varyanslarının birbirine eşitlenmesi önerilmektedir (Byrne, 2013: 136). Bu öneri doğrultusunda, sosyallik ve ahlak/namus boyutlarının hata varyansları eşitlenmiştir.

Faktör analizlerinin ardından, elde edilen kalıpyargı boyutlarına ilişkin iç tutarlılık güvenirlik değerleri incelenmiştir. Ardından, kadına ve erkeğe özgü kalıpyargı boyutları üzerinden ortalama analizleri gerçekleştirilerek çalışmanın hipotezleri sınanmıştır. Üçüncü aşamada, demografik değişkenler ile kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargı boyutları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Tüm bu analizlerin ardından, yetkinlik-sosyallik-ahlak/namus kalıpyargılarının kadınlara mı yoksa erkeklere mi yönelik olduğuna bağlı olarak bu kalıpyargı boyutları arasındaki ilişki gücünün değişip değişmediği incelenmiştir. Son olarak, kalıpyargı boyutlarının içeriklerinin madde toplam korelasyonlarına ilişkin analizler aktarılmıştır.

4.2.4. Katılımcılar

Doğrulayıcı faktör analizleri için yaşları, doğum yerleri, ikamet yerleri, eğitim düzeyleri ve sosyo-ekonomik düzeyleri çeşitlilik gösteren kişilerden veri toplanması amaçlanmıştır. Çalışma örnekleminin üniversite öğrencilerinden ve yetişkinlerden oluşması hedeflenmiştir. Verilerin bir kısmı Erzurum Teknik Üniversitesi öğrencilerinden toplanırken, diğer veriler Erzurum, Eskişehir ve Antalya'daki çeşitli sosyal alanları (kafeterya, alışveriş merkezi gibi) kullanan katılımcılardan toplanmıştır. Toplamda 451 (226 kadın, 225 erkek) katılımcıdan veri toplanmıştır. Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setlerindeki çok değişkenli uç değerler (multivariate outliers), çalışmada kullanılan sıfatların tümüne verilen yanıtlar üzerinden hesaplanan Mahalanobis uzaklığı (Mahalanobis distance) ile incelenmiş ve verilerde uç değerler saptanmıştır. Kadınlara yönelik kalıpyargılar veri setinde uç değer olan 35 katılımcının verisi elenerek 416 katılımcının verisiyle analizler gerçekleştirilirken, erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setinde uç değer olan 21 katılımcının verisi elenerek 430 katılımcının verisiyle analizler gerçekleştirilmiştir.

Kadınlara yönelik kalıpyargılar veri setindeki katılımcıların 215'i (%51.7) Doğu Anadolu Bölgesinde, 92'si (%22.1) İç Anadolu Bölgesinde, 68'i (% 16.3) Akdeniz Bölgesinde, 20'si (%4.8) Karadeniz Bölgesinde, 12'si (%2.9) Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, 5'i (%1.2) Marmara Bölgesinde, 4'ü (% 1) Ege Bölgesinde ikamet etmektedir. Katılımcıların yaşları 15 ile 68 arasında değişmekte olup, yaş ortalamaları 28.95'tir (SS= 12.98). Erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setindeki katılımcıların 225'i (%52.3) Doğu Anadolu Bölgesinde, 98'i (%22.8) İç Anadolu Bölgesinde, 68'i (% 15.3) Akdeniz Bölgesinde, 20'si (%4.7) Karadeniz Bölgesinde, 13'ü (%3) Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, 5'i (%1.2) Marmara Bölgesinde, 3'ü (% 0.7) Ege Bölgesinde ikamet etmektedir. Katılımcıların yaşları 15 ile 70 arasında değişmekte olup, yaş ortalamaları 28.90'dır (SS= 12.98). Katılımcıların demografik bilgilerine Tablo 15'te yer verilmiştir.

Tablo 15. Üçüncü Çalışmadaki Katılımcıların Demografik Bilgileri

Kadınlara Yönelik Kalıpyargılar Veri Seti					
	n (%)		n (%)		n (%)
Cinsiyet (N= 416)		**Medeni durum** (N= 404)		**Sosyoekonomik düzey** (N= 416)	
Kadın	204 (%49)	Evli	120 (%28.8)	1. basamak	18(%4.3)
Erkek	212 (% 51)	Bekâr	284 (%68.3)	2. basamak	26 (%6.3)
Doğum bölgesi (N= 416)		**İkamet bölgesi** (N= 416)		3.basamak	99 (%23.8)
Doğu Anadolu	163 (%39.2)	Büyükşehir	194 (%46.6)	4. basamak	172 (%41.3)
İç Anadolu	100 (%24)	Şehir	118 (%28.4)	5. basamak	86 (%20.7)
Karadeniz	38 (%9.1)	İlçe	81 (%19.5)	6. basamak	8 (%1.9)
Marmara	21 (%5)	Köy	23 (%5.5)	7. basamak	7 (%1.7)
Akdeniz	52 (% 12.5)	**Eğitim düzeyi** (N= 416)			
Güneydoğu Anadolu	32 (%7.7)	Diploması olmayan	3 (% 0.7)		
Ege	7 (%1.7)	İlkokul	13 (%3.1)		
Diğer	2 (%0.5)	Ortaokul	22 (%5.3)		
		Lise	221 (%53.1)		
		Üniversite	140 (%33.7)		
		Lisansüstü	17 (%4.1)		
Erkeklere Yönelik Kalıpyargılar Veri Seti					
	n (%)		n (%)		n (%)
Cinsiyet (N= 430)		**Medeni durum** (N= 417)		**Sosyoekonomik düzey** (N= 430)	
Kadın	214 (%49.8)	Evli	129 (%30)	1. basamak	19 (%4.4)
Erkek	216 (% 50.2)	Bekâr	288 (%67)	2. basamak	25 (%5.8)
Doğum bölgesi (N= 430)		**İkamet bölgesi** (N= 430)		3.basamak	102 (%23.7)
Doğu Anadolu	168 (%39.1)	Büyükşehir	200 (%46.5)	4. basamak	179 (%41.6)
İç Anadolu	104 (%24.2)	Şehir	121 (%28.1)	5. basamak	89 (%20.7)
Karadeniz	44 (%10.2)	İlçe	84 (%19.5)	6. basamak	9 (%2.1)
Marmara	20 (%4.7)	Köy	25 (%5.8)	7. basamak	7 (%1.6)
Akdeniz	52 (% 12.1)	**Eğitim düzeyi** (N= 430)			
Güneydoğu Anadolu	32 (%7.4)	Diploması olmayan	3 (% 0.7)		
Ege	8 (%1.9)	İlkokul	13 (%3.0)		
Diğer	2 (%0.4)	Ortaokul	25 (%5.8)		
		Lise	228 (%53)		
		Üniversite	145(%33.7)		
		Lisansüstü	16 (%3.7)		

Cinsiyet, ikamet yeri, doğum yeri, sosyo-ekonomik düzey, eğitim durumu açısından açımlayıcı ve doğrulayıcı analiz verileri birbirine oldukça benzerdir. Lisansüstü mezunu olanların oranı, doğrulayıcı analize tabi olanlara kıyasla açımlayıcı analizdeki katılımcılarda görece daha yüksektir. Yaş ortalaması, her iki veri setinde de orta yaş dönemine denk gelmektedir (Picconi, Jackson, Balsamo, Tommasi ve Saggino, 2018: 77).

4.3. BULGULAR

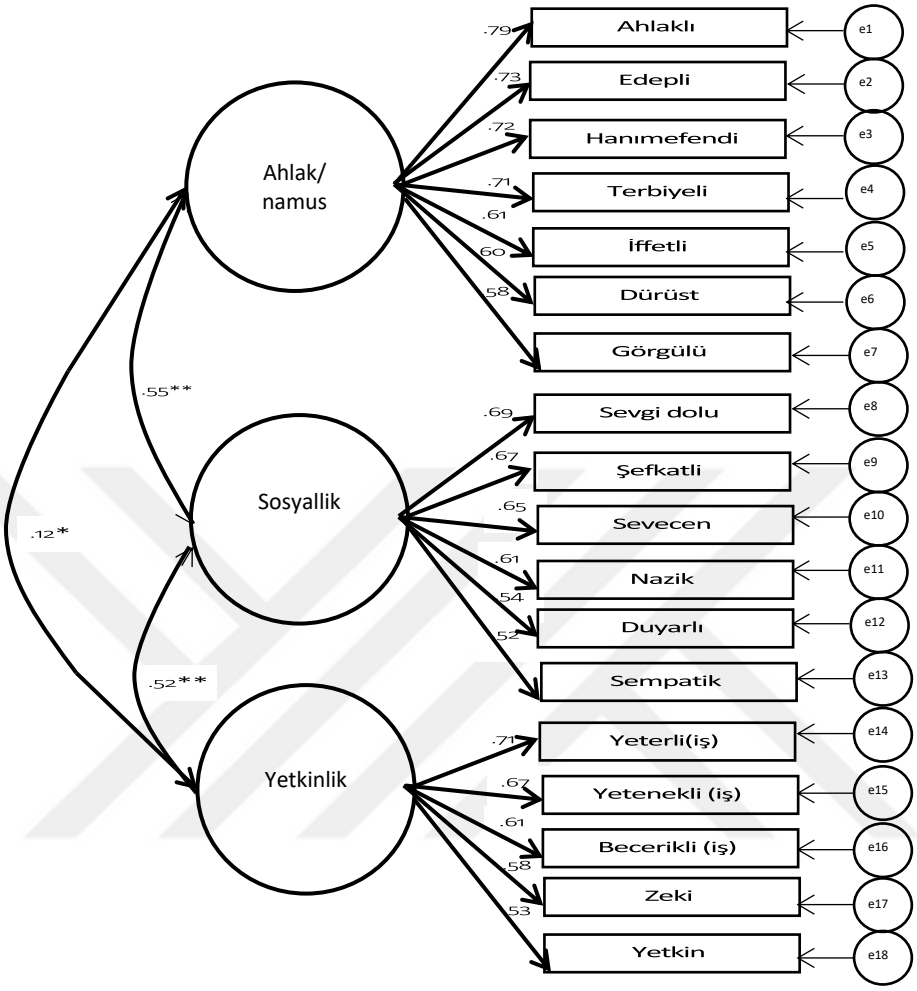
4.3.1. Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

4.3.1.1. Kadınlara Yönelik Kalıpyargı Listesi Üzerinde Yapılan Analizlerin Bulguları

Kadınlara yönelik bir önceki çalışmada elde edilen ahlak/namus, yetkinlik, sosyallik kalıpyargı boyutu içeriklerine doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Birincil seviyeli faktör analizinin başlangıcında gerçekleştirilen analiz sonucunda, uyum indekslerinin yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Bu nedenle boyutlara .50'den daha düşük düzeyde yüklenen özellikler elenmiştir. Bu özellikler, yetkinlik boyutundaki saygı duyulan ve güvenilir (iş yaşamında, sosyal yaşamda), sosyallik boyutundaki arkadaş canlısı, ahlak/namus boyutundaki adil ve erdemli sıfatlarıdır. Sonuçta, model uyum değerlerinin yeterli düzeyde olduğu görülmüştür. Model uyum değerleri Tablo 16'da, analiz sonuçları Şekil 8'de verilmiştir. Boyutlar arasında zayıf ile orta düzeyde değişen pozitif ilişkiler elde edilmiştir.

Aynı verilerle gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi sonucunda üç faktörün toplam varyansın %52'sini açıkladığı görülmüştür. Ahlak/namus faktörü toplam varyansın %29.40'ını açıklarken, sosyallik faktörü %15.27'sini ve yetkinlik faktörü %7.55'ini açıklamıştır. Yedi özellikten oluşan ahlak/namus (α = .86), altı özellikten oluşan sosyallik (α = .78) ve beş özellikten oluşan yetkinlik (α = .76) alt boyutlarının ve tüm boyutların (α = .85) Cronbach alfa güvenirliklerinin iyi düzeyde olduğu bulunmuştur.

Şekil 8. Kadınlara Yönelik Kalıpyargılara İlişkin Birincil Seviyeli Doğrulayıcı Faktör Analizi

*p<.05, **p<.001

Tablo 16. Kadınlara Yönelik Kalıpyargılara İlişkin Birincil Seviyeli Analiz Modeli Uyum Değerleri

χ^2 :df	RMSEA	CFI	GFI	AGFI
2.46	.06	.92	.92	.90

RMSEA = Root-mean-square error of approximation; GFI= Goodness of fit index; AGFI= Adjusted goodness of fit index; CFI= Comparative fit index.

Not. Önerilen kabul edilebilir uyum değerleri:
$0df \leq \chi^2/df \leq 3df$, $0 \leq RMSEA \leq .08$ (Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003: 52)
CFI, GFI, AGFI ≥.90 (Hoyle, 1995: 164)

Boyutlar arası ortalamaları karşılaştırmak üzere, kadınlara yönelik kalıpyargı türü üzerinden tek grup tekrarlı ölçümler için varyans analizi (single-group repeated measures) uygulanmıştır. Değişkenlerin temel etkisini belirlemek üzere Bonferroni yöntemi tercih edilmiştir. Mauchly küresellik testi sonuçları, küresellik beklentisinin

karşılanmadığını göstermiştir, $\chi^2(2) = 66.85$, $p < .001$. Bu nedenle Greenhouse-Geisser düzeltmesinin uygulandığı sonuçlar incelenmiştir. Analiz sonucuna göre, kalıpyargı boyutlarının ortalamaları birbirinden farklılaşmıştır ($F(1.74,722.29) = 52.08$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .11$). Post-hoc pairwise Bonferroni karşılaştırma sonuçlarına göre, sosyallik boyutu (*Ort* = 3.42, *SS*= .58) ahlak/namus boyutuyla (*Ort* = 3.40, *SS* = .65) eşit düzeyde belirtilmiştir, $p = .89$. Yetkinlik boyutu (*Ort* = 3.11, *SS*= .61) ise diğer iki kalıpyargı boyutuna kıyasla daha düşük düzeydedir, $p < .001$. Elde edilen bulguların, ilk veri setindeki ortalama bulgularıyla tutarlı olduğu görülmüştür. Böylece, kadınları tanımlamada ahlak/namus ve sosyallik kalıpyargı boyutları yetkinlik kalıpyargı boyutundan daha yüksek düzeyde kullanılmaktadır (H.1) hipotezi desteklenmiştir.

İkincil seviyeli analizin sonucunda, model uyum değerlerinin birincil seviyeli analizle benzer olduğu saptanmıştır. Uyum değerlerinden yalnızca AGFI değeri sınırın altında olduğundan, model uyum değerlerinin yeterli düzeyde olduğuna karar verilmiştir. Kuramsal beklentilerle uyumlu olarak, sevecenlik kalıpyargı boyutunun ahlak/namus ve sosyallik alt boyutlarını kapsadığı yönündeki beklenti ile yetkinlik kalıpyargısının ikinci bir boyut olduğuna ilişkin beklenti kadınlara yönelik kalıpyargılar veri setinde karşılanmıştır. Model uyum değerleri Tablo 17'de ve analiz sonuçları Şekil 9'da verilmiştir.

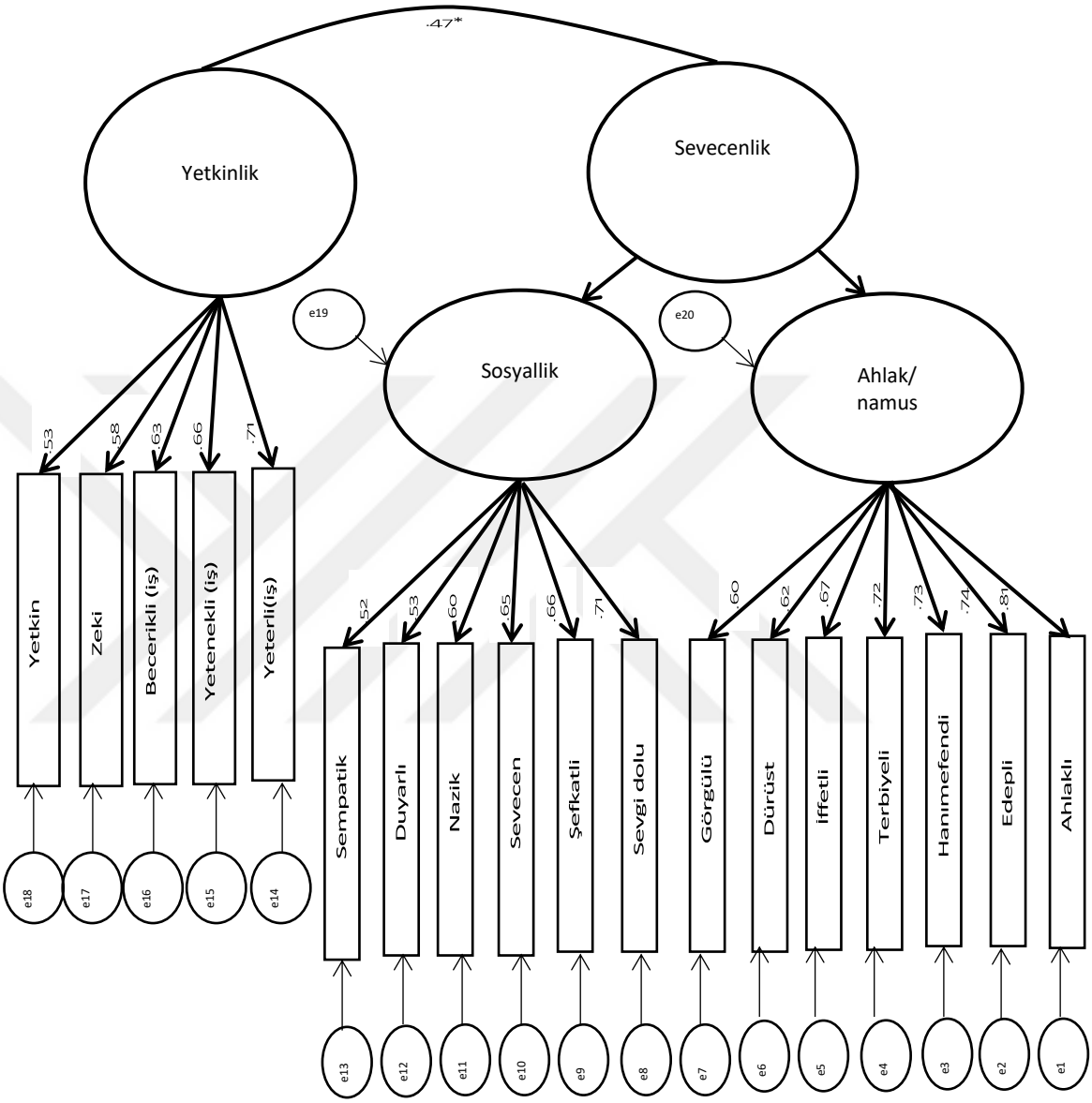
Tablo 17. Kadınlara Yönelik Kalıpyargılara İlişkin İkincil Seviyeli Analiz Modeli Uyum Değerleri

χ^2 :df	RMSEA	CFI	GFI	AGFI
2.75	.07	.90	.91	.88

RMSEA = Root-mean-square error of approximation; GFI= Goodness of fit index; AGFI= Adjusted goodness of fit index; CFI= Comparative fit index.

Not. Önerilen kabul edilebilir uyum değerleri:
$0df \leq \chi^2/df \leq 3df$, $0 \leq RMSEA \leq .08$ (Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003: 52)
CFI, GFI, AGFI ≥.90 (Hoyle, 1995: 164)

Şekil 9 Kadınlara Yönelik Kalıpyargılara İlişkin İkincil Seviyeli Doğrulayıcı Faktör Analizi

*p<.05

Boyutlar arası ortalamaları karşılaştırmak üzere, kadınlara yönelik sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargılarına Bağımlı örneklem t-testi (Paired-Sample t-test) uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre, kalıpyargı boyutlarının ortalamaları birbirinden farklılaşmıştır, t (415) =9.09, p < .001. Kadınları tanımlamada sevecenlik boyutu (*Ort* = 3.41, *SS*= .53) yetkinlik boyutundan (*Ort* = 3.11, *SS* = .61) daha yüksek

düzeyde belirtilmiştir. Böylece, kadınları tanımlamada sevecenlik (ahlak/namus ve sosyallik) kalıpyargı boyutunun yetkinlik kalıpyargı boyutundan daha yüksek düzeyde kullanılacağı (H.1) hipotezi ikincil seviyeli analizde elde edilen boyutlar üzerinden desteklenmiştir.

Son olarak demografik değişkenler ile kadınlara yönelik kalıpyargı boyutları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Analiz sonuçlarına Tablo 18'de yer verilmiştir. Bulgular incelendiğinde, kadının yetkin tanımlanışı ile katılımcıların yaşı arasında zayıf bir negatif ilişki saptanmıştır.

Tablo 18. Kadınlara Yönelik Kalıpyargı Boyutları ile Demografik Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	Ahlak/namus	Sosyallik	Yetkinlik
Yaş	.09	.01	-.13*
Eğitim durumu	-.04	.08	-.08
Ekonomik düzey	.06	.04	.03

* $p < .05$

4.3.1.2. Erkeklere Yönelik Kalıpyargı Listesi Üzerinde Yapılan Analizlerin Bulguları

Erkeklere yönelik bir önceki çalışmada elde edilen ahlak/namus, yetkinlik, sosyallik kalıpyargı boyutunun içeriklerine birincil seviyeli doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Başlangıçta gerçekleştirilen analiz sonucunda, uyum indekslerinin yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Bu nedenle boyutlara .50'den daha düşük düzeyde yüklenen özellikler elenmiştir. Bu özelliklerden ilki, yetkinlik boyutundaki bağımsız sıfatıdır. Üç boyutla yeniden gerçekleştirilen analiz sonucunda tüm madde yüklerinin .50'nin üzerinde olduğu görülmekle birlikte, uyum indeksleri incelenerek değerlerin düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Yetkinlik boyutundaki iki sıfattan iş yaşamında becerikli ve iş yaşamında yetenekli özellikleri arasındaki ilişkinin yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. İş yaşamında yetenekli özelliği ile kıyaslandığında yetkinlik boyutuna daha düşük düzeyde yüklenen ve farklı boyutlardaki maddelerle de ilişki gösteren iş yaşamında becerikli özelliği elendiğinde, model uyum değerleri artmıştır. Bu nedenle söz konusu madde elenerek analiz yeniden gerçekleştirilmiştir. Sonuçta, model uyum değerlerinin yeterli düzeyde olduğu görülmüştür. Model uyum

değerleri Tablo 19'da, analiz sonuçları Şekil 10'da verilmiştir. Boyutlar arasında orta düzeyde pozitif ilişkiler olduğu görülmüştür.

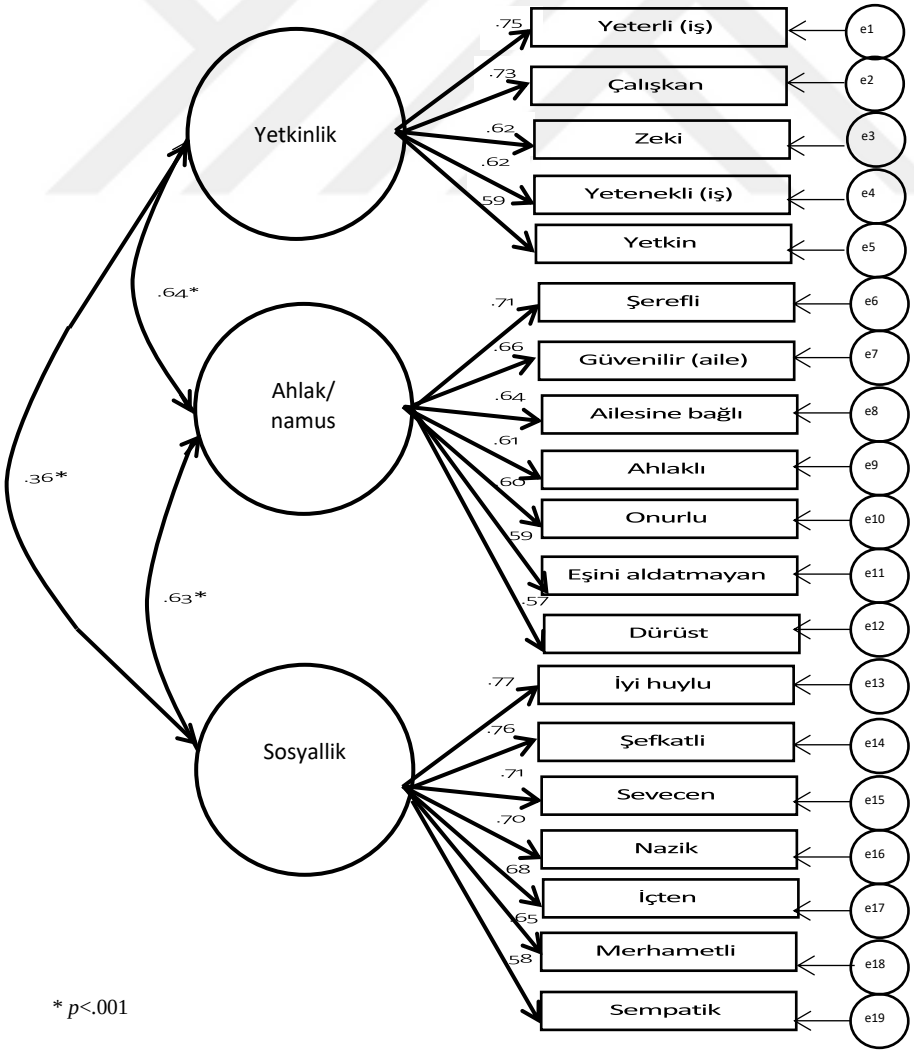
Tablo 19. Erkeklere Yönelik Kalıpyargılara İlişkin Birincil Seviyeli Analiz Modeli Uyum Değerleri

χ^2 :df	RMSEA	CFI	GFI	AGFI
2.43	.06	.93	.92	.90

RMSEA = Root-mean-square error of approximation; GFI= Goodness of fit index; AGFI= Adjusted goodness of fit index; CFI= Comparative fit index.

Not. Önerilen kabul edilebilir uyum değerleri:
$0df \leq \chi^{2/}df \leq 3df$, $0 \leq RMSEA \leq .08$ (Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003: 52)
CFI, GFI, AGFI ≥.90 (Hoyle, 1995: 164)

Şekil 10. Erkeklere Yönelik Kalıpyargılara İlişkin Birincil Seviyeli Doğrulayıcı Faktör Analizi

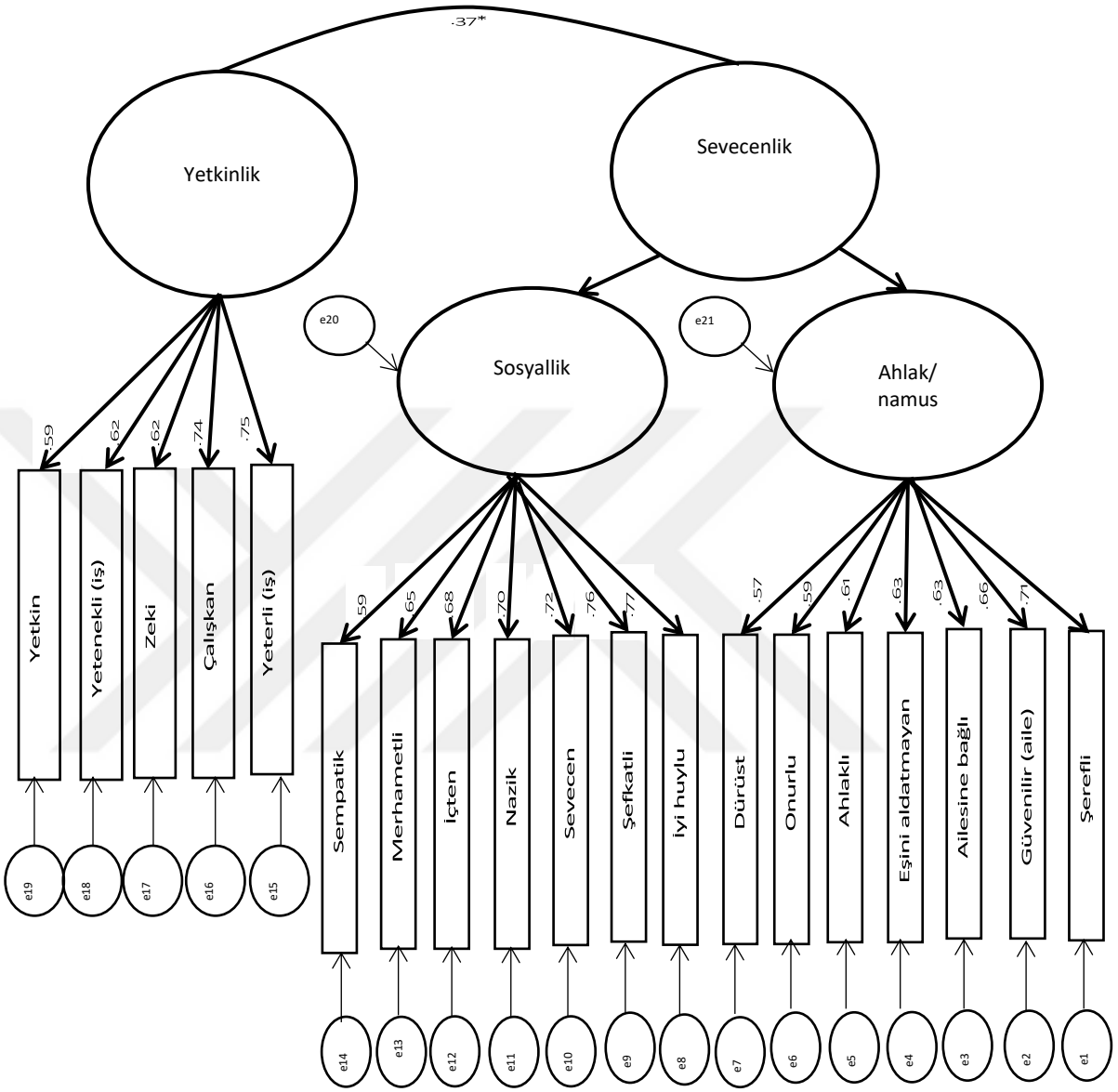

Aynı verilerle gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi sonucunda üç faktör toplam varyansın %54'ünü açıklamıştır. Ahlak/namus faktörü toplam varyansın %34.05'ini açıklarken, sosyallik faktörü %12.37'sini ve yetkinlik faktörü %7.28'ini açıklamıştır. Yedi özellikten oluşan ahlak/namus (α = .82), yedi özellikten oluşan sosyallik (α = .87) ve beş özellikten oluşan yetkinlik (α = .79) alt boyutlarının ve tüm boyutların (α = .89) Cronbach alfa güvenirliklerinin yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur.

Boyutlar arası ortalamaları karşılaştırmak üzere, tek grup tekrarlı ölçümler için varyans analizi (single-group repeated measures) uygulanmıştır. Değişkenlerin temel etkisini belirlemek üzere Bonferroni yöntemi tercih edilmiştir. Mauchly küresellik testi sonuçları, küresellik beklentisinin karşılanmadığını göstermiştir, $\chi^2(2) = 38.24$, $p < .001$. Bu nedenle Greenhouse-Geisser düzeltmesinin uygulandığı sonuçlar incelenmiştir. Analiz sonucuna göre, kalıpyargı boyutlarının ortalamaları birbirinden farklılaşmıştır ($F(1.84,790.44) = 132.55$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .24$). Post-hoc pairwise Bonferroni karşılaştırma sonuçlarına göre yetkinlik boyutunun (*Ort* = 3.16, *SS* = .67), ahlak/namus (*Ort* = 2.89, *SS* = .64) ve sosyallik kalıpyargı boyutundan (*Ort* = 2.63, *SS*= .63) daha yüksek düzeyde belirtildiği bulgulanmıştır, $p < .001$. Ahlak/namus boyutu, sosyallikten daha yüksektir, $p < .001$. Elde edilen bulguların, ilk veri setiyle gerçekleştirilen ortalama bulgularıyla tutarlı olduğu görülmüştür. Böylece, erkekleri tanımlamada yetkinlik kalıpyargı boyutu, ahlak/namus ve sosyallik kalıpyargı boyutlarından daha yüksek düzeyde kullanılmaktadır (H.2) hipotezi desteklenmiştir.

İkincil seviyeli analizin sonucunda, model uyum değerlerinin birincil seviyeli analizle benzer olduğu görülmüştür. Uyum değerlerinden yalnızca AGFI değeri sınırın altında olduğundan, model uyum değerlerinin yeterli düzeyde olduğuna karar verilmiştir. Kuramsal beklentilerle uyumlu olarak, sevecenlik kalıpyargı boyutunun ahlak/namus ve sosyallik alt boyutlarını kapsadığı yönündeki beklenti ile yetkinlik kalıpyargısının ikinci bir boyut olduğuna ilişkin beklenti erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setinde desteklenmiştir. Model uyum değerleri Tablo 20'de ve analiz sonuçları Şekil 11'de verilmiştir.

Şekil 11. Erkeklere Yönelik Kalıpyargılara İlişkin İkincil Seviyeli Doğrulayıcı Faktör Analizi

*p<.001

Tablo 20. Erkeklere Yönelik Kalıpyargılara İlişkin İkincil Seviyeli Analiz Modeli Uyum Değerleri

χ^2 :df	RMSEA	CFI	GFI	AGFI
2.55	.06	.92	.92	.89

RMSEA = Root-mean-square error of approximation; GFI= Goodness of fit index; AGFI= Adjusted goodness of fit index; CFI= Comparative fit index.

Not. Önerilen kabul edilebilir uyum değerleri:
$0df \leq \chi^{2}/df \leq 3df$, $0 \leq RMSEA \leq .08$ (Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003: 52)
CFI, GFI, AGFI $\geq .90$ (Hoyle, 1995: 164)

Boyutlar arası ortalamaları karşılaştırmak üzere, erkeklere yönelik sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargılarına Bağımlı örneklem t-testi (Paired-Sample t-test) uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre, kalıpyargı boyutlarının ortalamaları birbirinden farklılaşmıştır, t (429) =11.91, $p < .001$. Erkekleri tanımlamada yetkinlik boyutu (*Ort* = 3.16, *SS*= .67) sevecenlik boyutundan (*Ort* = 2.80, *SS* = .56) daha yüksek düzeyde belirtilmiştir. Böylece, erkekleri tanımlamada yetkinlik kalıpyargı boyutunun sevecenlik (ahlak/namus ve sosyallik) kalıpyargı boyutundan daha yüksek düzeyde kullanılacağı (H.2) hipotezi ikincil seviyeli analizde elde edilen boyutlar üzerinden desteklenmiştir.

Demografik değişkenler ile erkeklere yönelik kalıpyargı boyutları arasındaki ilişkilere Tablo 21'de yer verilmiştir. Bulgular incelendiğinde, erkeğin ahlaklı/namuslu tanımlanışı ile katılımcıların yaşı ve eğitim durumu arasında zayıf negatif ilişkiler elde edilmiştir. Erkeğin sosyal tanımlanışı ile eğitim durumu arasında zayıf negatif bir ilişki saptanmıştır.

Tablo 21. Erkeklere Yönelik Kalıpyargı Boyutları ile Demografik Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	Ahlak/namus	Yetkinlik	Sosyallik
Yaş	.15**	.07	.07
Eğitim durumu	-.11*	-.03	-.13**
Ekonomik düzey	.06	.03	-.01

* $p < .05$ ** $p < .01$

Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargı boyutlarına ilişkin istatiksel değerler Tablo 22'de sunulmuştur.

Tablo 22. Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargı Boyutlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

	Kadınlara yönelik kalıpyargılar (n=416)		Erkeklere yönelik kalıpyargılar (n=430)	
	Ort.	SS	Ort.	SS
-Ahlak/namus	3.40	.65	2.89	.64
-Sosyallik	3.42	.58	2.63	.63
-Yetkinlik	3.11	.61	3.16	.67

Erkeklere yönelik kalıpyargılar üzerinden gerçekleştirilen analizler sonrasında, kalıpyargı boyutları arası ilişki gücünün kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar arasında ne ölçüde farklılaştığı incelenmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda, ahlak/namus ve sosyallik boyutları arasındaki korelasyon gücünün kadınlarla (.55) kıyaslandığında erkeklere yönelik kalıpyargılarda (.63) daha yüksek düzeyde olduğu bulgulanmıştır ($z= 1.78$, $p < .05$). Sosyallik ile yetkinlik arasındaki ilişkinin gücü erkeklerle (.36) kıyaslandığında kadınlarda (.52) daha yüksek düzeyde elde edilmiştir ($z= 2.89$, $p < .001$). Yetkinlik ile ahlak/namus boyutları arasındaki ilişki kadınlara (.12) kıyasla erkeklerde (.64) daha yüksektir ($z= 9.24$, $p < .001$).

Son olarak, özellikler arasındaki korelasyonların (inter-item correlations) orta düzeyde pozitif, madde toplam korelasyonlarının (item-total correlations) iyi düzeyde olduğu bulunmuştur. Kadına yönelik ahlak/namus özelliklerinin madde-toplam korelasyonları .54 ile .73 arasında değişmektedir. Kadına yönelik sosyallik özelliklerinin madde-toplam korelasyonları .50 ile .61 arasında değişmekte olup, kadına yönelik yetkinlik özelliklerinin madde-toplam korelasyonları .45 ile .58 arasında değişmektedir. Erkeğe yönelik ahlak/namus özelliklerinin madde-toplam korelasyonları .54 ile .63 arasında değişmektedir. Erkeğe yönelik sosyallik özelliklerinin madde-toplam korelasyonları .56 ile .70 arasında değişmekte olup, erkeğe yönelik yetkinlik özelliklerinin madde-toplam korelasyonları .53 ile .64 arasında değişmektedir. Elde edilen madde-toplam korelasyon değerlerinin tümü, en düşük kriter olarak kabul edilen .30'dan daha yüksek düzeyde elde edilmiştir (Gliner,

Morgan ve Leech, 2011: 219). Özellikler arası korelasyon sonuçlarına Ek 6'da yer verilmiştir.

Kadınlara ve erkeklere yönelik yetkinlik-sosyallik-ahlak/namus kalıpyargı içeriklerinden ortak olanlar, kadına özgü olanlar ve erkeğe özgü olanlar Tablo 23'te özetlenmiştir.

Tablo 23. Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargı İçeriklerinden Ortak Olanlar, Kadına Özgü Olanlar, Erkeğe Özgü Olanlar

	Kalıpyargı Boyutları		
	Sosyallik	Ahlak/namus	Yetkinlik
Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılardan ortak olan içerikler	Sevecen Şefkatli Nazik Sempatik	Ahlaklı Dürüst	Yetenekli (İş yaşamında) Yeterli (İş yaşamında) Yetkin Zeki
Kadına özgü kalıpyargı içerikleri	Sevgi dolu Duyarlı	Edepli Hanımefendi Terbiyeli İffetli Görgülü	Becerikli (İş yaşamında)
Erkeğe özgü kalıpyargı içerikleri	İyi huylu Merhametli İçten	Şerefli Güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik) Ailesine bağlı Onurlu Eşini aldatmayan	Çalışkan

4.4. TARTIŞMA

Kadınlara yönelik kalıpyargılar ve erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setleriyle ayrı ayrı gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizlerinin sonucunda, beklentilerle uyumlu biçimde kalıpyargı boyutlarının içeriklerinin yetkinlik-sosyallik-ahlak/namus kalıpyargı boyutları altında toplandığı görülmüştür. Açımlayıcı faktör analizinde elde edilen içeriklerden bazıları bu analizde elenmiştir. Kadınlara yönelik kalıpyargılardaki bu özellikler, yetkinlik boyutundaki saygı duyulan ve güvenilir (iş yaşamında, sosyal yaşamda), sosyallik boyutundaki arkadaş canlısı, ahlak/namus boyutundaki adil ve erdemlidir. Erkeklere yönelik kalıpyargılardan yetkinlik boyutundaki bağımsız sıfatı ile iş yaşamında becerikli sıfatı elenmiştir. Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargı boyutlarının açıkladığı

varyans oranları incelendiğinde, hem kadınlara hem de erkeklere yönelik kalıpyargılardan ahlak/namus kalıpyargı boyutunun varyansa en yüksek düzeyde katkı sağlayan kalıpyargı boyutu görülmüştür. İlgili bulgular, kadınlara ve erkeklere yönelik ahlak/namus kalıpyargılarının toplumumuzda kadınları ve erkekleri tanımlamada kullanılan temel birer kalıpyargı boyutu olduğuna ilişkin çalışmadaki iddiaları destekleyici niteliktedir. İkinci çalışmada, erkeklere yönelik kalıpyargılardan ahlak/namus boyutunun varyansa en düşük düzeyde katkı sunan kalıpyargı boyutu olarak elde edilirken, bu çalışmada en yüksek düzeyde katkı sunan kalıpyargı boyutu olarak elde edilmesinin temel bir nedeni, yetkinlik boyutundaki bazı özelliklerin bu çalışmada elenmiş olması olabilir. İkincisi, bu çalışmadaki katılımcıların sayısının ikinci çalışmadakilerden daha fazla olmasının sonuçları etkilemiş olması mümkün gözükmektedir.

Birincil seviyeli faktör analizinin ardından ikincil seviyeli faktör analizleri gerçekleştirilmiştir. Kuramsal beklentilerle uyumlu olarak, sevecenlik kalıpyargı boyutunun ahlak/namus ve sosyallik alt boyutlarını kapsadığı yönündeki beklenti ile yetkinlik kalıpyargısının ikinci bir boyut olduğuna ilişkin beklenti hem kadınlara hem de erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setlerinde gerçekleştirilen analizlerle doğrulanmıştır. Böylece, sevecenlik kalıpyargı boyutunun ahlak ve sosyallik olmak üzere iki farklı boyuttan oluştuğuna dair alandaki güncel varsayımı (Fiske, 2018: 70; Leach ve diğerleri, 2007: 238) destekleyen sonuçlar elde edilmiştir.

Birincil seviyeli faktör analizlerinin ardından gerçekleştirilen ortalama analizleri incelendiğinde, çalışmanın hipotezlerini destekleyici sonuçlar elde edilmiştir. Kadınlara yönelik ahlak/namus ve sosyallik kalıpyargı boyutlarının ortalamalarının birbiriyle eşit olduğu bulunurken, yetkinliğin bu ikisinden daha düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Erkekleri tanımlamada en yüksek düzeyde kullanılan kalıpyargı boyutu, yetkinliktir. Daha sonrasında sırasıyla ahlak/namus ve sosyallik gelmektedir. İkincil seviyeli faktör analizlerinin ardından gerçekleştirilen ortalama analizleri de çalışmanın hipotezlerini desteklemiştir. Kadınlar yetkinlikle kıyaslandığında sevecenlikle daha yüksek düzeyde tanımlanırken, erkeklerin sevecenliğe kıyasla yetkinlikle daha yüksek düzeyde tanımlandığı bulgulanmıştır. İkinci çalışmanın sonuçlarıyla ve kadınların yetkinliğe kıyasla sevecenlikle ve

erkeklerin sevecenlikle kıyaslandığında yetkinlikle daha fazla tanımlandığına ilişkin geçmişteki bulgularla uyumlu sonuçlar elde edilmiştir (Cuddy ve diğerleri, 2009: 21; Eckes, 2002: 104; Fiske ve diğerleri, 2002: 893).

Farklı kadın alt gruplarının ne ölçüde yetkin, sosyal ve ahlaklı algılandığının incelendiği bazı çalışmalarda, sosyallik kalıpyargı boyutuyla en yüksek düzeyde tanımlanan kadın gruplarının ev hanımları gibi geleneksel cinsiyet rolleriyle uyumlu kadınlar iken, yetkinlikle en yüksek düzeyde tanımlanan kadın gruplarının iş kadınları gibi geleneksel rollerle uyumsuz kadın grupları olduğu görülmektedir (Altermatt, DeWall ve Leskinen, 2003: 638; DeWall, Altermatt ve Thompson, 2005: 399). Öte yandan bu kadın gruplarının ahlak kalıpyargı boyutuyla tanımlanışlarının birbirine kıyasla ne ölçüde farklılaştığına ilişkin çalışmalar arasında tutarsız bulgular elde edilmiştir. Bu çalışmaların birisinde her iki kadın grubunun da ahlak kalıpyargı boyutuyla eşit düzeyde tanımlandığı bulunurken (DeWall ve diğerleri, 2005), diğer çalışmada ev hanımlarının iş kadınlarından daha ahlaklı olarak değerlendirildiği bulgulanmıştır (Altermatt ve diğerleri, 2003). İki çalışmada tutarlı bir biçimde ev hanımlarına ve iş kadınlarına kıyasla tüm kalıpyargı boyutları ile en düşük düzeyde tanımlanan kadın grubunun seksi kadın grubu olduğu görülmüştür. Türkiye'de gerçekleştirilecek gelecekteki çalışmalarda, farklı kadın -ve erkek- gruplarının nasıl tanımlandığının, bu çalışmada belirlenen kadınlara -ve erkeklere- yönelik ahlak/namus, sosyallik, yetkinlik kalıpyargı boyutları üzerinden incelenmesinin alana önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu kalıpyargı boyutlarından özellikle kadınlara ve erkeklere yönelik ahlak/namus kalıpyargılarının içeriğinin büyük ölçüde birbirinden farklılaştığı yönündeki çalışma bulguları, namus kültürlerinde kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların incelendiği gelecekteki çalışmalarda bu boyutlardaki içeriklerin dikkate alınmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir.

İkinci çalışmanın devamı niteliğindeki çalışmanın bir sınırlılığı, verilerin ağırlıklı olarak Türkiye'nin belirli bölgelerinde ikamet eden katılımcılardan toplanmasıdır. Veriler ağırlıklı olarak Doğu Anadolu Bölgesinde, İç Anadolu Bölgesinde ve Akdeniz Bölgesinde ikamet eden katılımcılardan toplanmıştır. Açımlayıcı faktör analizinin gerçekleştirildiği ikinci çalışmaya kıyasla bu çalışmada Akdeniz Bölgesinde ikamet eden katılımcıların ve bu çalışmaya kıyasla ikinci

çalışmada Marmara Bölgesinde ikamet eden katılımcıların çok daha fazla sayıda oluşu, çalışmalardaki katılımcıların ikamet bölgesine ilişkin sınırlılığı telafi edici niteliktedir.

IV. BÖLÜM

5. DÖRDÜNCÜ ÇALIŞMA

5.1. GİRİŞ

Geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpyargıları, kadınların sevecenliğinin yüksek ve yetkinliğinin düşük düzeyde tanımlanırken, erkeklerin yetkinliğinin yüksek ve sevecenliğinin düşük düzeyde tanımlandığı kalıpyargılar anlamına gelir (Ko, Judd ve Stapel, 2009: 200). Toplumun genelince paylaşılan kalıpyargıların işlevine ilişkin ideolojik düzeyli bir analizin gerçekleştirilmesi önerileri doğrultusunda (Augoustinos ve Walker, 1998: 637-638; Doise, 1980: 222) bu çalışmada, cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı ideolojiler üzerinde geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının yordayıcı gücünün incelenmesi amaçlanmıştır.

Sistemi Meşrulaştırma Kuramında, sosyal gruplara yönelik benimsenen kalıpyargıların her birinin ayrı ayrı etkilerindense bu kalıpyargıların eş zamanlı olarak benimsenmesinin sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri artıracağı önerilmiştir. Bireylerce eş zamanlı olarak benimsenen bu kalıpyargılar, "tamamlayıcı kalıpyargılar" olarak adlandırılır (örn. bir sosyal grubun hem yüksek sevecenlikle hem de düşük yetkinlikle tanımlanışı). Diğer yandan, kalıpyargıların temel etkilerinin sistemi meşrulaştırmaya hizmet etmediği yönündeki çıkarımın yanlış olacağına araştırmacılar tarafından dikkat çekilmiş ve gruplara yönelik bu kalıpyargıların aynı anda tamamlayıcı bir biçimde benimsenmesinin sistemi meşrulaştırma üzerinde daha güçlü bir etki göstereceği öne sürülmüştür (Jost ve Kay, 2005: 500). Alandaki çalışma bulguları, avantajlı ve dezavantajlı statülü gruplara yönelik tamamlayıcı kalıpyargıların benimsenme düzeyinin sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri artırdığını göstermektedir. Deneysel ve ilişkisel çalışma deseniyle gerçekleştirilen bu çalışmaların bir kısmında tamamlayıcı kalıpyargılar, tek bir gruba yönelik kalıpyargı değerlendirmeleri üzerinden incelenirken (Cichocka ve diğerleri, 2015: 793; Kay ve Jost, 2003: 829), bir diğer kısmında ise iki gruba yönelik kalıpyargı değerlendirmeleri arasındaki farklılaşmalar üzerinden incelenmiştir (Jost ve Kay, 2005: 501; Jost ve diğerleri, 2005: 317). İlk grupta yer alan ilişkisel desenli bir çalışmada, sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların temel etkilerindense

kalıpyargılar arası etkileşimin -tamamlayıcı nitelikteki- kalıpyargıların sistemin meşrulaştırılması üzerinde yordayıcı etkiler gösterdiği bulunmuştur (Cichocka ve diğerleri, 2015: 793-795). İkinci gruptaki bir başka çalışmada, temel etkiler incelenmeksizin gruplara yönelik tamamlayıcı nitelikteki değerlendirmelerin sistemin meşrulaştırılması üzerindeki yordayıcı gücü sınanmış ve avantajlı statülü grup üyelerinin yetkinlik boyutunda, dezavantajlı statülü grup üyelerinin sevecenlik boyutunda yüksek düzeyde tanımlanışına bağlı olarak sistemin meşrulaştırılmasının arttığı bulgulanmıştır (Jost ve diğerleri, 2005: 317). Oliveira ve Dambrun (2007: 111) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada farklı sosyal gruplara yönelik benimsenen kalıpyargıların temel etkileri ile sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Grupları bu kalıpyargılardan birisi ile tanımlamadaki artışın ve diğer kalıpyargı ile tanımlamadaki azalmanın sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri artıracağı hipotezi sınanmıştır. Çalışmanın hipotezleriyle uyumsuz bir biçimde bazı sosyal grupları hem sosyallik hem de yetkinlik kalıpyargılarıyla tanımlamadaki azalmanın sistemi meşrulaştırmayı artırdığı görülmüştür. Alandaki diğer bazı çalışmalarda, kalıpyargılar ile sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler arasındaki ilişkilere dair dolaylı kanıtlar elde edilmiştir. Bu çalışmalarda, kadının ve erkeğin geleneksel cinsiyet rolleriyle tanımlanışındaki artışın kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmayı artırdığı bulguları elde edilmiştir (Haj-Yahıa, 1998: 809; Sakallı, 2001: 607; Saunders ve diğerleri, 1987: 48).

Alandaki mevcut çalışma bulguları, kalıpyargıların benimsenme düzeyi ile sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler arasında net bir öngörüde bulunmak için yeterli sayıda olmamakla birlikte, sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların temel etkilerinin ve de bu kalıpyargılar arasındaki etkileşimin –tamamlayıcı kalıpyargıların- sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri yordaması mümkün gözükmektedir. Bu çalışmada, namus sistemini meşrulaştırma, cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma üzerinde kadınlara ve erkeklere yönelik geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının yordayıcı gücüne ilişkin hipotezler test edilmiştir. Kadınların sosyal ve ahlaklı/namuslu tanımlanmasındaki artışın ve yetkin tanımlanmasındaki azalmanın cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı ideolojilerin benimsenmesini artıracağı önerilmiştir. Erkeklerin sosyal tanımlanmasındaki azalmanın ve yetkin tanımlanmasındaki artışın cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı ideolojilerin

benimsenmesini artırması beklenmiştir. Yetkinlik, ahlak ve sosyallik kalıpyargılarının bireylere ve sosyal grupların üyelerine yönelik izlenim oluşturmada ne ölçüde önem verildiğinin incelendiği çalışmalarda, başkaları hakkında izlenim oluşturmada en etkili olan kalıpyargı boyutunun ahlak olduğu görülmüştür (Brambilla ve diğerleri, 2011: 138; Brambilla ve diğerleri, 2012: 156; Leach ve arkadaşları, 2007: 238). İlgili bulgulardan hareketle, erkeğe yönelik ahlak/namus kalıpyargısının cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı ideolojiler üzerindeki etkisi araştırma sorusu olarak incelenmiştir. Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların temel etkilerine ilişkin hipotezlerin ve araştırma sorularının ardından, gruplara yönelik tamamlayıcı kalıpyargılara -etkileşim etkilerine- yönelik hipotezler ve araştırma soruları sınanmıştır.

Alandaki çalışmaların pek çoğunda dezavantajlı statüdeki grupların üyelerindense avantajlı statüdeki grupların üyelerinin sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri daha yüksek düzeyde benimsediği bulgulanmıştır (Akbaş-Uslu, 2016: 40; Vargas-Salfate ve diğerleri, 2018: 8; Wakslak ve diğerleri, 2007: 269; Wiederkehr ve diğerleri, 2015: 4). Bu çalışmada, kadınlara kıyasla erkeklerin sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri daha yüksek düzeyde benimsediği iddia edilmiş ve ilgili beklenti doğrultusunda cinsiyet kalıpyargıları ile sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler arasındaki ilişkilerin kadın ve erkek katılımcılar arasında farklılık gösterebileceği düşünülmüştür. Bu nedenle çalışmanın hipotezleri kadın ve erkek katılımcılar arasında ayrı ayrı incelenmiştir.

5.1.1. Dördüncü Çalışmanın Araştırma Soruları ve Hipotezleri

Çalışma kapsamında öncelikle erkeklerin kadınlara kıyasla sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri daha yüksek düzeyde benimsediği hipotezi sınanmıştır. Kalıpyargıların benimsenme düzeyinin katılımcının cinsiyetine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı, araştırma sorusu olarak incelenmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan hipotezler ve araştırma sorusu şu şekildedir:

H.1. Kadınlara kıyasla erkeklerin cinsiyet sistemini meşrulaştırma (H1a), namus sistemini meşrulaştırma (H1b) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma (H1c) düzeyleri daha yüksektir.

A.S.1. Kadınların ve erkeklerin kalıpyargılarla tanımlanma düzeyi, kadın ve erkek katılımcılar arasında farklılaşmakta mıdır?

Kadınları geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpyargılarıyla tanımlamanın sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri yordayıcı gücüne ilişkin oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H.2. Kadınları sosyallik kalıpyargısıyla tanımlamadaki artış, cinsiyet sistemini meşrulaştırma (H2a), namus sistemini meşrulaştırma (H2b) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmayı (H2c) artırmaktadır.

H.3. Kadınları yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlamadaki azalma, cinsiyet sistemini meşrulaştırma (H3a), namus sistemini meşrulaştırma (H3b) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmayı (H3c) artırmaktadır.

H.4. Kadınları ahlak/namus kalıpyargısıyla tanımlamadaki artış, cinsiyet sistemini meşrulaştırma (H4a), namus sistemini meşrulaştırma (H4b) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmayı (H4c) artırmaktadır.

Toplumumuz gibi namus kültürlerinde, cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı ideolojilerin şekillenmesinde belirleyici rolü en fazla olan kalıpyargının namus kalıpyargısı olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle, sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler üzerinde kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılardan namus içeriklerinin yer aldığı ahlak/namus kalıpyargısının diğer kalıpyargı boyutlarının açıkladığı varyansa anlamlı bir katkı sağlayacağı beklentisi test edilmiştir. Namus sisteminin meşrulaştırılması, namusun kadının cinselliği üzerinden tanımlandığı namus sistemini onaylayıcı tutumlara karşılık geldiğinden, kadına yönelik ahlak/namus kalıpyargısının özellikle namus sisteminin meşrulaştırılması üzerinde güçlü yordayıcı etkileri beklenmiştir. Kadınlara yönelik ahlak/namus kalıpyargısının yordayıcı etkisine ilişkin önerilen hipotez şöyledir:

H.5. Cinsiyet sistemini meşrulaştırma (H5a), namus sistemini meşrulaştırma (H5b) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma (H5c) üzerinde kadınlara yönelik ahlak/namus kalıpyargısı, yetkinlik ve sosyallik kalıpyargılarının açıkladığı varyansa anlamlı bir katkı sağlamaktadır.

Çalışma kapsamında kadınlara yönelik kalıpyargıların temel etkilerinin yanı sıra bu kalıpyargıların etkileşim etkileri -tamamlayıcı kalıpyargılar- incelenmiştir. Kadınlara yönelik ahlak/namus ve yetkinlik ile sosyallik ve yetkinlik arasındaki etkileşim etkisine dair oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H.6. Kadınları ahlak/namus kalıpyargısıyla tanımlamadaki artış ve yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlamadaki azalma, cinsiyet sistemini meşrulaştırma (H6a), namus sistemini meşrulaştırma (H6b) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmayı (H6c) artırmaktadır.

H.7. Kadınları sosyallik kalıpyargısıyla tanımlamadaki artış ve yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlamadaki azalma, cinsiyet sistemini meşrulaştırma (H7a), namus sistemini meşrulaştırma (H7b) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmayı (H7c) artırmaktadır.

Erkeklere yönelik kalıpyargılar üzerinden önerilen hipotezler ve araştırma sorusu şu şekildedir:

H.8. Erkekleri sosyallik kalıpyargısıyla tanımlamadaki azalma, cinsiyet sistemini meşrulaştırma (H8a), namus sistemini meşrulaştırma (H8b) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmayı (H8c) artırmaktadır.

H.9. Erkekleri yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlamadaki artış, cinsiyet sistemini meşrulaştırma (H9a), namus sistemini meşrulaştırma (H9b) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmayı (H9c) artırmaktadır.

A.S.2. Erkekleri ahlak/namus kalıpyargısıyla tanımlama, cinsiyet sistemini meşrulaştırma (A.S.2a), namus sistemini meşrulaştırma (A.S.2b) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma (A.S.2c) üzerinde nasıl bir etki göstermektedir?

Erkeklere yönelik ahlak/namus kalıpyargısının varyansa katkısına ilişkin önerilen hipotez şöyledir:

H.10. Cinsiyet sistemini meşrulaştırma (H10a), namus sistemini meşrulaştırma (H10b) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma (H10c) üzerinde erkeklere yönelik

ahlak/namus kalıpyargısı, yetkinlik ve sosyallik kalıpyargılarının açıkladığı varyansa anlamlı bir katkı sağlamaktadır.

Erkeklere yönelik sosyallik ve yetkinlik arasındaki etkileşim etkisine dair oluşturulan hipotez ile ahlak/namus ve yetkinlik arasındaki etkileşim etkisine dair oluşturulan araştırma sorusu şu şekildedir:

H.11. Erkekleri sosyallik kalıpyargısıyla tanımlamadaki azalma ve yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlamadaki artış, cinsiyet sistemini meşrulaştırma (H11a), namus sistemini meşrulaştırma (H11b) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmayı (H11c) artırmaktadır.

A.S.3. Erkekleri ahlak/namus kalıpyargısıyla ve yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlama arasındaki etkileşim, cinsiyet sistemini meşrulaştırma (A.S.3a), namus sistemini meşrulaştırma (A.S.3b) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma (A.S.3c) üzerinde nasıl bir etki göstermektedir?

5.2. YÖNTEM

5.2.1. Materyaller

Çalışmada kullanılan ölçüm araçları Ek 7'de sunulmuştur. Ölçüm araçlarına ilişkin bilgiler aşağıda aktarılmıştır.

5.2.1.1. Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargılar Listesi

Çalışma kapsamında, kadınlara ve erkeklere yönelik üçüncü çalışmada elde edilen kalıpyargı içeriklerinin yer aldığı formlar hazırlanmıştır. Kalıpyargı boyutlarının ve bu boyutların içeriklerinin belirlenmesinin amaçlandığı ikinci ve üçüncü çalışmadan farklı olarak bu çalışmada katılımcılardan, bireysel görüşlerini yansıtacak değerlendirmelerde bulunmaları istenmiştir. Gerçekleştirilen faktör analizi sonuçları, sıfatların istenilen boyutlarda yer aldığını göstermiştir. Analiz sonuçlarına Ek 8'de yer verilmiştir.

Kadınlara yönelik ahlak/namus (α = .89), sosyallik (α = .85) ve yetkinlik (α = .85) alt boyutlarının ve tüm boyutların (α = .92) Cronbach alfa güvenirliklerinin

yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Erkeklere yönelik ahlak/namus (α = .89), sosyallik (α = .89) ve yetkinlik (α = .82) alt boyutlarının ve tüm boyutların (α = .93) Cronbach alfa güvenirliklerinin yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur.

5.2.1.2. Cinsiyet Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği

Cinsiyet Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği, Jost ve Kay (2005: 501) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte, kadınların erkeklerden görece daha düşük toplumsal statüde oluşunun ne ölçüde meşru algılandığı ölçülmektedir. Daha açık bir ifade ile, erkekler ile kıyaslandığında kadınları görece daha dezavantajlı bir toplumsal konuma yerleştiren cinsiyet sisteminin ne ölçüde desteklendiğini ölçmeye yönelik bir araçtır. Ölçüm aracının Türkçe'ye çeviri işlemi, Ruşen Işık tarafından gerçekleştirilmiştir (akt. Doğulu, 2012: 29). Türkçe'ye uyarlanan ölçüm aracındaki maddeler, 6'lı skala üzerinden değerlendirilmektedir (1: Hiç katılmıyorum, 6: Çok katılıyorum) Toplam 8 maddeden oluşan ölçek maddelerine örnek olarak, "Genellikle kadınlarla erkekler arasındaki ilişkiler adildir" ifadesi verilebilir. Doğulu'nun (2012) çalışmasında, düşük faktör yüküne sahip bir madde elenmiştir ve yedi maddeli ölçüm aracının Cronbach alfa katsayısı .72 olarak hesaplanmıştır. Mevcut çalışmada 8 maddeli ölçüm aracı kullanılmıştır. Güvenirlik analizi sonuçları, Doğulu (2012) tarafından elenen maddenin (madde 5) elenmesi suretiyle güvenirliğin yükseldiğini göstermiştir. Bu nedenle ilgili madde elenerek 7 maddeli ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .72 olarak elde edilmiştir.

5.2.1.3. Namus Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği

Namus Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği, Akbaş-Uslu (2016: 33) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçekte, namusun kadının cinselliği üzerinden tanımlandığı ve de kadının aile namusunun bir objesi olarak konumlandırıldığı namus sisteminin ne ölçüde desteklendiği ölçülmektedir. Ölçüm aracındaki maddeler, 6'lı skala üzerinden değerlendirilmektedir (1: Kesinlikle katılmıyorum, 6: Kesinlikle katılıyorum). Toplam 6 maddeden oluşan ölçeğin maddelerine bir örnek, "Namusun kadın üzerinden tanımlanması adildir" maddesi verilebilir. Ölçüm aracının Cronbach alfa katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır (Akbaş-Uslu, 2016: 37). Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach alfa katsayısı, .93 olarak bulunmuştur.

5.2.1.4. Evlilikte Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştıran İçerikler Ölçeği

22 maddeden oluşan Evlilikte Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştıran İçerikler Ölçeği, Saunders ve arkadaşları (1987) tarafından geliştirilmiştir (akt. Ercan, 2009: 45). Ölçüm aracının Türkçe'ye uyarlanması, Ercan (2009: 45) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçekte, evlilikte çeşitli koşullarda kadına yönelik şiddetin meşru görülüp görülmediği ölçülmektedir. Katılımcılara "Bana göre kadın …….. dayağı hak eder" cümlesi ve bu cümledeki boşluğu dolduran bir dizi ifade verilmiş (örneğin, "çocukların bakımını ihmal ederse") ve boşluğun bu ifadelerle doldurulmasıyla ortaya çıkan cümleyi okuyarak ne ölçüde katıldıklarını 6'lı derecelendirme ölçeği üzerinde değerlendirmeleri istenmiştir (1: Hiç katılmıyorum, 6: Tamamen katılıyorum). Ölçüm aracının toplam Cronbach alfa katsayısı .97 olarak hesaplanmıştır (Ercan, 2009: 46). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .97 olarak yüksek düzeyde elde edilmiştir.

5.2.2. İşlem

Veriler, ulaşabildiğine örnekleme (availability sampling) yoluyla toplanmıştır. Veri toplama işlemi, kağıt-kalem testiyle bir kadın ve bir erkek anketör tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olmuştur. Bilgilendirilmiş Onam Formunun sunulmasının ardından, katılımcılara çalışma formu sunulmuştur. Katılımcı başına veri toplama süresi ortalama 30 dakika sürmüştür.

5.2.3. Veri Analizi

Analizler öncesinde, çalışma kapsamındaki sürekli değişkenlerin basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri incelenmiştir. Kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma değişkeninin çarpıklık değeri ve namusu meşrulaştırma değişkeninin basıklık değeri 1'e yakın düzeyde elde edilmekle birlikte, diğer tüm değişkenler için çarpıklık ve basıklık katsayısının 0'a yakın olduğu bulunmuştur. Tüm değerlerin 2 ile -2 arasında olması gerektiğine dair öneri karşılanarak (George ve Mallery, 2016: 114) verilerin normal dağılıma sahip olduğu kabul edilmiştir.

Dördüncü çalışma kapsamında başlangıç analizlerinin ardından öncelikle,

kadınlar ve erkekler arasındaki ortalama farklılığına ilişkin hipotezler sınanmıştır. Sonrasında, kalıpyargıların sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler üzerindeki etkilerine dair hipotezler, "enter" metodu kullanılan hiyerarşik regresyon analizleriyle kadın ve erkek katılımcılar için ayrı ayrı sınanmıştır. Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setleriyle ayrı ayrı gerçekleştirilen hiyerarşik regresyon analizlerinin ilk basamağına, sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler üzerinde yordayıcı olacağı düşünülen sosyallik ve yetkinlik kalıpyargıları alınmıştır. İkinci basamakta ahlak/namus kalıpyargısı analize dâhil edilmiştir. Son olarak, kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların etkileşiminin sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler üzerindeki yordayıcı gücü incelenmiştir.

5.2.4. Katılımcılar

Çalışma kapsamında verilerin, Doğu Anadolu, İç Anadolu, Marmara ve Akdeniz Bölgelerinde ikamet eden katılımcılardan toplanması planlanmıştır. Veri toplanması hedeflenen iller, Erzurum, Eskişehir, İstanbul, Ankara ve Antalya olarak belirlenmiştir. Eskişehir'den toplamda 87, Erzurum ve İstanbul'dan ortalama 50'şer katılımcıdan veri toplanmıştır. Ankara ve Antalya illerinden toplamda 41 katılımcıdan veri toplanmıştır. Verilerin bir kısmı Erzurum Teknik Üniversitesi öğrencilerinden elde edilmiştir. Toplamda 237 katılımcıdan veri toplanmıştır. Standardize edilmiş skorları 3.29'u geçen toplam yedi kişinin uç değer oluşu nedeniyle bu kişilerin yanıtları veri setinden elenmiştir (Tabachnick ve diğerleri, 2007: 73). Böylece analizler, geriye kalan 230 (116 kadın, 114 erkek) katılımcının verileri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşları 18 ile 64 arasında değişmekte olup, yaş ortalamaları 39.06'dır (SS= 11.88). Katılımcıların demografik bilgilerine Tablo 24'te yer verilmiştir.

Tablo 24. Dördüncü Çalışmadaki Katılımcıların Demografik Bilgileri

	n (%)		n (%)		n (%)
Cinsiyet (N= 230)		**Medeni durum** (N= 197)		**Sosyoekonomik düzey** (N= 229)	
Kadın	116 (%50.4)	Evli	126 (%54.8)	1. basamak	10 (%4.3)
Erkek	114 (% 49.6)	Bekâr	71 (%99.6)	2. basamak	22 (%9.6)
İkamet şehri (N= 230)		**İkamet bölgesi** (N= 229)		3.basamak	74 (%32.2)
Erzurum	46 (%20)	Büyükşehir	130 (%56.5)	4. basamak	88 (%38.3)
Eskişehir	87 (%37.8)	Şehir	62 (%27)	5. basamak	26 (%11.3)
Ankara	22 (%9.6)	İlçe	27 (%11.7)	6. basamak	6 (%2.6)
İstanbul	56 (%24.3)	Köy	10 (%4.3)	7. basamak	3 (%1.3)
Antalya	19 (% 8.3)	**Eğitim düzeyi** (N= 230)			
Öğrenim/çalışma statüsü (N: 230)		İlkokul	45 (%19.6)		
Üniversite Öğrencisi	20 (%8.7)	Ortaokul	41 (%17.8)		
Emekli	37 (%16.1)	Lise	68 (%29.6)		
Ev hanımı	32 (% 13.9)	Üniversite	65 (%28.3)		
Çalışan	123 (%53.5)	Lisansüstü	11 (%4.8)		
İşsiz/çalışmayan	18 (% 7.8)				

5.3. BULGULAR

5.3.1. Başlangıç Analizleri

Tüm değişkenlerin ortalamaları, standart sapmaları, verilen en düşük ve en yüksek yanıtlara ilişkin bilgiler Tablo 25'te sunulmuştur. Çalışmada incelenen değişkenler arasındaki ilişkileri saptamak üzere gerçekleştirilen korelasyon analizleri sonuçları Tablo 26 üzerinden incelenebilir.

Tablo 25 Dördüncü Çalışmadaki Değişkenlerin Ortalamaları, Standart Sapmaları, Alınan En Düşük ve En Yüksek Değerler

	Ort.	SS	En düşük	En yüksek
Kadın_sosyallik	3.46	.68	1.33	5.00
Kadın_ahlak/namus	3.40	.70	1.29	5.00
Kadın_yetkinlik	3.20	.77	1.20	5.00
Erkek_sosyallik	2.77	.68	1.00	4.71
Erkek_ahlak/namus	2.97	.70	1.00	4.86
Erkek_yetkinlik	3.37	.68	1.20	5.00
CSM	3.09	1.03	1.00	5.67
NSM	2.79	1.37	1.00	5.90
KYŞM	1.78	.98	1.00	5.09

Kısaltmalar: CSM: Cinsiyet sistemini meşrulaştırma, NSM: Namus sistemini meşrulaştırma KYŞM: Kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma

Kadınlara yönelik kalıpyargı boyutlarının ortalamasını incelemek üzere, tek grup tekrarlı ölçümler için varyans analizi (single-group repeated measures) uygulanmıştır. Değişkenlerin temel etkisini belirlemek üzere Bonferroni yöntemi tercih edilmiştir. Analizler öncesi incelenen Mauchly küresellik testi sonucu, küresellik beklentisinin karşılanmadığını göstermiştir, $\chi^2(2) = 39.33$, $p < .001$. Bu nedenle Greenhouse-Geisser düzeltmesinin uygulandığı sonuçlar incelenmiştir. Analiz sonucuna göre, kalıpyargıların ortalamaları birbirinden farklılaşmaktadır ($F(1.73,395.36) = 16.55$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .07$). Post-hoc pairwise Bonferroni karşılaştırma sonuçlarına göre, sosyallik boyutu (*Ort* = 3.46, *SS*= .68) ahlak/namus boyutuyla (*Ort* = 3.40, *SS* = .70) eşit düzeyde belirtilmiştir, $p = .31$. Yetkinlik boyutu (*Ort* = 3.20, *SS* = .77) ise diğer iki boyuta kıyasla daha düşük düzeydedir, $p < .01$. Sevecenlik ve yetkinlik boyutları arasındaki ortalamaları karşılaştırmak üzere, kadınlara yönelik sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargılarına Bağımlı örneklem t-testi (Paired-Sample t-test) uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre, kalıpyargı boyutlarının ortalamaları birbirinden farklılaşmıştır, $t(229) = 3.43$, $p < .01$. Kadınları tanımlamada sevecenlik boyutu (*Ort* = 3.37, *SS*= .58) yetkinlik boyutundan (*Ort* = 3.20, *SS* = .77) daha yüksek düzeyde belirtilmiştir.

Erkeklere yönelik kalıpyargı boyutlarının ortalamasını incelemek üzere, tek grup tekrarlı ölçümler için varyans analizi analizi uygulanmıştır. Değişkenlerin temel etkisini belirlemek üzere Bonferroni yöntemi tercih edilmiştir. Analizler öncesi

incelenen Mauchly küresellik testi sonucu, küresellik beklentisinin karşılandığını göstermiştir, $\chi^2(2) = 3.38$, $p = .15$. Analiz sonucuna göre, kalıpyargıların ortalamaları birbirinden farklılaşmaktadır ($F(2,458) = 101.02$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .20$). Post-hoc pairwise Bonferroni karşılaştırma sonuçlarına göre, yetkinlik boyutu (*Ort* = 3.37, *SS* = .68), ahlak/namus (*Ort* = 2.97, *SS* = .70) ve sosyallik boyutundan (*Ort* = 2.77, *SS*= .68) daha yüksek düzeydedir, $p < .001$. Ahlak/namus boyutu, sosyallikten daha yüksektir, $p < .001$. Sevecenlik ve yetkinlik boyutları arasındaki ortalamaları karşılaştırmak üzere, erkeklere yönelik sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargılarına Bağımlı örneklem t-testi uygulanmıştır. Analiz sonucuna göre, kalıpyargı boyutlarının ortalamaları birbirinden farklılaşmıştır, t (229) =12.67, $p < .001$. Erkekleri tanımlamada yetkinlik boyutu (*Ort* = 3.37, *SS*= .62) sevecenlik boyutundan (*Ort* = 2.87, *SS* = .68) daha yüksek düzeyde belirtilmiştir. Sonuçta, analiz sonuçlarının, ikinci ve üçüncü çalışmaların bulguları ile uyumlu olduğu saptanmıştır.

Tablo 26. Dördüncü Çalışmadaki Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	Kadın Sosyallik	Kadın Ahlak/ namus	Kadın Yetkinlik	Erkek Sosyallik	Erkek_ Ahlak/ namus	Erkek Yetkinlik	Kadın_ Yetkinlikx ahlak/namus	Kadın_ Yetkinlikx sosyallik	Erkek_ Sosyallikx yetkinlik	Erkek_ Ahlak/ namusx yetkinlik	CSM	NSM	KYŞM	Yaş	Eğitim Düzeyi	SED
Kadın Sosyallik	1.00	.67	.51**	.21*	.30**	.24**	.67***	.81***	.23*	.31**	.09	-.01	.03	.07	.15	.02
Kadın Ahlak/namus	.56***	1.00	.47**	.30**	.40**	.39**	.83***	.63***	.37***	.46***	.18+	.04	-.04	.15	.10	-.11
Kadın Yetkinlik	.54***	.24*	1.00	.15	.21*	.28**	.86***	.90***	.21*	.30**	-.08	-.22*	-.15	-.09	.22*	.08
Erkek Sosyallik	.19*	.19*	.06	1.00	.62**	.58**	.30**	.23**	.89***	.69***	.21*	.20*	.13	.16	-.17	.05
Erkek Ahlak/namus	-.02	.36***	-.13	.49***	1.00	.60**	.37***	.29**	.66***	.89***	.36**	.16	.05	.08	-.10	.15
Erkek Yetkinlik	.11	.34***	-.07	.35***	.40***	1.00	.38***	.30**	.81***	.88***	.23*	.18+	.10	.01	-.14	.00
Kadın_yetkinlikxahlak/namus	.68***	.70***	.85***	.12	.07	.09	1.00	.90***	.36***	.46***	.07	-.11	-.13	.04	.18	-.03
Kadın_yetkinlikxsosyallik	.83***	.42***	.91***	.11	-.10	-.02	.89***	1.00	.28**	.37***	.00	-.13	-.09	-.00	.21*	.03
Erkek_sosyallikxyetkinlik	.14	.23*	-.01	.75***	.51***	.67***	.07	.03	1.00	.84***	.22*	.21*	.11	.11	-.17	.03
Erkek_ahlak/namusxyetkinlik	.05	.44**	-.14	.51**	.85***	.80***	.09	-.09	.69***	1.00	.32**	.19*	.06	.06	-.13	.06
CSM	-.05	.12	-.15	.11	.41***	.33***	-.07	-.13	.26**	.45***	1.00	.59**	.20*	.13	-.21*	-.12
NSM	-.06	.18*	-.23*	.09	.29**	.28**	-.08	-.17	.17	.35***	.65***	1.00	.33**	.16	-.47***	-.17
KYŞM	.02	-.05	.06	-.01	-.13	-.08	.04	.06	-.04	-12	.17+	.32**	1.00	.07	-.31**	-.11
Yaş	-.08	.11	-.17	-.07	-.03	.19*	-.06	-.14	.02	.09	.08	.31**	.16	1.00	-.06	-.04
Eğitim Düzeyi	-.03	-.12	.16	.10	.00	-.09	.04	.05	-.01	-.07	-.36***	-.59***	-.32***	-.31***	1.00	.25**
SED	.00	-.11	.01	.07	.07	.02	-.05	-.01	.02	.04	-.09	-.21*	-.24**	-.18	.43***	1.00

Kısaltmalar: CSM: Cinsiyet sistemini meşrulaştırma, NSM: Namus sistemini meşrulaştırma KYŞM: Kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma, SED: Sosyo-ekonomik düzey

Not 1. $^{+}p \leq .06$ $^{*}p \leq .05$, $^{**}p \leq .01$, $^{***}p \leq .001$

Not 2. Diagonalin alt yarısı kadın katılımcıların, üst yarısı erkek katılımcıların analiz sonuçlarını göstermektedir.

5.3.2. Katılımcıların Cinsiyetine Bağlı Olarak Çalışma Değişkenleri Arasındaki Ortalama Farklılıklarına İlişkin Analiz Bulguları

Tablo 27'de özetlenen ortalama analizi sonuçlarına göre, kadınlara kıyasla erkeklerin sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri daha yüksek düzeyde benimsediğine ilişkin birinci gruptaki hipotezlerin tamamı desteklenmiştir. Erkek katılımcıların ortalaması, cinsiyet sistemini meşrulaştırma (*Ort.* = 3.32, *SS* = 1.00), namus sistemini meşrulaştırma (*Ort.* = 3.21, *SS* = 1.37), kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma (*Ort*. = 2.05, *SS* = .98) değişkenlerinin tümünde beklenildiği üzere kadınlardan (*Ort.* = 2.85, *SS* = 1.02; *Ort.* = 2.38, *SS* = 1.36; *Ort*. = 1.53, *SS* = 1.05) daha yüksek düzeyde elde edilmiştir.

Tablo 27. Dördüncü Çalışmadaki Değişkenlerin Ortalamalarının Kadın ve Erkek Katılımcılar Arasındaki Farkı

	Kadın katılımcılar		Erkek katılımcılar			
Değişkenler	Ort.	SS	Ort.	SS	*F*	Eta^2
Kadın_sosyallik	3.42	.68	3.50	.65	.75	.00
Kadın_ahlak/namus	3.37	.79	3.43	.70	.44	.00
Kadın_yetkinlik	3.26	.78	3.15	.77	1.24	.01
Erkek_sosyallik	2.56	.73	2.95	.68	24.30***	.10
Erkek_ahlak/namus	2.74	.75	3.20	.70	27.15***	.11
Erkek_yetkinlik	3.26	.75	3.48	.68	5.69*	.02
CSM	2.85	1.02	3.32	1.00	12.52***	.05
NSM	2.38	1.36	3.21	1.37	23.17***	.09
KYŞM	1.53	1.05	2.05	.98	17.40***	.07

Kısaltmalar: Cinsiyet sistemini meşrulaştırma, NSM: Namus sistemini meşrulaştırma KYŞM: Kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma,
Not 1. * $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Kadınların ve erkeklerin kalıpyargılarla tanımlanma düzeyinin, kadın ve erkek katılımcılar arasında farklılaşıp farklılaşmadığı sorusu incelendiğinde (A.S.1), erkeklere yönelik kalıpyargı ortalamaları açısından cinsiyetler arası farklılaşma elde edilirken, kadınlara yönelik kalıpyargılardan hiçbirinin ortalaması katılımcının cinsiyeti açısından farklılık göstermemiştir. Erkek katılımcıların ortalaması, erkeğin

sosyal (*Ort.* = 2.95, *SS* = .68), ahlaklı/namuslu (*Ort.* = 3.20, *SS* = .70), yetkin (*Ort.* = 3.48, *SS* = .68) tanımlanışı açısından kadınlardan (*Ort.* = 2.56, *SS* = .73; *Ort.* = 2.74, *SS* = .75; *Ort.* = 3.26, *SS* = .75) daha yüksek düzeyde elde edilmiştir.

5.3.3. Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargıların Sistemi Meşrulaştırıcı İdeolojileri Yordayıcı Gücüne İlişkin Regresyon Analizi Bulguları

Analiz öncesinde, değişkenler arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Analizde yer alacak değişkenler arasında orta ile yüksek düzeyde değişen korelasyonlar elde edilmiştir (tablo 26). Bu nedenle analizlere geçmeden önce çoklu bağlantısallık (multicollinearity) problemi yaşamamak adına verilere merkezleme (centering) işlemi uygulanmıştır (Dimitruk, Schermelleh-Engel, Kelava ve Moosbrugger, 2007: 105). Regresyon analizlerinin gerçekleştirilmesinin ardından, bağımsız değişkenler arasındaki olası bağlantısallığı sınamak üzere VIF değerleri incelenmiştir. Bu değerin 1 ile 5 arasında olması normal kabul edilmekle birlikte, 5'in üzerindeki VIF değerleri bağımsız değişkenin yordayıcı etkisine ilişkin bulgulara şüpheyle yaklaşılmasını gerektirmektedir. Çünkü değişkenler arasında çoklu bağlantısallık problemi söz konusudur (Frost, 2019: 224). Kadın ve erkek katılımcıların verileriyle gerçekleştirilen regresyon analizlerinin birinci ve ikinci basamaklarında yer alan değişkenlerin VIF değerlerinin kabul edilebilir sınırlar arasında -1 ile 1.8 arasında- olduğu görülmüştür. Öte yandan etkileşim etkilerine yer verilen üçüncü basamaktaki etkileşim değişkenlerinin diğer temel etkiler ile birlikte 5'in üzerinde VIF değerleri aldığı görülerek bu etkileşim değişkenleriyle birlikte tüm kalıpyargıların analiz edilmesinin çoklu bağlantısallık problemine neden olduğu sonucuna varılmıştır.

Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların yordayıcı gücünün incelendiği üçüncü basamaktaki modellerde, ne temel etkilerin ne de etkileşim etkilerinin hiçbiri bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı yordayıcı güce sahip olmadığı görülmüştür (erkek katılımcılarda kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma üzerindeki yordayıcı etkiler dışında). Öte yandan, üçüncü basamaktaki bazı modellerin R^2 katsayıları anlamlı bulunmuştur. Erkek katılımcıların kadına yönelik şiddeti meşrulaştırması üzerinde üçüncü basamakta yordayıcı etkiler tespit edilmekle birlikte, bu modelin R^2 değeri ve R^2 değişimi anlamsızdır. Tüm bu tutarsız bulguların nedeninin, etkileşim

etkilerinden kaynaklı bağlantısallık problemi olduğu sonucuna varmak mümkün gözükmektedir.

Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların cinsiyet sistemini meşrulaştırma, namus sistemini meşrulaştırma ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma üzerindeki yordayıcı gücüne ilişkin regresyon analizi bulguları, Tablo 28'de verilmiştir.

Kadınları sosyallik kalıpyargısıyla tanımlamadaki artışın cinsiyet sistemini meşrulaştırma, namus sistemini meşrulaştırma ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmayı artıracağına ilişkin ikinci gruptaki hipotezlerden hiç birisi ne kadın ne de erkek katılımcılar arasında desteklenmemiştir. Kadınların yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlamadaki azalmanın sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri artıracağı yönündeki üçüncü gruptaki hipotezler, yalnızca namus sisteminin meşrulaştırılması üzerinden desteklenmiştir. Buna göre hem kadın hem de erkek katılımcıların kadınları yetkin tanımlama düzeyi azaldıkça, namus sisteminin meşrulaştırılması artmıştır (kadın katılımcılar: $\beta = -.29$, $p < .01$; erkek katılımcılar: $\beta = -.32$, $p < .001$). Erkek katılımcıların kadınları ne ölçüde sosyal ve yetkin tanımladığı birinci basamakta cinsiyet sistemini meşrulaştırma üzerinde yordayıcı etki göstermezken, ikinci basamakta kadının yetkin tanımlanmasındaki azalma ile birlikte ahlaklı/namuslu tanımlanmasındaki artış cinsiyet sistemini meşrulaştırmayı artırmıştır. Korelasyon analizi incelendiğinde erkeklerin kadınları ne ölçüde yetkin tanımladığının cinsiyet sistemini meşrulaştırma ile ilişkisiz olduğu görülmüştür (bknz. Tablo 26). Bir değişkenin yordayıcı gücünün bir başka değişkenin varlığında açığa çıkması, aslında yordayıcı gücü olmayan değişkene ilişkin baskılayıcı değişken (suppressor variable) etkisinin söz konusu olabileceğini düşündürtmektedir. Bu durumda yalnızca en iyi yordayıcının belirlenmesinin amaçlandığı "forward" metodu kullanılarak analizin yeniden tekrarlanması önerilmektedir (Field, 2013: 213). Bu yöntem kullanılarak aynı analiz gerçekleştirildiğinde, erkek katılımcıların kadınlara yönelik yetkinlik kalıpyargısının yordayıcı gücü kaybolmuştur ve sonuçta bu değişkenin erkek katılımcıların cinsiyet sistemini meşrulaştırması üzerinde baskılayıcı değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kadınların ahlak/namus kalıpyargısıyla tanımlamadaki artışın sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri artıracağı yönündeki dördüncü gruptaki hipotezler, kadın

katılımcıların namus sistemini meşrulaştırması ($\beta = .28$, $p < .01$) üzerinden desteklenmiştir. Erkek katılımcıların kadınları ahlaklı/namuslu tanımlamasındaki artışın cinsiyet sistemini ve namus sistemini meşrulaştırmayı artırıcı bir etkisi elde edilmekle birlikte, korelasyon analizinde erkeklerin kadınları ne ölçüde ahlaklı/namuslu tanımladığının namus sistemini meşrulaştırma ile ilişkisiz olduğu görülürken, cinsiyet sistemini meşrulaştırma ile marjinal düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür (bknz. Tablo 26). Bu nedenle analizler "forward" metoduyla yeninden gerçekleştirilmiş ve sonuçta ikinci basamakta analize giren kadına yönelik ahlak/namus kalıpyargısının bu değişkenler üzerindeki yordayıcı gücünün kaybolduğu görülerek, bu değişkenin erkek katılımcıların verisinde baskılayıcı değişken etkisi göstermiş olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Cinsiyet sistemini meşrulaştırma, namus sistemini meşrulaştırma ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma üzerinde kadınlara yönelik ahlak/namus kalıpyargısının yetkinlik ve sosyallik kalıpyargılarının açıkladığı varyansa anlamlı bir katkı sağlayacağına ilişkin beşinci gruptaki hipotezler, yalnızca kadın katılımcıların namus sistemini meşrulaştırması üzerinden desteklenmiştir. Buna göre ikinci basamakta analize dâhil edilen ahlak/namus kalıpyargısı, yetkinlik kalıpyargısıyla birlikte namus sisteminin meşrulaştırılmasını artırmıştır.

Kadınları ahlak/namus kalıpyargısıyla tanımlamadaki artış ile yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlamadaki azalmanın ve de kadınları sosyallik kalıpyargısıyla tanımlamadaki artış ile yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlamadaki azalmanın sistemi meşrulaştırmayı artıracağına ilişkin hipotezler (altıncı ve yedinci gruptaki hipotezler) desteklenmemekle birlikte, üçüncü basamaktaki değişkenlerin yarattığı bağlantısallık problemi nedeniyle etkileşim etkilerinin anlamsız olabileceği düşünülmüştür. Ardından korelasyon analizleri incelenerek bu etkileşim değişkenlerinin her ikisinin de ne kadın ne de erkek katılımcıların sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri benimsemesi ile ilişki göstermediği görülmüş, kadınlara yönelik kalıpyargıların etkileşim etkilerine ilişkin hipotezlerin desteklenmediğine karar kılınmıştır.

Tablo 28. Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargıların Sistemi Meşrulaştırıcı İdeolojiler Üzerindeki Yordayıcı Gücüne İlişkin Regresyon Analizi Bulguları

Kadınlara Yönelik Kalıpyargılara İlişkin Analizler									
Kadın Katılımcıların Analiz Bulguları									
	CSM			NSM			KYŞM		
1. Model	β	R^2 değişimi	R^2	β	R^2 değişimi	R^2	β	R^2 değişimi	R^2
Yetkinlik	-.17	.02	.02	-.29**	.06*	.06**	.07	.00	.00
Sosyallik	.04		.10	.20		-.02	-.03		-.02
2. Model		.03			.06***			.00	
Yetkinlik	-.16		.05	-.26**		.12**	.07		.01
Sosyallik	-.08			-.07			.02		
Ahlak/Namus	.20			.28**			-.08		
3. Model									
Yetkinlik	.74	.03	.08	-.67	.02	.14**	-.82	.02	.03
Sosyallik	-.00			-.74			-.30		
Ahlak/Namus	.77			.65			-.39		
Yetkinlikxahlak/ namus	-1.11			-.72			.60		
Yetkinlikxsosyallik	-.14			1.42			.68		
Erkek Katılımcıların Analiz Bulguları									
	CSM			NSM			KYŞM		
1. Model	β	R^2 değişimi	R^2	β	R^2 değişimi	R^2	β	R^2 değişimi	R^2
Yetkinlik	-.18	.03	.03	-.32***	.06*	.06*	-.13	.04	.04
Sosyallik	.19			.15			.08		
2. Model		.04*			.02			.00	
Yetkinlik	(-.22*)		.07*	-.33***		.08*	-.13		.04
Sosyallik	.04			.04			.14		
Ahlak/ namus	(.26*)			(.18*)			-.10		
3. Model									
Yetkinlik	-.65	.01	.08	-.80	.02	.10*	.00	.01	.05
Sosyallik	-.02			-.59			.00		
Ahlak/Namus	-.06			.51			.34		
Yetkinlikxahlak /namus	.58			-.64			-.73		
Yetkinlikxsosyallik	.13			1.32			.34		

Erkeklere Yönelik Kalıpyargılara İlişkin Analizler

Kadın Katılımcıların Analiz Bulguları

	CSM			NSM			KYŞM		
1. Model	β	R^2 değişimi	R^2	β	R^2 değişimi	R^2	β	R^2 değişimi	R^2
Yetkinlik	.33**	.11**	.11**	.28**	.08*	.08*	-.09	.01	.01
Sosyallik	-.00			-.01			.03		
2. Model		.11***			.04*			.01	
Yetkinlik	.22*		.22***	.21*		.13**	-.05		.02
Sosyallik	-.16			-.11			.08		
Ahlak/ Namus	.40***			.26*			-.14		
3. Model									
Yetkinlik	.02	.01	.22***	.06	.00	.13**	-.03	.00	.02
Sosyallik	-.24			-.06			.07		
Ahlak/ Namus	.23			.03			-.04		
Yetkinlik x sosyallik	.13			-.11			.02		
Yetkinlikxahlak/ namus	.26			.37			-.17		

Erkek Katılımcıların Analiz Bulguları

	CSM			NSM			KYŞM		
1. Model	β	R^2 değişimi	R^2	β	R^2 değişimi	R^2	β	R^2 değişimi	R^2
Yetkinlik	.16	.06*	.06*	.09	.05	.05	.03	.02	.02
Sosyallik	.12			.15			.12		
2. Model		.07**			.00			.00	
Yetkinlik	.03		.13**	.08		.05	.06		.02
Sosyallik	-.04			.13			.15		
Ahlak/ namus	.37**			.04			-.07		
3. Model									
Yetkinlik	.24	.00	.14**	.17	.00	.05	.80*	.04	.06
Sosyallik	.05			.05			.16		
Ahlak/ Namus	.53			.20			.74		
Yetkinlikx sosyallik	-.12			.15			.08		
Yetkinlikxahlak/ namus	-.30			-.30			-1.48*		

Kısaltmalar: CSM: Cinsiyet sistemini meşrulaştırma, NSM: Namus sistemini meşrulaştırma KYŞM: Kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma Not 1. *p < .05, **p<.01, ***p<.001 Not 2. Erkek katılımcılarda parantez içinde verilen yordayıcı etkiler, baskılayıcı değişken etkisini ifade etmektedir.

Erkeklere yönelik kalıpyargıların cinsiyet sistemini meşrulaştırma, namus sistemini meşrulaştırma ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma üzerindeki yordayıcı gücüne ilişkin regresyon analizi bulguları, Tablo 28'de verilmiştir.

Erkekleri sosyallik kalıpyargısıyla tanımlamadaki azalmanın cinsiyet sistemini meşrulaştırma, namus sistemini meşrulaştırma ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmayı artıracağına ilişkin sekizinci gruptaki hipotezlerden hiç birisi ne kadın ne de erkek katılımcılar arasında desteklenmemiştir. Erkek katılımcılarda, erkekleri sosyal tanımlama ile cinsiyet sistemini ve namus sistemini meşrulaştırma arasında beklenilmeyen yönde anlamlı pozitif korelasyonlar olduğu görülmüştür (Tablo 26). Ancak erkeğe yönelik yetkinlik kalıpyargısı regresyon analizlerine dâhil olduğunda, erkeğe yönelik sosyallik kalıpyargısının cinsiyet ve namus sistemini meşrulaştırmayı açıklama gücü kaybolmuştur. Erkeğin yetkin tanımlanmasındaki artışın sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri artıracağı yönündeki dokuzuncu gruptaki hipotezler, kadın katılımcıların cinsiyet ve namus sistemini meşrulaştırması üzerinden desteklenmiştir. Kadın katılımcıların erkekleri yetkin tanımlama düzeyi arttıkça, cinsiyet sistemini ($\beta = .33$, $p < .01$) ve namus sistemini meşrulaştırma ($\beta = .28$, $p < .01$) düzeyleri artmıştır. Erkekleri ahlak/namus kalıpyargısıyla tanımlamadaki azalmanın sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri nasıl yordadığına ilişkin ikinci gruptaki araştırma soruları incelendiğinde, erkeklerin bu kalıpyargı ile tanımlanmasındaki artışın sistemi meşrulaştırmayı artırdığı bulgulanmıştır. Buna göre, kadın katılımcıların erkekleri ahlaklı/namuslu tanımlama düzeyi arttıkça, cinsiyet sistemini ($\beta = .40$, $p < .001$) ve namus sistemini meşrulaştırma ($\beta = .26$, $p < .05$) düzeyleri artmıştır. Erkek katılımcıların erkekleri ahlaklı/namuslu tanımlama düzeyi arttıkça, cinsiyet sistemini meşrulaştırma düzeyleri artmıştır ($\beta = .37$, $p < .01$).

Cinsiyet sistemini meşrulaştırma, namus sistemini meşrulaştırma ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma üzerinde erkeklere yönelik ahlak/namus kalıpyargısının yetkinlik ve sosyallik kalıpyargılarının açıkladığı varyansa anlamlı bir katkı sağlayacağına ilişkin onuncu gruptaki hipotezler, erkek katılımcıların cinsiyet sistemini meşrulaştırması üzerinden desteklenmiştir. Erkek katılımcıların erkekleri ne ölçüde sosyal ve yetkin tanımladığı cinsiyet sistemini meşrulaştırma üzerinde yordayıcı etki göstermezken, ikinci basamakta erkeğin ahlaklı/namuslu

tanımlanmasındaki artışın cinsiyet sistemini meşrulaştırmayı artırdığı bulunmuştur. Kadın katılımcılarda ise ikinci basamakta analize dâhil edilen ahlak/namus kalıpyargısı yetkinlik kalıpyargısıyla birlikte cinsiyet sisteminin ve namus sisteminin meşrulaştırılmasını artırmıştır.

Erkekleri sosyallik kalıpyargısıyla tanımlamadaki azalma ile yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlamadaki artışın sistemi meşrulaştırmayı artıracağına ilişkin on birinci gruptaki hipotezler desteklenmemekle birlikte, üçüncü basamaktaki değişkenlerin yarattığı bağlantısallık problemi nedeniyle etkileşim etkilerinin anlamsız olabileceği düşünülmüştür. Benzer bir etkinin erkeği ahlak/namus kalıpyargısıyla tanımlama ve yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlama ile sistemi meşrulaştırma arasındaki ilişkiler için de geçerli olabileceği düşünülmüştür (üçüncü araştırma sorusu). Ardından, korelasyon analizleri incelenerek kadın ve erkek katılımcıların sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri benimseme düzeyi ile erkeğe yönelik kalıpyargıların etkileşim etkilerinin arasında pozitif ilişkiler olduğu görülmüştür. Erkekleri yetkin ve sosyal tanımlama ile erkeklerin cinsiyet sistemini ve namus sistemini meşrulaştırması arasında pozitif ilişkiler söz konusu iken, bu etkileşim değişkenleri ile kadınların cinsiyet sistemini meşrulaştırmasının pozitif ilişkili olduğu saptanmıştır. Erkekleri yetkin ve ahlaklı/namuslu tanımlama ile hem erkeklerin hem de kadınların cinsiyet sistemini ve namus sistemini meşrulaştırması arasında pozitif ilişkiler saptanmıştır. Elde edilen bu anlamlı ilişkiler nedeniyle tek bir etkileşim değişkeni üzerinden regresyon analizleri yinelenmiştir. Buna göre yalnızca etkileşim değişkenlerinden birisinin ve bu etkileşimi içeren temel kalıpyargıların sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler üzerindeki etkileri için ayrı ayrı regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, erkek katılımcıların erkeğe yönelik ahlak/namus ve yetkinlik kalıpyargılarının etkileşiminin kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma üzerindeki yordayıcı etkisi anlamlı olmakla birlikte, modelin R^2 değerinin anlamız olduğu görülerek, erkeğe yönelik ahlak/namus ile yetkinlik kalıpyargılarına ve bu kalıpyargılar arası etkileşime yer veren regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu analizlerin tümünde erkeklere yönelik kalıpyargıların etkileşim etkilerinin anlamlı olmadığı görülmüştür.

5.4. TARTIŞMA

Bu çalışmada, kadınlara ve erkeklere yönelik geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının benimsenmesinin cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı ideolojilerin benimsenmesi üzerinde nasıl bir etkisinin olduğunun incelenmesi amaçlanmıştır. Kadınları ahlak/namus ve sosyallik kalıpyargılarıyla tanımlamadaki artış ile yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlamadaki azalmanın sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerin benimsenmesini artıracağı, erkekleri ise yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlamadaki artış ile sosyallik kalıpyargısıyla tanımlamadaki azalmanın sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerin benimsenmesini artıracağı önerilmiştir. Erkeğe yönelik ahlak/namus kalıpyargısının cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı ideolojiler üzerindeki etkisi araştırma sorusu olarak incelenmiştir.

Sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerin kadınlara kıyasla erkekler tarafından daha yüksek düzeyde benimsendiği önerilmiş ve bu öneriye bağlı olarak toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler üzerindeki etkisinin kadın ve erkek katılımcılar arasında farklılaşabileceği düşünülmüştür. Beklentilerle uyumlu bir şekilde cinsiyet sistemini, namus sistemini ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmanın kadınlara kıyasla erkeklerde daha yüksek düzeyde olduğu bulgulanarak, dezavantajlı grupların üyelerindense avantajlı grupların üyelerinin sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri daha yüksek düzeyde benimsediğini gösteren çalışmaların bulgularıyla (Akbaş-Uslu, 2016: 40; Vargas-Salfate ve diğerleri, 2018: 8; Wakslak ve diğerleri, 2007: 269; Wiederkehr ve diğerleri, 2015: 4) uyumlu nitelikte sonuçlar elde edilmiştir

Kadınlara ve erkeklere yönelik cinsiyet kalıpyargılarının benimsenme düzeyinin sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerin benimsenmesi üzerindeki yordayıcı etkileri incelendiğinde, çalışmanın hipotezleri ile uyumlu bir şekilde, kadın katılımcıların kadınları ahlaklı/namuslu tanımlamasındaki artış ve yetkin tanımlamasındaki azalma, namus sistemini meşrulaştırma düzeylerini artırmıştır. Erkek katılımcılarda, kadınlara yönelik kalıpyargılardan yalnızca kadının yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlanmasındaki azalmanın namus sistemini meşrulaştırmayı artırdığı bulunmuştur. Kadınların erkekleri ahlaklı/namuslu ve yetkin tanımlama

düzeylerindeki artışa bağlı olarak cinsiyet sistemini ve namus sistemini meşrulaştırma düzeylerinin arttığı bulgulanmıştır. Erkek katılımcılarda ise erkeğin ahlaklı/namuslu, yetkin ve sosyal tanımlanması ile cinsiyet sistemini meşrulaştırma düzeyleri arasında pozitif korelasyonlar elde edilmekle birlikte, regresyon analizlerinde bu kalıpyargılardan yalnızca ahlak/namus kalıpyargısındaki artışın cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasındaki artışı açıkladığı görülmüştür.

Kadınların sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri benimseme düzeyi erkeklerden daha düşük olmakla birlikte, avantajlı bir toplumsal statüdeki erkeklerdense görece daha dezavantajlı statüdeki kadınların sistemi meşrulaştırmak üzere cinsiyet kalıpyargılarını daha fazla kullandıklarını söylemek mümkündür. Sistemi Meşrulaştırma Kuramına göre dezavantajlı statülü grupların üyeleri grubu olumlama ve sistemi meşrulaştırma güdüleri arasında bir çatışma yaşar, bu çatışmanın yarattığı bilişsel çelişki nedeniyle yüksek düzeyde kaygı deneyimlerler (Jost ve Banaji, 1994: 4). Bilişsel Çelişki Kuramında, yaşanan bilişsel çelişkinin yoğunluğu ile doğru orantılı bir biçimde bu çelişkinin giderilmesi adına başvurulan stratejilerin artacağı iddia edilmektedir (Stone, 2001: 57). Kalıpyargıların benimsenmesi, bilişsel çelişkiyi gidermeye ve sistemi meşrulaştırmaya hizmet ettiğinden (Jost, 2001: 91), bu çelişkiyi deneyimleyen kadınların sistemi meşru görmek adına kalıpyargıları erkeklerden daha fazla kullanması mantıklı gözükmektedir.

Kadınların iç gruba yönelik kalıpyargılardansa erkeklere yönelik kalıpyargılar üzerinden cinsiyet sistemini meşrulaştırması dikkat çekici bir bulgudur. Kadınlar kendi iç gruplarını kalıpyargılar üzerinden olumlamak ya da olumsuzlamak yerine, erkekleri ahlak/namus ve yetkinlik kalıpyargıları üzerinden olumlamak suretiyle cinsiyet sistemini meşrulaştırmaktadırlar. Öte yandan namus sisteminin meşrulaştırılması söz konusu olduğunda kadınlar, iç ve dış grubu olumlayıcı nitelikteki ahlak/namus kalıpyargısını yüksek düzeyde benimseyerek ve aynı zamanda iç grubu olumsuzlayıcı, dış grubu olumlayıcı bir biçimde yetkinlik kalıpyargısını kullanarak namus sistemini meşrulaştırmaktadırlar.

Kadına yönelik ahlak/namus kalıpyargısının namus sisteminin meşrulaştırılması üzerinde güçlü bir yordayıcı olacağı beklenmekle birlikte, söz

konusu etki yalnızca kadın katılımcılarda elde edilmiştir. Kadına yönelik kalıpyargıların namus sistemini meşrulaştırmayı yordamadaki rolleri erkeklerde incelendiğinde, kadına yönelik ahlak/namus kalıpyargısının anlamlı bir yordayıcı olmadığının fakat, kadına yönelik yetkinlik kalıpyargısının negatif yönde anlamlı bir yordayıcı olduğu bulgusu ilgi çekicidir. Aynı kalıpyargıların namus sistemini meşrulaştırma üzerindeki yordayıcı güçleri kadınlarda incelendiğinde ise, erkeklerdekinden farklı olarak ahlak/namus kalıpyargılarının anlamlı olduğu görülmüştü. Bu sonucun, kadınların toplumda kadınlara yakıştırılan ahlak/namus tanımlamasını yüksek düzede benimsemelerinden ötürü ortaya çıktığı iddia edilebilir.

Çalışma kapsamında kadın katılımcıların hem kadınlara hem de erkeklere yönelik ahlak/namus ve yetkinlik kalıpyargılarını benimseme düzeylerinin sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler üzerinde güçlü etkiler gösterdiği görülmüştür. Erkek katılımcıların ise erkekleri ahlak/namus kalıpyargısıyla tanımlamalarındaki artış cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasını artırırken, kadınları yetkinlikle tanımlamalarındaki azalma namus sisteminin meşrulaştırılmasını artırmaktadır. Çalışmanın beklentileri ile uyumlu bir şekilde, toplumumuz gibi namus kültürlerinde kadınlara ve erkeklere yönelik ahlak/namus kalıpyargılarının ne ölçüde benimsendiğinin sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerin benimsenmesi üzerinde önemli etkileri söz konusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Korelasyon analizleri sonuçlarına göre, kadın katılımcıların kadınlara ve erkeklere yönelik benimsediği sosyallik kalıpyargılarının sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerden herhangi biri ile ilişki göstermediği görülmüştür. Erkek katılımcılarda da kadınlara yönelik sosyallik kalıpyargısı sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerle ilişkili olmamakla birlikte, erkeklerin erkeklere yönelik sosyallik kalıpyargısını benimsemesi ile hem cinsiyet sistemini hem de namus sistemini meşrulaştırma düzeyleri pozitif yönde ilişkiler göstermiştir. Erkeklere yönelik sosyallik kalıpyargısı ile sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler arasında negatif yönde ilişki beklenmekle birlikte, erkek katılımcılarda tam tersi yönde pozitif ilişkiler elde edilmiştir. Beklenilmeyen yöndeki söz konusu bulgular, erkeklerin iç gruplarına yönelik sosyallik kalıpyargısını sistemi meşrulaştırmaya hizmet edici bir biçimde kullandıkları iddiası üzerinden açıklanabilir. Alandaki bir çalışmada, ülkelerin

toplulukçuluk puanındaki artışa bağlı olarak diğerleriyle olumlu ilişkiler kurma becerisinin göstergesi olan ilişkisellik boyutundaki özelliklerin yetkinlik özellikleriyle benzer tanımlanışının arttığı bulunurken; bireysel başarının göstergesi olan bireysellik boyutundaki özelliklerin yetkinlik içerikleriyle benzer tanımlanışının, bireycilik puanındaki artışa bağlı olarak arttığı bulgulanmıştır (Cuddy ve diğerleri, 2015: 629). İlgili bilgilerden hareketle şu sonuca varmak mümkündür; erkeklere yönelik yetkinlik ve ahlak/namus kalıpyargısının yanı sıra sosyallik kalıpyargısı da erkeğin statüsüne katkı sağlayacak biçimde toplumumuzdaki erkekler için sistemi meşrulaştırmaya hizmet edici bir işleve sahiptir. Türkiye, bireyci ve toplulukçu değerleri birbirlerine yakın düzeyde barından ülkelerden birisidir (Kağıtçıbaşı, 1996: 42). Toplumumuzda sosyallik kalıpyargısının sistemi meşrulaştırma işlevi, erkeklerin iç gruplarına yönelik sosyallik kalıpyargısı söz konusu olduğunda geçerli gözükmektedir. Erkek katılımcıların kadınlara yönelik kalıpyargıları benimseme düzeyi ile sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerin ilişkisiz olması ve kadın katılımcıların ne erkeğe ne de kadına yönelik sosyallik kalıpyargısını benimseme düzeyi ile sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler arasında ilişki elde edilmemesi, bu hipotezi destekleyici niteliktedir. Sosyallik, ahlak/namus ve yetkinlik kalıpyargılarının statüyle ne ölçüde ilişkili algılandığının gelecekteki çalışmalarda incelenmesi suretiyle bu iddianın sınanması mümkün olacaktır.

Mevcut çalışmada, cinsiyet kalıpyargılarının etkileşim etkileri anlamlı bulunmamıştır. Etkileşim etkilerinin anlamsız oluşu, kalıpyargı boyutları arasında pozitif yönde ilişkilerin olmasından ve bu nedenle etkileşim etkilerinin yer aldığı üçüncü modellerde çoklu bağlantısallık sorununun açığa çıkmasından kaynaklanmıştır. Elde edilen bulgular, kalıpyargıların tekli etkilerindense bu kalıpyargılar arası etkileşimin sistemi meşrulaştırmayı artırdığını gösteren bulgularla (Cichocka ve diğerleri, 2015: 793; Jost ve diğerleri, 2005: 317) uyumsuz olmakla birlikte, kadınları ve erkekleri tanımlamada bu kalıpyargıların kullanılışının sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri artırdığına ilişkin çalışmanın hipotezleri desteklenmiştir. Kadınları yetkin tanımlama düzeyi azaldıkça ve ahlaklı/namuslu tanımlama düzeyi arttıkça, sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerin benimsenmesi artmaktadır. Erkeği yetkin tanımlamadaki artış ve de içeriği kadınlarınkinden farklılaşan ahlak/namus kalıpyargısıyla tanımlamadaki artış da sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler üzerinde

güçlü bir etki göstermektedir. Bu etkiler özellikle kadın katılımcılarda açığa çıkmıştır.

Kadına yönelik şiddetin meşrulaştırılması üzerinde kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılardan herhangi birinin yordayıcı bir etki göstermediği yönündeki bulgular, sistemin meşrulaştırılması gibi çeşitli ideolojiler üzerinde kalıpyargılardansa gruplara yönelik önyargılı tutumların daha güçlü bir etkisinin söz konusu olduğu iddiasıyla açıklanabilir (Sakallı-Uğurlu, 2002: 50). Bu görüşe göre, kalıpyargılar yalnızca cinsiyetler arasındaki özelliklere ilişkin bir farklılaştırma iken önyargılı tutumlar, cinsiyet gruplarına yönelik yanlı ve değişmesi zor olan genellemeleri kapsayan çok daha geniş bir inanç yapısıdır. Kalıpyargılar ile sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler arasındaki ilişkilerde önyargılı tutumların aracı etkisinin incelendiği çalışmaların gerçekleştirilmesi, bu iddianın sınanmasını mümkün kılacaktır. Ayrıca, genel olarak kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmadansa namus adına kadına yönelik şiddeti meşrulaştırma üzerinde kadınlara ve erkeklere yönelik ahlak/namus kalıpyargılarının temel bir etki göstermesi mümkün gözükmektedir.

Çalışmanın özgün yanı, sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler ile kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar arasındaki ilişkilerin incelenmesinde, literatürde var olan kalıpyargıların yanı sıra namus kültürlerine özgü olduğu düşünülen namus kalıpyargısının etkisinin de göz önünde bulundurulmasıdır. Kadınlara ve erkeklere yönelik cinsiyet kalıpyargılarının bireylerce ne ölçüde benimsendiğinin sistemi meşrulaştırma üzerinde nasıl bir etki gösterdiğinin incelenmesi suretiyle toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının ideolojik işlevi anlaşılmaya çalışılmıştır. Kadına ve erkeğe özgü ahlak/namus kalıpyargıları ile birlikte ikinci çalışmanın ilk aşamasında elde edilen kadınlara ve erkeklere yönelik örtüşen ahlak/namus kalıpyargısının sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri ne ölçüde yordadığının gelecekteki çalışmalarda incelenmesi dikkate değer bir çalışma konusudur. Bu tez çalışması, cinsiyetten bağımsız olan ahlak/namus kalıpyargılarındansa cinsiyete özgü olanların çeşitli değişkenler üzerinde -örn. cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı ideolojileri benimseme, kadınlara ve erkeklere yönelik izlenim oluşturma, önyargılar gibi- daha güçlü etkiler göstereceği önerisi üzerine temellendirilmiştir. Sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler üzerinde kadına ve erkeğe özgü olarak elde edilen ahlak/namus kalıpyargılarının

cinsiyetler arasında örtüşen ahlak/namus kalıpyargısının açıkladığı varyansa anlamlı bir katkı sağlayıp sağlamadığının incelenmesi suretiyle bu iddiaların doğrudan test edilmesi mümkün olacaktır.

V. BÖLÜM

6. GENEL TARTIŞMA

Bazı araştırmacılar kalıpyargıları, "ideolojik sosyal temsiller" olarak tanımlamaktadır (Augoustinos ve Walker, 1998: 635-637). Bu araştırmacılara göre sosyal gruplara yönelik kalıpyargı içeriklerinin neler olduğunun belirlenmesi ve bu kalıpyargıların işlevinin anlaşılması istendiğinde toplumsal ve ideolojik düzeyli (Doise, 1980: 214) bir bakış açısıyla konuya yaklaşılması gerekmektedir. Toplumsal-ideolojik düzey, incelenen sosyal psikoloji konusunda toplumun görüşlerinin ve toplumsal ideolojilerin dikkate alındığı kuramsal çerçeveleri ve çalışma yöntemlerini benimsemeyerek çalışmaların gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Kalıpyargı içeriklerine ilişkin yeterli ölçüde fikir sahibi olunmadığında, bu içeriklerin belirlenmesinde Sosyal Temsiller Kuramı zengin bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Sosyal gruplara yönelik kalıpyargı içeriklerinin neler olduğunu belirlemede tek bir yöntem yoktur. Önemli olan farklı kuramsal yöntemlerin ve çalışma metodolojisinin kullanılmasıyla kalıpyargıların toplumsal-ideolojik düzeyde incelenebilmesidir (Augoustinos ve Innes, 1990: 644). Kalıpyargı içeriklerinin belirlenmesinin ardından, yine toplumsal-ideolojik analiz düzeyiyle bu kalıpyargıların işlevinin ne olduğunun incelenmesi gerekli görülmektedir. Sosyal biliş yaklaşımı çerçevesinde geliştirilen Sistemi Meşrulaştırma Kuramı, sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların benimsenmesinin sistemi meşrulaştırmaya nasıl hizmet ettiği hakkında temel bir kuramsal çerçeve sunmaktadır (Augoustinos ve Innes, 1990: 215).

Toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının incelendiği çalışmalar, alanda tanımlanan yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargı boyutları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, Türkiye gibi namus kültürlerinde, alanda yer verilen kalıpyargıların yanı sıra namus kalıpyargısının da göz önünde bulundurulması gerektiği önerilmiştir. Namus kültürleri, namus kavramını merkeze alan inanç, değer ve uygulamalardan oluşur (Leung ve Cohen, 2011). Diğer kültürler ile kıyaslandığında bu kültürlerde kişilerin toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranması beklentisi daha yüksek düzeydedir (Bosson ve Vandello, 2011: 82; Vandello ve diğerleri, 2008: 1325). Türkiye'de daha önce yapılmış çalışmaların bulguları, kadın ve erkek namusunun taşıdığı farklı anlamlara dair betimsel bir

kavrayışa varmamızı mümkün kılmaktadır (Başoğlu, 2014: 103; Günindi-Ersöz, 2016: 88; Kalav, 2015: 152; Sakallı-Uğurlu ve diğerleri, 2018a: 317; Sakallı-Uğurlu ve diğerleri, 2018b: 4; Sancar, 2016: 184). Bu tezin ilk çalışmasında, namuslu kadına ve namuslu erkeğe yönelik toplumumuz genelinde paylaşılan kalıpyargıların içeriği belirlenmiş ve bu içeriklerin birbirleriyle ne ölçüde örtüştüğü incelenmiştir. Sosyal Temsiller Kuramının çalışma metodolojisi benimsenerek namuslu kadına ve namuslu erkeğe yönelik sosyal temsillerin birer kalıpyargı olarak değerlendirildiği sosyal temsil çalışması gerçekleştirilmiştir.

Prototip ve kümeleme analizlerinde elde edilen namuslu kadın ve namuslu erkek sosyal temsillerinin içerikleri karşılaştırıldığında, namuslu kadın sosyal temsilinin erkeklerinkinden farklı olarak cinsel ahlaka ilişkin unsurları -iffetli, bakire- daha fazla içerdiği görülmüştür. Kadınların erkeklere kıyasla cinsel saflık özellikleri ile daha fazla tanımlandığını işaret eden geçmişteki bulgular (Başoğlu, 2014: 103; Günindi-Ersöz, 2016: 88; Kalav, 2015: 152; Sakallı-Uğurlu ve diğerleri, 2018a: 317; Sakallı-Uğurlu ve diğerleri, 2018b: 4; Sancar, 2016: 184) ile uyumlu sonuçlar elde edilmekle birlikte, alandaki çalışmaların bulgularının ötesinde bazı sonuçlar da elde edilmiştir. Namuslu kadın ve namuslu erkek temsillerine ilişkin içeriklerin bir kısmının birbirleri ile örtüşürken, büyük bir kısmının birbirinden farklılaştığı bulgulanmıştır. Bu farklılaşma özellikle kümeleme analizinde elde edilen kadınlık ve erkeklik rolleri ile kadına ve erkeğe yönelik eş rolü kümelerindeki içeriklerde belirgindir. Kadınlık rolleri kümesinde becerikli, terbiyeli, görgülü, fedakâr ve iffetli özellikleri elde edilirken; çalışkan, ailesine bağlı, vatansever, evine bakan, davranışlarıyla kadınları rahatsız etmeyen ve yalan söylemeyen özellikleri erkeklik rolleri kümesinde elde edilmiştir. Ailesine bağlı, örf/âdetine bağlı, iyi anne ve vefalı sıfatları namuslu kadına yönelik eş rolü kümesinde yer alırken; namuslu erkeğe yönelik eş rolü kümesinde güvenilir ve eşine sadakatli sıfatları yer almıştır.

Kadınlara ve erkeklere yönelik namus temsillerinin Sosyal Temsiller Kuramı çerçevesinde çalışılması ve bu kuram çerçevesinde görgül bir çalışma yöntemi ve analiz teknikleriyle değerlendirilmesi, mevcut çalışmayı özgün kılmaktadır. Bu kuram çerçevesinde gerçekleştirilen bir inceleme, toplum genelinde paylaşılan namuslu kadın ve namuslu erkek kalıpyargılarının belirlenmesine imkân tanımıştır.

Namuslu kadın ve namuslu erkek kavramlarına dair temsil içeriklerinin büyük ölçüde birbirinden farklı olduğu yönündeki çalışmanın bulguları, namus kalıpyargısının cinsiyete özgünlüğünü ortaya koymuştur.

İkinci çalışmada, ilk çalışmada elde edilen namus içerikleri diğer kalıpyargı içerikleriyle birlikte açımlayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Farklı sosyal grupların değerlendirilmesi sırasında başvurulan kalıpyargı boyutlarını tanımlayan güncel bir model, Kalıpyargı İçeriği Modelidir (Fiske ve diğerleri, 1999: 480). Sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargılarının çeşitli sosyal grupların tanımlanmasında kullanılan temel kalıpyargı boyutları olduğunun iddia edildiği modele yönelik güncel bir yaklaşımda, sevecenlik boyutunun, ahlak ve sosyallik alt boyutlarından oluştuğu önerilmiştir (Fiske, 2018: 70; Leach ve diğerleri, 2007: 238).

Namus içeriğinin ahlak-yetkinlik-sosyallik içeriklerine ne ölçüde ve nasıl entegre olduğunun incelendiği ikinci çalışmada, sosyal biliş yaklaşımında benimsenen metodolojiyle uyumlu bir şekilde nicel ölçüm yöntemleri ve analiz teknikleri kullanılmıştır. Kalıpyargı İçeriği Modeli kapsamında gerçekleştirilen bazı çalışmalarda, farklı grupların yetkinliğini ve sevecenliğini değerlendirmede bireysel görüşler yerine toplumun genelinin fikrinin ne olduğunun katılımcılara sorulmasıyla ölçümler gerçekleştirilmiştir (örn. Fiske ve diğerleri, 2002: 884). Sosyal gruplara yönelik kalıpyargıların değerlendirilmesi sırasında toplumun genelinin fikrinin sorulması, bu kalıpyargıların toplumsal-ideolojik analiz düzeyiyle incelenmesini mümkün kılmaktadır. Sonuçta, Sosyal Temsiller Kuramının ve sosyal biliş yaklaşımının çalışma metodolojisinin entegre edilmesi suretiyle toplumsal cinsiyet kalıpyargıları incelenmiştir.

Çalışma kapsamında, literatürde var olan ahlak, sosyallik ve yetkinlik içeriklerine sosyal temsil çalışmasında elde edilen namus içeriklerinin de dâhil edildiği yapılandırılmış bir form hazırlanmış, bu içeriklere kadınların ve de erkeklerin ne ölçüde sahip olduğu toplumun görüşleri düşünülerek katılımcılar tarafından değerlendirilmiştir. Namuslu kadın ve namuslu erkek temsilleri arasında örtüşen içeriklerle birlikte ahlak-sosyallik-yetkinlik içeriklerine kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar veri setleri üzerinden ayrı ayrı faktör analizleri

uygulanmıştır. Elde edilen veriler üzerinde yapılan analizler, kalıpyargı içeriklerinin ahlak/namus, sosyallik ve yetkinlik şeklinde üç boyutta toplandığını göstermiştir. Kadınların erkeklerden daha sosyal ve ahlaklı değerlendirildiği ile erkeklerin kadınlardan daha yetkin değerlendirildiği bulgulanarak, geçmişteki çalışmalarla uyumlu sonuçlar elde edilmiştir (Eagly ve Karau, 2002: 574; Jost ve Kay, 2005: 501).

Türkiye'deki toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının ahlak/namus, yetkinlik ve sosyallik boyutları altında toplandığına ilişkin bulgular, özgün bir çalışma bulgusu olmakla birlikte, bu kalıpyargıların kadınlara ya da erkeklere yönelik oluşuna bağlı olarak farklı içeriklerden oluşması beklenebileceği gibi, kadınlar için ayrı ve erkekler için ayrı diğer bazı kalıpyargı boyutlarının elde edilmesi de mümkündür. Nitekim bu tez kapsamındaki ilk çalışmada, kadınları namuslu kılan özelliklerle erkekleri namuslu kılan özelliklerin birbirinden oldukça farklı olduğu görülmüştür. Alanda gerçekleştirilen güncel bir çalışmada, farklı göçmen grupların düşük sevecenlikle ilintili özelliklerle tanımlanmakla birlikte, bu gruplara yönelik sevecenlik kalıpyargısının içeriğinin birbirinden farklılaştığı bulunmuştur. Grupların farklı içeriklerle tanımlanışı, gruplara yönelik ayrımcı davranışsal niyetlerin niteliğini farklılaştırmaktadır (Reyna ve diğerleri, 2013: 346). Bu tez çalışmasında, kadınlara ve erkeklere yönelik önyargılı tutumların derinlemesine anlaşılabilmesi için ilgili cinsiyete özgü olabilecek kalıpyargı boyutlarını ve bu boyutlardaki içerikleri incelemeye önem verilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu amaç doğrultusunda, kadınlara yönelik kalıpyargılar listesine namuslu kadına özgü olduğu belirlenen sosyal temsil içerikleri eklenerek açımlayıcı faktör analizi yinelenmiştir. Ardından bu analiz, erkeklere yönelik kalıpyargılar listesine namuslu erkeğe özgü sosyal temsil içerikleri eklenerek yapılmıştır. Elde edilen kalıpyargı yapılarının tutarlılığı, farklı bir veri setiyle doğrulayıcı faktör analizleriyle -üçüncü çalışmada- sınanmıştır.

Analizler sonucunda hem kadınlara hem de erkeklere yönelik yetkinlik-sosyallik-ahlak/namus kalıpyargı boyutları elde edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda sevecenlik kalıpyargı boyutunun sosyallik ve ahlak alt boyutlarından oluştuğuna ilişkin alandaki varsayımlar doğrulanmıştır (Fiske, 2018: 70; Leach ve diğerleri, 2007: 238). Yetkinlik ve sosyallik kalıpyargı boyutlarının kadınlara mı

yoksa erkeklere mi yönelik olduğuna bağlı olarak içeriklerinin kısmen birbirinden farklılaştığı görülse de, ahlak/namus kalıpyargı boyutunun içeriğinin kadınlara ya da erkeklere yönelik oluşuna bağlı olarak büyük ölçüde farklılaştığı görülmüştür. Kadına ve erkeğe yönelik ahlak/namus boyutundaki içerikler, sosyal temsil çalışmasında elde edilen namus içerikleriyle benzerlik göstermiştir. Namuslu kadın ve namuslu erkek temsilleri arasında örtüşen sıfatlar arasında yer alan ve de literatürde ahlak kalıpyargısı olarak incelenen sıfatlardan ikisi -dürüst ve ahlaklı-, her iki cinsiyete yönelik kalıpyargılar veri setinde de ahlak/namus kalıpyargı boyutunda yer almıştır. Kadına yönelik ahlak/namus boyutundaki diğer içerikler, namuslu kadına özgü temsil içeriklerinden oluşurken, erkeğe yönelik ahlak/namus boyutundaki diğer içerikler, namuslu erkeğe özgü temsil içeriklerinden oluşmaktadır. Sonuçta, kadınlara ve erkeklere özgü kalıpyargılardan ahlak/namus kalıpyargısının cinsiyete özgül oluşunun yanı sıra, namus ve ahlak kavramlarının namus kültürlerindeki iç içeliği ortaya koyulmuştur.

İlgili bulgular, kadınları ve erkekleri tanımlamada kullanılan ahlak/namus kalıpyargı boyutlarının içeriğinin farklılaştığını göstermiştir. Namus kavramını merkeze alan inanç, değer ve uygulamaları barındıran namus kültürlerinde, alanda yer verilen yetkinlik, sosyallik ve ahlak kalıpyargılarının ötesinde kadın ve erkek grupları için farklı kalıpyargıların söz konusu olabileceği ve de namusun kadını mı yoksa erkeği mi tanımlamada kullanıldığına bağlı olarak bu kalıpyargının içeriğinin farklılaşabileceği yönündeki çalışmanın hipotezleri desteklenmiştir. Cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin namus kültürlerinde gerçekleştirilecek gelecekteki çalışmaların, kadınlara ve erkeklere yönelik ahlak/namus kalıpyargı boyutunun içeriklerini göz önünde bulundurmalarının gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca üçüncü çalışmada, kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılardan ahlak/namus kalıpyargılarının açıklanan toplam faktör varyansına en yüksek düzeyde katkı sağlayan kalıpyargı boyutu olduğu görülmüştür. Bu bulgular, kadınlara ve erkeklere yönelik ahlak/namus kalıpyargılarının toplumumuzda kadınları ve erkekleri tanımlamada kullanılan temel birer kalıpyargı boyutu olduğuna dair çalışmanın iddialarını desteklemiştir.

Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargı boyutlarının ortalamalarının

incelendiği ikinci ve üçüncü çalışmaların arasında tutarlı bulgular elde edilmiştir: kadınlar yetkinlikle kıyaslandığında sevecenlikle (ahlak/namus ve sosyallikle) daha yüksek düzeyde tanımlanırken, erkekler sevecenlikle (ahlak/namus ve sosyallikle) kıyaslandığında yetkinlikle daha yüksek düzeyde tanımlanmıştır. Elde edilen bulgular, kadınlara ve erkeklere yönelik sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargılarının karma içerikli olduğunu gösteren geçmişteki bulgularla uyumludur (Cuddy ve diğerleri, 2009: 21; Eckes, 2002: 104; Fiske ve diğerleri, 2002: 893).

Dördüncü bir çalışmada, bireylerce benimsenen toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı ideolojiler üzerindeki yordayıcı gücüne dair hipotezler ve araştırma soruları regresyon analizleriyle sınanmıştır. Çalışma sonucunda hipotezleri destekleyici bir biçimde cinsiyet sistemini, namus sistemini ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmanın kadınlara kıyasla erkeklerde daha yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. İlgili bulgular, dezavantajlı grupların üyelerine kıyasla avantajlı grupların üyelerinin sistemi meşrulaştırıcı ideolojileri daha yüksek düzeyde benimsendiğini gösteren çalışmaların bulgularıyla (Akbaş-Uslu, 2016: 40; Vargas-Salfate ve diğerleri, 2018: 8; Wakslak ve diğerleri, 2007: 269; Wiederkehr ve diğerleri, 2015: 4) uyumludur.

Kadın katılımcılarca kadını ahlaklı/namuslu tanımlamadaki artış ve yetkin tanımlamadaki azalma, namus sistemini meşrulaştırmayı artırırken; erkekleri ahlaklı/namuslu ve yetkin tanımlamadaki artışa bağlı olarak cinsiyet sistemini ve namus sistemini meşrulaştırma artmaktadır. Erkeklerin kadınları yetkin tanımlamasındaki azalma, namus sistemini meşrulaştırmayı artırmıştır. Erkek katılımcıların erkeği ahlaklı/namuslu tanımlamasındaki artış, cinsiyet sistemini meşrulaştırma üzerinde temel bir yordayıcı etki göstermiştir. Elde edilen tüm bulgular, çalışmanın hipotezlerini desteklemiştir.

Sistemi meşrulaştırıcı ideolojilerin benimsenme düzeyi üzerinde erkeklere kıyasla kadınlarda daha fazla sayıda kalıpyargının yordayıcı etkisi olduğuna ilişkin bulgular, Sistemi Meşrulaştırma Kuramının ve Bilişsel Çelişki Kuramının hipotezleri üzerinden açıklanmıştır. Buna göre grubu olumlama ve sistemi meşrulaştırma güdüleri arasında yaşanan bilişsel çelişkiyi giderebilmek ve sistemi meşru

görebilmek adına dezavantajlı statülü grupların üyelerinin avantajlı statülü grupların üyelerine kıyasla daha fazla stratejiye başvurması beklenir (Jost, 2001: 91; Stone, 2001: 57). Kadınların deneyimlediği bilişsel çelişkiden dolayı, sistemi meşru görmek adına kalıpyargıları erkeklerden daha fazla kullanmaları beklenecektir. Kadınların cinsiyet sistemini meşrulaştırması üzerinde yalnızca erkeğe yönelik benimsenen olumlu nitelikteki kalıpyargıların etkisi söz konusu iken, namus sistemini meşrulaştırma üzerinde iç gruba yönelik kalıpyargıların da etkisi görülmektedir. Hatta bu kalıpyargılardan iç grubu olumsuzlayan kalıpyargının -düşük yetkinlik-benimsenmesindeki artış, kadınların namus sistemini meşrulaştırmasını artırıcı bir etki göstermiştir.

Çalışmada elde edilen bulgular, namus kültürlerinde kadınlara ve erkeklere yönelik ahlak/namus kalıpyargılarının toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmaya hizmet eden ideolojiler üzerinde temel bir etkiye sahip olduğuna ilişkin çalışmanın hipotezlerini desteklemiştir. Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar arasında pozitif ilişkiler söz konusu olduğundan, kalıpyargıların arasındaki etkileşimlerin -tamamlayıcı kalıpyargıların- sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler üzerinde anlamlı etkileri bulunmamıştır.

Sonuçta, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının sistemi meşrulaştırıcı ideolojiler üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada, cinsiyet kalıpyargılarının işlevine dair toplumsal-ideolojik düzeyli bir kavrayış sağlamak mümkün olmuştur. Gerçekleştirilen tüm çalışmaların bulguları, namus kültürlerinde toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının inceleneceği gelecekteki çalışmalarda, yetkinlik, sosyallik ve ahlak/namus kalıpyargı boyutlarının ayrı ayrı ele alınmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Bu kalıpyargı boyutlarından özellikle ahlak/namus boyutunun içeriği, erkeğe ya da kadına yönelik ahlak/namus kalıpyargısının inceleniyor olmasına bağlı olarak farklılaşmaktadır. Bu nedenle gelecekteki çalışmalarda yetkinlik ve sosyallik kalıpyargılarının yanı sıra cinsiyete özgü olan ahlak/namus kalıpyargılarının göz önünde bulundurulması gerekli gözükmektedir.

KAYNAKLAR

ABELE Andrea E, "The dynamics of masculine-agentic and feminine-communal traits: findings from a prospective study", *Article in Journal of Personality and Social Psychology*, C. LXXXV, S. 4, 2003, ss.768-776.

ABELE Andrea E. vd., "Facets of the fundamental content dimensions: Agency with competence and assertiveness-communion with warmth and morality", *Frontiers in Psychology*, C. VII, 1810, 2016.

AKBAŞ-USLU Gülçin, "*The effect of system justification and regulatory focus orientation in the endorsement of honor and honor based violence*" (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 2016.

AKTAN Timuçin "*Compensatory nature of mixed stereotypes: An investigation of underlying mechanisms in the framework of stereotype content model*" (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2012.

ALTERMATT William T., DEWALL Nathan C., LESKINEN Emily, "Agency and virtue: Dimensions underlying subgroups of women", *Sex Roles*, C. XLIX, S. 11-12, 2003, ss. 631-641.

ANDRADE Alexsandro L., WACHELKE Joao, "The association of structural configurations of romantic relationships with beliefs about couple relationships: A social representations study", *Anales de Psicología,* C. XXVII, S. 3, 2011, ss. 834-842.

ARRUDA Angela, "Image, social imaginary and social representations", *The Cambridge Handbook of Social Representations,* (ed.) Gordon Sammut vd., Cambridge University Press, 2015.

ASLANI Soroush, vd., "Dignity, face, and honor cultures: Implications for negotiation and conflict management", *Handbook of research on negotiation,* Edward Elgar Publishing, 2013.

AUGOUSTINOS Marta, INNES John M., "Towards an integration of social representations and social schema theory", *British Journal of Social Psychology*, C. XXIX, S. 3, 1990, ss. 213-231.

AUGOUSTINOS Marta, WALKER Iain "The construction of stereotypes within social psychology: From social cognition to ideology", *Theory & Psychology*, C. VIII, S. 5, 1998, ss. 629-652.

AUGOUSTINOS Marta, WALKER Iain, DONAGHUE Ngaire, "*Social cognition: An integrated introduction*", Sage Publishing, 2014.

BAŞOĞLU Güldehan S., "*Türkiye'de iktidar ilişkileri açısından namus kavramsallaştırılması*" Gazi Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014.

BAY-CHENG Laina Y., BRUNS Anne E., MAGUIN Eugene, "Agents, virgins, sluts, and losers: the sexual typecasting of young heterosexual women", *Sex Roles,* C. LXXIX, S. 11–12, 2018, ss. 699–714.

BOSSON Jennifer K., VANDELLO Joseph A., "Precarious manhood and its links to action and aggression", *Current Directions in Psychological Science,* C. XX, S. 2, 2011, ss. 82-86.

BOYSEN Yvette, "Sharing Client Stories Educates, Dispels Stereotypes", *Nonprofit Communications Report,* C. XV, S. 3, 2017.

BRAMBILLA Marco vd., "Looking for honesty: The primary role of morality (vs. sociability and competence) in information gathering", *European Journal of Social Psychology,* C. XLI, S. 2, 2011, ss. 135-143.

BRAMBILLA Marco vd., "You want to give a good impression? Be honest! Moral traits dominate group impression formation", *British Journal of Social Psychology,* C. LI, S. 1, 2012, ss. 149-166.

BRAMBILLA Marco vd., "Morality and intergroup relations: Threats to safety and group image predict the desire to interact with outgroup and ingroup members", *Journal of Experimental Social Psychology,* C. XLIX , S. 5, 2013, ss. 811-821.

BRAMBILLA Marco, HEWSTONE Miles, COLUCCI Francesco P., "Enhancing moral virtues: Increased perceived outgroup morality as a mediator of intergroup contact effects", *Group Processes and Intergroup Relations,* C. XVI, S. 5, 2013, ss. 648-657.

BRAMBILLA Marco, RIVA Paolo, "Predicting pleasure at others' misfortune: Morality trumps sociability and competence in driving deservingness and schadenfreude", *Motivation and Emotion,* C. XLI, S. 2, 2017, ss. 243-253.

BROVERMAN Inge K. vd., "Sex-Role Stereotypes: A Current Appraisal", *Journal of Social Issues,* C. XXVIII, S. 2, 1972, ss. 59-78.

BROWN Timothy, A., "*Confirmatory factor analysis for applied research*", The Guilford Press, 2006.

BUDZISZEWSKA Magdalena, HANSEN Karolina, BILEWICZ Michał, "Backlash over gender-fair language: the impact of feminine job titles on men's and women's perception of women", *Journal of Language and Social Psychology,* C. XXXIII , S.6, 2014, ss. 681-691.

BYE Hege H. vd., "Stereotypes of Norwegian social groups", *Scandinavian Journal of Psychology*, C. LV, S. 5, 2014, ss. 469-476.

BYRNE Barbara M., "*Structural equation modeling with Mplus: Basic concepts, applications, and programming*" Routledge, 2013.

CAFFARO Federica, FERRARIS Federico, SCHMIDT Susanna, "Gender differences in the perception of honour killing in individualist versus collectivistic cultures: comparison between Italy and Turkey", *Sex Roles*, C. LXXI, S. 9–10, 2014, ss. 296–318.

CHAVES Maria M. N., vd., "Use of the software IRAMUTEQ in qualitative research: An experience report", *Computer Supported Qualitative Research*, (ed.) António Pedro Costa, Sage Publishing, 2017.

CICHOCKA Aleksandra vd., "Complementary stereotyping of ethnic minorities predicts system justification in Poland", *Group Processes and Intergroup Relations*, C. XVIII, S. 6, 2015, ss. 788-800.

CIHANGIR Sezgin, "Gender specific honor codes and cultural change", *Group Processes and Intergroup Relations*, C. XVI, S. 3, 2013, ss. 319-333.

CROSS Susan E. vd., "Cultural prototypes and dimensions of honor", *Personality and Social Psychology Bulletin*, C. XXIII, S. 1, 2014, ss. 113-118.

CUDDY Amy J.C., FISKE Susan T., GLICK Peter, "When professionals become mothers, warmth doesn't cut the ice", *Journal of Social issues*, C. LX, S. 4, 2004, ss. 701-718.

CUDDY Amy J.C., FISKE Susan T., GLICK Peter, "The BIAS Map: Behaviors from ıntergroup affect and stereotypes", *Journal of Personality and Social Psychology*, C. XCII, S. 4, 2007, ss. 631-648.

CUDDY Amy J.C., FISKE Susan T., GLICK Peter, "Warmth and competence as universal dimensions of social perception: The stereotype content model and the BIAS map, *Advances in Experimental Social Psychology 40*, Academic Press Publications, 2008.

CUDDY Amy J.C. vd., "Stereotype content model across cultures: Towards universal similarities and some differences", *British Journal of Social Psychology*, C. XLVIII, S. 1, 2009, ss. 1-33.

CUDDY Amy J.C. vd., "Men as cultural ideals: Cultural values moderate gender stereotype content", *Journal of Personality and Social Psychology*, C. CIX, S. 4, 2015, ss. 622-635.

ÇOYMAK Ahmet, "Functions of social representations in honour violence: The "Other East" as Responsible", *Social Justice Research*, 2020, 1-24.

DANY Lionel, URDAPILLETA Isabel, MONACO Grégory, "Free associations and social representations: some reflections on rank-frequency and importance-frequency methods", *Quality and Quantity*, C. XLIX, S. 2, 2015, ss. 489–507.

DAVISON Heather K., BURKE Michael J., "Sex discrimination in simulated employment contexts: A meta-analytic investigation", *Journal of Vocational Behavior*, C. LVI, S. 2, 2000, ss. 225-248.

DE KWAADSTENIET Erik W. vd., "Do people prefer leaders who enforce norms? Reputational effects of reward and punishment decisions in noisy social dilemmas", *Journal of Experimental Social Psychology*, 2019, 103800.

DE LEMUS Soledad, BUKOWSKI Marcin, "When interdependence shapes social perception: Cooperation and competition moderate implicit gender stereotyping", *Spanish Journal of Psychology*, C. XVI, e96, 2013, ss. 1-7.

DEWALL Nathan C., ALTERMATT William T., THOMPSON Heather, "Understanding the structure of stereotypes of women: Virtue and agency as dimensions distinguishing female subgroups", *Psychology of Women Quarterly*, C. XXIX, S.4, 2005, ss. 396-405.

DIMITRUK Polina vd., "Challenges in nonlinear structural equation modeling", *Methodology*, C. III, S. 3, 2007, ss. 100-114.

DOĞULU Canay, "*System justification and terror management: Mortality salience as a moderator of system-justifying tendencies in gender context*" (Yayımlanmamış yükseklisans tezi). Ankara, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 2012.

DOISE Willem, "Levels of explanation in the european journal of social psychology", *European Journal of Social Psychology*, C. X, S. 3, 1980, ss. 213–231.

DOISE Willem, CLEMENCE Alain, LORENZI-CIOLDI Fabio, "*The quantitative analysis of social representations*", Taylor & Francis, 1993.

DURANTE Federica, "Testing and extending the stereotype content model" (Unpublished doctoral dissertation), Italy, Università di Padova, 2008.

DURANTE Federica vd., "Nations' income inequality predicts ambivalence in stereotype content: How societies mind the gap", *British Journal of Social Psychology*, C. LII, S. 4, 2013, ss. 726-746.

EAGLY Alice H., DIEKMAN Amanda B. "What is the problem? Prejudice as an attitude-in-context", *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport*, (ed.), John F. Dovido vd., Blackwell Publishing, 2005.

EAGLY Alice H, KARAU Steven J, "Role congruity theory of prejudice toward female leaders", *Psychological Review*, C. CIX, S. 3, 2002, ss. 573–598.

EAGLY Alice H., KARAU Steven J., MAKHIJANI Mona G., "Gender and the effectiveness of leaders: A Meta-Analysis", *Psychological Bulletin*, C. CXVII, S. 1, 1995, ss. 125-145.

EAGLY Alice H., MAKHIJANI Mona G., KLONSKY Bruce G., "Gender and the Evaluation of Leaders: A Meta-Analysis", *Psychological Bulletin,* C. CXI, S. , 1992, ss. 3-22.

EBERT Irena D., STEFFENS Melanie C., KROTH Alexandra, "Warm, but maybe not so competent? Contemporary implicit stereotypes of women and men in Germany", *Sex Roles*, C. LXX, S (9-10), 2014, ss. 359-375.

ECKES Thomas, "Paternalistic and envious gender stereotypes: Testing predictions from the stereotype content model", *Sex Roles,* C. XLVII, S. (3-4), 2002, ss. 99-114.

ERCAN Nilüfer, "*The predictors of atitudes toward physical wife abuse: Ambivalent sexism, system justification and religious orientation*" (Yayımlanmamış yükseklisans tezi), Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2009.

FIELD Andy., "Discovering statistics using IBM SPSS statistics", Sage, 2013.

FINCH Holmes, "Comparison of the performance of varimax and promax rotations: Factor structure recovery for dichotomous items", *Journal of Educational Measurement,* C. XLIII, S. 1, 2006, ss. 39-52.

FISKE, Susan T., "Stereotype content: Warmth and competence endure" *Current Directions in Psychological Science*, C. XXVII, S. 2, 2018, ss.67-73.

FISKE Alan P. vd., "The cultural matrix of social psychology", *The handbook of social psychology,* (ed.) Daniel T. Gilbert vd., McGraw-Hill, 1998.

FISKE Susan T. vd., "(Dis)respecting versus (dis)liking: status and ınterdependence predict ambivalent stereotypes of competence and warmth", *Journal of Social Issues*, C. LV, S. 3, 1999, ss. 473–489.

FISKE Susan T. vd., "A Model of (Often Mixed) Stereotype Content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition", *Journal of Personality and Social Psychology*, C. LXXXII, S. 6, 2002, ss. 878-902.

FISKE Susan T. vd., "Universal dimensions of social cognition: Warmth and competence", *Trends in Cognitive Sciences*, C. XI, S. 2, 2007, ss. 77-83.

FOLLMER Kayla B., JONES Kisha S., "Stereotype content and social distancing from employees with mental illness: The moderating roles of gender and social dominance orientation", *Journal of Applied Social Psychology*, C. XLVII , S. 9, 2017, ss. 492-504.

FROST, J. ,"*Regression analysis: An intuitive guide for using and interpreting linear models*", 2019.

GALEN Luke W., WILLIAMS Todd J., WEY Amy L., "Personality ratings are influenced by religious stereotype and ingroup bias", *International Journal for the Psychology of Religion*, C. XXIV, S. 4, 2014, ss. 282-297.

GARCÍA-AEL Cristina, CUADRADO Isabel, MOLERO Fernando, "The effects of occupational status and sex-typed jobs on the evaluation of men and women", *Frontiers in Psychology*, C. IX, 1170, 2018.

GEORGE Darren, MALLERY, Paul. *"IBM SPSS statistics 23 step by step: A simple guide and reference*", Routledge, 2016.

GILMORE David D., "*Manhood in the making: Cultural concepts of masculinity*", Yale University Press, 1990.

GLICK Peter, FISKE Susan T., "The ambivalent sexism inventory: differentiating hostile and benevolent sexism", *Journal of Personality and Social Psychology*, C. LXX, S. 3, 1996, ss. 491-512.

GLICK Peter, vd. "Beyond prejudice as simple antipathy: hostile and benevolent sexism across cultures" *Journal of Personality and Social Psychology*, C. LXXIX , S. 5, 2000, ss. 763-775.

GLINER Jeffrey A., MORGAN George A., LEECH Nancy L., "*Research methods in applied settings: An integrated approach to design and analysis*", Routledge, 2011.

GRAHAM Jesse, HAIDT Jonathan, NOSEK Brian A., "Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations", *Journal of Personality and Social Psychology*, C. XCVI, S. 5, 2009, ss. 1029 –1046.

GRAHAM Jesse vd., "Moral foundations theory: The pragmatic validity of moral pluralism", In *Advances in experimental social psychology* (pp. 55-130). Academic Press, 2013.

GÜNİNDİ-ERSÖZ Aysel, "*Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*", Ankara, Anı Yayınevi, 2016.

HAIDT Jonathan, GRAHAM Jesse, "When morality opposes justice: Conservatives have moral intuitions that liberals may not recognize", *Social Justice Research*, C. XX, S. 1, 2007, ss. 98-116.

HAIDT Jonathan, JOSEPH Craig, "Intuitive ethics: How innately prepared intuitions generate culturally variable virtues", *Daedalus,* C. CXXXIII, 2004, ss. 55-66.

HAIR Joseph F. vd., "*Multivariate Data Analysis*", Pearson Education Limited, 2014.

HAJ-YAHIA Muhammad M. "A patriarchal perspective of beliefs about wife beating among Palestinian men from the West Bank and the Gaza Strip", *Journal of Family Issues*, C. XIX, S. 5, 1998, ss. 595-621.

HANDFIELD Toby, THRASHER John, "Two of a kind: Are norms of honor a species of morality?", *Biology & Philosophy*, C. XXXIV, S. 3, 2019, ss. 1-21.

HEFLICK Nathan A. vd., "From women to objects: Appearance focus, target gender, and perceptions of warmth, morality and competence", *Journal of Experimental Social Psychology*, C. XLVII, S. 3, 2011, ss. 572-581.

HEILMAN Madeline E., BLOCK Caryn J., MARTELL Richard F., "Sex stereotypes: Do they influence perceptions of managers?", *Journal of Social Behavior and Personality*, C. X, S. 4, 1995, ss. 237-252.

HEILMAN Madeline E., OKIMOTO Tyler G., "Why are women penalized for success at male tasks?: The implied communality deficit", *Journal of Applied Psychology*, C. XCII, S. 1, 2007, ss. 81–92.

HEILMAN Madeline E. vd., "Penalties for success: Reactions to women who succeed at male gender-typed tasks", *Journal of Applied Psychology*, C. LXXXIX, S. 3, 2004, ss. 416-427.

HOYLE Rick H. "*The structural equation modeling approach: Basic concepts and fundamental issues*", Thousand Oaks, CA: Sage, 1995.

JOST John, "Outgroup favoritism and the theory of system justification: a paradigm for investigating the effects of socioeconomic success on stereotype content", *Cognitive social psychology: The princeton symposium on the legacy and future of social cognition,* (ed.) Moskowitz Gordon B., Princeton Symposium on the Legacy and Future of Social Cognition 2001.

JOST John T., BANAJI Mahzarin R., "The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness", *British Journal of Social Psychology,* C. XXXIII, S. 1, 1994, ss. 1-27.

JOST John T, HAMILTON David L, "Stereotypes in our culture", *On the nature of prejudice*: *Fifty years after Allport,* (ed.) John F Dovidio vd., Blackwell Publishing, 2005.

JOST John T. vd., "Social inequality and the reduction of ideological dissonance on behalf of the system: Evidence of enhanced system justification among the

disadvantaged", *European Journal of Social Psychology*, C. XXXIII, S. 1, 2003, ss. 13-36.

JOST John T., vd., "System-justifying functions of complementary regional and ethnic stereotypes: Cross-national evidence", *Social Justice Research*, C. XVIII, S. 3, 2005, ss. 305-333.

JOST John, HUNYADY Orsolya, "Antecedents and consequences of system-justifying ideologies", *Current Directions in Psychological Science*, C. XIV, S. 5, 2005, ss. 260-265.

JOST John T, KAY Aaron C , "Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: consequences for specific and diffuse forms of system justification", *Journal of Personality and Social Psychology*, C. LXXXVIII, S. 3, 2005, ss. 498-509.

JOVCHELOVITCH Sandra, "In defence of representations", *Journal for The Theory of Social Behaviour*, C. XXVI, S. 2, 1996, ss. 121-135.

KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, "Özerk-ilişkisel benlik: Yeni bir sentez", *Türk Psikoloji Dergisi*, C. XI, S. 37, 1996, ss. 36-43.

KALAV Ayşe, "*Değişen ve dönüşen sosyal bir olgu olarak namus ve toplumsal cinsiyet*", Akdeniz Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya, 2015.

KANDIYOTI Deniz, "Some awkward questions on women and modernity in Turkey", *Remaking women: feminism and modernity in the Middle East,* (ed.) Lila Abu-Lughod, Princeton University Press, 1998.

KATZ Daniel, BRALY Kenneth, "Racial stereotypes of one hundred college students", *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, C. XXVIII, S.3, 1933, ss. 280–290.

KATZ Daniel, BRALY Kenneth, "Racial prejudice and racial stereotypes", *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, C. XXX, S. 2, 1935, ss. 175-193.

KAY Aaron C., JOST John T., "Complementary justice: Effects of 'poor but happy' and 'poor but honest' stereotype exemplars on system justification and implicit activation of the justice motive", *Journal of Personality and Social Psychology*, C. LXXXV , S. 5, 2003, ss. 823–837.

KELLOWAY Kevin E., "*Using Mplus for structural equation modeling: A researcher's guide*", Sage Publications, 2015.

KERVYN Nicolas, FISKE Susan, YZERBYT Vincent, "Forecasting the primary dimension of social perception", *Social Psychology*, C. XLVI, S. 1, 2015, ss. 36–45.

KLINE Rex B., "Latent variable path analysis in clinical research: A beginner's tour guide", *Journal of Clinical Psychology*, C. XLVII, S. 4, 1991, ss. 471-484.

KO Sei J., JUDD Charles M., STAPEL Diederik A., "Stereotyping based on voice in the presence of individuating information: Vocal femininity affects perceived competence but not warmth" *Personality and Social Psychology Bulletin*, C. XXXV, S. 2, 2009, ss. 198-211.

KUŞDİL Ersin M, KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, "Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı.", *Türk Psikoloji Dergisi*, C. XV, S. 45, 2000, ss. 59-76.

LANDY Justin F., PIAZZA Jared, "Reevaluating moral disgust: sensitivity to many affective states predicts extremity in many evaluative judgments", *Social Psychological and Personality Science*, C. X, S. 2, 2017, ss. 211-219.

LAW Danielle M. vd., "The changing face of bullying: An empirical comparison between traditional and internet bullying and victimization", *Computers in Human Behavior*, C. XXVIII, S. 1, 2012, ss. 226-232.

LEACH Colin W., ELLEMERS Naomi, BARRETO Manuela, "Group virtue: The importance of morality (vs. competence and sociability) in the positive evaluation of in-groups", *Journal of Personality and Social Psychology*, C. XCIII, S. 2, 2007, ss. 234–249.

LEACH Colin W., vd., "Morality stereotyping as a basis of women's in-group favoritism: An implicit approach", *Group Processes and Intergroup Relations*, C. XX, S. 2, 2017, ss. 153-172.

LEMOINE Jérémy, KMIEC Ruxanda, ROLAND-LÉVY Christine, "Characterization of controlled gamblers and pathological gamblers using the social representation theory", *European Review of Applied Psychology*, C. LXVII, S. 1, 2017, ss. 13-23.

LEUNG Angela K. Y., COHEN Dov, "Within- and between-culture variation: Individual differences and the cultural logics of honor, face, and dignity cultures", *Journal of Personality and Social Psychology*, C, S. 3, 2011, ss. 507-526.

LIVIATAN, Ido; JOST, John T. "System justification theory: Motivated social cognition in the service of the status quo", *Social Cognition*, C. XXIX, S. 3, 2011, ss. 231-237.

LORENZI-CIOLDI Fabio, DOISE Willem, "Image, social imaginary and social representations", *Social identity theory: Constructive and critical advances,* (ed.) Abrams Dominic, Hogg Michael A., Springer-Verlag Publishing, 1990.

LOUGHNAN Steve vd., "Internalizing objectification: Objectified individuals see themselves as less warm, competent, moral, and human", *British Journal of Social Psychology*, C. LVI , S. 2, 2017, ss. 217-232.

MAHALINGAM Ramaswami, LEU Janxin, "Culture, essentialism, immigration and representations of gender", *Theory & Psychology*, C. XV, S. 6, 2005, ss. 839-860.

MAJOR Brenda, VICK Brooke S. "The psychological impact of prejudice", *On the nature of prejudice*: *Fifty years after Allport*, (ed.) John F Dovidio vd., Blackwell Publishing, 2005.

MARKOVÁ Ivana, "Social identities and social representations", *Social representations and identity: Content, process, and power*, Palgrave Macmillan, (ed.) Gail Moloney, Iain Walker, 2007.

MATSUNAGA Masaki, "How to factor-analyze your data right: Do's, don'ts, and how-to's", *International Journal of Psychological Research*, C. III, S. 1, 2010, ss. 97-110.

MOLINER Pascal, ABRIC Jean C., "Central core theory", *The cambridge handbook of social representations*, (ed.) Gordon Sammut, vd., United Kingdom, Cambridge University Press, 2015.

MONACO Grégory L. O. vd., "Methods for studying the structure of social representations: A critical review and agenda for future research", *Journal for the Theory of Social Behaviour*, C. VII, S. 3, 2016, ss. 306-331.

MOSCATELLI Silvia vd., "Can we identify with a nation low in morality? The heavy weight of (im)morality in international comparison", *Political Psychology*, C. XL, S.1, 2019, ss. 93-110.

MOSCATELLI Silvia vd., "Men should be competent, women should have it all: Multiple criteria in the evaluation of female job candidates", *Sex Roles*, 2020, 1-20.

MOSCOVICI Serge, "On social representations", *Social Cognition: perspectives on everyday understanding*, (ed.) Joseph Forgas, Academic Press, 1981.

MOSCOVICI Serge, "Notes towards a description of social representations", *European Journal of Social Psychology*, C. XVIII, S. 3, 1988, ss. 211–250.

NETEMEYER Richard G., BEARDEN William O., SHARMA Subhash, "*Scaling procedures: Issues and applications*", Sage Publications, 2003.

OKIMOTO Tyler G., HEILMAN Madeline E., "The 'bad parent' assumption: how gender stereotypes affect reactions to working mothers", *Journal of Social Issues*, C. LXVIII, S. 4, 2012, ss. 704–724.

OLDMEADOW Julian A., "Stereotype content and morality: How competence and warmth arise from morally significant interactions", *British Journal of Social Psychology*, C. LVII, S. 4, 2018, ss. 834-854.

OLIVEIRA Pierre D. E., DAMBRUN Michael, "Maintaining the status quo and social inequalities: Is stereotype endorsement related to support for system justification?", *Current Research in Social Psychology*, C. XIII, S. 9, 2007. ss. 101-121.

OROSZ Gábor, ROLAND-LÉVY Christine, "Social representation of competition and fraud" *Citizenship Teaching & Learning*, C. VIII, S. 2, 2013, ss. 157-177.

PÂNZARU Gabriela M., vd., "Social representations of cancer among nursing students", *Psihologia Socială*, C. XXXVI, 2014, ss. 47-60.

PICCONI, Laura, vd., "Factor structure and measurement invariance across groups of the Italian Eysenck Personality Questionnaire-Short form (EPP-S)", *Personality and Individual Differences*, C. CXXIII, 2018, ss. 76-80.

POTTER Jonathan; LITTON Ian, "Some problems underlying the theory of social representations", *British Journal of Social Psychology*, C. XXIV S. 2, 1985, ss. 81-90.

QUENZA Carlos J P, "On the structural approach to social representations", *Theory & Psychology*, C. XV, S. 1, 2005, ss. 77–100.

REYNA Christine, DOBRIA Ovidiu, WETHERELL Geoffrey, "The complexity and ambivalence of immigration attitudes: Ambivalent stereotypes predict conflicting attitudes toward immigration policies", *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, C. XIX, S. 3, 2013, ss. 342-356.

RODRIGUES Heber vd., "Structural approach of social representation: Application to the concept of wine minerality in experts and consumers", *Food Quality and Preference*, C. XLVI, 2015, ss. 166-172.

RODRIGUEZ MOSQUERA Patricia M., "Masculine and feminine honor codes", *Revista de Psicología Social*, C. XXVI , S. 1, 2011, ss. 63-72.

RODRIGUEZ MOSQUERA Patricia M vd.,"The role of honour concerns in emotional reactions to offences", *Cognition and Emotion*, C. XVI, S. 1, 2002, ss. 143-163.

RUDMAN Laurie A, "Self-promotion as a risk factor for women: The costs and benefits of counterstereotypical impression management", *Journal of Personality and Social Psychology*, C. LXXIV , S. 3, 1998, ss. 629-645.

RUDMAN Laurie A, GLICK Peter, "Feminized management and backlash toward Agentic women: The hidden costs to women of a kinder, gentler image of

middle managers", *Journal of Personality and Social Psychology*, C. LXXVII, S. 5, 1999, ss.1004-1010.

SAKALLI Nuray, "Beliefs about wife beating among Turkish college students: The effects of patriarchy, sexism, and sex differences", *Sex Roles*, C. XLIV, S. 9-10, 2001, ss, 599-610.

SAKALLI-UĞURLU Nuray, "Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması", *Türk Psikoloji Dergisi*, C. XVII, S. 49, 2002, ss. 47-58.

SAKALLI-UĞURLU Nuray, AKBAŞ Gülçin, "Namus kültürlerinde "namus" ve 'namus adına kadına şiddet': Sosyal psikolojik açıklamalar", *Türk Psikoloji Yazıları*, C. XVI, S. 32, 2013, ss. 76-91

SAKALLI-UĞURLU Nuray, TÜRKOĞLU Beril, KUZLAK Abdülkadir, "How are women and men perceived? Structure of gender stereotypes in contemporary Turkey", *Nesne Psikoloji Dergisi*, C. VI, S. 13, 2018a, ss. 309-336.

SAKALLI-UĞURLU Nuray vd, "Stereotypes of single and married women and men in Turkish culture", *Current Psychology*, 2018b, ss. 1-13.

SANCAR Serpil, "*Erkeklik: İmkansız iktidar: Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*" İstanbul, Metis Yayınları, 2016.

SARRICA Mauro vd., "The effects of lemmatization on textual analysis conducted with IRaMuTeQ: results in comparison". *13ème Journées internationales d'Analyse statistique des Données Textuelles*, 2016.

SAUNDERS Daniel vd., "The inventory of beliefs about wife beating: The construction and initial validation of a measure of beliefs and attitudes", *Violence and Victims*, C. II, S. 1, 1987, ss. 39-57.

SAYANS-JIMÉNEZ Pablo, ROJAS TEJADA Antonio J., CUADRADO GUIRADO Isabel, "Is it advisable to include negative attributes to assess the stereotype content? Yes, but only in the morality dimension", *Scandinavian Journal of Psychology*, C. LVIII, S. 2, 2017, ss. 170-178.

SAYANS-JIMÉNEZ Pablo vd., "Extracting the evaluations of stereotypes: Bi-factor model of the stereotype content structure", *Frontiers in Psychology*, C. VIII, 2017, ss. 1-12.

SAYANS-JIMÉNEZ Pablo vd., "Morality stereotype content scale (mscs): Rasch analysis and evidence of validity", *Ceskoslovenska Psychologie*, C. LXII, S. 4, 2018, ss. 366-381.

SCHERMELLEH-ENGEL Karin, MOOSBRUGGER Helfried, MÜLLER Hans, "Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and

descriptive goodness-of-fit measures", *MPR-online*, C. VIII, S. 2, 2003, ss. 23-74.

SCHNEIDER David J, "*The psychology of stereotyping*", Guilford Press, 2004.

SEVER Aysan, YURDAKUL Gökçeçiçek, "Culture of honor, culture of change: A feminist analysis of honor killings in rural Turkey", *Violence Against Women*, C. VII, S. 9, 2001, ss. 964-998.

SHIM Hyun-Kyou, vd., "How a combination of two contradicting concepts is represented: The representation of premium instant noodles and premium yogurts by different age groups", C. CXXV, *Food Research International*, 2019, ss. 1-10.

SMITH Nicholas A., MARTINEZ Larry R., SABAT Isaac E., "Weight and gender in service jobs: The importance of warmth in predicting customer satisfaction", *Cornell Hospitality Quarterly*, C. LVII , S. 3, 2016, ss. 314-328.

STONE Jeff, "Behavioral discrepancies and the role of construal processes in cognitive dissonance", *Cognitive social psychology: The princeton symposium on the legacy and future of social cognition*, (ed.) Moskowitz Gordon B., Princeton Symposium on the Legacy and Future of Social Cognition 2001.

TABACHNICK Barbara G., FIDELL Linda S., ULLMAN Jodie B., "*Using multivariate statistics*", Boston, MA: Pearson, 2007.

TAHİNCİOĞLU Ayşe N. Y., "*Namusun halleri*", İstanbul, Postiga Yayınları, 2011.

TEIXEIRA Maria C T V vd., "A survey of women's social representations of aging and rejuvenation", *The Spanish Journal of Psychology*, C. X, S.1, 2007, ss. 104-114.

TINSLEY Howard E.. TINSLEY Diane, "Uses of factor analysis in counseling psychology research", *Journal of Counseling Psychology*, C. XXXIV, S. 4, 1987, ss. 414-424.

TOEWS Kelsi, CUMMINGS Jorden A., WILLIAMSON Linzi E., "Warmth, competence, and blame: examining mothers of sexually abused children within the stereotype content model", *Journal of Interpersonal Violence*, 886260518805773, 2018, ss. 1-26.

"TÜRKÇE SÖZLÜK", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2011.

USKUL, Ayse K., OYSERMAN, Daphna, SCHWARZ, Norbert. "Cultural emphasis on honor, modesty, or self-enhancement: Implications for the survey response process", *Survey methods in multinational, multiregional and multicultural context*, (ed.) Timothy P. Johnson vd., John Wiley and Sons, 2010.

USKUL Ayse K. vd., "Honor Bound: The cultural construction of honor in Turkey and the Northern United States", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, C. XLIII , S. 7, 2012, ss. 1131-1151.

USKUL Ayse K. vd., (2019) "Cultures of honor", *Handbook of cultural psychology* (ed.) Markus Kitayama vd., The Guilford Press, New York, 2019.

VANDELLO Joseph A., COHEN Dov, "Male honor and female fidelity: Implicit cultural scripts that perpetuate domestic violence", *Journal of Personality and Social Psychology*, C. LXXXIV, S. 5, 2003, ss. 997–1010.

VANDELLO Joseph A. vd., "Precarious manhood", *Journal of Personality and Social Psychology*, C. XCV , S. 6, 2008, ss. 1325–1339.

VAN DER LEE Romy vd., "In or out? How the perceived morality (vs. competence) of prospective group members affects acceptance and rejection", *European Journal of Social Psychology*, C. XLVII, S. 6, 2017, ss. 748-762.

VAN OSCH Yvette vd., "A different kind of honor culture: Family honor and aggression in Turks", *Group Processes and Intergroup Relations*, C. XVI, S. 3, 2013, ss. 334-344.

VAN OSCH, Y.; ERMERS, R. "To a more systematic approach of studying honor and honor-related violence: Relating dishonor to an immoral reputation", Retrieved from: osf. io/2a3cr, 2019.

VARGAS-SALFATE Salvador vd., "A comparison of social dominance theory and system justification: The role of social status in 19 nations", *Personality and Social Psychology Bulletin*, C. XLIV, S. 7, 2018, ss. 1060-1076.

VARGHESE Lebena, LINDEMAN Meghan I. H., FINKELSTEIN Lisa, "Dodging the double bind: the role of warmth and competence on the relationship between interview communication styles and perceptions of women's hirability", *European Journal of Work and Organizational Psychology*, C. XXVII, S. 4, 2018, ss. 418-429.

VAUGHN Allison A. vd., "Stereotypes, emotions, and behaviors toward lesbians, gay men, bisexual women, and bisexual men", *Journal of Homosexuality*, C. LXIV, S. 13, 2017, ss. 1890-1911.

WADE Leslie M., BREWER Marilynn B. "The structure of female subgroups: An exploration of ambivalent stereotypes", *Sex Roles*, C. LIV, S. 11-12, 2006, ss. 753-765.

WAKSLAK Cheryl J. vd., "Moral outrage mediates the dampening effect of system justification on support for redistributive social policies", *Psychological Science*, C. XVIII, S. 3, 2007, ss. 267-274.

WIEDERKEHR Virginie vd., “Belief in school meritocracy as a system-justifying tool for low status students”, *Frontiers in Psychology*, C. VI, 2015.

EKLER

Ek 1 Alandaki Çalışmalarda Kullanılan Yetkinlik ve Sevecenlik Kalıpyargılarının İçeriklerine İlişkin Tablo

(Sevecenlik sıfatları * ile, yetkinlik sıfatları x ile işaretlenmiştir).		Varghese, Lindeman ve Finkelstein (2018: 421)	Toews, Cummings, ve Williamson (2018: 9)	Smith, Martinez ve Sabat (2016 :319)	Garcia-Ael, Cuadrado ve Molero (2018: 5)	Follmer ve Jones (2017: 497)	Budziszewska, Hansen ve Bilewicz (2014: 685)	Vaughn, Teeters, Sadler ve Cronan (2017: 1895)	Bay-Cheng, Bruns ve Maguin (2018: 706)	Eckes (2002: 103)	De lemus ve Bukowski (2013: 3)	Heflick, Goldenberg, Cooper ve Puvia (2011: 577)	Boysen (2017: 101)	Ebert, Steffens ve Kroth (2014: 364)	Aktan (2012: 36)
SEVECENLİK (*)	YETKİNLİK (x)														
Friendly- Arkadaş canlısı	Ambitious- Hırslı					*	x	*	x			*	*		*
Loving- Sevgi dolu	Independent- Bağımsız	x	x	x	x		*			x				*	
Sensitive/sensible-Duyarlı	Intelligent- Zeki	x	x	x	x	x	*			x	*x	x	x		x
Tolerant- Hoşgörülü	Strong- Güçlü	*	*	*	*		x			*					
Warm- Sevecen	Talented- Kabiliyetli	*	*	*	*	*	*	*		*		*	*	*	*x
Humane- İnsancıl	Competent- Yetkin	x	x	x	x	x	x	x		x		x	x	x	*x
Sincere- İçten	Efficient- Yeterli	*	*	*	*	*x				*					*x
Intimate- Samimi	Confident- Öz güvenli	x	x	x	x	x				x					*
Good natured- İyi huylu	Competitive- Rekabetçi	*x	*x	*x	*x	*				*x			*		
Nice-İyi	Capable- Yetenekli					x		x	x		*x	x	x	x	
Thoughtful-Düşünceli	Skillful/skilled- Becerikli					x			*				x		
Sentimental-Hassas	Autonomous- Özerk								x		*				

Trustworthy-Güvenilir	Demanding-Talepkar					*					x				
Well-intentioned-İyi niyetli	Assertive-İddialı					*	x								
Likable-Sempatik	Professional- Profesyonel									*		*		x	
Cordial- Candan	Expert- Uzman														*x
Honest-Dürüst	Hardworking- Çalışkan								x				*		
Caring- Şefkatli	Rational-Mantıklı						*		*		x				
Kind- Nazik	Successful-Başarılı								x		*	*			
Generous-Cömert	Determined- Kararlı														x
	Qualified- Kalifiye													x	

Not. Tabloda yer verilen çalışmalara, EBSCOhost, PsycInfo, PsycNET, Scopus, JSTOR, Sciencedirect ve Web of Science veri tabanları aracılığıyla ulaşılmıştır. Çalışma özetinde veya anahtar kelimelerinde "stereotype content model" ve "gender" ifadelerinin her ikisinin de yer aldığı çalışmalar veri tabanlarında taranmış ve dâhil edilme kriterlerine uyan araştırmalar seçilmiştir. Dâhil edilme kriterleri şu şekildedir: a. Görgül çalışma olmak, b. Kadınlara ve/veya erkeklere yönelik kalıpyargıları incelemek. Bu araştırmaların her birinde sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargılarını temsil eden sıfatlar listelenmiş ve Türkçe'ye çevrilmiştir. Ayrıca, Türkiye'deki toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının incelendiği bir çalışmada (Aktan, 2012: 36) yer verilen yetkinlik ve sevecenlik sıfatları da bu listeye eklenmiştir.

Ek 2 Alandaki Çalışmalarda Kullanılan Ahlak Kalıpyargısının İçeriğine İlişkin Tablo

(Sevecenlik sıfatları ile ortak ahlak sıfatları * ile işaretlenmiştir) .	Oldmeadow (2018: 845)	Leach, Carraro, Garcia ve Kang (2017: 166)	Heflick, Goldenberg, Cooper ve Puvia (2011: 577)	Sayans-Jiménez, Tejada ve Guirado (2017: 172)	Kervyn, Fiske ve Yzerbyt (2015: 7)	Galen, Williams ve Wey (2014: 287)	Brambilla, Hewstone ve Colucci (2013: 651)	Sayans-Jiménez ve diğerleri (2018: 369)	Abele ve diğerleri (2016: 5)	Brambilla, Rusconi, Sacchi ve Cherubini (2011: 138)	Loughnan, Baldissarri, Federica Spaccatini ve Elder (2017: 220)	Brambilla ve Riva (2017: 247)	van der Lee, Ellemers, Scheepers ve Rutjens (2017: 751)	Landy, Piazza, ve Goodwin (2017: 213)	Brambilla, Sacchia, Pagliaro ve Ellemers (2013: 814)	Moscatelli, Menegatti, Albarello, Pratto ve Rubini (2019: 98)	Brambilla, Sacchi , Rusconi, Cherubini ve Yzerbyt(2012: 153)	de Kwaadsteniet, Kiyonari, Molenmaker ve van Dijk (2019: 4)	DeWall, Altermatt ve Thompson (2005: 399)	Altermatt, DeWall ve Leskinen, 2003: 634)
Honest-Dürüst*	x	x		x	x		x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Sincere-İçten*	x	x	x	x	x		x	x		x		x	x		x	x	x				
Trustworthy-Güvenilir*	x	x	x	x	x		x		x	x		x		x	x	x	x	x	x		
Truthful-Doğru sözlü		x																			
Moral-Ahlaklı						x								x							
Respectful-Saygı duyulan				x				x		x								x			
Reliable-Güvenveren+				x				x	x				x								
Fair- Adil									x					x				x	x	x	
Just-Hakkaniyetli									x												
Righteous-Erdemli										x								x	x		
Pure-Saf/temiz											x										
Principled-Prensipli														x							

Responsible-Sorumluluk sahibi														x						
Malicious-Kötü niyetli				x																
Treacherous-Güvenilmez (Antonym : Treacherous)				x															x	
Aggressive-Saldırgan				x																
False-Yalancı (Antonym : Righteous)				x															x	
Harmful-Tehlikeli				x																
Sinful-Günahkar											x									

Not1. Tabloda yer verilen çalışmalara, EBSCOhost, PsycInfo, PsycNET, Scopus, JSTOR, Sciencedirect ve Web of Science veri tabanları aracılığıyla ulaşılmıştır. Çalışma özetinde veya anahtar kelimelerinde 1) "stereotype" ve "morality" kelimelerinin birlikte yer aldığı çalışmalar 2) "competence", "warmth/sociability" ve "morality" kelimelerinin birlikte yer aldığı çalışmalar veri tabanlarında taranmış ve dâhil edilme kriterlerine uyan araştırmalar seçilmiştir. Dâhil edilme kriterleri şu şekildedir: a. Görgül çalışma olmak, b. Ahlak kalıpyargı içeriklerini kapsamak.
İlgili çalışmaların yanı sıra, ahlak kalıpyargısının toplumsal cinsiyet bağlamında incelendiği çalışmalar taranmıştır. Bu niteliğe sahip olan iki adet çalışmaya rastlanmıştır. Söz konusu çalışmalarda çeşitli kadın gruplarını tanımlamada farklı kalıpyargıların ne ölçüde kullanıldığı incelenmiştir (Altermatt, DeWall ve Leskinen, 2003: 634; DeWall, Altermatt ve Thompson, 2005: 399).

[+]Not2.Reliable-Güven veren sıfatı, Türkçe'de güvenilir sıfatı ile eş anlamlı olduğundan güven veren sıfatına yer verilmemiştir.

Not 3. Olumsuz sıfatlar arasındaki güvenilmez sıfatının güvenilir ile, yalancı sıfatının dürüst ile zıt anlamlı olması nedeniyle bu sıfatlar dâhil edilmemiştir. İki veya daha fazla çalışmada yer verilen olumsuz nitelikteki ahlak sıfatlarından bu iki sıfat haricinde geriye başka bir sıfat kalmaması nedeniyle yalnızca olumlu nitelikteki ahlak sıfatlarının kullanılmasına karar kılınmıştır.

Ek 3 Birinci Çalışmada Kullanılan Ölçüm Araçları
Bilgilendirilmiş Onam Formu

Sayın katılımcı, bu araştırma, Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü Doktora öğrencisi Ezgi Kaşdarma tarafından Doç. Dr. Leman Pınar Tosun danışmanlığındaki doktora tezi kapsamında yürütülmektedir. Bu duyuru metni sizi araştırma koşulları hakkında bilgilendirmek için hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı, bazı insani özelliklere ilişkin içeriklerin belirlenmesidir.

Yaklaşık olarak on beş dakika sürmesi beklenen bu çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Ankette kimliğinize ilişkin bilgi istenmemektedir ve cevaplarınız gizli tutulacaktır. Elde edilecek sonuçlar yalnızca araştırmacılar tarafından değerlendirilip, bilimsel çalışma ve yayınlarda kullanılacaktır. Anket içeriğinde, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular yer almamaktadır. Ancak, anket sorularını cevaplarken herhangi bir nedenden ötürü devam etmek istemezseniz çalışmayı bırakma hakkına sahipsiniz.

Çalışmanın sonunda, bu çalışmayla ilgili sorularınız cevaplanacaktır. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için Ezgi Kaşdarma ile iletişim kurabilirsiniz. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Araş. Gör. Ezgi Kaşdarma, e-posta: ezgi.kasdarma@erzurum.edu.tr

"Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesebileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum." ☐

("Şartları okudum, kabul ediyorum" seçeneği işaretlendiği takdirde anket formlarına geçilecektir)

Demografik Bilgi Formu

1) Cinsiyetiniz: ( )Kadın ( )Erkek

2) Yaşınız: _____

3) ***Öğrenci iseniz,***

Bölümünüz: _____

Öğrenci değilseniz,

Mesleğiniz? _____

4) *Eğitim durumunuz?*

( )Bir diplomam yok ( )İlkokul ( )Ortaokul ( )Lise ( )Üniversite ( )Lisansüstü

5) Doğum yeriniz? _____

6) Şu an ikamet ettiğiniz şehir? _____

7) En uzun süre ikamet ettiğiniz yerleşim birimini işaretleyiniz:

( )Köy ( )İlçe ( )Şehir ( )Büyükşehir

8) Medeni durumunuz?

( )Evli ( )Boşanmış ( )Ayrı yaşıyor ( )Eşim vefat etti ( )Hiç evlenmedim

9) Türkiye'deki sosyal ve ekonomik yapılanmayı, en alt düzeyi 1. ve en üst düzeyi 7. basamağı olan bir merdiven olarak hayal ediniz. Buna göre, lütfen sosyal ve ekonomik refah durumunuzu düşünerek, hangi basamakta bulunduğunuzu işaretleyiniz.

( )1. basamak ( )2. basamak ( )3. basamak ( )4. basamak ( )5. basamak ( )6. basamak ( )7. basamak

Namuslu Kadına ve Namuslu Erkeğe Yönelik Sosyal Temsil Çalışması

Formları Örneği

İnsanların bazı özellikleri hakkında düşünüldüğünde, birtakım insani sıfatlar kullanılmaktadır.

Örneğin, sanatçı denilince deli dolu, sorumsuz, rahat, konuşkan, sıradan olmayan gibi sıfatlar aklınıza geliyor olabilir.

L

Lütfen, namuslu bir erkek denilince aklınıza ilk gelen **5 sıfatı** aşağıda bırakılan boşluğa yazınız.

…….	
…….	
…….	
…….	
…….	

Lütfen yukarıda yazığınız sıfatları, bu sıfatların yanında yer alan kutucuklara önem sırasına göre diziniz. **1: en önemli, 5: en az önemli gördüğünüz sıfat olmalıdır.**

Şimdi de lütfen, namuslu bir kadın denilince aklınıza ilk gelen **5 sıfatı** aşağıda bırakılan boşluğa yazınız.

.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

Lütfen yukarıda yazığınız sıfatları, bu sıfatların yanında yer alan kutucuklara önem sırasına göre diziniz. **1: en önemli, 5: en az önemli gördüğünüz sıfat olmalıdır.**

Ek 4 İkinci ve Üçüncü Çalışmada Kullanılan Ölçüm Araçları Bilgilendirilmiş Onam Formu

Sayın katılımcı, bu araştırma, Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü Doktora öğrencisi Ezgi Kaşdarma tarafından Doç. Dr. Leman Pınar Tosun danışmanlığındaki doktora tezi kapsamında yürütülmektedir. Bu duyuru metni sizi araştırma koşulları hakkında bilgilendirmek için hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı, çeşitli özelliklere kadınların ve erkeklerin ne düzeyde sahip olduğu değerlendirmelerinin incelenmesidir.

Yaklaşık olarak yirmi dakika sürmesi beklenen bu çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Ankette kimliğinize ilişkin bilgi istenmemektedir ve cevaplarınız gizli tutulacaktır. Elde edilecek sonuçlar yalnızca araştırmacılar tarafından değerlendirilip, bilimsel çalışma ve yayınlarda kullanılacaktır. Anket içeriğinde, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular yer almamaktadır. Ancak, anket sorularını cevaplarken herhangi bir nedenden ötürü devam etmek istemezseniz çalışmayı bırakma hakkına sahipsiniz.

Çalışmanın sonunda, bu çalışmayla ilgili sorularınız cevaplanacaktır. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için Ezgi Kaşdarma ile iletişim kurabilirsiniz. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Araş. Gör. Ezgi Kaşdarma, e-posta: ezgi.kasdarma@erzurum.edu.tr

"Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesebileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum." ☐

("Şartları okudum, kabul ediyorum" seçeneği işaretlendiği takdirde anket formlarına geçilecektir)

Demografik Bilgi Formu

1) Cinsiyetiniz: ( )Kadın ( )Erkek

2) Yaşınız: _____

3) ***Öğrenci iseniz,***

Bölümünüz: _____

Öğrenci değilseniz,

Mesleğiniz? _____

4) *Eğitim durumunuz?*

( )Bir diplomam yok ( )İlkokul ( )Ortaokul ( )Lise ( )Üniversite ( )Lisansüstü

5) Doğum yeriniz? _____

6) Şu an ikamet ettiğiniz şehir? _____

7) En uzun süre ikamet ettiğiniz yerleşim birimini işaretleyiniz:

( )Köy ( )İlçe ( )Şehir ( )Büyükşehir

8) Medeni durumunuz?

( )Evli ( )Boşanmış ( )Ayrı yaşıyor ( )Eşim vefat etti ( )Hiç evlenmedim

9) Türkiye'deki sosyal ve ekonomik yapılanmayı, en alt düzeyi 1. ve en üst düzeyi 7. basamağı olan bir merdiven olarak hayal ediniz. Buna göre, lütfen sosyal ve ekonomik refah durumunuzu düşünerek, hangi basamakta bulunduğunuzu işaretleyiniz.

( )1. basamak ( )2. basamak ( )3. basamak ( )4. basamak ( )5. basamak ( )6. basamak ( )7. basamak

Kalıpyargı İçeriklerine Dair Değerlendirme Formu Örneği

Bu çalışmanın amacı, farklı sosyal grupların çeşitli özellikler açısından toplumumuzda nasıl değerlendirildiğinin incelenmesidir.

Sizden ilk istediğimiz, kadınların toplumsal bir grup olarak Türkiye genelinde nasıl değerlendirildiğini düşünmenizdir. Ülkemizdeki pek çok bireyin görüşüne göre, KADINLAR ne ölçüde aşağıdaki özelliklere sahiptir?

(Şimdi de sizden istediğimiz, erkeklerin toplumsal bir grup olarak Türkiye genelinde nasıl değerlendirildiğini düşünmenizdir. Ülkemizdeki pek çok bireyin görüşüne göre, ERKEKLER ne ölçüde aşağıdaki özelliklere sahiptir?)

Ölçek üzerindeki rakamların anlamı şöyledir:

1 "Bu özelliğe, **neredeyse hiçbir kadın** sahip değildir"
2 "Bu özelliğe, **çok az kadın** sahiptir"
3 "Bu özelliğe, **bazı kadınlar** sahiptir"
4 "Bu özelliğe, **çoğu kadın** sahiptir"
5 "Bu özelliğe, **neredeyse tüm kadınlar** sahiptir"

Size, kişisel görüşünüzü değil, toplum genelinin ne düşündüğü hakkındaki fikrinizi soruyoruz.

(Sosyallik sıfatları)					
Arkadaş canlısı	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Duyarlı	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Sevgi dolu*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Hoşgörülü*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Sevecen	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
İçten*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
İyi huylu	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Şefkatli	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Nazik*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Sempatik	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
(Yetkinlik sıfatları)					
Hırslı	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Bağımsız	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Zeki	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Yetkin	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Yeterli (iş yaşamında)	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Öz güvenli	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Rekabetçi	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Yetenekli (iş yaşamında)	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Becerikli (iş yaşamında)	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
(Ahlak sıfatları)					
Dürüst*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
İçten*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Güvenilir*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)

Ahlaklı*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Saygı duyulan	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Adil*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Erdemli	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
(Hem namuslu kadını hem namuslu erkeği niteleyen sıfatlar)					
Dürüst*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Eşine sadakatli	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik)*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Güvenilir (iş yaşamında ve sosyal yaşamda)*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Ahlaklı*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Edepli	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Merhametli	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Adil*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Hoşgörülü*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Saygılı	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Ailesine bağlı	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
(Sadece namuslu kadını niteyelen sıfatlar)					
İffetli	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Terbiyeli	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Sorumluluk sahibi	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Mütevazı	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Hanımefendi	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Nazik*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Becerikli (ev işlerinde)	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)

Görgülü	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Fedakâr	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
İyi bir anne	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Vefalı	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Örf/âdetine bağlı	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
(Sadece namuslu erkeği niteyelen sıfatlar)					
Ağırbaşlı	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Sevgi dolu*	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Onurlu	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Dindar	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Eşini aldatmayan	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Empati kurabilen	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Şerefli	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Çalışkan	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Vatansever	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Evine bakan/evini geçindiren	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Davranışlarıyla kadınları rahatsız etmeyen	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
Yalan söylemeyen	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)

(Not 1. Çalışmada sıfatlar karışık şekilde sunulmuştur)

(Not 2. * ile işaretlenen sıfatlar, kalıpyargılar arasındaki ortak sıfatlardır. Bu nedenle formlarda tek bir sefer kullanılmıştır)

(Not 3. Birinci çalışmanın sonucuna güvenilir sıfatının iki farklı anlamı olabileceği sonucuna varılmıştır. Bu nedenle anlamı değiştiren açıklamalar, parantez içinde sunulmuştur (güvenilir: iş yaşamında, sosyal yaşamda ya da aile yaşamında, eşe yönelik). Yetkinlik sıfatları olan becerikli, yetenekli ve yeterli sıfatları, dilimizdeki olası anlam karışıklığının önlenmesi adına iş yaşamında ifadesiyle birlikte sunulmuştur)

(Not 4. Namuslu kadın ve namuslu erkek sıfatları, sadece ilgili cinsiyetin formunda yer almıştır)

Ek 5 İkinci Çalışmadaki Kadınlara Yönelik Kalıpyargılar ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargılar Listesindeki Her Bir Maddenin Ortalama Değer ve Standart Sapmaları

	Kadınlara Yönelik Kalıpyargılar		Erkeklere Yönelik Kalıpyargılar	
	Ort.	*SS*	*Ort.*	*SS*
Yetenekli (iş yaşamında)	3.10	.89	3.23	.75
Yeterli (iş yaşamında)	3.08	.87	3.26	.80
Becerikli (iş yaşamında)	3.17	.86	3.17	.78
Rekabetçi	3.36	1.05	3.47	.96
Yetkin	2.81	.80	3.16	.86
Bağımsız	2.35	.83	3.65	1.13
Zeki	3.11	.88	3.10	.77
Özgüvenli	2.81	.89	3.29	.95
Saygı duyulan	2.90	.90	3.08	.75
Sevecen	3.35	.78	2.59	.78
Sevgi dolu	3.47	.81	2.68	.77
Şefkatli	3.64	.89	2.63	.75
Duyarlı	3.45	.85	2.52	.78
Sempatik	3.12	.76	2.73	.76
Nazik	3.35	.80	2.37	.78
Arkadaş canlısı	2.29	.79	3.18	.92
Güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik)	3.57	.84	2.91	.90
Dürüst	3.29	.76	2.59	.89
Ailesine bağlı	3.84	.83	3.18	.85
Ahlaklı	3.38	.84	2.14	.85
Eşine sadakatli	3.62	.84	2.56	.87
Merhametli	3.71	.84	2.78	.75
İçten	3.04	.81	2.59	.73
Hırslı	3.22	1.05	3.35	.81
Adil	3.11	.88	2.78	.77
İyi huylu	3.12	.77	2.71	.71
Erdemli	3.22	.80	2.84	.72
Edepli	3.49	.88	2.65	.83
Güvenilir (aile yaşamında, sosyal yaşamda)	3.57	.84	2.91	.90
Hoşgörülü	3.36	.80	2.69	.76
Saygılı	3.35	.73	3.02	.76

Ek 6 Üçüncü Çalışmada Elde Edilen Özellikler Arasındaki Korelasyonlar ve Madde-Toplam Korelasyonları

Kadına yönelik ahlak/namus özellikleri arasındaki korelasyonlar ve madde-toplam korelasyonları

	İffetli	Terbiyeli	Hanımefendi	Ahlaklı	Edepli	Dürüst	Görgülü	Toplam
İffetli	1.00	.45**	.43**	.49**	.50**	.38**	.33**	.69**
Terbiyeli		1.00	.55**	.56**	.48**	.38**	.40**	.75**
Hanımefendi			1.00	.59**	.47**	.40**	.42**	.76**
Ahlaklı				1.00	.61**	.47**	.44**	.81**
Edepli					1.00	.45**	.40**	.76**
Dürüst						1.00	.44**	.69**
Görgülü							1.00	.66**
Toplam								1.00

** *p*< . 0.01

Kadına yönelik sosyallik özellikleri arasındaki korelasyonlar ve madde-toplam korelasyonları

	Duyarlı	Sevgi dolu	Sevecen	Sempatik	Şefkatli	Nazik	Toplam
Duyarlı	1.00	.47**	.36**	.27**	.34**	.31**	.66**
Sevgi dolu		1.00	.44**	.31**	.48**	.41**	.75**
Sevecen			1.00	.41**	.41**	.34**	.71**
Sempatik				1.00	.31**	.32**	.63**
Şefkatli					1.00	.47**	.73**
Nazik						1.00	.68**
Toplam							1.00

** *p*< . 0.01

Kadına yönelik yetkinlik özellikleri arasındaki korelasyonlar ve madde-toplam korelasyonları

	Yetkin	Yetenekli (iş yaşamında)	Zeki	Yeterli (iş yaşamında)	Becerikli (iş yaşamında)	Toplam
Yetkin	1.00	.33**	.34**	.32**	.37**	.65**
Yetenekli (iş yaşamında)		1.00	.42**	.50**	.41**	.74**
Zeki			1.00	.39**	.31**	.68**
Yeterli (iş yaşamında)				1.00	.47**	.76**
Becerikli (iş yaşamında)					1.00	.73**
Toplam						1.00

** *p*< . 0.01

Erkeğe yönelik ahlak/namus özellikleri arasındaki korelasyonlar ve madde-toplam korelasyonları

	Ahlaklı	Onurlu	Dürüst	Eşini aldatmayan	Güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik)	Şerefli	Ailesine bağlı	Toplam
Ahlaklı	1.00	.39**	.39**	.38**	.35**	.44**	.35**	.67**
Onurlu		1.00	.46**	.30**	.37**	.43**	.35**	.69**
Dürüst			1.00	.32**	.40**	.34**	.29**	.65**
Eşini aldatmayan				1.00	.47**	.46**	.35**	.69**
Güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik)					1.00	.46**	.49**	.73**
Şerefli						1.00	.48**	.75**
Ailesine bağlı							1.00	.67**
Toplam								1.00

** *p*< . 0.01

Erkeğe yönelik yetkinlik özellikleri arasındaki korelasyonlar ve madde-toplam korelasyonları

	Yetkin	Zeki	Çalışkan	Yeterli (iş yaşamında)	Yetenekli (iş yaşamında)	Toplam
Yetkin	1.00	.46**	.41**	.40**	.37**	.71**
Zeki		1.00	.50**	.41**	.32**	.72**
Çalışkan			1.00	.58**	.42**	.78**
Yeterli (iş yaşamında)				1.00	.52**	.78**
Yetenekli (iş yaşamında)					1.00	.71**
Toplam						1.00

** *p*< . 0.01

Erkeğe yönelik sosyallik özellikleri arasındaki korelasyonlar ve madde-toplam korelasyonları

	Sevecen	İçten	İyi huylu	Şefkatli	Nazik	Merhametli	Sempatik	Toplam
Sevecen	1.00	.51**	.57**	.53**	.53**	.37**	.43**	.76**
İçten		1.00	.58**	.49**	.41**	.42**	.38**	.73**
İyi huylu			1.00	.56**	.53**	.50**	.37**	.79**
Şefkatli				1.00	.53**	.52**	.49**	.79**
Nazik					1.00	.44**	.47**	.75**
Merhametli						1.00	.42**	.70**
Sempatik							1.00	.68**
Toplam								1.00

** *p*< . 0.01

Ek 7 Dördüncü Çalışmada Kullanılan Ölçüm Araçları

Bilgilendirilmiş Onam Formu

Sayın katılımcı, bu araştırma, Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü Doktora öğrencisi Ezgi Kaşdarma tarafından Doç. Dr. Leman Pınar Tosun danışmanlığındaki doktora tezi kapsamında yürütülmektedir. Bu duyuru metni sizi araştırma koşulları hakkında bilgilendirmek için hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı, çeşitli tutum ölçümleri arasındaki ilişkilerin incelenmesidir.

Yaklaşık olarak yirmi dakika sürmesi beklenen bu çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Ankette kimliğinize ilişkin bilgi istenmemektedir ve cevaplarınız gizli tutulacaktır. Elde edilecek sonuçlar yalnızca araştırmacılar tarafından değerlendirilip, bilimsel çalışma ve yayınlarda kullanılacaktır. Anket içeriğinde, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular yer almamaktadır. Ancak, anket sorularını cevaplarken herhangi bir nedenden ötürü devam etmek istemezseniz çalışmayı bırakma hakkına sahipsiniz.

Çalışmanın sonunda, bu çalışmayla ilgili sorularınız cevaplanacaktır. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için Ezgi Kaşdarma ile iletişim kurabilirsiniz. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Araş. Gör. Ezgi Kaşdarma, e-posta: ezgi.kasdarma@erzurum.edu.tr

"Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesebileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum." ☐

("Şartları okudum, kabul ediyorum" seçeneği işaretlendiği takdirde anket formlarına geçilecektir)

Demografik Bilgi Formu

1) Cinsiyetiniz: ( )Kadın ( )Erkek

2) Yaşınız: _____

3) ( )Öğrenciyim ( )Emekliyim ( )Ev hanımıyım ( )Çalışanım ( )İşsizim/çalışmıyorum

4) ***Öğrenci iseniz,***

Bölümünüz: _____

Öğrenci değilseniz,

Mesleğiniz? _____

5) *En son bitirdiğiniz öğrenim kurumuna göre eğitim durumunuz?*

( )Bir diplomam yok ( )İlkokul ( )Ortaokul ( )Lise ( )Üniversite ( )Lisansüstü

6) Doğum yeriniz? _____

7) Şu an ikamet ettiğiniz şehir? _____

8) En uzun süre ikamet ettiğiniz yerleşim birimini işaretleyiniz:

( )Köy ( )İlçe ( )Şehir ( )Büyükşehir

9) Medeni durumunuz?

( )Evli ( )Boşanmış ( )Ayrı yaşıyor ( )Eşim vefat etti ( )Hiç evlenmedim

10) Türkiye'deki sosyal ve ekonomik yapılanmayı, en alt düzeyi 1. ve en üst düzeyi 7. basamağı olan bir merdiven olarak hayal ediniz. Buna göre, lütfen sosyal ve ekonomik refah durumunuzu düşünerek, hangi basamakta bulunduğunuzu işaretleyiniz.

( )1. basamak ( )2. basamak ( )3. basamak ( )4. basamak ( )5. basamak
( )6. basamak ( )7. basamak

11) Hane içi toplam gelir düzeyinizi TL cinsinden belirtiniz: …… TL.

12) Hane içindeki toplam kişi sayısını belirtiniz: …… kişi.

Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargılar Listesi

Lütfen, aşağıda yer alan özelliklere kadınların ne ölçüde sahip olduğunu değerlendiriniz.

	1 (neredeyse hiçbir kadın sahip değildir)	2 (çok az kadın sahiptir)	3 (bazı kadınlar sahiptir)	4 (çoğu kadın sahiptir)	5 (neredeyse tüm kadınlar sahiptir)
1. Ahlaklı	1	2	3	4	5
2. Hanımefendi	1	2	3	4	5
3. Terbiyeli	1	2	3	4	5
4. Şefkatli	1	2	3	4	5
5. Dürüst	1	2	3	4	5
6. Duyarlı	1	2	3	4	5
7. Yeterli (iş yaşamında)	1	2	3	4	5
8. Yetkin	1	2	3	4	5
9. Nazik	1	2	3	4	5
10. Becerikli (iş yaşamında)	1	2	3	4	5
11. Edepli	1	2	3	4	5
12. Sevecen	1	2	3	4	5
13. Sempatik	1	2	3	4	5
14. İffetli	1	2	3	4	5
15.Zeki	1	2	3	4	5
16. Sevgi dolu	1	2	3	4	5
17. Görgülü	1	2	3	4	5
18. Yetenekli (iş yaşamında)	1	2	3	4	5

Lütfen, aşağıda yer alan özelliklere erkeklerin ne ölçüde sahip olduğunu değerlendiriniz.

	1 (neredeyse hiçbir erkek sahip değildir)	2 (çok az erkek sahiptir)	3 (bazı erkekler sahiptir)	4 (çoğu erkek sahiptir)	5 (neredeyse tüm erkekler sahiptir)
1. Ahlaklı	1	2	3	4	5
2. Çalışkan	1	2	3	4	5
3. Şerefli	1	2	3	4	5
4. Şefkatli	1	2	3	4	5
5. Dürüst	1	2	3	4	5
6. Güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik)	1	2	3	4	5
7. Yeterli (iş yaşamında)	1	2	3	4	5
8. Yetkin	1	2	3	4	5
9. Nazik	1	2	3	4	5
10. Ailesine bağlı	1	2	3	4	5
11. Onurlu	1	2	3	4	5
12. Sevecen	1	2	3	4	5
13. Sempatik	1	2	3	4	5
14. Eşini aldatmayan	1	2	3	4	5
15. Zeki	1	2	3	4	5
16. İyi huylu	1	2	3	4	5
17. İçten	1	2	3	4	5
18. Yetenekli (iş yaşamında)	1	2	3	4	5
19. Merhametli	1	2	3	4	5

Cinsiyet Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği

Aşağıda size uyan ya da uymayan pek çok ifade yer almaktadır. Bu ifadelerden her birinin sizin için ne kadar uygun olduğunu ilgili rakamı işaretleyerek belirtiniz.

	Hiç Katılmıyorum	Oldukça Katılmıyorum	Birazcık Katılmıyorum	Birazcık Katılıyorum	Oldukça Katılıyorum	Çok Katılıyorum
1. Genellikle kadınlarla erkekler arasındaki ilişkiler adildir.	1	2	3	4	5	6
2. Ailelerdeki iş bölümü genellikle olması gerektiği gibidir.	1	2	3	4	5	6
3. Geleneksel kadın-erkek rollerinin tümüyle yeniden yapılandırılması gerekir.	1	2	3	4	5	6
4. Türkiye, dünyada kadınların yaşayabileceği en iyi ülkelerdendir.	1	2	3	4	5	6
5. Cinsiyet ve cinsiyete dayalı iş bölümüyle ilişkili politikalar toplumun gelişmesine yardımcı olur.	1	2	3	4	5	6
6. Kadın veya erkek herkes adil bir fırsata, zenginliğe ve mutluluğa sahiptir.	1	2	3	4	5	6
7. Toplumdaki cinsiyetçilik her yıl daha da kötüye gidiyor.	1	2	3	4	5	6
8. Toplum, kadın ve erkeklerin hak ettiklerini genellikle elde ettikleri şekilde düzenlenmiştir.	1	2	3	4	5	6

Namus Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği

Aşağıda size uyan ya da uymayan pek çok ifade yer almaktadır. Bu ifadelerden her birinin sizin için ne kadar uygun olduğunu ilgili rakamı işaretleyerek belirtiniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Namus açısından kadın-erkek ilişkileri olması gerektiği gibidir.	1	2	3	4	5	6
2. Namusun kadın davranışlarıyla ilgili olması doğa kanunları gereğidir.	1	2	3	4	5	6
3. Namus düzeni olması gerektiği gibidir.	1	2	3	4	5	6
4. Toplumsal yapı, namus düzenine uymayı gerektirir.	1	2	3	4	5	6
5. Namusun kadın üzerinden tanımlanması doğaldır.	1	2	3	4	5	6
6. Namus kurallarının kadın ve erkekler için ayrı olması doğaldır.	1	2	3	4	5	6
7. Namusun kadın üzerinden erkekle ilişkilendirilmesi doğaldır.	1	2	3	4	5	6
8. Namusun kadın üzerinden tanımlanması adildir.	1	2	3	4	5	6
9. Var olan namus düzenini değiştirmek, topluma yarardan çok zarar getirir.	1	2	3	4	5	6
10. Namus düzenini değiştirmeye çalışmanın bir anlamı yoktur.	1	2	3	4	5	6

Evlilikte Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştıran İçerikler Ölçeği

Aşağıda bazı ifadeler sunulmuştur. Her ifadeyi aşağıdaki cümledeki boşluğa gelecek şekilde düşünüp, ne ölçüde katılıp katılmadığınızı belirtiniz.

Bana göre kadın, ... dayağı hak eder.

	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Ev işlerini ve yemek yapmayı reddederse	1	2	3	4	5	6
2. Başka bir erkek ile cinsel ilişkiye girerse	1	2	3	4	5	6
3. Kocası ile cinsel ilişkiye girmeyi reddederse	1	2	3	4	5	6
4. Bir toplantı veya partide kocası ile alay ederse	1	2	3	4	5	6
5. Arkadaşlarına kocasının cinselliği hakkında bilgi verirse	1	2	3	4	5	6
6. Kocasını devamlı eleştirirse	1	2	3	4	5	6
7. Kocasının akrabalarına saygısızlık ederse	1	2	3	4	5	6
8. Eğer arkadaşlarının önünde kocasını küçük düşürürse	1	2	3	4	5	6
9. Kocasının beklentilerini yerine getirmezse	1	2	3	4	5	6
10. Eşine devamlı karşı çıkarsa	1	2	3	4	5	6
11. Çocuklarına bakmayı ihmal ederse	1	2	3	4	5	6
12. Kocasının kazandığı parayı israf ederse	1	2	3	4	5	6
13. Kocasına yalan söylerse	1	2	3	4	5	6
14. Sınırlarını bilmeyip eşini kızdırırsa	1	2	3	4	5	6
15. Sorunlarını kocası ile değil de başkasıyla paylaşırsa	1	2	3	4	5	6
16. Kendi ailesiyle sık sık görüşürse	1	2	3	4	5	6
17. Kocasına haber vermeden bazı davranışlarda bulunursa (gezmeye gitmek, eşya satın almak vb.)	1	2	3	4	5	6
18. Kocasının işinde ilerlemesine destek olmazsa	1	2	3	4	5	6
19. Eğer çalışıyorsa, işi nedeniyle ailesine gerekli özeni göstermezse	1	2	3	4	5	6
20. Eğer çalışıyorsa, önceliği kocasının değil de kendi işine verirse	1	2	3	4	5	6
21. Kocasının hatalarını durmadan yüzüne vurup onu kızdırırsa	1	2	3	4	5	6
22. Kocasının bazı olumsuz davranışlarını sineye çekmek yerine durmadan dile getirirse	1	2	3	4	5	6

Ek 8 Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargılara İlişkin Dördüncü Çalışmadaki Faktör Analizi Bulguları

Kadınlara yönelik kalıpyargılar verilerindeki Bartlett küresellik testi anlamlı bulunmuştur (χ^2 (153) = 1760.63, $p < .001$). Böylece, ilgili veri setine faktör analizi uygulamanın uygun olduğu görülmüştür. Kaiser-Meyer-Olkin değerinin yüksek düzeyde olduğu görülerek (KMO = .90), analiz için örneklem sayısının yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erkeklere yönelik kalıpyargılar verilerindeki Bartlett küresellik testi de anlamlıdır (χ^2 (171) = 1805.09, $p < .001$) ve Kaiser-Meyer-Olkin değeri yüksek düzeydedir (KMO = .92). Kadınlar (χ^2 (102) = 220.55, $p < .001$) ve erkekler (χ^2 (117) = 238.47, $p < .001$) için elde edilen uyum indeksleri yüksek düzeydedir. Scree Plot grafiği, özdeğeri 1'in üzerinde bir ila üç faktörlü çözüm üretmiştir. Hem kadınlara hem de erkeklere yönelik analizlerde bir zorlama uygulanmaksızın üçer faktörlü yapı elde edilmiştir. Tüm sıfatlar beklenilen boyutlarda konumlanmıştır. Aşağıda yer alan tablolarda analiz sonuçları sunulmuştur, .35 ve altındaki değerlere yer verilmemiştir.

Kadınlara yönelik kalıpyargı analizleri

	Kalıpyargı boyutu		
	Ahlak/namus	Yetkinlik	Sosyallik
Ahlaklı	.88		
Terbiyeli	.86		
Hanımefendi	.81		
İffetli	.66		
Dürüst	.62		
Edepli	.61		
Görgülü	.41		
Yetenekli (iş yaşamında)		.89	
Yeterli (iş yaşamında)		.81	
Becerikli (iş yaşamında)		.77	
Yetkin		.69	
Zeki		.47	
Sempatik			.81
Sevgi dolu			.72
Sevecen			.82
Duyarlı			.43
Nazik			.40
Şefkatli			.37
Açıklanan varyans yüzdesi %61	%40.55	%13.02	%7.77

Erkeklere yönelik kalıpyargı analizleri

	Kalıpyargı boyutu		
	Sosyallik	Yetkinlik	Ahlak/namus
Sempatik	.85		
İçten	.84		
Sevecen	.72		
İyi huylu	.58		
Merhametli	.50		
Şefkatli	.43		
Nazik			
Yeterli (iş yaşamında)		.87	
Yetkin		.78	
Yetenekli (iş yaşamında)		.62	
Çalışkan		.51	
Zeki		.38	
Dürüst			.81
Ahlaklı			.71
Eşini aldatmayan			.68
Güvenilir (aile yaşamında, eşe yönelik)			.68
Şerefli			.53
Ailesine bağlı			.49
Onurlu			.41
Açıklanan varyans yüzdesi %58	%40.42	%9.31	%8.05

Ek 9 Etik Kurul İzin Formu

Birinci, İkinci ve Üçüncü Çalışmalar

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTI TUTANAĞI

OTURUM TARİHİ	**OTURUM SAYISI**
29 Mart 2019	2019-03

KARAR NO 6 : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Psikoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi Ezgi KAŞDARMA'nın "Kadınların Hemcinslerine Yönelik Kalıpyargılarının ve Onlara Yönelik Tutumlarının Kalıpyargı İçeriği Modeli, Sosyal Kimlik, Sosyal Baskınlık ve Sistemi Meşrulaştırma Kuramları Kapsamında İncelenmesi" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak ölçek sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi Ezgi KAŞDARMA'nın "Kadınların Hemcinslerine Yönelik Kalıpyargılarının ve Onlara Yönelik Tutumlarının Kalıpyargı İçeriği Modeli, Sosyal Kimlik, Sosyal Baskınlık ve Sistemi Meşrulaştırma Kuramları Kapsamında İncelenmesi" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak ölçek sorularının, fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Mehmet YUCE
Kurul Başkanı

Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR
Üye

Prof. Dr. Doğan ŞENYÜZ
Üye

(katılmadı)
Prof. Dr. Kemal SEZEN
Üye

Prof. Dr. Abdurrahman KURT
Üye

Prof. Gülay GÖĞÜŞ
Üye

(katılmadı)
Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU
Üye

Dördüncü Çalışma

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTI TUTANAĞI

OTURUM TARİHİ	**OTURUM SAYISI**
25 Şubat 2020	**2020-02**

KARAR NO 1: Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden alınan Psikoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi Ezgi KAŞDARMA'nın "Kadınların Hemcinslerine Yönelik Kalıpyargılarının ve Onlara Yönelik Tutumlarının Kalıpyargı İçeriği Modeli, Sosyal Kimlik, Sosyal Baskınlık ve Sistemi Meşrulaştırma Kuramları Kapsamında İncelenmesi" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak ölçek sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi Ezgi KAŞDARMA'nın "Kadınların Hemcinslerine Yönelik Kalıpyargılarının ve Onlara Yönelik Tutumlarının Kalıpyargı İçeriği Modeli, Sosyal Kimlik, Sosyal Baskınlık ve Sistemi Meşrulaştırma Kuramları Kapsamında İncelenmesi" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak ölçek sorularının, fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Feruduh YILMAZ
Kurul Başkanı

Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR
Üye

Prof. Dr. Doğan ŞENYÜZ
Üye

Prof. Dr. Ayşe OĞUZLAR
Üye

Prof. Dr. Abdurrahman KURT
Üye

Prof. Gülay GÖĞÜŞ
Üye

Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU
Üye

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Ezgi KAŞDARMA		
Doğum Yeri ve Yılı	BALIKESİR, 1990		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce İyi		
Eğitim Durumu	**Başlama - Bitirme Yılı**		**Kurum Adı**
Lise	2003	2007	Eskişehir Fatih Anadolu Lisesi
Lisans	2008	2013	Ege Üniversitesi
Yüksek Lisans	2014	2016	Uludağ Üniversitesi
Doktora	2016	-	Uludağ Üniversitesi

Çalıştığı Kurum (lar)	**Başlama - Ayrılma Yılı**	**Çalışılan Kurumun Adı**
1.	2014-	Erzurum Teknik Üniversitesi

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar

Katıldığı Proje ve Toplantılar

Yayınlar:

Tosun, L. P., & Kaşdarma, E. (2019). Passive Facebook use and depression: A study of the roles of upward comparisons, emotions, and friendship type. *Journal of Media Psychology: Theories, Methods, and Applications*. Early online, https://doi.org/10.1027/1864-1105/a000269

Kaşdarma, E. (2018). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Sosyo-psikolojik unsurlar ve sistemi meşrulaştırma kuramı ekseninde bir analiz. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 9*(16), 2438-2460, https://doi.org/10.26466/opus.466438

Kaşdarma, E. ve Tosun, L.P. (2016). *Facebook'taki Sosyal Karşılaştırma Sürecinin ve Bu Süreçle İlişkili Faktörlerin İncelenmesi*, 19. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde sözlü sunum, 5-7 Eylül, İzmir

Diğer:

İletişim (e-posta): ezgikasdarma@gmail.com

Tarih: 20.10.2020

Adı Soyadı:

Ezgi KAŞDARMA

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Ezgi KAŞDARMA
Tez Adı	"Namuslu Kadın" ile "Namuslu Erkek" Temsillerinin Kalıpyargı İçeriği Modeline Entegre Edilmesi ve Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarının Sistemi Meşrulaştırıcı İşlevinin İncelenmesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Psikoloji
Tez Türü	Doktora
Tez Danışman(lar)ı	Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 20.10.2020

İmza: